

ВОЛОДИМИР
БОСЬКО

ІСТОРИЧНИЙ
КАЛЕНДАР
КІРОВОГРАДЩИНИ

ЛЮДИ
ПОДІЇ
ФАКТИ

2018

Комунальний заклад «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

**ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР
КІРОВОГРАДЩИНИ
на 2018 рік
ЛЮДИ. ПОДІЇ. ФАКТИ**

Кропивницький
«Імекс-ЛТД»
2017

УДК 94(477)(059.3)
ББК 63.3(4УКР-4КІР)Оя25

*Видано в рамках Обласної програми з підтримки
книговидання та книгорозповсюдження 2016–2020 рр.*

Автор-упорядник:

Босько Володимир Миколайович, методист КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова, лауреат обласної премії у галузі образотворчого мистецтва імені Олександра Осмьоркіна.

Рецензенти:

Бик Адам Сергійович, кандидат педагогічних наук, доцент, заступник директора з науково-дослідної роботи та міжнародного співробітництва КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», лауреат обласної педагогічної премії імені Василя Сухомлинського.

Бабенко Олег Олександрович, директор державного архіву Кіровоградської області, голова обласної організації Національної спілки краєзнавців України, лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова, лауреат обласної літературної премії імені Євгена Маланюка.

*Друкується за рішенням вченої ради комунального закладу
«Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського».*

Відповідальна за випуск:

Корецька Людмила Вікторівна, директор КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», заслужений працівник освіти України.

Б 85 Босько В. М.

Історичний календар Кіровоградщини на 2018 рік. Люди. Події. Факти / В.М. Босько. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2017. – 260 с.
ISBN 978-966-189-437-1

13-й випуск альманаху, присвячений 100-річчю від дня народження В. О. Сухомлинського, містить відомості про ювілеї близько 400 визначних особистостей як минулих часів, так і сьогодення (від середини XVIII століття до наших часів), пов'язаних з Єлисаветградським і Олександрійським повітами та сучасною Кіровоградською областю. Історико-краєзнавчі нариси і розвідки розповідають про драматичні долі відомих людей Степової Єллади. Зокрема представлено 25 біографічних довідок про наших земляків, героїв АТО, які віддали життя за суверенітет і територіальну цілісність України. Видання ілюстроване, розраховане на широке коло читачів.

УДК 94(477)(059.3)
ББК 63.3(4УКР-4КІР)Оя25

ISBN 978-966-189-437-1

© В.М. Босько, 2017
© «Імекс-ЛТД», 2017

СЛЪОЗА ПРОЩАННЯ

Пам'яті В. О. Сухомлинського

*В Павлиші зараз осінь. Запалали сади в Павлиші.
Над побриженим ставом шерхотять, шепотять комиші.
Шу-шу-шу – комиші. Буцім лезами – нам по душі.
В Павлиші зараз осінь. Сиротинна пора в Павлиші.
Шурхїт шин. Шелестїнь. Павутинна затушкана тиш.
Наймудрішого сина свого вчора втратив Павлиш.
Поховали його. Поховали його. Похова...
Ще ї землі намели, мов поставили вїчну печать.
Важко горблять поставу гїнку мовчазні дерева.
Не мовчать. Безгололо кричать.
Він упав долїлиць, мов косою підрубаний знак.
На губах охололих запеклась недовїра нїма.
Сиротинна пора в Павлиші. Як же сталося так –
був такий чоловік, отакий чоловік – і нема?
Повз оселю його ще промчать крикуни-поїзди,
та господар нїколи-нїколи не прийде сюди.
По осїнній поразці весною повстануть сади,
та господар нїколи-нїколи не прийде сюди.
Світ замїшаний круто. В ньому радїсть і бїль пополам.
Та до цього нїколи-нїколи не звикнути нам.
Як він нїжно любив!
Запашними стежками водив
гострозору малечу в державу заблуканих див.
Там жили цвїркуни й солов'ї, козачки й дерева.
Він помер? Не повірю.
Бо жива та країна. Жива!
І жива та трава,
по якїй він недавно ходив.
І живї ті слова,
що він світовї й нам надїлив!*

Володимир Базилевський

ВУЛИЦЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Чи по осені – вересню лагідне яблуко круглиться,
Чи біжать ручаї край весняних доріг, наче ртуть,
Чи лягає туман, а вона – вічносонячна Вулиця,
По якій наші діти щоранку до школи ідуть.
Пломеніють стрічки і тріпоче хустиночка чайкою,
Жебонять голоси, як веселкою набрана з річки вода,
І немає кінця їй, а в неї одне лиш начало є,
Бо далеко-далеко вона у майбутнє впада...
Ви погляньте лишень: пролягла понад полем у нас вона,
Дух пахучий пшениці доносить сюди тепловій,
І тому що ім'ям дорогого учителя названа,
Він, здається, й сьогодні дітей зустрічає на ній.
Ось бере їх за руки... Підводить до білого саду лиш,
А його вже обсіли, навколо зібрався весь клас,
Потягнулися разом: «Будь ласка, Василь Олександрович!
Розкажіть нам що-небудь. Так любимо слухати Вас...»
І розмова тече... Про бігунців, що долю, мов поле, верстатимуть,
Та про темні моря, про обпалений батьківський шлях,
І якими людьми на тривожній землі виростатимуть
Громадяни оці з ластовинням на ніжних щоках,
Ім ще буде роботи... Ще стільки їм треба довершити,
Їх чекають степи, океанів невтолений шал,
Та по кожній дорозі, яку оберуть вони першими,
З ними йтиме учитель, уславлений, із Павлиша.
І стає головним все, що бачилось нами та чулося,
І підноситься в небо дзвінка, як вітрило, мета,
Бо вишнево крута Сухомлинського сонячна вулиця
Там за рідним селом, у далеке майбутнє впада...

Віктор Терен

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ: ЙОГО ПРЕДТЕЧІ, СОРАТНИКИ І ПОСЛІДОВНИКИ

Серед «100 Великих Українців», визначених народом України у 2008 році, лише один уродженець Кіровоградської області – геніальний педагог Василь Олександрович Сухомлинський. Його народження та формування саме на території сучасної Кіровоградщини уявляється цілком закономірним, навіть детермінованим явищем. Василь Олександрович у своїй педагогічній системі немов синтезував гуманістичні освітянські ідеали та педагогічні пошуки й експерименти попередників – елісаветградських педагогів М.Р. Завадського, Г.Я. Близніна, М.Т. Улезка, В.І. Харцієва, Н.А. Бракер, М.К. Крижановського, А.П. Феоктистова та багатьох інших. Давно на часі

відновити зв'язок з минулим, без знання та засвоєння досвіду якого у майбутнього немає жодних перспектив.

Утворена шляхом об'єднання територій Єлисаветградського та Олександрійського повітів, сучасна Кіровоградська область має вважатися спадкоємицею їхньої багатющої духовної спадщини й традицій. Обидва повіти, передусім завдяки діяльності повітових земських зібрань, що здобули славу найпрогресивніших у Російській імперії, мали до 1917 року незаперечні здобутки у галузі освіти.

Прикметно, що й перший у Росії громадський пам'ятник Учителю-Просвітителю було відкрито 18 жовтня 1892 року в Єлисаветграді. Сталася ця видатна подія у надзвичайно урочистій обстановці за участю професорів Новоросійського університету та освітян міста на Петропавлівському цвинтарі, де був похований основоположник слов'янської філології Віктор Іванович Григорович (1815-1876). Добровільні пожертвування на спорудження пам'ятника надійшли від професорів Новоросійського, Казанського, Київського та Варшавського університетів; викладачів і учнів Бессарабської, Катеринославської та Херсонської губерній; Одесь-

*Пам'ятник В.І. Григоровичу
в Єлисаветграді
на Петропавлівському цвинтарі.
1892 рік*

павлівському цвинтарі, де був похований основоположник слов'янської філології Віктор Іванович Григорович (1815-1876). Добровільні пожертвування на спорудження пам'ятника надійшли від професорів Новоросійського, Казанського, Київського та Варшавського університетів; викладачів і учнів Бессарабської, Катеринославської та Херсонської губерній; Одесь-

кого, Казанського та Кавказького навчальних округів. Понад 1,5 тисячі чоловік взяли участь у цій благородній справі. Всього було зібрано 2 052 руб. 34 коп. Монумент В.І. Григоровича для Єлисаветграда, виготовлений з каррарського мармуру, – одне з кращих творінь відомого одеського скульптора Б. Едуардса (архітектор О. Бернардацці). У 1894 році в Одесі з цієї нагоди було навіть видано книгу «Пам'ятник В.І. Григоровичу в Єлисаветграді», яка містить матеріали про історію його створення та промови почесних гостей на відкритті монумента.

Зокрема, учень Віктора Івановича, викладач Єлисаветградського земського реального училища В.М. Ястребов у своїй промові про значення цієї події для місцевої громади ставив, здавалось би, суто риторичні питання: «Чому Єлисаветграду дістався цей чудовий пам'ятник? Чи не краще було б йому знаходитися в якому-небудь центрі? Для кого тут буде він виконувати своє призначення, і чи не буде він забутий і забутий дуже швидко?» Щодо першого й другого запитань, то, не вагаючись, відповімо: Єлисаветград заслужив цей пам'ятник, і спробуємо це довести. Лише останнє побоювання В.М. Ястребова виявилось пророчим.

Наприкінці XIX – початку XX століття Єлисаветградський повіт був одним з найбільших у Російській імперії, він являв собою величезний сільськогосподарський регіон з розвиненою борошномельною промисловістю й сільськогосподарським машинобудуванням. Мова йшла навіть про утворення Єлисаветградської губернії.

Єлисаветград у ті роки став визначним освітньо-мистецьким центром на півдні країни, славився прогресивними (деякі взагалі були унікальними) навчальними закладами і талановитими педагогами-новаторами, які не боялися сміливих експериментів.

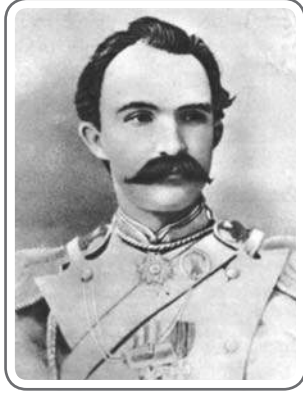
Наприкінці 50-х років XIX ст. в Україні постав новий тип шкіл для підлітків та дорослих – так звані недільні школи, у 1862 році їх налічувалося 90. Причому, дві недільні школи було відкрито в Єлисаветграді. Першу у 1860 році при Єлисаветградському кавалерійському училищі заснував молодий офіцер Микола Дементійович Новицький (1833-1906). Майбутній генерал від кавалерії, в юно-

Земське реальне училище

сті поділяв революційно-демократичні ідеї російських народників, приятелював з Тарасом Шевченком.

Недільну школу в Єлисаветграді відвідували діти ремісників та цеховиків; їх навчали читати, писати і рахувати та викладали Закон Божий. Другу недільну школу в місті відкрили викладачі повітового училища. Передусім через те, що в недільних школах вживалася українська мова (Т. Г. Шевченко

*Українофіл
Микола Федоровський*

навіть склав для них «Буквар» у 1861 р.), наказом міністра народної освіти від 12 червня 1862 р. всі вони були закриті. Попри короткочасність свого існування, ідея поширення освіти серед простого люду в Єлисаветграді не тільки не вмерла, а й, навпаки, набула подальшого розвитку.

15 жовтня 1867 року за ініціативою викладача кавалерійського училища Миколи Федоровича Федоровського (1838-1918), якого мемуаристи величають «першим українським діячем Єлисаветграда», в місті було відкрито перше в Російській імперії безплатне ремісничо-грамотне училище для дітей з малозабезпечених родин. Так з'явився первісток професійної освіти, в якому вперше загальна освіта поєднувалась з професійною, де виховувалась національна свідомість і любов до всього українського.

Тривалому й успішному існуванню закладу неабияк посприяло те, що фундатори передбачливо й мудро зазначили, що воно засновується «в пам'ять избавлення драгоцінної життя Государя Императора Александра II от опасностей 4 апреля 1866 г. и 25 мая 1867 г.». У 1873 році Федоровський виступив одним із засновників благодійного «Товариства поширення грамотності й ремесел», створеного передусім для опіки над ремісничо-грамотним училищем. 2 лютого 1875 року згоду стати президентом Єлисаветградського товариства поширення грамотності й ремесел дала згода Герцогиня Единбурзька Марія Олександрівна, дочка Олександра II, дружина правителя Шотландії. Маючи таке височайше покровительство, благодійне товариство в Єлисаветграді (до речі, одне з перших в Україні) стало водночас і одним з найефективніших.

Училище мало жіноче й чоловіче відділення. Викладались мова, арифметика, історія, географія, фізика, механіка, технологія металу, малювання, креслення тощо. У майстернях хлопчиків навчали столярній, слюсарній, токарній та ковальській справі, а дівчаток – шити, вишивати, кулінарії. Багато уваги в училищі приділялося культурно-освітній роботі. Під керів-

ництвом майбутніх корифеїв українського театру М.Л. Кропивницького та І.К. Тобілевича було організовано драматичний гурток, чудовий хор і великий оркестр. Саме для цих аматорських колективів П.І. Ніщинський написав свої знамениті «Вечорниці», вперше показані в Єлисаветграді у 1875 році.

У 1871 році було відкрито 6 міських народних училищ, в яких 26 учителів навчали 1 200 дітей; через два роки засновано ще три початкові школи.

Багато видатних громадських діячів, яким наш край завдячує яскравими сторінками своєї історії, працювало в Єлисаветградському повітовому земському зібранні (1865-1918).

Серед визначних справ Єлисаветградського земства, які мали всеросійський резонанс, відзначимо насамперед наступні:

- у 1866-1890 рр. на народну освіту асигновано 13 007 тис. руб., у тому числі на реальне училище й середню освіту 592 тис. руб., або 45,3%;
- у 1868 році елисаветградці клопоталися про розширення програми початкової школи і про послаблення системи класицизму. Цю постанову «Московские ведомости» назвали «скандальною». Столичну офіційну газету обурило те, що «руководители собрания поспешили сообщить о постановлении в разные другие земские собрания с покорнейшей просьбой поддержать его...»;
- у 1872, 1881 та 1895 рр. земство виступало за скасування в країні тілесних покарань і було в цьому першим у Російській імперії;
- у 1882, 1895 рр. елисаветградці клопоталися про корінну реорганізацію училищних рад і про дозвіл викладати в школах місцевою народною мовою;
- у 1886 році земці запропонували виділяти кошти на шкільні бібліотеки.

У 1877 році в Єлисаветградському повіті працювало 53 земські школи, у 1893 – 71 (6 743 учні), а у 1898 їхня кількість зросла до 81; одна школа припадала на 6,3 тисячі населення. А всього в повіті у 1893 році функціонувала 291 початкова школа з 14 887 учнями. Крім земських шкіл, дітей навчали у 118 церковно-парафіяльних (4 544 учні) та 102 школах грамоти (3 600 учнів).

Найвидатнішим діячем, «душею Єлисаветградського земства», сучасники називали Павла Олександровича Зеленого (1840-1912). Як голова Єлисаветградської повітової земської управи з 1865 року, він енергійно відстоював права самоуправління в інтересах освіти та оздоровлення народу; впродовж 35 років був гласним місцевого земства. Павло Олександрович виступив ініціатором заснування в Єлисаветграді земського реального училища, відкритого у травні 1870 року; був членом правління ЄЗРУ. У 1872 р. видав в Одесі книгу «Сборник материалов для истории Елисаветградского

земського вищого реального училища». Засновники перетворили ЄЗРУ в унікальний навчальний заклад, кращу реальну школу з гуманітарним ухилом в Російській імперії. Земці розглядали своє дітище не просто як школу, в якій діти отримують якісну освіту. Вони прагнули створити навчальний заклад, який би виконував важливу роль культурно-просвітницького й наукового центру всього регіону.

З цією метою при училищі у 1880 році академіком портретного живопису Санкт-Петербурзької Академії мистецтв Петром Крестоносцевим були відкриті безплатні Вечірні Рисувальні Класи для всіх бажаючих, незалежно від віку, статі й станової належності – перша в Україні громадська школа мистецтв, яка повністю утримувалась на кошти земства. ВРК, що проіснували до 1919 року, підготували до вступу в Академію мистецтв та художні училища Москви й Одеси багатьох відомих майстрів образотворчого мистецтва й архітектури.

Викладач фізики й математики Рудольф В'ячеславович Пржшиховський (1841-1911) у 1874 році звернувся до педагогічної ради з пропозицією влаштувати в ЄЗРУ метеостанцію, тривалий час (до 1882 р.) завідував нею. Потім метеостанцією майже 20 років керував Гаврило Якович Близнін (1838-1901), один з найвидатніших єлисаветградських педагогів. На Всеросійській художньо-промисловій виставці 1896 року в Нижньому Новгороді він був удостоєний Диплому першого розряду «за зразкову метеостанцію та важливі для сільського господарства дослідження». Учні під керівництвом Близніна виготовили велику географічну карту вологості ґрунту для Московської сільськогосподарської виставки 1895 року. Вели систематичні метеорологічні спостереження, регулярно готували прогнози погоди, з якими знайомили населення Єлисаветградського повіту. Після смерті завідувача метеостанції видано книгу «Пам'яті Г.Я. Близніна» (Єлисаветград, 1902), засновано стипендії Близніна для трьох кращих учнів реального училища.

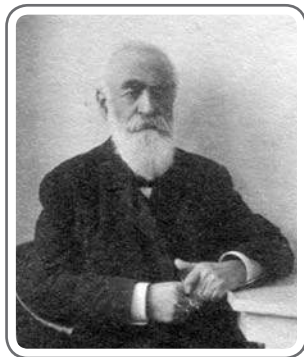
В и п у с к н и к
Новоросійського
університету Во-
лодимир Мико-
лайович Ястребов
(1855-1899) пере-
творив історико-гео-
графічний музей
при училищі в один
з кращих серед на-
вчальних закладів
Росії з багатою ко-
лекцією старожит-

Громадська чоловіча гімназія

ностей, пам'яток археології, архівно-історичною, нумізматичною та мінералогічною збірками, чудовим гербарієм. З 1884 року кошти на поповнення музейних колекцій ЄЗРУ почало виділяти земство, і мова йшла про відкриття загальноміського музею.

У вихідні та святкові дні в ЄЗРУ влаштовувалися безплатні народні читання духовного та світського науково-літературного змісту. На лекції, які читали переважно викладачі реального училища, інколи збиралося до тисячі чоловік. Для учнів старших класів ЄЗРУ був відкритий факультатив з основ правознавства, який вів сам голова Єлисаветградського окружного суду Віктор Костянтинович Анастасьєв (1836-1897).

Михайло Завадський

Важко переоцінити в історії училища роль його директора з 1873 по 1882 рік Михайла Ромуальдовича Завадського (1848-1926). Це він (також учень В.І. Григоровича) знайшов і умовив працювати в ЄЗРУ педагогів, які й створили всі ці заклади позашкільної освіти й виховання. Сам же Завадський за підтримки земства наважився видавати в Єлисаветграді журнал «Педагогический вестник» – перший у Росії часопис, незалежний від Міністерства народної освіти. Журнал, що відзначався сміливістю суджень, демократизмом та прогресивними тенденціями, виходив двічі на місяць з 10 березня 1881 по січень 1883 року і

був розрахований на широке коло педагогів усєї країни. У 1883 році «за погляди, несумісні з діяльністю Міністерства», які він провадив у журналі, Завадського не затвердили на посаді директора ЄЗРУ, хоча земство й доклало титанічних зусиль, аби Михайло Ромуальдович продовжував керувати училищем. Міністерство скористалося тим, що з 1882 року ЄЗРУ за програмами й правилами було прирівняне до державних реальних училищ, а відтак кандидатура директора, як і раніше, пропонувалася земством, але затверджувалася відніні міністром народної освіти.

Конфлікт елисаветградського земства з Міністерством навколо реального училища мав давнє коріння. Уряд взагалі вважав, що Єлисаветграду воно не по-

трібне, бо такі заклади уже існували в Одесі, Миколаєві, Кременчуці та інших містах України. Цей докір, очевидно, й спонукав і постійно надихав ображених елісаветградців на творення навчального закладу, не схожого на інші. Вони навіть до 1882 року називали своє дітище «вищим реальним училищем». Консервативне міністерство, у свою чергу, з підозрою ставилося до елісаветградських експериментів.

Неодноразово цей конфлікт висвітлювався у пресі. Зокрема, у популярній столичній газеті «Неделя» (№ 35, 1872) була опублікована стаття під назвою «Скорбный лист земско-учебного предприятия» про спробу Міністерства народної освіти підпорядкувати ЄЗРУ. Автор статті – відомий педагог і журналіст Дмитро Антонович Гольдштейн (1842-1876), до речі, уроженець Єлісаветграда, через 4 роки він загине у Сербії, допомагаючи повсталим проти турків братам-слов'янам. І хоча у 1882 році Міністерству таки вдалося майже повністю приборкати ЄЗРУ, 12 років відносної свободи й незалежності дозволили земству створити самобутній навчальний заклад.

Навряд чи якийсь інший навчальний заклад, крім хіба що Єлісаветградської громадської гімназії, може конкурувати із реальним училищем за кількістю видатних вихованців: академік Георгій Проскура (засновник Харківського авіаційного інституту); гірничий інженер Мартін Шимановський (директор-розпорядник акціонерного «Товариства криворізьких залізних руд»); найвидатніший український меценат Євген Чикаленко; театральні діячі Микола Садовський, Панас Сакаганський, Гнат Юра; класики української літератури ХХ ст. Євген Маланюк, Юрій Яновський; білоруський драматург Ригор Кобець; музичні діячі Генріх Нейгауз, Фелікс Блуменфельд, Кароль Шимановський (польський композитор), художники Самійло Дудін, Олександр Осмьоркін, Петро Покаржевський; інженер та етнограф Михайло Васильєв, Олександр Тарковський (батько поета Арсенія Тарковського), Володимир Тьомкін (єврейський релігійний діяч, один із засновників сіонізму та творців держави Ізраїль) et cetera!

Прикметно, що членами Єлісаветградського гуртка Громади, що існував у місті з 1878 по 1884 рік, разом із досвідченими українофілами Опанасом Михалевичем, Іваном Тобілевичем, Марком Кропивницьким, Миколою Левитським, Дмитром Марковичем були й ще зовсім юні учні ЄЗРУ: Є. Чикаленко, М. Васильєв, С. Дудін, А. Грабенко, О. Волошин та інші.

У 1880 році елісаветградські громадівці звернулися з листами до Миколи Костомарова та Олександра Пипіна на захист української мови, з проханням посприяти скасуванню ганебного указу 1876 року. Цю благородну акцію підтримали українофіли з інших регіонів, внаслідок чого у 1881 році царський уряд змушений був послабити цензурний тиск на українське слово й культуру.

Наприкінці 1884 року гуртківці підготували до друку літературний альманах своїх творів та інших авторів, але арешти перешкодили його появи в Єлисаветграді. Віцілілі громадівці, яких було переведено до Херсона, все ж таки довели справу до кінця, і у 1886 році єлисаветградський літературний альманах побачив світ під назвою «Степь. Херсонский беллетристический сборник».

Першою на Півдні України і найбільшою за чисельністю була Єлисаветградська громадська жіноча гімназія, відкрита 9 вересня 1870 року. У ній навчалися представниці відомих єлисаветградських родин: Анастасьєвих, Волохіних, Емануєлів, Лангемаків, Нікітних, Тарковських, Тобілевиців, Флоровських, Яновських та багатьох інших. Саме у жіночій гімназії з 1881 року після відкриття 8-го педагогічного класу вперше почали готувати гувернанток та учительок для міських народних училищ. Глибоко символічно, що у радянські часи тут продовжили готувати педагогічні кадри для шкіл регіону у закладах під назвами: Єлисаветградські вищі трирічні педагогічні курси (1921-1925), Зінов'євський педагогічний технікум (1925-1930), Зінов'євський інститут соціального виховання (1930-1933), Кіровський педагогічний та учительський інститути (1933-1939), Кіровоградський державний педагогічний інститут ім. О. С. Пушкіна, Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. К. Винниченка.

8 вересня 1879 року, виступаючи на відкритті Єлисаветградської чоловічої прогімназії, її перший інспектор Олександр Іванович Балик виголосив програмну промову, в якій наголосив: «...Здравая педагогика и современное значение учебных заведений требуют, чтобы дело обучения шло неразрывно рука об руку с делом воспитания детей. Успешное достижение высших целей учебным заведением возможно только при сочувственном отношении общества к школе, при совокупных и дружных усилиях наставников и родителей...; необходимо, чтобы между родителями воспитанников и наставниками, между учебным заведением и обществом установилась нравственно живая связь». Так педагог сформулював фундаментальну освітнянську проблему: пошук морально живих зв'язків між складовими тріади «школа – суспільство – батьки». Директором Єлисаветградської громадської чоловічої гімназії О.І. Балик був затверджений 15 серпня 1881 р. і очолював її до 1885 р. З 1885 по 1907 рік Олександр Іванович працював директором Олександрівської чоловічої гімназії в Миколаєві, був гласним Миколаївської міської думи. Включений до Енциклопедичного словника «Николаевцы» (1999), виданого з нагоди 200-річчя міста.

З 1905 по 1912 рік директором Єлисаветградської громадської чоловічої гімназії був випускник Новоросійського університету Петро Андрійович Александровський. При ньому відбулася деяка лібералізація порядків у навчальному закладі. У грудні 1908 р. місто урочисто відзначило 25-річчя

його педагогічної діяльності. У вересні 1912 р. Петро Андрійович отримав призначення в інший регіон, чим елисаветградці були дуже засмучені. Александровському вручили адресу і бювар з написом «Педагогу-ідеалісту», влаштували небачені проводи у залі міської думи і на вокзалі. Було зібрано 1 200 рублів для заснування при чоловічій гімназії стипендії ім. П.А. Александровського. У газеті «Голос Юга» його охарактеризували, як «...скромного, ідейного, чистого, чесного працівника, повністю відданого роботі».

Громадська жіноча гімназія

Одним із найшанованіших елисаветградських педагогів був учитель латинської мови, блискучий знавець античної літератури Петро Данилович Дубняков, який помер на робочому місці у приміщенні чоловічої гімназії 27 грудня 1914 року. Дубняков був одним із засновників Єлисаветградської громадської бібліотеки (1898). На панахиді протоієрей О.І. Колосов зазначив: «Дети прекрасно могут по первому впечатлению определить человека и почувствовать его доброту или черствость... Если они чувствуют доброту человека, то искренне и навсегда привязываются. Таким учителем, пользовавшимся всеобщей любовью, был Дубняков». Колишні учні з метою увічнення пам'яті улюбленого вчителя зібрали кошти для допомоги найбільшій учням елисаветградської гімназії. Теплі спомини про Дубнякова містять мемуарні книги її видатних вихованців: Дона Амінадо («Поезд на третьем пути»), Олександра Семененка («Харків, Харків...»), Натана Ширмана та ін.

Поступово Єлисаветградська громадська чоловіча гімназія стала однією з кращих у Російській імперії. Її найвидатніші вихованці утворюють вражаючий Пантеон: фізики І.Є. Тамм (лауреат Нобелівської премії) і Б.М. Гессен; хіміки М. Гомберг (президент

*Амінадо Шполянський,
майбутній поет Дон-Амінадо*

Поступово Єлисаветградська громадська чоловіча гімназія стала однією з кращих у Російській імперії. Її найвидатніші вихованці утворюють вражаючий Пантеон: фізики І.Є. Тамм (лауреат Нобелівської премії) і Б.М. Гессен; хіміки М. Гомберг (президент

Американського хімічного товариства, винахідник антифризу) і Д.Л. Талмуд (радянський академік); генетик Б.М. Завадовський та військовий інженер Г.Е. Лангемак (винахідник «Катюші»); математик М.Г. Чеботарьов і зоолог Ф.В. Нікітін; літератори Діонео (І.В. Шкловський), Арго (А.М. Гольденберг), Дон Амінадо (А.П. Шполянський), А. Величковський, Я. Івашкевич та М. Хороманський (польські письменники); діячі музичної культури Ю.С. Мейтус (композитор), Г.О. Поляновський (музикознавець) і багато-багато інших.

Напрочуд успішно вирішував проблему формування гармонійних взаємин у тріаді «школа – суспільство – батьки» Василь Іванович Харцієв (1865-1937). Він навчався на історико-філологічному факультеті Харківського університету у знаменитого мовознавця О. Потебні. З 1908 р. Василь Іванович живе і працює в Єлисаветграді спочатку інспектором, а з 1909 р. – директором громадського комерційного училища до його ліквідації (1918). Він перетворив училище у «зразкову школу» – в один з кращих навчальних закладів Російської імперії. Харцієву вдалося запровадити у навчально-виховний процес концепцію так званої «нової школи», в якій застосовувалися «вільні та активні» методи навчання й виховання. Головна ідея концепції полягала у вихованні вільної, всебічно розвиненої, озброєної міцними й потрібними в житті знаннями. Учень розглядався не як пасивний об'єкт навчання й виховання, а як дієва сторона цього процесу.

В основу своєї роботи педколектив поклав не стільки питання про те, «як учителю вчити, вихователю виховувати, скільки питання про те, як учню вчитися, вихованцю виховуватися». Харцієв намагався так організувати навчально-виховний процес, щоб учні самим устроєм школи змушені були слідувати бажаним для педагогів шляхом.

В училищі культивувалася велика природознавча робота з дітьми. Виготовлялися різні препарати з біології, збиралися колекції й гербарії, ор-

ганізовувалися весняні й осінні прогулянки за місто. Влаштовувалися також екскурсії на заводи центральної й південної України.

У закладі була зроблена спроба відмовитися від бальної системи оцінювання знань учнів, замінивши її характеристиками. Проводилася різноманітна

Громадське комерційне училище

позаурочна робота з учнями як «кращий засіб боротьби зі шкідливим позашкільним впливом». Всі питання влаштування розумного дозвілля вирішував своєрідний «дитячий парламент» – клуб старшокласників, рада якого складалася з 12 учнів і діяла на засадах самоврядування. Щорічно серед старшокласників проводилися анонімні опитування для з'ясування різноманітних питань: ставлення до предметів, які викладаються; до позакласного читання й позашкільних занять; до репетиторства й таке інше.

Надзвичайно важливу роль у житті училища відігравав батьківський комітет, який займався пошуком коштів для плати за навчання дітей з бідних сімей (читалися платні лекції, проводилися благодійні вечори), допомагав педколективу у роботі з невстигаючими учнями (додаткові заняття, репетиторство), організував літнє оздоровлення дітей; створив гурток, на якому читалися лекції про виховання.

Харцієв обирався гласним міської думи, був членом Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамотності й ремесел. Після революції – ініціатор створення педагогічного вузу в Єлисаветграді, його перший ректор і професор (з 1927). Викладав також у 6-й трудовій школі імені Декабристів. Керував міським літературним об'єднанням «Літо» (з 1920). У 1937 році був заарештований, після чого й помер.

Василь Харцієв

«Єлисаветградським Песталоцці» називали в місті соратника Харцієва Андрія Петровича Феоктистова. Учасник Першої світової війни, він під час Брусиловського прориву у 1915 р. отримав важке поранення, був нагороджений Георгіївським хрестом. Перебуваючи у шпиталі, надіслав 50 руб. комерційному училищу «в пам'ять о службе в нем». Феоктистов – організатор скаутського руху в Єлисаветграді. Автор статті «Об одаренности. Опыт экспериментально-психологического исследования» у журналі «Русская школа» (1909, № 11), яка мала всеросійський резонанс. Після революції 1917 р. пропонував радянській владі використовувати скаутів як добровільних помічників міліції. З 1921 року – директор 6-ї трудової школи імені Декабристів у Єлисаветграді. Після арешту у 30-ті роки улюбленого вчителя вихованці з батьками вирушили поїздом до Одеси й навколішках вимолили його звільнення. Після смерті Феоктистова у березні 1927 року В.І. Харцієв у некролозі зазначив: «Друг дітей, весь самовідданість, він усією своєю суттю викликав полум'яну любов дітей; подив, а іноді й криву усмішку

дорослих, які нерідко в його вчинках вбачали порушення правил людської розважливості».

Географію у «школі Харцієва» викладав Костянтин Степанович Шило, випускник Київського університету, зять композитора М.В. Лисенка. З 1912 р. – член Єлисаветградського товариства поширення комерційних знань. Українофіл, завсідник українських «вечорниць», які влаштовував по четвергах у своїй квартирі нотаріус В.О. Нікітін (згодом перший голова елисаветградської «Просвіти»), Шило володів приємним басом, чудово виконував українські пісні. З 1914 р. – член Єлисаветградського лекційного бюро з влаштування народних читань і дитячих майданчиків при міській управі (голова літературно-музичної підкомісії). З жовтня 1914 по травень 1915 рік Костянтин Степанович організував два концерти для дітей та два для дорослих, які відвідало майже 2 тисячі чоловік. У радянські часи був репресований.

Софія Русова

Інтерес до дошкільного та позашкільного виховання пробудила в Єлисаветграді славетний педагог Софія Русова (1856-1940). У 1883 році вона з чоловіком Олександром Русовим кілька місяців жила в родині І. Карпенка-Карого і розгорнула в місті значну культурно-освітню роботу, відвідувала елисаветградський гурток Громади та «Духовно-біблійне братство» Я. Гордіна.

Через деякий час після її від'їзду (на початку 1890-х рр.) товариство охорони народного здоров'я в Єлисаветграді влаштувало в місті перший дитячий майданчик. Назвали його «дитячий сад», оскільки розмістили у справжньому саду Ковалівського парку.

На майданчику чергували члени товариства, які організовували для дітей, за їхнім бажанням, спільні ігри. Цим тоді й обмежувалася виховна діяльність дорослих.

Наступний дитячий майданчик був заснований Єлисаветградським комерційним училищем у саду «Альгамбра». Тут справа була поставлена серйозніше. Під наглядом досвідчених виховательок влаштовувались прогулянки, дітей навчали доглядати за рослинами тощо. Перебування на майданчику було платним. Крім учнів комерційного училища, його відвідували учні народних училищ.

У 1915 році цей ефективний засіб позашкільної освіти міське управління Єлисаветграда, за пропозицією свого лекційного бюро, включило до переліку просвітницьких закладів. На влаштування «народних дитячих

майданчиків» (так їх почали називати) надійшло лише 116 рублів, пожертвуваних чотирма особами. Та все ж зусиллями ентузіастів у різних кінцях міста (зокрема міському саду) відкрили три майданчики.

Але якщо громадськість та офіційна школа до нової справи поставилися байдуже, то агресивність і ворожість підлітків – учнів міських училищ – завдавали великого клопоту. Хулігани нападали на маленьких дітей, били їх, псували столи, на яких проводилися заняття тощо. Довелося просити міську владу призначити городового для охорони народних дитячих майданчиків. Втім, ці неприємності лише зайвий раз переконали організаторів у «...необходимости устройства у нас детских площадок и подобных им учреждений, постоянная деятельность которых облагораживала бы душу подростка и давала бы здоровое направление его энергии».

Наталія Бракер

Палким ентузіастом та пропагандистом влаштування в Єлисаветграді народних дитячих майданчиків була Наталія Аркадіївна Бракер (1858-1933) – педагог, меценат, перекладач, красзнавець, мемуарист. Вона навчалась у приватних гімназіях Єлисаветграда та Одеси. Була вільним слухачем Женевського та Берлінського університетів. Перший літературний твір – запис спогадів про видатного філософа, уродженця Єлисаветграда Африкана Шпіра (1837-1890) та переклад з французької його праці «Очерки критической философии» (1896). Творчістю Шпіра елисаветградка зацікавила Льва Толстого, листувалася з ним. Авторка низки праць з

питань дошкільного виховання, етики стосунків учителя й учня, фундаторка перших дитячих садків в Єлисаветграді.

У 1900 році Бракер заснувала й до 1918 року утримувала на свої кошти Компаніївську, а з 1914 року ще й Антонівську навчально-ткацькі майстерні, які підготували понад 100 майстринь. З 1914 року Наталія Аркадіївна – член Єлисаветградського лекційного бюро з влаштування народних читань і дитячих майданчиків при міській управі (була головою комісії з організації дитячих розваг). Підготувала доповідь «Народные детские площадки как средство внешкольного образования» (1915). З 1919 р. – член-кореспондент історико-філологічного відділення ВУАН, член комісії з дослідження Південної України (з 1929). Будучи українофілкою, активно друкувалася на сторінках редактованого М. Грушевським часопису «Україна» (спогади про видатних елисаветградців О. Михалевича, М. Федоровського,

В. Ястребова та ін.), що виходив у 1924-1930 рр. як орган історичної секції ВУАН.

Перший дитячий садок в Єлисаветграді відкрила у 1910 році Олександра Никифорівна Єфимовська – медик за освітою, педагог за покликанням, засновниця кращої в місті приватної жіночої гімназії (1902), яка складалася з двох підготовчих, семи традиційних та одного додаткового класів. У гімназії навчалася 340 дівчат, на її території був розведений сад, відкрито пансіон. У відкритий при гімназії дитячий садок приймалися хлопчики й дівчатка з 5 років. Чудова будівля «гімназії Єфимовської» на вулиці Великій Перспективній споруджена за проектом єлисаветградського архітектора Я.В. Паученка. У 1920 році Єфимовська разом з донькою Зінаїдою потрапила до списку «активних контрреволюціонерів», складеному єлисаветградськими чекістами.

Фребелівський дитячий садок для дітей від 4 до 8 років заснувала в 1913 році Е.В. Яновська. У цьому дошкільному закладі було 3 групи. Програмою передбачалися такі види занять: фребелівські роботи, рухливі ігри зі співом, ліплення, малювання, гімнастика. У двох старших групах передбачалося вивчення російської мови та арифметики, гра на музичних інструментах у дитячому оркестрі. Плата за навчання складала 80 руб. на рік. Дитячий садок названо за ім'ям німецького педагога, теоретика дошкільного виховання Фрідріха Фребеля (1782-1852), надзвичайно популярного у ті часи.

Крім гімназії Єфимовської, в Єлисаветграді існували й інші приватні навчальні заклади. У 1908 році педагог Марія Дезирівна Гослен реорганізувала дівоче училище 1-го розряду у приватну жіночу гімназію, прирівняну до урядових за програмою і правами. Відкрила 8-й додатковий загальноосвітній клас. Була і засновницею, і директором гімназії, в якій у 1909 році навчалася 264 дівчини з Херсонської, Київської, Полтавської та Поділь-

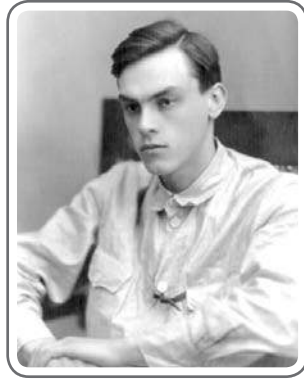
ської губерній. Педагогічний колектив у 1915-1916 рр. налічував 15 викладачів.

Ще один учень В.І. Григоровича Мелетій Карпович Крижановський 20 років викладав російську словесність у Єлисаветградській громадській чоловічій гімназії. Автор багатьох статей про удо-

Будівля приватної гімназії Крижановського, в якій навчався Арсеній Тарковський

сконалення шкільної справи у всеросійських педагогічних виданнях, уклав підручник «Повторный курс русского языка» (1881). Дочки Ольга, Лідія та Євгенія також стали викладачами. Мав великий авторитет серед педагогів, учнів і батьків. 4 вересня 1907 року Мелетій Карпович заснував власну приватну 4-класну гімназію (у 1911 р. вона отримала статус повної, 7-класної), яка утримувалась на кошти з плати за навчання. У 1914 році в гімназії було 130 учнів і 13 педагогів. Розміщувалася вона у спеціально збудованому приміщенні, в якому нині розміщується колегіум суспільно-природничо-гуманітарної спеціалізації. У «гімназії Крижановського» навчалися Арсеній Тарковський, Володимир Канделак та інші видатні особистості.

*Гімназист
Арсеній Тарковський*

Для єврейського населення Єлисаветграда казенне училище 1-го розряду було відкрите в 1851 році. У двокласному закладі, крім Талмуду, викладали російську, німецьку та єврейську мови й арифметику. У першоступеневій Талмуд-торі, заснованій 1858 року, влаштували підготовчий клас для дітей від 4 до 6 років, а у 1880 р. відкрили ремісниче відділення. Крім того, в місті існувало більше 20 другоступеневих і початкових хедерів.

В Олександрійському повіті у 1877 році було лише 19 земських шкіл, через 20 років їх кількість зросла до 65, одна школа припадала на 6,1 тисячі населення.

Дякуючи найвидатнішому діячеві Олександрійського земства, почесному громадянину м. Олександрії (1882) Миколі Івановичу Зерваницькому (1845-1903), повіт прославився тим, що одним із перших у Російській імперії забезпечив народні читання наглядністю – чарівними ліхтарями з туманними картинками. У 1902 році народні читання з тьмовими картинками проводилися у 87 школах Олександрійського повіту. Було влаштовано 378 читань, які відвідало понад 27 тисяч учнів. На 88 земських шкіл припадало 50 чарівних ліхтарів.

Про популярність Зерваницького свідчить той факт, що на його похорони у с. Пустельникове зібралося кілька тисяч селян. Олександрійське земство мало намір з метою увічнення пам'яті Зерваницького спорудити йому пам'ятник від земства та відкрити в Олександрії ремісничо-грамотне училище його імені. У прощальному слові підкреслювалося: «Он в течение 33 лет стоял на страже развития всех отраслей земского хозяйства и благодаря ему... Александрийское земство заняло одно из первых мест в губер-

нии постановкою медицины... Постановка же дела народного образования создала славу уезду не только в губернии, но и далеко за ее пределами».

Помітне місце в історії Олександрійського земства посідає Іван Іванович Горонович. Юрист за фахом, кандидат права, він готувався до професури, але з відкриттям земств вирішив присвятити себе земській діяльності. У 1865-71 рр. Горонович – голова управи, згодом мировий суддя. Не зустрічаючи підтримки гласних, І.І. Горонович неодноразово мав намір піти із земства, але почуття обов'язку завжди перемагало.

Горонович мав значні землеволодіння в Олександрійському повіті (села Марто-Іванівка, Краснопілля та ін.). 10 листопада 1892 року він відкрив Марто-Іванівську народну школу. На її будівництво та облаштування фундатор витратив близько 7 тисяч руб. У звітах про народну освіту Олександрійського повіту зазначалося: «Классные комнаты просторны, светлы, теплы и чрезвычайно уютны; по своим гигиеническим качествам они очень близко подходят к идеалу образцовой классной комнаты профессора Эрисмана».

Школа під наглядом санітарного лікаря І.Н. Козубова, споруджена за проектом олександрійського земського техника М.Г. Дейнеки, була розрахована на 100 учнів. На її утримання Горонович щорічно виділяв по 200 руб. У 1894 р. відкрив при школі ремісничі класи для 12 хлопців 14-17 років, збудувавши для цього спеціальне помешкання і забезпечивши його всім необхідним. Розвів біля школи гарний сад, передплачував для потреб школи журнали, газети й книги. Заснував стипендію свого імені для одного студента Київського університету Св. Володимира, вихідця з Олександрійського повіту. У 1884 році Горонович запропонував Олександрійському повітовому земству засновувати сільські бібліотеки та влаштувати народні читання, забезпечити сільські школи «чарівними ліхтарями». Автор нарисів «Об исправительных заведениях для преступных и порочных детей» («Сборник Херсонского земства», 1893). Ініціатор влаштування у Херсоні виправного притулку для дітей, а в Олександрії – «Общества и убежища нравственно-покинутых детей» (1892-1895). У 1910 р. після смерті фундатора Марто-Іванівської школи Олександрійська повітова земська управа клопоталась про присвоєння їй його імені, замовила два портрети І.І. Гороновича – один для школи, другий для зали засідань земства.

Визначним земським діячем Олександрійського повіту по праву вважається Іван Костянтинович Чижевський (1863-1923). Він хоча й закінчив військову академію, але за участь у народницькому гурткові був засуджений і перебував на засланні у Вологді, після чого військова кар'єра й закінчилась. У лютому 1892 р. Чижевський повертається в Олександрійський повіт під нагляд поліції. З 1898 по 1908 рік – він дійсний член земської управи, завідуючий земськими школами. Їхня кількість з 1901 по 1912 р. подвоїлася

*Гімназист
Дмитро Чижевський*

і складала 183. Іван Костянтинович захоплювався астрономією, був членом Російського товариства «Мироведения», французького Астрономічного товариства. Після революції 1917 р. був директором семирічної школи, викладав математику в Олександрійському сільськогосподарському технікумі.

Його син Дмитро Чижевський (1894-1977) – видатний український культуролог, філософ, літературознавець. У 1911 році закінчив Олександрійську чоловічу гімназію, потім історико-філологічний факультет Київського університету (1917). В еміграції слухав лекції філософів Ясперса та Гуссерля (1921-1922). Докторську дисертацію захистив у 1933 році. Працював в університетах Гейдельберга, Фрайбурга, Марбурга (Німеччина) та Гарвардському (США). Ім'я Д.І. Чижевського присвоєно Кіровоградській обласній науковій універсальній бібліотеці.

Серед найвідоміших випускників Олександрійської гімназії – письменник, публіцист та історик Панас Феденко (1893-1981), поет Леонід Чернов (1899-1933), лікар-фтизіатр Ной Морозовський (1892-1953) та багато інших.

Не менш визначні особистості викладали і навчалися у Златопільській гімназії. Цьому навчальному закладу допомагала славетна родина Бродських. Що й не дивно, оскільки брати Лазарь і Лев до переїзду в Київ навчалися у Златопільському повітовому дворянському училищі. Перший пожертвував 30 тисяч рублів на перетворення Златопільської прогімназії у повну гімназію та обладнання навчальних кабінетів, другий після її відкриття заснував 10 іменних стипендій для учнів єврейської національності, які регулярно виплачувалися до 1917 року.

Після звільнення з-під арешту в справі Кирило-Мефодіївського товариства (1847) історію у Златополі викладав Олександр Данилович Тулуб

Олександрійська чоловіча гімназія

(1825-1875), дід відомої української письменниці Зінаїди Тулуб. Тут у 1850 році для столичного журналу «Современник» він написав історико-літературний нарис «Златопіль».

Златопільська чоловіча гімназія

З 1885 по 1890 рік інспектором Златопільської гімназії працював Олексій Олександрович Андрієвський (1845-1902) – педагог, історик, літератор і публіцист, автор «Исторической записки о Златопольской прогимназии» (1887).

Деякий час тут учителював український етнограф, фольклорист, громадський діяч Олександр Олександрович Русов (1847-1915). Упродовж багатьох років (1897-1919) після закінчення Київської духовної семінарії посаду вчителя підготовчого класу та регента церковного хору Златопільської чоловічої гімназії обіймав Григорій Іванович Грушевський (1865-1921), двоюрідний брат першого Президента України М.С. Грушевського. Крім того, він керував містечковим аматорським театром, організовував у гімназії літературно-музичні вечори, надсилав знаменитому братові та композитору М.В. Лисенку свої етнографічні студії та записи народних пісень. Вірші й оповідання під псевдонімами Грицько Чулай і Петро Голота друкував у часописах «Зоря», «Правда», «Дзвінок». Після Лютневої революції 1917 р. разом з викладачем історії та латини М.К. Зеровим розробляв проект перетворення Златопільської гімназії в учительський інститут. У 1919 році був звільнений з гімназії, як «класово ворожий елемент», загинув від голоду.

Поет-неокласик в українській літературі Микола Костянтинович Зеров (1890-1937) працював у Златопільській гімназії з серпня 1914 по вересень 1917 року. Златополю присвятив сонет «Спогад про Гуляй-Поле». Про златопільський період життя Зерова розповідається у споминах В. Домонтовича «Болотна Лакримоза». Згодом Зеров був професором Київського інституту народної освіти, репресований і розстріляний.

З 1908 по 1910 рік директором Златопільської чоловічої гімназії працював Микола Леонтійович Лятошинський. Педагог захоплювався музикою, мав гарний голос, знав багато народних пісень. Вважав обов'язковим прилучати дітей та юнацтво до музичної культури. Організував у Златопільській гімназії учнівський хор, що виконував твори російської та західноєв-

ропейської класики; українські, російські та польські народні пісні. У 1909 році пожертвував 1 300 рублів на заснування іменних стипендій. Через те, що перший же стипендіат виявився причетним до нелегального гуртка гімназистів, змушений був залишити посаду.

Син Борис Миколайович Лятошинський (1895-1968) – видатний композитор і педагог – навчався у Златопільській чоловічій гімназії два роки (4-5 класи). Тут почав серйозні заняття музикою. Вчився грати на скрипці у гімназійного викладача Бенціона Хаїмовського, грав в учнівському оркестрі, робив перші композиторські спроби (невеликі п'єси для фортепіано, романси, камерно-інструментальні ансамблі). Тоді вперше прозвучав його струнний квартет до мінор і фортепіанний квартет ре мінор. У 1959 році Лятошинський надіслав у Новомиргород свої спогади про перебування у Златопільській гімназії та фото батька.

І хоча видатний письменник і політичний діяч Володимир Кирилович Винниченко (1880-1951) з 1890 по 1899 рік навчався у Єлисаветградській громадській гімназії, диплом про здобуття гімназійної освіти йому видала Златопільська гімназія у 1900 році, де юнак екстерном склав випускні іспити. Саме туті він почав писати свою першу повість «Краса і сила», яка побачила світ у 1902 році і відразу принесла йому визнання.

Вихованцями Златопольської гімназії були брати Павло та Олександр Филиповичі. Павло Петрович Филипович (1891-1937)

став відомим поетом-неокласиком та літературознавцем, у 1937 році його розстріляють разом з улюбленим учителем М.К. Зеровим та тисячами інших представників «українського відродження».

Однією з найяскравіших постатей Єлисаветградського повіту був Петро Дмитрович Ревуцький – громадський діяч і філантроп. Ще з 80-х років XVIII ст. сучасна Добровеличківка та прилегли до неї населені пункти стали власністю Ревуцьких. У 1795 р. була утворена Ревуцька волость. У 1848 році с. Ревуцьке отримало статус містечка, а з 1883-го почало називатися Добровеличківкою. Після реформи 1861 р. Ревуцькі мали 3 970 десятин землі. У 1874 році Петро Дмитрович Ревуцький надав один із своїх будинків для влаштування Добровеличківського двокласного народного училища з квартирами для учителів. Понад 40 років був його опікуном. У 1887 році збудував для училища новий зручний будинок з квартирами для учителів (вартістю 4 000 руб.). Тут навчалися 100 хлопчиків і 15 дівчаток. Училище мало гарний сад, при якому діяли курси садівництва.

*Гімназист
Володимир Винниченко*

Ревуцький утримував своїм коштом 10 учнів класу садівництва. Влітку 1894 року для народних учителів Єлисаветградського повіту Петро Дмитрович організував місячні курси садівництва й городництва, на які прибуло 11 чоловік. У 1884-1892 рр. він – голова Єлисаветградських чергових і надзвичайних повітових земських зібрань. На засіданнях Ревуцький відстоював необхідність організації в земських школах занять з природознавства у навчальному процесі, цитував К. Ушинського: «День, проведений ребенком среди рощ и полей, стоит многих недель, проведенных на учебной скамье». Майже щороку надавав свій будинок у Добровеличківці для проведення з'їздів народних учителів Єлисаветградського повіту, які приїздили на слухання сільськогосподарського курсу. Був офіційним наглядачем цих курсів. Обирався предводителем дворянства Єлисаветградського повіту. Крім Добровеличківської народної школи, був опікуном Глодоської першої школи. З 28.05.1878 р. Петро Ревуцький – голова Єлисаветградського комітету Російського товариства Червоного Хреста, очолював його понад 30 років. У 1898 р. за його ініціативою у Новоукраїнці було відкрито школу сільських сестер милосердя, яка щороку випускала 8 медсестер. Був членом Державної Ради Росії – російського Сенату. У 1906 році з нагоди 35-річчя земської діяльності Єлисаветградське повітове земське зібрання заснувало дві стипендії імені П.Д. Ревуцького для учнів учительських семінарій та замовило його портрет для приміщення земської управи.

6 грудня 1912 року за сприяння Ревуцького у Добровеличківці відкрито жіночу учительську семінарію. Відомо, що її у 1916 році закінчила із золотою медаллю Галина Андріївна Кузьменко (1896-1978) – дружина Нестора Махна, яка, на думку істориків, відіграла важливу роль у житті знаменитого «батька» і багато в чому вплинула на розвиток махновського руху.

Антон Макаренко

У життєписі знаменитого радянського педагога, автора геніальної «Педагогічної поеми» Антона Семеновича Макаренка (1888-1939) важливе місце посідає «долинський епізод». З 1911 по 1914 рік Макаренко після закінчення Кременчуцького училища працював учителем у Долинській залізничній школі (нині ЗШ №2 ім. А.С. Макаренка м. Долинської); написав оповідання «З історії героїзму», в якому розповідається про приліт до містечка першого аероплана в 1913 році.

Понад 30 років у містечку Нова Прага Олександрійського повіту вчителював талановитий фольклорист і етнограф Іван Венедиктович Бессараба (1850-1921). Протягом

всього життя він збирав та упорядковував народні пісні, легенди, приказки, прикмети, дитячий фольклор; описав багато народних звичаїв і обрядів, що увійшли до книги «Материалы для этнографии Херсонской губернии» (1916).

У селі Глодоси Новоукраїнського району ще й досі памятають про «Божорівську школу». Випусник Новоросійського університету Федір Омелянович Божор був «толстовцем», листувався з класиком російської літератури, кілька разів відвідував Ясну Полян. Разом з братами Гнатом і Миколою викладав у місцевій земській школі, яку в Глодосах називали «Божорівською». За часів гетьмана П. Скоропадського (1919) реорганізував її в українську гімназію. У 30-ті рр. був репресований. У «Божорівській» школі навчалися брати Терень і Степан Масенки та інші свідомі українці. Улюбленого учителя тепло згадує Т. Масенко у віршованому романі «Степ» (1968).

Перша спроба створити національну школу мала місце після Лютневої революції 1917 року в Росії, коли виникла Центральна Рада та Українська Народна Республіка. Особливо важко це було зробити у «зросійщених» українських містах. На запит губернського комісара Херсонщини у справах освіти УНР надати відомості про кількість шкіл в Єлисаветграді та учителів, які володіють українською мовою, міська управа відповіла, що у її віданні перебуває 19 шкіл (початкових училищ), а рідною мовою навчати юних українців можуть лише двоє – вчителі 2-го Кушівського міського училища Федір і Єлизавета Алейникови.

Ось далеко не повна хроніка освітянського життя Єлисаветграда тих бурхливих часів, свідчення неймовірного піднесення, яке вирувало в душах людей:

- 19 квітня 1917 пройшли організаційні збори української секції при Єлисаветградському педагогічному товаристві. Заслухано доповідь викладача Єлисаветградського комерційного училища Костянтина Шила (зятя композитора М.В. Лисенка) про Всеукраїнський педагогічний з'їзд у Києві. Обговорено питання про влаштування в Єлисаветграді літніх учительських курсів з українознавства, про створення довідкового бюро української педагогічної секції;
- 14 травня 1917 у приміщенні Дворянського Зібрання відбувся 2-й з'їзд народних учителів Єлисаветградського повіту, організований місцевим педагогічним товариством. Головне питання порядку денного – «про викладання рідною мовою учнів»;
- 15 травня 1917 р. народні учителі м. Єлисаветграда повідомили про відкриття безплатних курсів для навчання грамоті дорослого населення міста; ось звідки витоки «лікнепу», який більшовики у 1921 р. проголосили ленінською ідеєю;

- 7 жовтня 1917 газета «Голос Юга» друкує статтю Наталії Аркадіївни Бракер «Дошкільне виховання»;
- 11-13 жовтня 1917 у приміщенні Дворянського Зібрання викладач Єлисаветградської гімназії М.Т. Улезко прочитав дві лекції на тему «Жагучі питання шкільної реформи»;
- 18 жовтня 1917 курси по дошкільному вихованню для підготовки викладачів дитячих садків заснувала в Єлисаветграді Н.А. Бракер;
- на початку квітня 1918 р. в Єлисаветграді побачив світ перший номер газети «Новий шлях» – першої в історії міста україномовної газети; редактор О.О. Семененко – випускник Єлисаветградської гімназії;
- у липні 1918 Єлисаветградська спілка споживачів асигнувала 10 тисяч руб. в на потреби місцевої «Просвіти» і 5 200 руб. на влаштування курсів українознавства;
- 24 вересня 1918 Єлисаветградська міська управа отримала телеграму з Міністерства народної освіти УНР про відкриття у місті Української державної гімназії з проханням надати для неї приміщення Пашутінської школи;
- 4 жовтня 1918 українська гімназія в Єлисаветграді у складі трьох молодших класів оголосила про прийом учнів;
- 27 жовтня 1918 українські гімназії відкрились у селі Федорівці Олександрійського повіту та Глодосах.

Надзвичайну активність розвинув у ті дні учитель історії та філософської пропедевтики Єлисаветградської чоловічої гімназії Микола Терентійович Улезко. Крім згаданої лекції, свої педагогічні погляди він виклав у статті під промовистою назвою «Школа, суспільство, батьки», яка друкувалася у трьох номерах газети «Голос Юга» (1, 7 і 8 квітня 1917). М.Т. Улезко висуває два фундаментальні положення, на яких має базуватися система управління освітою: позапартійність і демократизм.

28 листопада 1918 року на урочистому відкритті єлисаветградської «Просвіти» Микола Терентійович виступив із художнім читанням свого перекладу на рідну мову (першого в українській літературі!) поеми Гете «Фауст». Згодом Улезко виїхав до Харкова, був репресований і розстріляний. Теплі спогади про учителя містяться у книзі О. Семененка «Харків, Харків...» та мемуарах письменника І. Сенченка «Було колись...»

23 червня 1918 року комісаром освіти Єлисаветградського повіту був призначений Юрій Іванович Тобілевич (1876-1925) – талановитий агроном і громадський діяч, син І. Карпенка-Карого. Випускник ЄЗРУ (1894) закінчив Львівський політехнічний інститут та Празьку Вищу сільськогосподарську школу.

З 1920 року очолював Єлисаветградську «Просвіту»; у березні за ініціативою Юрія Івановича встановлено тимчасовий бюст Кобзареві у сквері, у місті з'явилася Шевченківська вулиця. У 1921-1922 роках працював у Єлисаветградській педагогічній школі: викладач природознавства, секретар педради. Сини Юрія Івановича Андрій та Назар Тобілевичі у 1956 році за сприяння Арсенія Тарковського відродили Хутір Надію – родинне гніздо Тобілевичів-Тарковських – у вигляді державного музею-заповідника.

Так за часів УНР починалася «українізація», яку після поразки національно-визвольних змагань деякий час впроваджували українські комуністи (тоді вони ще не служили сусідній державі). Уже в 1927 році у Зінов'євську при 84 установах міста існував 101 гурток з вивчення української мови. За винятком 6 шкіл (трьох російських і трьох єврейських), всі інші були українськими. А що стосується Зінов'євського округу, то станом на 5 січня 1928 року у ньому функціонувало 585 трудових шкіл: українських – 536, російських – 26, єврейських – 9, молдавських – 8, німецьких – 2, українсько-російських – 4, єврейсько-російських – 4.

Справдилося те, про що говорив В.К. Винниченко: «Хай побуде на Україні з десять літ справжній демократичний лад та українська школа, як ця руська перевага розтане, немов сніг на весні, зникне, розпливеться й з-під неї виступить справжній ґрунт, справжня українська земля». Звісно, цьому посприяв не «справжній демократичний лад», а могутнє національне піднесення часів української революції, і навіть поразка визвольних змагань не загальмувала цей процес в Українській Радянській Соціалістичній Республіці.

Єлисаветградський та Олександрійський повіти, що опинилися в епіцентрі громадянської війни, постраждали від її наслідків чи не найбільше. Приміром, якщо у 1913 році населення Єлисаветграда складало 77 тисяч чоловік, то у 1923 році у місті мешкало 50 тисяч. Доречно згадати, що серед більшовицьких вождів – творців Великої Жовтневої соціалістичної революції 1917 року, яка потрясла світ, – уродженці Єлисаветградщини Лев Троцький (Бронштейн) і Григорій Зінов'єв (Радомисльський).

Остаточо радянська влада на території Єлисаветградського й Олександрійського повітів перемогла у 1920 році. І відразу ж за допомогою терору, репресій та примусової праці почала «перевиховувати» місцеве населення. Уже в квітні 1920 року у самісінькому центрі Єлисаветграда комуністи відкрили концентраційний табір (офіційна адреса: вул. Карла Маркса, біля мосту).

Вперше в історії концентраційні табори, зазвичай призначені для утримання військовополонених, «робітничо-селянська влада» почали використовувати для ув'язнення громадян своєї країни. Потрапити до концтабору міг будь-хто, а не лише «ворожі елементи» або заручники. Ув'язнювали, незалежно від віку чи статі, «за ухиляння від трудової повинності», «за спізнення на роботу», «за неявку на збори», «за самогоноваріння»,

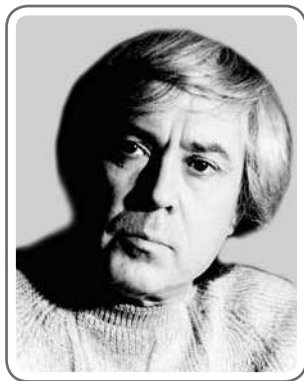
«за безбілетний проїзд залізницею», «за несвоєчасну реєстрацію домової книги», «за погану поведінку» і т.д. і т.п.

Терміни покарання коливалися: мінімальний – від кількох днів, максимальний – «до кінця громадянської війни» (хоча офіційно вона нібито закінчилася) та 5 років. Були дні, коли у концтаборі перебувало понад 400 осіб. Роботи у «червоних вихователів» вистачало. У червні 1921 року з губернії навіть надійшов запит: «возможно ли открытие в городе второго лагеря?»

У табір регулярно потрапляли діти, яких тут називали «малолетними заключеними». Зокрема станом на 19 травня 1920 року в Єлисаветградському концтаборі юних ворогів радянської влади зібрали в кількості 31 дитини. За винятком двох сестер, засуджених «за неисправимое бродяжничество и спекуляцию», всіх інших ув'язнили «за безбилетный проезд». Строки ув'язнення визначили різні: хто потрапив сюди на 2 тижні, а хто й на рік.

Для у них у концтабір привезли 9 парт, дошку й відкрили школу. Навчали дітей ув'язнені в концтаборі вчителі Леонід Олексійович Байбарак та Іван Петрович Новаков. У звіті про діяльність культкомісії Єлисаветградського табору примусової праці (так у 1921 році перейменували концтабір) зазначено: «...ежедневно в школе производились занятия, учителями читались и разбирались литературные произведения, а также велись беседы на темы, затронутые учащимися во время школьных занятий».

Коли почалися репресії уже проти радянської еліти, то для дітей «ворогів народу» каральна система придумала спеціальні колонії та дитбудинки. Здається й дотепер ця унікальна дитиноненависницька складова частина «Архіпелагу ГУЛАґу» залишається недослідженою. А тим часом відомо, що лише на території Кіровоградщини до 1941 року існувало принаймні два такі заклади.

Рафаель Багаутдінов

«Спецколонія для дітей ворогів народу», яку місцеві жителі називали «бурсою», розміщувалася у колишньому маєтку панів Ревуцьких у смт Добровеличківка. Серед її найвидатніших в'язнів-«вихованців» – брати Рем і Рафаель Багаутдінови, сини розстріляного у 1937 році секретаря Казанського обкому комсомолу; обидва стали відомими художниками. Особливо вражає доля «українського Рафаеля», про яку розповідається у романі-колажі М. Слабошпицького «Автопортрет художника в зрілості» (2005).

«Дитбудинок для дітей ворогів народу» був розташований у с. Маргоноші Новомир-

городського району. Деякий час у ньому працював випускник Новомиргородського педагогічного училища В.Д. Тамок. Всеволод Давидович розповів, що у цьому специфічному закладі утримували приблизно 100 хлопчиків і дівчаток з різних міст СРСР. Йому запам'ятався зокрема син головного інженера Харківського тракторного заводу.

Перед Великою Вітчизняною війною у Кіровограді нараховувалося понад 100 тисяч жителів. У місті був педагогічний інститут, інститут сільськогосподарського машинобудування, 4 технікуми, педагогічна й музична школи, 32 середні школи (600 учителів, близько 15 тис. учнів), міський театр ім. Кірова, 2 кінотеатри, 14 клубів, 24 бібліотеки, 3 музеї, видавалося 3 газети. А всього в області у 1941 році працювало 1 176 шкіл (83% початкових), в яких навчалися 207 тисяч дітей.

Німецька окупаційна влада на Кіровоградщині, як і в цілому по Україні, так і не визначившись, яку освіту давати українцям, то дозволяла відкривати школи, то закривала їх. Німці спочатку рахувалися з настроями національно свідомих українців, а ті, у свою чергу, повірили, що Німеччина звільнила Україну з-під московсько-більшовицького ярма. А тому чимало освітян з ентузіазмом включилися у розбудову національної школи. Навіть перша газета часів окупації «Український голос» була спочатку «органом Кіровоградського обласного та міського управління».

Уже 13 вересня 1941 року часопис повідомив, що «міський відділ освіти оголошує реєстрацію учнів, що залишилися в Кіровограді. Всі учні початкових та середніх шкіл міста мусять з'явитися на реєстрацію до своїх шкіл, в яких вони навчалися до початку війни...» А далі на шпальтах газети повідомлялося:

- у школах Новоукраїнського району заняття навчання розпочалися 1 жовтня в 1-4 класах та 13 жовтня в 5-10 класах. Відбулося урочисте відкриття 6-ї середньої школи м. Новоукраїнки. На вчительській нараді було переглянуто навчальні програми. Всі вчителі одержали продукти харчування у колгоспах за твердими цінами, за жовтень – зарплату. Всі школи забезпечено паливом. Не гаразд справа лише з педкадрами, особливо це стосується викладачів історії. Обласний відділ освіти прислав тимчасовий навчальний план;
- в Олександрійському районі заняття у школах сільської місцевості розпочалися 6 жовтня, відновили роботу всі школи: 13 середніх, 23 неповні середні та 42 початкові. Запрацювали ремісничі й сільськогосподарські школи та учительська семінарія;
- у Хмельівському районі розпочато навчання в 43 школах. Всі школи відремонтовані та забезпечені викладачами, за винятком учителів німецької мови та математики для 8-10 класів;

- 3 грудня відбулося засідання міської управи м. Кіровограда, на якому розглядалося питання роботи відділу народної освіти (зав. пан Костюков). Більшість шкіл міста почали роботу. 8 грудня починає працювати школа №9 на вул. Карабінерній;
- 15 листопада 1941 р. «Український голос» друкує «Програму з літератури для 8-10 класів та Вказівки до неї, в яких наголошується: «...Завдання викладача історії української літератури – довести через художні твори, через емоції від цих творів до свідомості шкільної молоді, що український народ самобутній, а отже, Українська нація, українська література та історія розвивалися незалежно від Росії – самобутньо»;
- у листопаді відбулася нарада уповноважених шкіл Кіровоградського району. Особливу увагу звернено на викладання рідної мови та історії України, бо до цього часу підручники з цих предметів були засмічені комуністичним дурманом;
- 29 грудня відбулася нарада завідуючих шкіл Кіровограда та Кіровоградського району, на якій обговорено результати роботи за I четверть. Крайми названо Лелеківську та Обознівську школи.

Нарешті, 29 квітня 1942 року орган міського комісаріату газета «Українські вісті» (окупантам набрид націоналістичний напрям «Українського голосу») повідомила, що за дозволом міського комісара з 27 квітня почали заняття деякі початкові школи м. Кіровограда – 2, 15, 27. На цьому «освітнянські потуги» окупантів закінчилися. Як наслідок, десятки тисяч освітян стали учасниками руху опору – підпільниками й партизанами.

Учитель фізики і математики Богданівської середньої школи Знам'янського району Іван Гурович Ткаченко (1919-1994) влітку 1941 року вступив до винищувального батальйону, був контужений. З вересня 1941 по 9 грудня 1943 року – член штабу підпільної партизанської групи імені Б. Хмельницького, виконував важливі доручення. 8 березня 1943 року Ткаченко був заарештований як заручник разом з іншими односельчанами і відправлений до тюрми СД у Кіровограді, потім опинився у концтаборі Тернова Балка (поблизу Компаніївки).

Івану Гуровичу чудом вдалося вижити (сидів як заручник, а не підпільник), адже потрапив у справжній «табір смерті». Відомо зокрема, що 30 січня 1943 року в концтаборі Тернова Балка фашисти протягом трьох годин розстріляли 120 осіб, з яких 85 були українськими націоналістами. Після двох з половиною місяців ув'язнення у концтаборі Ткаченка повернули у тюрму з наміром відправити до Німеччини, але медична комісія визнала його дистрофіком і відпустила помирати додому.

Цей трагічний факт біографії (арешт, концтабір, звільнення) неодноразово перевірявся працівниками КДБ СРСР, але компромату на вчителя

вони не знайшли. За участь у партизанському русі Іван Ґурович нагороджений орденом «Червона Зірка» та медаллю «Партизан Вітчизняної війни» II ступеня. У 1944 році, відразу після звільнення Знамянського району, Ткаченко призначається директором Богданівської СШ, керуватиме нею впродовж 35 років. Стане відданим другом і соратником В. О. Сухомлинського, одним з найвидатніших теоретиків і практиків трудового виховання в СРСР. Про «школу Ткаченка» знатимуть далеко за межами Кіровоградщини, а сам Іван Ґурович у 1976 році буде удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці.

Щире захоплення викликає це дивовижне повоєнне покоління директорів шкіл – колишніх фронтовиків, підпільників і партизанів – соратників В. О. Сухомлинського. У 50-60-ті роки минулого століття вони сформували в області навчальні заклади, досвід роботи яких вивчали педагоги з багатьох регіонів СРСР, а школи неофіційно називали за їхніми іменами.

Тоді, приміром, всі знали, що «школа Максютіна» – це Сосонівська СШ Кіровоградського району, яку з 1945 по 1978 рік очолював Сергій Григорович Максютін (1914-1997), і де зразково вирішено проблеми організації школи продовженого дня.

«Школа Оксанича» – це Новопрязька СШ Олександрійського району. Її директор Федір Федорович Оксанич (1914-1997) відразу після війни силами учнів та вчителів заснував астрономічну обсерваторію, яка щорічно приймала до трьох тисяч відвідувачів. Фізико-технічний гурток школи виготовив повний комплект приладів і моделей, необхідних для проведення уроків з фізики, 24 радіоприймачі для населення, акумулятори та ін. Гордістю школи була виробнича бригада, яка мала 103 га землі, чотири трактори, два автомобілі, сад і теплицю.

У «школі Резніка» – Гайворонській СШ №5 – директор Арон Борисович Резнік (1919-1995), кандидат педагогічних наук, мав оригінальні напрацювання з методики і дидактики викладання історії та суспільствознавства, російської мови і літератури, міжпредметних зв'язків, самоосвіти учнів тощо. Ініціатор створення у 1992 році класу «Самоосвіта» для учнів випускних класів трьох шкіл Гайворона. З 1980 року він одночасно – старший науковий співробітник НДІ трудового навчання і профорієнтації АПН СРСР, завідуючий науковою лабораторією з питань інновацій.

«Парафією Ставчанського» освітяни називали Гайворонський міжшкільний центр трудового навчання і профорієнтації, визнаний одним з кращих в СРСР. Його створив у 1962 році та керував чверть століття Емануїл Михайлович Ставчанський (1927-1994). Професійне навчання тут проводилося за 15 спеціальностями. Прибутки закладу щороку складали 175-200 тис. рублів. Досвід роботи узагальнений у колективній монографії НДІ педагогіки України під керівництвом доктора педагогічних наук

В.М. Мадзігона «Навчально-виховна робота у міжшкільному навчально-виробничому комбінаті» (1985).

Майже 25 років Добровеличківською школою-інтернатом – однієї з кращих в СРСР – керував Василь Якович Нога (1918-2002). Його досвід роботи вивчали педагоги Росії, Болгарії та інших країн. У школі-інтернаті навчалося до 600 дітей, педагогів директор відбирав за конкурсом. Заклад славився постановкою естетичного виховання: працювали хорові та хореографічні колективи, оркестри – духовий, народних інструментів, бандуристів, джазовий та симфонічний. У 1980 році Василь Якович став засновником Добровеличківського районного краєзнавчого музею, був його першим директором.

«Школою Кодака» називали Деріївську СШ Онуфріївського району. Її з 1961 по 1991 рік очолював Микола Іванович Кодак (1929-1994). Про життя Деріївської школи знято науково-популярний фільм Московською студією документальних фільмів (1968). Микола Іванович – ініціатор створення у школі краєзнавчого музею та музею Дніпровської переправи. Досвід педагогічного колективу з проблем навчально-виховного процесу висвітлив у книзі «Сільська школа сьогодні» (1976). Разом з дружиною та трьома дітьми учительська династія Кодаків мала 100 років спільного педагогічного стажу, виховала понад 5 тис. учнів. Пам'яті М.І. Кодака присвячено книгу «Нам пощастило працювати з ним» (Кіровоград, 2007).

«Школа Козуля» (Новгородківська СШ №2) була визнана опорно-показовим навчальним закладом Міністерства народної освіти СРСР з проблем трудового виховання. Важко переоцінити у становленні навчально-виховного закладу, як одного з кращих у країні, роль його директора Павла Федосійовича Козуля.

З 1960 по 1982 рік директором Маловисківської СШ №3 був Григорій Миколайович Перебийніс (1922-2006) – талановитий педагог і краєзнавець, науковий кореспондент НДІ педагогіки України. Автор книг: «Школа над Виссю» (1994), «Мала Виска» (1996), «Сучасники В. О. Сухомлинського» (у співавт. 1998, 2003), «Відомі люди Маловисківщини» (2007) та ін.

Свій непроминальний слід в історії освіти регіону залишив ще один фронтовик Олександр Олексійович Хмура (1923-1970). Працюючи директором обласного інституту удосконалення вчителів з 1954 по 1970 рік, Хмура створив авторську школу математичної думки, поширену в Україні, Росії, Білорусі, Молдові, Литві та інших країнах. Він автор нової форми навчального процесу – лекційно-практичної. У березні 1963 року в Кіровограді відбулося виїзне засідання відділу математики НДІ педагогіки УРСР, на якому було схвалено досвід роботи вчителів області за лекційно-практичною системою. Керівник широкомасштабного експерименту з її впровадження в 1965 році блискуче захистив дисертацію на тему «Організація і методика занять з математики у старших класах середньої школи».

Хмура став першим в Україні директором інституту удосконалення вчителів із вченим ступенем кандидата педагогічних наук.

Для Василя Олександровича Сухомлинського (1918-1970) війна закінчилась у лютому 1942 року під Ржевом, коли отримав важке поранення і після лікування був визнаний непридатним до військової служби. Півтора року він працював директором Увинської середньої школи Удмуртської АРСР, а у березні 1944 року повернувся на батьківщину. Деякий час очолював Онуфріївський районний відділ народної освіти, самовіддано відновлював роботу шкіл після воєнного лихоліття.

У липні 1948 року В.О. Сухомлинський, на його прохання, призначається директором Павлівської школи, якій віддав 22 роки життя, де розробив оригінальну систему навчально-виховної роботи з дітьми в школі та родині, яка здобула світове визнання. У 1955 році Василь Олександрович захищає дисертацію і стає кандидатом педагогічних наук, а у 1968 році отримує найвищу в СРСР трудову відзнаку – звання Героя Соціалістичної Праці, директора Павлівської школи обирають членом-кореспондентом Академії педагогічних наук СРСР.

«Школа В.О. Сухомлинського» у Павлівші

Педагогічна спадщина Сухомлинського складає 36 монографічних праць і брошур, понад 600 статей, близько 2-х тисяч художніх творів для дітей. У 1976 році побачили світ вибрані твори Сухомлинського у 5-ти томах. Праці павлівського Добротворця видані 53 мовами народів світу загальним тиражем понад 15 мільйонів примірників. Книга «Серце віддаю дітям» перекладена 30 мовами. У 1989 році засновано Міжнародне товариство послідовників В.О. Сухомлинського, у 1990 р. створено Українську Асоціацію ім. В.О. Сухомлинського.

Що б не говорилося, а доля до Василя Олександровича Сухомлинського виявила виняткову прихильність. Не розщедрилася вона лише на роки земного життя – трохи більше півстоліття, натомість творча спадщина Педагога житиме віками. Та мало кому з великих «радянської доби» щастило, отри-

мавши визнання за життя, утриматися на п'єдесталі слави після смерті. Випробування часом – найжорстокіше. Сухомлинський його витримав! Найдивовижніше, що сталося це «на зламі епох»: краху комуністичної системи та розбудови незалежної Української держави. Офіційно визнаний видатним теоретиком і практиком комуністичного виховання, Сухомлинський, здавалось, був приречений на забуття. Однак сталося навпаки: «скинути з корабля сучасності» педагогічну спадщину Василя Олександровича не вдалося.

І. Ткаченко й В. Сухомлинський. 1956 рік

та з'їздів КПРС, сприймається нині у своєму первісному кришталевому вигляді, без підтекстів і алюзій.

Тому сучасні біографи й дослідники аргументовано доводять, що Василь Олександрович був «щирим українцем та прихованим християнським гуманістом», «потаємним представником шістдесятництва» – дисидентського руху в СРСР – в українській педагогіці (мав у домашній бібліотеці заборонену книгу І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація», захоплювався романом «Собор» О. Гончара під час гонінь на автора тощо). Це відчувається уже в назвах його праць: «Вірте в людину» (1960), «Людина неповторна» (1962), «Дума про людину» (1963), «Шлях до серця дитини» (1963), «Виховання особистості в радянській школі» (1965) і, нарешті у головній книзі – «Серце відаю дітям» (1969).

З відстані часу у цій назві відчувається полемічний підтекст, який стоюється знаменитого висловлювання М. Шолохова про «соціалістичний реалізм», про те, кому служать майстри слова в СРСР. Відкидаючи докір зарубіжних колег, що радянські письменники пишуть винятково за вказівками партії, він публічно заявив: «Ми пишемо за велінням наших сердець, а серця наші належать партії».

Цей вислів лауреата Нобелівської премії був надзвичайно популярним, і Сухомлинський, звісно, не міг його не знати. Сам же він, шукаючи відповіді на запитання, що було головним у його житті, стверджував: любов

Більше того, сьогодні, як ніколи раніше, Сухомлинський потрібен Україні і всьому людству. Наскільки багатогранною виявилася його педагогічна спадщина, що очистившись від посилок на класиків марксизму-ленінізму, на рішення і постанови пленумів

до дітей. Створена ним «педагогіка серця», невідвладна часові. Вона завжди сучасна, бо гармонійно поєднує національні та загальнолюдські цінності у справі виховання людини.

Починаючи з 1993 року, Українська Асоціація ім. В.О. Сухомлинського та Міжнародне товариство послідовників В.О. Сухомлинського при підтримці Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук, обласних управлінь освіти проводять міжнародні науково-практичні конференції та Всеукраїнські педагогічні читання під загальною назвою «В.О. Сухомлинський і сучасність».

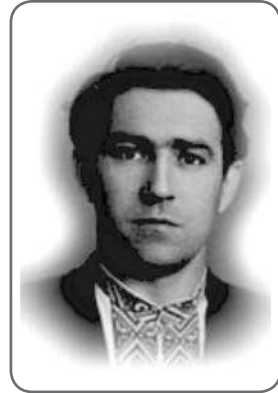
Через кожні 5 років, коли відзначаються ювілеї генія української педагогіки, ці заходи проходять на Кіровоградщині, що свідчить про глибоку повагу освітянської громадськості до батьківщини Василя Олександровича. Адже саме тут, починаючи з 1972 року, регулярно влаштовуються обласні науково-практичні конференції, присвячені педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського і актуальним проблемам сучасної школи.

За своїми масштабами і рівнем представництва друга конференція 1978 року була по суті Всесоюзнаю. У ній взяли участь понад 400 педпрацівників: 80 докторів і кандидатів наук, 8 Героїв Соціалістичної Праці з Москви, Ленінграда, Горького, Калінінграда, Кургану, Пермі; з Білорусі, Азербайджана, Румунії, Латвії, Молдови, Удмуртії; з усіх регіонів України.

35 шкіл області визнано опорними з питань вивчення та впровадження педагогічних ідей Сухомлинського. Кіровоградською обласною радою та облдержадміністрацією у 2001 році засновано педагогічну премію імені В.О. Сухомлинського. Василь Олександрович посмертно обраний почесним громадянином м. Кіровограда.

Як за життя, так і після смерті Сухомлинського йому присвячують прозові, драматичні й поетичні твори (повість І.І. Цюпи «Добротворець», 1973; драматична поема І.Ф. Драча «Дума про Вчителя», 1977; вірші й поеми В. Базилевського, В. Терена та багатьох інших). Давно на часі видання повного зібрання творів класика педагогіки ХХ століття.

Чекає на видавця унікальна за обсягом і значимістю епістолярна спадщина видатного педагога. Відомо, як трепетно й відповідально Василь Олександрович ставився до листування; як блискуче володів цим жанром (здаймо хоча «Листи до сина», «Листи до дочки»), жодного листа колег-педагогів він не залишав без відповіді. Сьогоднішню людину на змістовний і щирий лист може надихнути хіба лише щось надзвичайне. Такою

Олександр Хмура

надзвичайною подією, що окрилює, змушує до роздумів, спонукає до відвертості, до добрих слів та вчинків, стає для багатьох педагогів відвідування Павлиської ЗШ імені Василя Сухомлинського. Державний педагогічно-меморіальний музей В.О. Сухомлинського, відкритий у 1975 році, уже відвідало понад 350 тисяч осіб. Це – воістину святе для освітян місце; паломники з усіх усюд їдуть сюди вклонитися могилі світоча педагогічної думки, покласти квіти до пам'ятника (скульптор О.П. Скобликов, архітектор А.Ф. Ігнащенко) творця «сердечної» педагогіки. А потім, переживши справжній катарсис (духовне очищення), пишуть у Павлиш зворушливі, задушевні листи та вірші, присвячені В.О. Сухомлинському. Лише за останні роки до музею надійшло понад 1000 листів з усіх куточків України, а також з Росії, Латвії, Татарстану, Узбекистану та інших країн.

Ім'я В.О. Сухомлинського носять Павлиська загальноосвітня школа, Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Кіровоградський дошкільний навчальний заклад № 24, Олександрійський педагогічний коледж, Миколаївський педагогічний інститут, Український коледж м. Києва; на його честь названо вулиці, відкрито музеї, встановлені меморіальні дошки.

Відлік своєї історії Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені В.О. Сухомлинського веде з 1939 року (тобто є ровесником області), коли при обласному відділі освіти новоствореної Кіровоградської області був відкритий підвідомчий заклад – обласний інститут підвищення кваліфікації вчителів, з 1968 р. – обласний інститут удосконалення вчителів, а з 2000 р. – обласний інститут післядипломної педагогічної освіти.

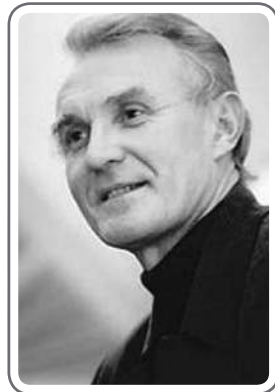
За роки існування інститут підвищив кваліфікацію понад 270 тисяч підпрацівників, підтримав творчі починання сотень педколективів і тисяч вчителів, широко пропагує і впроваджує найновіші досягнення психолого-педагогічної науки, досвід майстрів педагогічної праці.

Понад 30 років освітою Кіровоградщини на посадах заступника та завідувачого облвно (до 1994) керував заслужений працівник народної освіти України Борис Павлович Хижняк (1934-2009), який всіляко підтримував та сприяв втіленню в життя педагогічних і дидактичних ідей кіровоградських освітян-новаторів. У 1971 році Борис Павлович започаткував в області школу передового педагогічного досвіду директорів опорних шкіл. Автор понад 300 статей у всесоюзних та республіканських часописах з проблем виховання та історії освіти регіону, один з перших лауреатів обласної педагогічної премії ім. В.О. Сухомлинського (2003).

Символічно, що неподалік Павлиша у с. Зибковому Онуфріївського району з 1980 до 1985 року відомий російський педагог-новатор Михайло Петрович Щетинін у статусі старшого наукового співробітника НДІ загальних про-

блем Академії педагогічних наук СРСР проводив свій педагогічний експеримент зі створення школи-комплексу (за підтримки президента АПН СРСР В.М. Столетова). Вона мислилась ним як заклад цілісного багатогранного розвитку дітей, як союз шкіл: загальноосвітньої, музичної, спортивної, художньої, хореографічної з навчально-виробничим комбінатом та клубами юних техніків і натуралістів. Експериментатор запровадив у навчально-виховний процес уроки тривалістю 35 хвилин, метод занурення при вивченні шкільних дисциплін, колективне самоуправління, скасував домашні завдання, заснував кафедри педагогіки, науки, техніки, мистецтва, спорту, різновікові трудові об'єднання учнів та інші новації. У книзі «Объять необъятное. Записки педагога» (М., 1986) Щетинін розповідає і про невдалу спробу втілити свою педагогічну мрію про «школу майбутнього» на Кіровоградщині.

У 1990 році за ініціативою педагога і хореографа Анатолія Єгоровича Короткова, художнього керівника одного з кращих в Україні дитячих творчих колективів – зразкового народного хореографічного ансамблю «Пролісок», – у Кіровограді створено обласну школу мистецтв, а у 1996 р. на її базі – обласний загальноосвітній навчально-виховний комплекс гуманітарно-естетичного профілю (гімназія-інтернат-школа мистецтв) для обдарованих дітей Кіровоградщини (близько 1 000 учнів). Заклад нового типу вперше в Україні забезпечує безперервну загальну середню освіту та здобуття вищої у КДПУ імені Володимира Винниченка, де у 1999 році Анатолій Єгорович відкрив та очолив кафедру хореографічних дисциплін. Професор Коротков – народний артист України

Анатолій Коротков

«Дітище» Анатолія Короткова

народний артист України (1994), лауреат обласної педагогічної премії ім. В.О. Сухомлинського (2006), лауреат премії ім. Є. Чикаленка Ліги українських меценатів (2007), почесний громадянин м. Кіровограда.

У новітні часи, після здобуття Укра-

їною незалежності, першу в області українську національну школу на засадах козацько-лицарського виховання створив Василь Іванович Каюков (1945-2001) – директор Кіровоградської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 21, кандидат педагогічних наук. Досвід «школи виховання національної гідності» педагог узагальнив у працях: «Школа козацького виховання» (1996), «Лицарське виховання» (1997), «Виховуємо патріотів України» (1998) та ін. Про «школу Каюкова» дізналася вся Україна. Вітаючи відродження козацьких виховних традицій, академік М.Г. Стельмахович відзначив: «Взірцем цього є навчально-виховна й науково-пошукова діяльність Кіровоградської ЗШ № 21 В.І. Каюкова та очолюваного ним педагогічного колективу».

У післявоєнний період Міністерство освіти України очолювали три уродженці області.

З 1957 по 1962 рік міністром народної освіти УРСР був земляк В.О. Сухомлинського (народився у с. Успенці Онуфрійського району), мовознавець Іван Костянтинович Білодід (1906-1981). Понад 20 років академік Білодід, лауреат Державних премій УРСР (1971) та СРСР (1983), очолював Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР. Головним освітянином УРСР з 1971 по 1979 рік був уродженець с. Суботці Знам'янського району Олександр Мефодійович Маринич (1920-2003), відомий географ, член-кореспондент АН України, Президент Географічного товариства України (з 1964). А з 2005 по 2007 рік міністром освіти і науки України був Станіслав Миколайович Ніколаєнко, який народився у с. Богданівці Знам'янського району і навчався у місцевій школі у видатного педагога І.Г. Ткаченка.

Одним з найвидатніших українських учених-психологів ХХ століття визнано Григорія Силовича Костюка (1899-1982). Доктор психологічних наук, професор, дійсний член АПН СРСР (з 1967) та дійсний член АН СРСР, він з 1945 по 1973 рік очолював науково-дослідний інститут психології УРСР. Костюк – автор підручника «Психологія» для педагогічних інститутів, «Нарисів з історії вітчизняної психології» (у 4-х томах) та багатьох інших праць, присвячених проблемі психічного розвитку дітей, формуванню їхніх здібностей і мислення. У 1995 році ім'я уродженця с. Могильного Гайворонського району присвоєно Інституту психології АПН України.

Григорій Костюк

Протягом багатьох років Управління шкіл Міністерства освіти УРСР очолював чи не найвідоміший у світі освітянин Євген Сте-

панович Березняк (1914-2013), вихованець Помічянської СШ Добровеличківського району, випускник Зінов'євського педагогічного технікуму. Освіті він віддав 67 років життя: заслужений учитель УРСР (1961), доктор педагогічних наук (1968), почесний академік Академії педагогічних наук України. Автор шести монографій, трьох томів вибраних педагогічних праць, значна частина яких присвячена спадщині В.О. Сухомлинського, досвіду роботи кращих шкіл Кіровоградщини (Павлівської, Богданівської, Новопраської та ін.). Лише у 70-ті роки стало відомо, що Березняк – легендарний розвідник часів другої світової війни «Майор Вихрь». Про свою розвідувальну діяльність після розсекречення Євген Степанович розповів у книзі «Я – Голос», вперше опублікованої у Москві (1971) та інших: «Пароль: Dum spiro», «Операція “Голос”». Їхній загальний наклад – понад 2 млн примірників. Остання книга педагога і розвідника має назву «Миттєвості мого життя». Портрет Березняка представлено у залі Слави зовнішньої військової розвідки Росії серед 40 найвидатніших розвідників. Євген Березняк – Герой України, почесний громадянин міст Києва і Кракова.

Гідно продовжує справу батька Ольга Василівна Сухомлинська – дійсний член (академік) Академії педагогічних наук України, академік-секретар відді-

Колишній будинок генерала Екельна в Єлисаветграді, в якому з 1869 по 1904 рік розміщувалася громадська жіноча гімназія

У створеному до цілковитого невпізнання «будинку генерала Екельна» нині розміщується КОШПО імені Василя Сухомлинського та низка інших закладів (школа, супермаркет, магазини)

лення теорії та історії педагогіки АПН України, автор понад 160 наукових праць. Ольга Василівна сформувала свою наукову школу дослідження історико-педагогічного процесу, що базується на культурологічних та соціально-антропологічних підходах. Під її керівництвом розробляються проблеми громадянського виховання дітей та молоді, духовного розвитку особистості. Сухомлинська – експерт від України в комісії з питань середньої освіти Ради Європи, голова експертної ради ВАК України з педагогічних наук.

Дійсний член АПН України, академік-секретар відділення дидактики, методики та інформаційних технологій у навчанні Семен Устинович Гончаренко – уродженець с. Шпакове Новомиргородського району – випускник фізико-математичного факультету КДПШ ім. О. С. Пушкіна.

У новітні часи на Всеукраїнських конкурсах «Учитель року» переможцями ставали: учитель зарубіжної літератури Новоукраїнської гімназії № 7 Олександр Васильович Каєнко у номінації «зарубіжна література» (1997); директор Кіровоградської гімназії ім. Тараса Шевченка Віктор Володимирович Громовий у номінації «керівник навчального закладу» (2001); учитель інформатики Олександрійського ліцею інформаційних технологій Валентин Іванович Мельник у номінації «учитель інформатики» (2006); директор Олександрійського колегіуму Сергій Петрович Коваленко у номінації «директор школи» (2014).

З 2007 року Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені

Кавалерійське Юнкерське Училище.

Кавалерійське училище

*Найзнаменитіший начальник
Єлисаветградського
кавалерійського училища
генерал О.В. Самсонов*

Василя Сухомлинського видає науково-методичний журнал «Педагогічний вісник», продовжуючи таким чином справу директора Єлисаветградського земського реального училища М.Р. Завадського, розпочату в 1881 році.

...Нині, через 125 років після відкриття пам'ятника В.І. Григоровичу в Єлисаветграді, він сприймається узагальнено. Скульптура немов уособлює дореволюційну освітянську славу міста на Інгулі, який називали «однією з столиць провінційної Росії», феномен якого вбачали в тому, що наприкінці XIX – початку XX століття жодне провінційне місто Російської імперії не дало такої кількості видатних людей. А драматична доля пам'ятника символізує педагогічні традиції і спадкоємні зв'язки, брутално обірвані, але не знищені після Жовтня 1917 року.

З пам'ятником дійсно вчинили ірраціонально. На території колишнього реального училища встановили копію пам'ятника, видаючи її за оригінал, а саме творіння Б. Едуардса, пошкоджене часом і людською недбалістю, та ще й без верхньої частини постаменту у вигляді різьблених з мармуру фоліантів (їх навіщо використали для копії), опинилося на Рівненському цвинтарі.

І все ж хочеться вірити, що настане той час, про який мріяв В.М. Ястребов: «...Прийде до цієї могили місцевий житель і помолиться за упокій душі покійного. Біля підніжжя пам'ятника почерпне він повагу до знань, інтерес до минулого свого краю..., приєднається до загальної дружної роботи задля пробудження народної самосвідомості».

На цьому авторові нарисі слід було б поставити крапку. Однак ця спроба огляду визначних освітянських подій на теренах краю від кінця XIX століття і до наших днів уявляється не повною без згадки про інші славетні навчальні заклади, що існували раніше. А це, передусім, Єлисаветградська медико-хірургічна школа (ЄМХШ) – перший вищий навчальний медичний заклад на Правобережній Україні, яка за 10 років існування (1788-1797) підготувала 255 лікарів та їхніх помічників! Підраховано, що у ті часи кожен 8-й лікар у Російській імперії був випускником ЄМХШ.

Гордістю Єлисаветграда називають також кавалерійське училище (1859-1918). Сотні, якщо не тисячі, відомих військових діячів (полковників і генералів) пишалися з того, що були вихованцями «славної южної школи». А це, – у що важко повірити, – половина офіцерів-кавалеристів російської армії!

У такому стані перебуває сьогодні пам'ятник В.І. Григоровичу на Рівненському цвинтарі

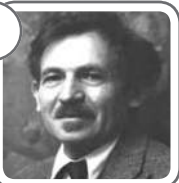
СІЧЕНЬ

1

1 (1808) – 210 років тому народився (м. Житомир) **Аполлон Олександрович Скальковський** (1808-1898), історик. Закінчив історико-філологічний факультет Московського університету (1827). З 1828 – на державній службі в Одесі. Директор головного статистичного комітету Новоросійського краю (1845). Один із засновників Одеського товариства історії та старожитностей. Автор 276 історичних праць. Перший історик Південної України та Запорізької Січі, сучасники називали його «Геродотом Новоросійського краю». *Виявив та опрацював у 1835 архів фортеці Св. Єлисавети за 1760-1790. У працях «Хронологічний огляд історії Новоросійського краю: 1730-1823» (друкувалась у 1836-1838), «Історія Нової Січі, або останній Кіш Запорізький» (1841) та інших зібрано та узагальнено велику кількість першоджерел з історії нашого краю. Досліджував історію садів та лісів Новоросійського краю. Мандруючи Єлисаветградщиною, дав високу оцінку господарській та природознавчій діяльності місцевих землевласників Ерделі, Остен-Сакена, Адабаша, Зверева та ін. Член-кореспондент Петербурзької АН (1856). Його син Костянтин Скальковський (1842-1906) – надзвичайно обдарована особистість: гірничий інженер, історик та письменник. Автор популярних творів «О женщинах: мысли старые и новые» (11 видань!), «Мнения русских о самих себе» та ін. У мемуарній книзі «Воспоминания молодости» згадує відвідини з батьком Єлисаветградського повіту в 1863 році, порівнює побут мешканців Єлисаветграда, Глодос, Липняжки часів військових поселень та після їх скасування.*

1

1 (1878) – 140 років тому народився (м. Єлисаветград) **Іван Григорович Олінський** (1878-1962, м. Нью-Йорк), живописець і педагог. *Перші уроки малювання отримав у Єлисаветграді, відвідуючи ВРК при ЄЗРУ. Після 1890 з родиною емігрував до США, де став класиком американського живопису. У 1894-1898 навчався у Національній академії мистецтв і дизайну в Нью-Йорку, у 1901-1902 – у Художній Студентській Лізі. У 1908-1911 працював у Франції та Італії. Писав портрети на замовлення, переважно жіночі. Виконав настінні розписи лютеранської церкви Св. Томаса у Бронксі (1920-1922). З 1912 впродовж 50 років викладав у Національній АМ США, у 1919 обраний академіком. У 1928-1934 та 1944-1962 одночасно вів курс портретного живопису у Художній Студентській Лізі. Працював у заснованій ним студії Greenwich Village. Удостоєний премії Карнегі та багатьох інших нагород. Персональні виставки влаштовувались у 1930, 1931, 1962 (Нью-Йорк), 1985 (Бостон), 1995 (Олд-*

Лайн). Твори представлені у зібраннях Національної АМ, Бруклінському музеї, Художньому інституті Чикаго, Музеї образотворчого мистецтва Бостона. У 1995 в США вийшла книга про творчість Олінського. В 2016 у колишньому Єлисаветграді (нині Кропивницькому) з'явилася вулиця Івана Олінського.

1 (1878) – 140 років тому народився (м. Київ) **Василь Віталійович Шульгин** (1878-1976), російський політичний і громадський діяч. Двоюродний брат відомого українського громадського діяча, історика Якова Миколайовича Шульгина, який понад 6 років (1894-1899) працював контролером Єлисаветградського відділення Державного банку Росії.

1

Тут у нього народився син Володимир Шульгин, один з героїв Крут. Василь Шульгин був депутатом II, III і IV-ї Державної Думи. Після Лютневої революції 1917 разом з Гучковим приймав зречення у Миколи II. Після Жовтневої революції брав участь у створенні Добровольчої армії. Був одним з ідеологів Білого руху, емігрував. У 1925-1926 нелегально відвідав Радянський Союз, про що написав книгу «Три столиці». У 1930-40-ті жив у Югославії, де займався літературною діяльністю. У 1944, після приходу радянських військ, затриманий СМЕРШем; вивезений до СРСР та засуджений до 25 років тюремного ув'язнення за багаторічну антирадянську діяльність. Шульгин згадував, як його везли в Москву: «Нас розмістили в самолеті... Это был первый полет в моей жизни... Куда мы летели, мы не знали, а только догадывались... Наконец приземлились в Кировограде, бывшем Елисаветграде. Из-за плохой погоды мы здесь пробыли одиннадцать дней... Сопровождавший нас офицер нес какой-то полосатый мешок. Потом дал его мне и спросил: – Знаете, что тут? – Нет. – Ваши рукописи...» У 1956 звільнений. Був гостем на XXII з'їзді КПРС. Реабілітований у 2001. Автор книг мемуарів: «1920», «Годы», «Дни», «Украинствующие и мы», «Последний очевидец. Мемуары. Очерки. Сны» та ін. Замість того, щоб назвати одну з вулиць Кировограда на честь уродженця Єлисаветграда Володимира Шульгина, у 2014 в місті з'явилася вулиця родини Шульгиних (колишня Калініна). Таким чином, увічнено й перебування в Кировограді українофоба Василя Шульгина.

1 (1913) – 105 років тому народилася (м. Єлисаветград) **Ірина Павлівна Белотьолкіна** (до заміжжя **Рудакова**) (1913-2009, м. Сан-Франциско), американська художниця, кутюр'є, дизайнер, меценат. Рано залишилась сиротою: батько генерал Павло Рудаков загинув під час громадянської війни. Мати померла від тифу. Подолавши 8-річною дівчинкою майже 1 000 км, дісталася до Москви, а звідти у 1922 нелегально до родичів в Естонії, згодом була переправлена до Франції. У 1928 пе-

1

реїхала в США, де вже жив її брат. Зібрала унікальну колекцію яєць Фаберже. Регулярно влаштувала в Сан-Франциско святкування російського Різдва і Пасхи. Ази мистецтва почала освоювати у Франції, продовжила в Америці, закінчивши школу дизайну у Нью-Йорку. У 1945 відкрила в Сан-Франциско першу студію-салон, створила колекцію з 118 жіночих капелюшків для великого балу (зберігаються у Музеї мистецтв у Сан-Франциско). У 1950 відкрила в Сан-Франциско власне ательє, де розробляла і продавала одяг (сукні, костюми, пальто) під маркою Ірина Roublon. Її називали «Коко Шанель Північного побережжя». Творчість Белтьолкіної високо цінував Крістіан Діор та інші видатні кутюр'є. У 1953 розробила костюми для постановки опери Пуччіні в міланському театрі Ла Скала. Протягом всього життя покровительствувала оперному театру Сан-Франциско. У 1961 розробила програму модотерапії для психічно хворих людей, яка з успіхом застосовувалася навіть у Парижі. З 1960 по 1985 створила велику кількість портретів і натюрмортів, які експонувалися на багатьох виставках. Дружила з видатними артистами балету Р. Нурієвим, М. Барішниковим (написала декілька його портретів).

1

1 (1953) — 65 років тому народився (с. *Порубаї Кобеляцького району Полтавської області*) **Андрій Борисович Іванко** (1953-2014), педагог, історик. У 1974 закінчив історичний факультет Полтавського педагогічного інституту ім. В.Г. Короленка. З 1974 до 1976 працював учителем історії *Високобайрацької СШ Кіровоградського району*,

у 1976-1995 – *Созонівської СШ*, у 1982-1995 – заступник директора цієї школи з навчально-виховної роботи. З 1996 по 2013 – заступник директора з навчально-методичної роботи *Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського*. Автор книг: «Етюди про школу» (у співавт., 1995), «Методика вивчення української культури в шкільному курсі історії України» (1998), «Вивчення теми «Національно-визвольна війна українського народу під проводом Б. Хмельницького в шкільному курсі історії України» (2001), «Історики України XIX-XX ст. (Нариси української історіографії)» (2001), «В.О. Сухомлинський, І.Г. Ткаченко: діалог самодостатніх педагогічних систем» (2002), «Освітня діяльність та педагогічна спадщина І.Г. Ткаченка» (2004), «Нащадки Нестора» (у 2-х частинах) (2010), а також понад 100 статей з освітньої та просвітницької проблематики в різних виданнях. Кандидат педагогічних наук (2006). У 2016 світ побачила книга «Я завжди пишався званням учителя...», присвячена пам'яті А.Б. Іванка (упорядники *Лариса Гайда і Світлана Орел*). Лауреат обласної педагогічної премії імені Василя Сухомлинського (2010).

1 (1953) — 65 років тому народився (м. Олександрія)

Олег Володимирович Попов, педагог, поет-пісняр, громадський діяч. У 1974 закінчив філологічний факультет КДПІ ім. О.С. Пушкіна. Вчителював на батьківщині В.О. Сухомлинського – с. Василівці Онуфріївського району (1975-1979), у Куколівській СШ Олександрійського району (1979-1985). У 1991-1992 – завідуючий кабінетом народознавства Кіровоградського обласного інституту удосконалення вчителів. З 1992 по 2005 викладав у КДПІ ім. О. С. Пушкіна (КДПУ імені Володимира Винниченка). Кандидат філологічних наук, доцент. Автор посібників з народознавства: «Стежина» (1995), «Перевесло» (1996). Автор поетичних збірників: «Пісня на крилі» (1999), «Коли вже з осінню на ти» (2009), «Солодкий щем» (2010), «На Покуті душі» (2012); художньо-публіцистичної повісті «Спогад на майбутнє» (2007) та ін.

Редактор, автор програм обласного радіо «Пісенне перехрестя», «Пісенний вирій» (2000-2008), автор та організатор обласного фестивалю-конкурсу дитячої та юнацької пісні «Пісенне перехрестя». З 2005 мешкає в Одесі. *Лауреат премій: обласної краєзнавчої імені Володимира Ястребова (2003), обласної літературної імені Євгена Маланюка (2012). Заслужений працівник культури України (2006).*

1

3 (1863) — 155 років тому народився (м. Олександрія)

Сергій Георгійович Пищевич (1863-1945,

м. Париж, похований на знаменитому російському кладовищі Сент-Женев'єв-де-Буа), підприємець, громадський діяч, благодійник. Походив із відомої родини сербських переселенців, які залишили помітний слід в історії нашого краю. Власник декількох шахт та підприємств в Олександрії, мільйонер. Закінчив у 1884 Миколаївське кавалерійське училище. Служив у 21-му драгунському Білоруському полку. В 1892 вийшов у запас у чині ротмістра і повністю присвятив себе громадській діяльності. В 1892-1903 – земський начальник 7-ї дільниці Олександрійського повіту. З 1903 по 1912 – голова Олександрійської повітової земської управи. Дружина – Леоніда Георгіївна Ерделі (1868-1941) – походила з не менш славетної родини Єлисаветградського повіту, подружжя мало двох дітей. 18.10.1912 обраний депутатом 4-ї Державної Думи від Херсонської губернії. Однак дуже швидко розчарувався у думській діяльності і 14.08.1913 заявив про складання своїх депутатських повноважень. Повернувся в рідну Олександрію. Після Лютневої революції з 8.03.1917 – Олександрійський повітовий комісар Тимчасового уряду. Після жовтня 1917 залишався на батьківщині. Був першим старостою (начальником) Херсонської губернії незалежної України (1918-1919). Тривалий час після 1919 доля Пищевича залишалася невідомою.

3

Лише нещодавно стало відомо, що Семену Григоровичу з родиною вдалося емігрувати до Франції. *Окрасою сучасної Олександрії є дві будівлі, споруджені Пишчевичем на початку ХХ ст.: будинок земської управи (1908-1910) та його власний особняк у стилі українського модерну. Обидві споруди визнані пам'ятками архітектури державного значення.*

3

3 (1918) — 100 років тому народився (с. *Гриньово Чернігівської губернії*) **Василь Фокич Савченко** (1918-2000, м. *Кіровоград*), лікар, торакальний хірург, основоположник торакальної хірургії в Кіровоградській області. Закінчив робітфак у Смоленську, школу пілотів-парашутистів і школу ворошиловських стрільців. Мріяв стати військовим льотчиком, натомість вступив у Смоленський медичний інститут, який закінчив у 1942. Учасник радянсько-фінської та Другої світової воєн. З 1948 — капітан запасу, працював лікарем у с. *Шамівці Знам'янського району*, потім у *Знам'янській лікарні та Кіровоградській залізничній*. До 1960 практикував як загальний хірург, потім захопився торакальною хірургією. Деякий час працював з *Шалімовим* у Києві. Майже одночасно Савченко у Кіровограді, а *Шалімов* у Харкові відкрили відділення торакальної хірургії. Провів близько 1 200 операцій на серці, не рахуючи операцій на легенях. Учитель плеяди кіровоградських хірургів: *В. Гетьман, В. Найко, Л. Кондратенко, В. Лунтовський, В. Деундяк, Г. Урсол, С. Бондарчук, В. Давидкін*. Кавалер орденів *Леніна (1966) та Трудового Червоного Прапора*. Заслужений лікар УРСР. Син *Володимир Савченко* — також лікар, спортсмен, головний тренер національної збірної України з традиційного карате.

3

3 (1978) — 40 років тому народився (с. *Лозуватка Маловисківського району*) **Віктор Михайлович Бойко** (1978-2014), герой АТО. Після закінчення школи працював у радгоспі. Пройшов курси трактористів. 26.03.2014 був мобілізований. Солдат 79-ї окремої аеромобільної бригади. Загинув 11.07.2014 на блокпосту у районі м. *Зеленопілля Луганської області* під час обстрілу бойовиками з установки «Град». Похований у с. *Лозуватка на сільському кладовищі*. Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» III ступеня (2014).

4

4 (1908) — 100 років тому народився (м. *Одеса*) **Григорій Іванович Синиця** (1908-1996), художник. Дитинство пройшло в *Єлисаветграді*, виховувався у дитячому будинку, навчався у *Зінов'євській художньо-промисловій школі* у художника *С.І. Данишевського*. Деякий час працював учителем малювання в *Олександрії*. У 1934 закінчив Київський

художній інститут, учень М. Бойчука. За українофільство переслідувався радянськими каральними органами. Твори: «Моє дитинство» (1984), «Царський в'язень» (1986), «Лихоліття» (1987), «Святі руїни» (1998) та ін. Лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка (1992).

4 (1928) — 90 років тому народився (Белгородська область РФ) **Василь Юхимович Комаристов** (1928-2004), фахівець у галузі землеробської механіки. У 1952 закінчив Харківський політехнічний інститут. З 1952 по 1964 працював у ХПІ доцентом кафедри сільськогосподарського машинобудування. Кандидат технічних наук (1961). З 1964 — завідувач кафедри сільськогосподарського машинобудування Кіровоградського філіалу ХПІ. З 1973 по 1984 — проректор з наукової роботи Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування, професор. Автор 7 підручників, 2 монографій, декількох винаходів. Співавтор (разом з М. Дунаєм) підручника «Сельскохозяйственные машины» (Москва, 1986; укр. мовою — К., 1987), який витримав 5 видань і перекладений 18-ма мовами. Підготував 17 кандидатів наук. Заслужений працівник вищої школи УРСР (1983).

4

5 (1933) — 85 років тому народився (м. Зінов'євськ) **Євген Михайлович Кальченко**, військовий діяч, поет. У 1953 закінчив Кіровоградський машинобудівний технікум та курси пілотів і спортсменів-планеристів при аероклубі, у 1958 — інженерний факультет Харківського вищого авіаційно-інженерного училища. З 1959 по 1968 служив у Рaketних військах стратегічного призначення. З 1968 по 1988 викладав у Ризькому вищому командно-інженерному військовому училищі, 12 років був начальником кафедри. Автор понад 100 наукових праць, 12 винаходів. Кандидат технічних наук, доцент, полковник у відставці. З 1988 по 1995 працював доцентом у Ризькому інституті інженерів цивільної авіації. Нині мешкає у м. Ростові-на-Дону. У 2002 видав у Кіровограді книгу своїх поезій «Родимый край». У наступні роки видав збірники віршів, присвячені рідному краю: «Любимый город» (2004), «Вернисаж» (2007), «Душевные порывы» (2008), «Зачем мы живем на земле» (2012), «Во имя жизни» (2016).

5

5 (1938) — 80 років тому народився (с. Медове Устинівського району) **Віктор Олександрович Рибинок**, радіотехнік. У 1961 закінчив механічний, а у 1968 — радіотехнічний факультети Запорізького машинобудівного інституту ім. В. Я. Чубаря. З 1978 працює у Львові на ВО «Електрон».

5

З 1991 по 2001 – президент ВАТ «Концерн-Електрон». Був депутатом Верховної Ради УРСР 11-го скликання. Член Президії ВР (1985-1990). Доктор технічних наук (1989), професор (1991). Академік Академії технологічних наук України. Автор 55 наукових праць у галузі мікроелектроніки в серійному телевізоровбудуванні. Заслужений машинобудівник України (2002).

6 (1838) – 180 років тому народився (м. Єлисаветград) **Володимир Іванович Гродеков** (1838-1910), військовий діяч. Закінчив Московський кадетський корпус (1855) та Військово-юридичну академію. Брав участь у військових кампаніях 1855 та 1863. Капітан, командир роти (1867). Полковник (1871). Генерал-майор (1880), генерал-лейтенант (1890), генерал від інфантерії (1900). Голова Казанського військово-окружного суду (з 1886), постійний член Головного військового суду. Нагороджений орденами Св. Станіслава всіх трьох ступенів, Св. Анни 2-го та 1-го ст., Св. Володимира 4-го, 3-го та 2-го ст. Кавалер орденна Св. Олександра Невського (1901). *Старший брат генерала, члена Державної Ради Російської імперії, уродженця Єлисаветграда Миколи Івановича Гродекова (1843-1913).*

6

6 (1898) – 120 років тому народився (ст. Дебальцеве Донецької області) **Володимир Миколайович Сосюра** (1898-1965), поет. Класик української літератури ХХ століття, неперевершений поет-лірик. Зібрання творів виходило у 10 томах. У 1918-1919 перебував в армії УНР. *Один з перших віршів українською мовою «Ми любим на словах...» написав у лютому 1919 на станції Знам'янка. Згодом уже червоноармієцем декілька місяців навчався на військово-політичних курсах у Єлисаветграді (осінь-зима 1920-1921), друкував свої поезії у місцевій пресі. Єлисаветградські враження наявні у єдиному прозовому творі «Третя рота» (1926, надрукований 1989), поемі «Махно» (1928, надрукована 1991) та інших. У квітні 1929 відвідав Зінов'євськ з бригадою українських письменників, виступив з читанням своїх віршів. Неодноразово бував на Єлисаветградщині і згодом.*

8

8 (1853) – 165 років тому народилася (м. Єлисаветград) **Євгенія Андріївна Достоевська** (1853-1919), дочка Андрія Достоевського (міського архітектора Єлисаветграда у 1849-1858), племінниця Федора Достоевського. В 1874 вийшла заміж за майбутнього академіка, одного з найвидатніших російських метеорологів Михайла Олександровича Рикачова (1840-1919). Протягом 17 років (з 1896 по 1913) Рикачов був директором Головної фізичної (нині Геофізичної) обсерваторії АН Росії. Євгенія закін-

чила курси стенографії і допомагала чоловікові у його роботі. Свого геніального дядька вперше побачила 12-річною дівчинкою. Пізніше письменник «по-справжньому» познайомився з нею і її чоловіком після весілля. Вони декілька разів зустрічались, Євгенія була на похороні, про що детально писала батькам. Зберігся один її лист до дядька та 11 листів до його дружини А. Г. Достоевської. Дочка Олександра Михайлівна Рикачова (1874-1971) вийшла заміж за Сергія Васильовича Леніна, представника родини, яка «подарувала» вождеві світового пролетаріату своє прізвище. Ці факти оприлюднені у сенсаційній книзі дослідника Михайла Штейна «Ульяновы и Ленин. Тайны родословной и псевдонима» (Санкт-Петербург, 1997).

8 (1888) – 130 років тому народилася (м. Київ) **Надія Яківна Іщук-Шульгина** (1888-1979), педагог, громадська діячка. Батько – відомий український історик Я.М. Шульгин, мати – Любов Шульгина – із старовинного українського роду Устимовичів-Полуботків. Сестра братів Олександра, Володимира та Миколи Шульгиних.

8

З 1893 по 1899 жила в Єлисаветграді, де батько працював контролером Єлисаветградського відділення Державного банку Росії. Закінчила Вищі жіночі курси у Санкт-Петербурзі, Університет святого Володимира у Києві (1913). У 1917 брала участь в організації Першої Української гімназії ім. Т. Шевченка в Києві, викладала в ній. Авторка першого українського підручника з математики на Наддніпрянщині (1918). Викладала в Інституті народної освіти (від 1920). Від 1923 – у Галичині, згодом – у Чехії, де 1926-1927 викладала в Українському педагогічному інституті, 1927 – професор математики Карлового університету (обидва – Прага). Від 1945 – викладач філії УВУ в м. Авгсбург (Німеччина). Від 1950 – у США. Дружина відомого педагога Романа Іщука. Мати Наталії Романівни Іщук-Пазуняк, доктора філології, дійсного члена Української Вільної Академії і Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Нью-Йорку, громадської діячки: протягом багатьох років – секретар Уряду УНР в екзилі, секретар Проводу Організації Українських Націоналістів.

8 (1888) – 130 років тому народився (с. Федвар, тепер с. Підлісне Олександрівського району) **Гнат Петрович Юра** (1888-1966), актор, режисер. Навчався в Єлисаветградському земському реальному училищі. У юності відвідував аматорський театральний гурток при клубі заводу Ельворті в Єлисаветграді. У 1920 – один із засновників Нового українського драматичного театру ім. І. Франка (Вінниця, Харків, Київ), який очолював до 1961. З 1946 – професор Київського театраль-

8

ного інституту. Автор праць з питань театрального мистецтва. Народний артист СРСР (1940). Двічі лауреат Державної премії СРСР (1949, 1951).

8

8 (1938) — 80 років тому народився (с. Рахнівка Гайсинського району Вінницької області) **Василь Семенович Стус** (1938-1985), поет, перекладач. Закінчив філологічний факультет Донецького університету. *Декілька місяців (серпень-жовтень 1959) до призову на військову службу вчителював у селі Таужному Гайворонського району. Збереглося 5 листів Стуса до Віктора Дідківського того періоду.* Навчався в аспірантурі Інституту літератури АН УРСР. В'язень радянських концтаборів. Якби не передчасна смерть у концтаборі, вважався найвірогіднішим кандидатом на здобуття Нобелівської премії з літератури.

10

10 (1883) — 135 років тому народився (м. Ніколаєвськ, тепер м. Пугачов Саратовської області) **Олексій Миколайович Толстой** (1883-1945), письменник. Класик радянської літератури. *Як повідомляла газета «Голос Юга», 9.08.1918 у залі Громадського зібрання відбувся «Вечер интимного чтения неизданных произведений графа Алексея Николаевича Толстого».* Автор прочитав повість «Наваждение», оповідання «Невеста» та казку «Солдат и черт». У 1918 емігрував, повернувся у 1923. *Перебування у Єлисаветграді під час громадянської війни (1918) знайшло відображення у щоденнику, повісті «Пригоди Невзорова, або Ібікус»; нарисі «Отаман Григор'єв».* Автор трилогії «Ходіння по муках» (1920-1941), історичного роману «Петро I» (1929-1945), науково-фантастичних романів «Аеліта» (1923), «Гіперболоїд інженера Гаріна» (1926) та багатьох інших творів. Академік АН СРСР (з 1939).

10

10 (1988) — 30 років тому народився (м. Миколаїв) **Вадим Олексійович Рогожкін** (1988-2014), герой АТО. *Проживав у селі Митрофанівка Новгородківського району, куди родина переїхала у 2001. Закінчив Олександрійське профтехучилище, здобув спеціальність будівельника. Мобілізований у жовтні 2014: старший солдат 2-ї танкової роти танкового батальйону 24-ї окремої механізованої бригади. Загинув 19.10.2014 під час супроводження вантажу з провізією на один з блокпостів внаслідок прямого влучення снаряду в танк. Вважався зниклим безвісти, ідентифікований серед загиблих, похованих 18.11.2014 під Старобільськом (останки виявили у двох могилах). На початку липня 2016 силами громади Митрофанівки та одеських волонтерів місії «Чорний тюльпан» останки поверну-*

ли додому, перепохований 8.07.2016 у Митрофанівці. Нагороджений (померт-но) орденом «За мужність» III ступеня (2014).

11 (1918) — 100 років тому народився (хутір Жученки поблизу с. Гурівки Долинського району) **Яр Славутич** (справжнє прізвище **Григорій Михайлович Жученко**) (1918-2011), поет. Закінчив Запорізький педагогічний інститут. Учасник українського визвольного руху під час Другої світової війни, емігрант. Навчався у Пенсільванському університеті (США), доктор славістичних наук, професор української мови і літератури Альбертського університету (Канада, з 1960). Автор 10 книг поезій, семи монографій, книги спогадів «Місцями запорізькими».

11 (1933) — 75 років тому народився (с. Куца Балка Вільшанського району) **Василь Іванович Безуля**, художник. У 1969 закінчив Одеське театральнo-художнє училище, у 1981 — Український поліграфічний інститут у Львові. Працює в галузі живопису та сценографії. З 1972 до 1982 — головний художник Хмельницького театру ляльок. Від 1982 — головний художник Полтавського обласного лялькового театру, де здійснив постановки понад 80 вистав. Учасник республіканських виставок з 1979, всесоюзних — з 1987. У 1987 персональна виставка влаштовувалась у Бельгії. Заслужений художник України (1994).

12 (1893) — 125 років тому народився (м. Санкт-Петербург) **Віктор Борисович Шкловський** (1893-1984), письменник, літературознавець. Батько Борис Шкловський народився в Єлисаветграді (1863), закінчив ЄЗРУ, брат відомого письменника Ісаака Володимировича Шкловського (псевдонім Діонео) (1864-1935). Віктор Шкловський навчався на філологічному факультеті Петербурзького університету. Був близьким до футуристів, належав до групи ОПОЯЗ. Автор багатьох літературознавчих праць, перекладених на іноземні мови. Йому належить теорія «остранення», один із зачинателів формальної школи. Написав фундаментальну біографію «Лев Толстой» (1963) для серії «ЖЗЛ». Про Єлисаветград згадує в автобіографічних повістях «Жили-были» (1962) та «Сентиментальное путешествие» (1923). Популярністю користуються мемуарні, епістолярні та ліричні книги «Zoo. Письма не о любви, или Третья Элоиза» (1923), «Гамбургский счет» (1928) та ін. Прототип одного з героїв роману Михайла Булгакова «Біла гвардія» Михайла Семеновича Шполянського.

13

13 (1918) – 100 років тому народився (м. Новоукраїнка) Борис Іванович Медведєв (1918-2002), гірничий інженер. У 1941 закінчив гірничий факультет Донецького індустріального інституту. Учасник Другої світової війни, тричі поранений, нагороджений багатьма бойовими орденами та медалями. З 1949 працював у Донецькому державному технічному університеті. Доктор технічних наук (1971), професор (1971). З 1961 по 1991 – завідувач кафедри «Рудникова вентиляція», з 1991 – професор кафедри «Охорона праці та аерологія». Засновник наукової школи прогнозування та регулювання теплових умов при провітрюванні вугільних шахт. Автор 40 свідоцтв на винаходи та 7 монографій, зокрема, «Тепловые основы вентиляции шахт при нормальных и аварийных режимах проветривания» (1978), «Расчет вентиляционных сетей шахт» (1977); навчального посібника «Аэрология горных предприятий» (1992). Створив навчальний курс «Тепловий режим шахт». Підготував 23 кандидатів наук. Нагороджений знаком «Шахтарська слава» I, II і III ступенів. Заслужений працівник вищої школи УРСР (1988).

14

14 (1918) – 100 років тому народився (с. Глодоси Новоукраїнського району) Василь Якович Нога (1918-2002), педагог, краєзнавець. Учасник Другої світової війни. Закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету. Був директором Хмелівської СШ Маловисківського району (1946-1956), майже чверть століття керував Добровеличківською школою-інтернатом (до 1979), однією з кращих в СРСР. Її досвід вивчали педагоги Росії, Болгарії та інших країн. У школі-інтернаті навчалося до 600 дітей, педагогів відбирали за конкурсом. Славилась естетичним вихованням: працювали хорові та хореографічні колективи, оркестри – духовий, домровий, бандуристів, джазовий та симфонічний. У 1980 став одним із засновників Добровеличківського районного краєзнавчого музею, був його першим директором. Заслужений учитель УРСР.

14

14 (1938) – 80 років тому народився (м. Павлоград Дніпропетровської обл.) Леонід Іванович Бондар (1938-2013), живописець, педагог. Закінчив Кримське художнє училище ім. М.С. Самокиша (1960). З 1960 викладав у Кіровоградській дитячій художній школі (КДХШ), з 1989 по 2012 – директор КДХШ. Учасник виставок з 1969. Член Національної Спілки художників України. Чільне місце у творчості посідає портрет (серія діячів культури Кіровоградщини), природа степового краю і краєвиди Кіровограда, натюрморти. Твори зберігаються у музеях міста і приватних збірках

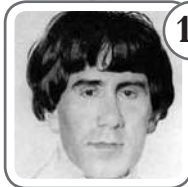
багатьох країн. Персональні виставки влаштовувалися у Кіровограді (1971, 1986, 1998, 2000). *Лауреат обласної премії у галузі образотворчого мистецтва імені Олександра Осмьоркіна (2008)*. Заслужений працівник культури України (2004).

14 (1963) – 55 років тому народився (с. Леонтовичеве Новоукраїнського району) **Василь Миколайович Стратонов**, правозахисник, правознавець, педагог. З 1986 по 2005 проходив службу в органах внутрішніх справ, полковник міліції в запасі. Учасник ліквідації аварії на ЧАЕС 1-ї категорії. У 1993 закінчив Українську академію внутрішніх справ (м. Київ), кандидат юридичних наук (2001). З 1989 до 2005 викладав у Херсонському юридичному інституті НУВС: доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики (2003), перший проректор інституту. З 2005 – завідувач кафедри галузевого права Херсонського державного університету, з 2011 – декан юридичного факультету. Доктор юридичних наук (2010), професор (2011). З 2015 – ректор Херсонського державного університету. Має 130 науково-методичних праць. Підготував 8 навчальних посібників, підручників та монографій: «Відтворення обстановки та обставин події як метод пізнання», «Особливості організації розкриття та розслідування навмисних вбивств», «Правова статистика України», «Кримінальне право України», «Криміналістична теорія пізнавальної діяльності слідчого» та ін. Заслужений юрист України (2009).

14

15 (1888) – 130 років тому народився (м. Єлисаветград) **Ісидор Самійлович Золотаревський** (1888-1961), скульптор, архітектор, художник. *Відвідував Вечірні Рисувальні Класи при Єлисаветградському Земському Реальному Училищі*, удосконалював свою майстерність у Франції. У 1912 повернувся в Єлисаветград разом із А.М. Нюренбергом та С.І. Данишевським. З 1913 давав приватні уроки рисунка, ліплення та металопластики. На Першій Єлисаветградській художній виставці (1913) експонувалося 11 творів (у тому числі «Посмертна маска художника М.О. Врубеля»), брав участь у конкурсі на спорудження пам'ятника імператору Олександру II в Єлисаветграді (1914). Два портрети Золотаревського (графічний та живописний) у 1921-1922 виконав видатний російський художник Б.М. Кустодієв. У 1925 знімав посмертну маску з Сергія Єсеніна. Автор ідеї про музеєфікацію Країни Рад. У 1919 заснував у Петрограді художньо-репродукційну майстерню, яка займалася копіюванням шедеврів скульптури із колекцій найславетніших музеїв світу для провінційних музеїв Радянського Союзу (проіснувала 10 років). Був репресований у 1950, перебував на засланні

15

до смерті Сталіна (1953). У 1956-1958 жив з дружиною в Україні (с. Баштанка і Володимирівка Миколаївської обл.), оформляв сільські клуби.

15

15 (1903) – 115 років тому народився (м. Єлисаветград) **Юлій Сергійович Мейтус** (1903-1997), композитор. Навчався у Єлисаветградській чоловічій гімназії та музичній школі Нейгауза. Закінчив Харківську консерваторію (1931). Написав 15 опер («Гайдамаки», «Ярослав Мудрий», «Украдене щастя» та ін.), 400 романсів та інші твори. З нагоди 100-ї річниці від дня народження на будинку Мейтуса встановлено меморіальну дошку. У ньому розміщується Кіровоградська дитяча музична школа №1 ім. Г.Г. Нейгауза. Будівля – пам'ятка архітектури початку ХХ століття – споруджена за проектом єлисаветградського зодчого Я.В. Пауценка. Лауреат Державної премії СРСР (1951). Лауреат Державної премії України імені Тараса Шевченка (1991). Народний артист УРСР (1973).

16

16 (1853) – 165 років тому народився (м. Москва) **Володимир Сергійович Соловійов** (1853-1900), філософ, літератор, поет. Син історика С.М. Соловійова та українки з давнього козацького роду, двоюрідної онуки Г.С. Сковороди, доньки уродженця Олександрії, декабриста, контр-адмірала В.П. Романова (1796-1864). Зовнішністю вдавня у свого дядька по материнській лінії О.Ф. Бржеського, землевласника Олександрійського повіту, приятеля А. Фета. У 1873 закінчив історико-філологічний факультет Московського університету. Доктор філософії (1880). Вчення про державу і право виклав у працях: «Історія і майбутнє теократії» (1887), «Російська ідея» (1888), «Національне питання у Росії» (1891) та ін.

17

17 (1923) – 95 років тому народився (с. Мошорине Знамянського району) **Микола Тимофійович Білуха** (1923-2015), економіст. Навчався у Кіровоградському педагогічному інституті. У 1940 за реферат «Історичні основи поеми Т.Г. Шевченка "Гайдамаки"» заарештований і засуджений до 10 років позбавлення волі. У 1947 звільнений за відсутністю складу злочину. Продовжив навчання в Українському поліграфічному інституті на факультеті журналістики (1947, Львів). У 1948 заарештований вдруге без пред'явлення звинувачення за рішенням Особливої наради при Міндержбезпеки СРСР. Засуджено як українського націоналіста на довічне заслання до Сибіру. У концтаборах ГУЛАГу перебував понад 10 років, працював бухгалтером. Звільнений і реабілітований у 1954. Працював учителем україн-

ської мови у *Добровеличківській середній школі (1954-1956)*, літературним редактором журналу «*Перець*» (1956-1957). Завершив заочно навчання у Львові (1956) і Московському фінансовому інституті (1957). Перебував під наглядом КДБ. З 1966 – на науково-педагогічній роботі. Доктор економічних наук (1973), професор (1979). Працював у Київських економічному та торговому-економічному університетах, Національному університеті «Києво-Могилянська академія». Запровадив українську економічну термінологію з бухгалтерського обліку, фінансового контролю і економічного аналізу; уклав глоссарій української бухгалтерії. Заснував українську наукову школу бухгалтерського обліку, аналізу й аудиту. Фундатор і президент Асоціації бухгалтерів і аудиторів України. Автор 10 монографій та підручників: «Контроль і ревізія в галузях народного господарства» (1992), «Судово-бухгалтерська експертиза» (1992), «Аудит у бізнесі» (1994), «Теорія бухгалтерського обліку» (2002) та ін. Заслужений діяч науки і техніки України (1991).

19 (1943) – 75 років тому народився (*м. Кіровоград*) **Володимир Станіславович Лучкевич**, лікар.

У 1967 закінчив Ленінградський санітарно-гігієнічний інститут. Працював лікарем, завідуючим відділенням, головним лікарем, начальником медико-санітарної служби Казахської залізниці, потім у Міністерстві транспортного будівництва. Пройшов шлях від асистента до завідуючого кафедрою соціальної медицини та управління охорони здоров'я Санкт-Петербурзької державної медичної академії; переможець конкурсу проектів медико-санітарної служби Байкало-Амурської магістралі (1970). Проректор з лікувальної роботи Санкт-Петербурзької державної медичної академії ім. І.І. Мечникова. Доктор медичних наук, професор, академік РАПН; академік Міжнародної академії наук екології, безпеки людини та природи. Нагороджений медаллю ім. М.І. Пирогова. Заслужений діяч науки РФ.

20 (1948) – 70 років тому народився (*м. Кіровоград*) **Олександр Леонідович Становський**, інженер-технолог, поет. З 1954 живе в Одесі. У 1970 з відзнакою закінчив Московський авіаційний технологічний інститут за фахом «Ливарне виробництво чорних і кольорових металів». З 1974 працює в Одеському політехнічному інституті. Доктор технічних наук (1994). З 1993 – завідувач кафедри нафтогазового і хімічного машинобудування Одеського національного політехнічного університету, професор. Має понад 250 наукових праць, 12 авторських свідоцтв на винаходи. Автор книг: «Енциклопедія любови. Стихотворення», «Згадати матері ім'я», «Грани

безумія», «Лирика и емпірика», «Воскресну из любви и пепла» та ін. Лауреат літературної премії імені Адама Міцкевича.

22

22 (1833) — 185 років тому народився **Микола Дементійович Новицький** (1833-1906), військовий діяч. Належав до оточення М. Чернишевського і М. Добролюбова (1857-1860), член товариства «Земля і воля». Випускник Академії Генерального штабу. Викладав у Єлисаветградському кавалерійському училищі, де у 1860 заснував недільну школу для дітей ремісників. Перебуваючи у нашому місті, брав активну участь у визволенні з кріпацтва родичів Тараса Шевченка (1860), листувався з ним. Написав спогади про зустрічі з Кобзарем, у Єлисаветграді його відвідував Добролюбов. Дослужився до генерала кавалерії та члена Військової Ради Росії.

22

22 (1888) — 130 років тому народився (м. Єлисаветград) **Давид Медов** (1888-1978, м. Нью-Йорк), актор, співак. У 1907 розпочав театральну кар'єру, вступивши до української трупи, яка гастролювала в м. Бобруйську (Білорусь). До початку Першої світової війни виступав у російсько-українських трупах Суходольського, Мещерського, Гайдамаки-Вертепова. У 1915 з дружиною Раїсою Соловійовою виїхав до Америки. У 1916 уклав контракт з Нью-Йоркським національним театром Бориса Томашевського, який включив Медова до складу оперети Й. Румшинського. На початку 20-х рр. грав у російсько-українському театрі «Бублички». Після триумфального виступу в опереті «Зламана скрипка» (арія з неї стала «візитівкою» актора) вступає до спілки єврейських акторів. Тоді ж укладає перші контракти з фірмами грамзапису. Однак за будь-якої нагоди виступає і на українській сцені. 12.12.1930 у складі трупи Кунст театру в Бронксі зіграв у перекладеній на ідіш п'єсі І. Котляревського «Наталка-Полтавка». Його син Сем Медов став чудовим піаністом-аранжувальником, керівником оркестру Sam Medoff and His Yiddish Swing Orchestra, музичним директором радіостанції WARD у Нью-Йорку.

27

27 (1968) — 50 років тому народився (с. Майське Джанкойського району АР Крим) **Володимир Іванович Степанок** (1968-2015), герой АТО. У Криму закінчив загальноосвітню й музичну школи. В 1985 вступив до Новосибірського вищого військово-політичного загально-військового училища (закінчив у 1989). З тих часів за ним закріпилося прізвище «Апостол», яке залишилося на все життя. Розпочав

службу в Туркестанському військовому окрузі на посаді заступника командира парашутно-десантної роти (замполіт). Отримав перший бойовий досвід у прикордонних сутичках з афганськими контрабандистами. За час проходження військової служби мав 165 стрибків з парашутом. З 1992 – у Збройних Силах України. В 1996-1998 навчався у Київському військовому гуманітарному інституті (факультет виховної і соціально-психологічної роботи). Після чого отримав направлення у військову частину А 0759 в місті Кіровограді на посаду старшого офіцера відділення виховної роботи. Вийшов у запас у 2005. Був активним учасником Помаранчевої революції та Революції Гідності. З початком вторгнення російських військ на територію України добровольцем пішов до війська. Майор, заступник командира 42-го окремого мотопіхотного батальйону 57-ї окремої мотопіхотної бригади. Загинув 26.01.2015 у районі м. Дебальцеве внаслідок обстрілу БТР, на якому їхали військові. Похований у Кіровограді, на Алеї Слави Рівненського кладовища. Нагороджений (посмертно) орденом Богдана Хмельницького III ступеня (2015).

27 (1973) – 45 років тому народилася (м. Кіровоград)

Тетяна Олександрівна Волошинова, художник театру, живописець. У 1998 закінчила Академію образотворчого мистецтва і архітектури у Києві (1998, майстерня Д. Лідера). Оформила вистави: «Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра (Київський молодий театр), «Ілюзія обману» за М. Резановим (Київський театр драми «Четверта стіна»; обидві – 2003) та ін. У 1999-2006 влаштувала чотири персональні виставки. Автор пейзажів, натюрмортів і тематичних картин: «Натюрморт із гранатами» (1997), «Колекціонер», «Міранда», «Фердинанд» (усі – 1998); серій – «Книга Юдити» (1999), «Пори року» (1999), «ISADORA. Танок» (2001) та ін. Член Національної спілки художників України (2000).

27

27 (1983) – 35 років тому народився (м. Дніпропетровськ)

Валерій Петрович Чмихаленко (1983-2015), герой АТО. Молодший сержант 10-го мотопіхотного батальйону 24-ї бригади. Загинув 15 листопада 2015 при виконанні бойового завдання біля с. Золоте Луганської області від смертельних поранень в результаті вибуху фугаса. Похований у с. Полтавка Компаніївського району. Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» III ступеня (2016).

27

28 (1918) – 100 років тому народився (Самарська область) **Іван Спиридонович Булгаков** (1918-2001, м. Кіровоград), інженер, педагог. У 1942 з від-

28

знакою закінчив Куйбишевський індустріальний інститут. Тривалий час (1944-1967) працював у Пензенському політехнічному інституті (ППІ) завідувачем кафедри, деканом. Кандидат технічних наук (1953), доцент. З 1960 по 1967 – останній директор і перший ректор ППІ. Автор одного з перших в СРСР підручників з обчислювальної техніки «Счетные машины» (1950). Після переїзду до Кіровограда (1967) майже 30 років працював у Кіровоградському філіалі Харківського політехнічного інституту, згодом у Кіровоградському інституті сільськогосподарського машинобудування (КІСМ) завідувачем кафедри загальної електротехніки (1967-1975), деканом факультету (1969-1985). Автор 30 науково-методичних праць. Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора.

28

28 (1928) – 90 років тому народився (с. Дическулове Новоукраїнського району) **Віталій Андрійович Логвиненко** (1928-1990), письменник. Учасник Другої світової війни. У 1947 закінчив військово-морське училище, навчався в Інституті іноземних мов. Займався комсомольською роботою в Кіровоградській області та на Чорноморському флоті. Друкуватися почав з 1952. Член Спілки письменників УРСР (1958). Автор романів: «Літа молодії» (1957), «Вінчання» (1965), «Рубікон» (1966), «Важка вода» (1972), «Росава» (1975), «Мертвий якір» (1980), «Холодна Вись» (1981), «Чорні бушлати» (1983), «Створи» (1984) та інших творів. Лауреат премії СПУ ім. А. Головка (1982). Вибрані твори виходили у 2-х томах.

29

29 (1933) – 85 років тому народився (сmt Петрове) **Леонід Іванович Даценко** (1933-2004), фізик-експериментатор. Син новомиргородського лікаря І.В. Даценка. З 1940 по 1946 жив у Новомиргороді. У 1957 закінчив фізичний факультет Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. Доктор фізико-математичних наук (1978), професор Інституту напівпровідників АН УРСР (1985). Завідувач відділу дифракційних досліджень структури напівпровідників Інституту фізики АН УРСР. Двічі Лауреат Державних премій України в галузі науки і техніки (1983 та 1994). Серед його учнів 12 кандидатів та 5 докторів наук. Засновник київської школи з досліджень динамічного розсіювання рентгенівських променів реальними кристалами в області аномальної дисперсії. Співавтор двох фундаментальних монографій (1988 та 2002). Автор більше 250 наукових і науково-популярних праць та 20 свідоцтв на винаходи. У 1989 відвідав Новомиргород з нагоди відкриття меморіальної дошки батькові. Заслужений діяч науки і техніки України.

29 (1938) — 80 років тому народився (м. Кіровоград) **Володимир Ілліч Курбатов**, інженер-технолог, спортсмен-аматор. У 1965 закінчив Київський технологічний інститут легкої промисловості. *Впродовж багатьох років – директор ВАТ «Кіровоградська швейна фабрика «Зорянка»*. Після розпаду СРСР зумів зберегти це підприємство. Член обласного клубу «Любителі оздоровчого бігу». Учасник 22 марафонських забігів. *Почесний громадянин м. Кіровограда (2009)*. Заслужений працівник промисловості України.

29

31 (1933) — 85 років тому народився (м. Зінов'євськ) **Михайло Ілліч Барський**, режисер, драматург (1933-2012). Закінчив Кіровоградський педагогічний інститут (1960) та Київський театральний інститут (1968). У 1965-1989 працював головним режисером обласної студії телебачення. З 1989 по 1995 – директор і художній керівник Кіровоградського українського музично-драматичного театру ім. М.Л. Кропивницького. Автор низки п'єс: «Шляхи до щастя» (у співавт., 1960), «Недоспівана пісня» (1969), «Іскра його вогню» (1970), «Високе небо» (1981), «Жених напрокат» (1992), «Мила сімейка» (у співавторстві з В. Шураповим та Н. Нуусбаумом, 1995) та ін. Постановки: «97» М. Куліша (1989), «Пошились у дурні» М. Кропивницького (1991), «Як наші діди парубкували» В. Канівця (1991), «Сільва» І. Кальмана (1992), «Різдвяна ніч» М. Старицького (1993), «Сава Чалий» І. Карпенка-Карого (1994). У 1996 виїхав до Ізраїлю. Народний артист України (1992).

31

31 (1938) — 80 років тому народився (с. Люшнювате Голованівського району) **Валентин Леонідович Мороз**, поет. Закінчив філологічний факультет Одеського державного університету. Працював відповідальним секретарем Одеської організації СПУ, науковим співробітником Одеського державного літературного музею. Автор поетичних збірок: «Говоріть, колоски, говоріть», «Ми – земля», «Дерево на обрії», «Білий-білий світ», «Тінь дощу», «Крило трави», «Крізь пам'ять», «Земле моя, доле моя», «У ритмі сонця», «Осінній сад», «Пісочний годинник», «Моя душа – як пташка на долоні», «Ім'я тобі – кохана: Вибрана любовна лірика», «Дорога в осінь: Вибрані поезії». Лауреат літературних премій імені П. Тичини та імені Е. Багрицького.

31

ПОДОРОЖ У РОСІЙСЬКУ ТА УКРАЇНСЬКУ РЕВОЛЮЦІЇ 1917 РОКУ ЧЕРЕЗ ЄЛИСАВЕТГРАД

Історія України – це історія боротьби з історією України.

Анатолій Гудов

У 2013 році в російській історичній науці з'явився новий термін – «Великая российская (русская) революция» (ВРР). Так у шкільних підручниках з історії почали називати подію, що за часів СРСР спочатку називалася Жовтневим переворотом 1917 року, а потім (з 1927 року) – Великою Жовтневою соціалістичною революцією. Втім, виявляється, в Росії цією назвою об'єднали аж три події: Лютневу буржуазно-демократичну революцію 1917 року, Жовтневу соціалістичну революцію 1917 року та Громадянську війну (1917-1923). 100-річчя ВРР у Росії визнано головною подією 2017 року, і відзначається вона з неабияким розмахом.

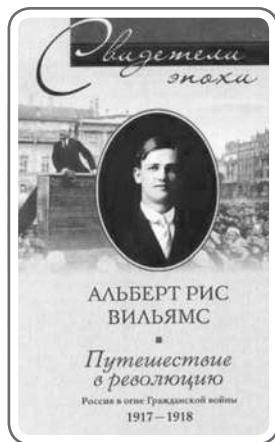

Альберт Ріс Вільямс

У свою чергу, в Україні 2017 рік проголошено роком Української революції та Української Народної Республіки. Про Велику російську революцію наші історики воліють не згадувати. Чи існує зв'язок між цими двома революціями – їхньою та нашою? Це питання в умовах російської агресії проти України

сьогодні занадто дратівне та актуальне, однак і робити вигляд, що це не наша справа, вона нас не стосується і взагалі ми до ВРР не маємо жодного відношення – більше ніж дивно.

Адже дослідники історії ВРР давно помітили, що її творцями були переважно вихідці з України, а саме – уродженці Єлисаветградського повіту. Причому, на провідних ролях вони представлені не лише в таборі більшовиків: вожді Лев Троцький (1879-1940) і Григорій Зінов'єв (1883-1936); Олександр Гомберг (1887-1939) (фігурує також як Алекс Гумберг та Гамберг) з братами Сергієм та Веніаміном, Віктор Таратута (1881-1926) (фінансисти партії

більшовиків); улюблениця Леніна Олена Розмирович (1886-1953), один із лідерів Профінтерну Григорій Мельничанський (1886-1937) та інші, а й серед меншовиків — Михайло Валеріанов-Броунштейн (1886-1937), який, до речі, увів у обіг слово «комісар»; есерів — Яків Браун (1889-1937), якого називали «людиною ренесансного складу»; анархістів — подружжя Олександр (1879-1937) і Ольга Таратути (1876-1938), Іуда Гросман-Роцин (1883-1934) та інші. Тож наш Єлисаветград може сміливо претендувати на роль «колиски ВРР».

Майже всі ці революціонери, наші земляки, за винятком Олени Розмирович та Іуди Гросмана-Роцина, у часи великого терору програли боротьбу за владу Сталіну, внаслідок чого були оголошені ворогами революції та народу. Та й третій лідер антисталінської опозиції Лев Каменев (Розенфельд) (1883-1936) — теж «наша» людина, оскільки був одружений із сестрою Троцького Ольгою Бронштейн. Їх звинуватили у належності до «троцькістсько-зінов'євської опозиції» і знищили. Троцького дістали аж у Мексиці. Прикметно, що до 100-річчя ВРР у Росії зняли серіал «Троцький», який спочатку мав назву «Демон революції» (у головній ролі Костянтин Хабенський). Інтригує анотація до серіалу про нашого земляка: «Это история человека, изменившего мир навсегда, и заплатившего за это всем, что у него было».

Кращі книги про початок російської революції 1917 року написали молоді американські журналісти Джон Рід (1887-1920) і Альберт Ріс Вільямс (1883-1962). Книга першого, написана по гарячих слідах, називається «Десять днів, що потрясли світ» і побачила світ у 1920 році, ставши світовим бестселером. У ній, зокрема, Джон Рід відтворює свою розмову з Троцьким у 1917 році: «В момент заключення мира русская революция всеми силами будет настаивать на принципе “без аннексий и контрибуций, на основе свободного самоопределения народов” и на создании Европейской федеративной республики... Соединенные Штаты Европы — вот что должно быть. Национальная автономия уже недостаточна. Экономический прогресс требует отмены национальных границ...» Певно, за такі передбачення Троцького й називали «пророком революції».

Книга Альберта Ріса Вільямса має назву «Путешествие в революцию. Россия в огне гражданской войны. 1917-1918», вона також перекладена на багато мов народів світу. Автор особисто знав Троцького, Зінов'єва, братів Гомбергів, Мельничанського та інших уродженців Єлисаветградського повіту, творців більшовицької революції. 16 серпня 1917 року Вільямс приїздив у Єлисаветград у супроводі Алекса Гумберга, відвідав редакцію газети «Известия Елисаветградского Совета рабочих, солдатских и крестьянских депутатов». У своїй головній книзі відзначає: «И вновь я открыл для себя деревню, на этот раз Елисаветград, откуда родом был Гумберг, которая была на обочине кипящего революционного котла, но все же постепенно пробуждалась».

Детально про подробиці та наслідки цього візиту групи «петроградских товарищей» для Єлисаветграда дізнаємося з книги «Годы борьбы. Сборник материалов по истории революционного движения на Зиновьевщине», що побачила світ у 1927 році до 10-ї річниці Жовтневої революції у Зінов'євську (так у 1924 році перейменували Єлисаветград).

Особливий інтерес викликає глава «Создание самостоятельной большевистской организации». Попри те, що уродженці Єлисаветградщини Зінов'єв, Троцький, брати Гомберги та інші після Лютневої революції 1917 року почали активну підготовку соціалістичної революції у столиці Російської імперії, у їхньому рідному місті революційною ситуацією і не пахло. У передмові до книги «Годы борьбы...» про це сказано відверто: «...В отношении своей политической активности тогдашний Елисаветград... был погружен в глубокую политическую спячку. Елисаветградский пролетариат, особенно в самой своей многочисленной части — эльвортовской — оставлял желать много лучшего и отрадного в отношении своей политической сознательности и революционности».

Відтак на початку вересня 1917 року з Петрограда в Єлисаветград прибули товариші Закс та Гомберг, і вже 17 вересня ними була створена Єлисаветградська організація РСДРП(б). Її першим головою було обрано ... «товариша з Петрограда» Закса. Перебував він у Єлисаветграді до грудня 1917 року, супроводжуючи Григорія Зінов'єва, який прибув до рідного міста 21 листопада 1917 року і виступав з агітаційною промовою у приміщенні Зимового театру.

Самуїл Маркович Закс (літературні псевдоніми *И.И. Гладнев* та *И.И. Гладышев*, партійні псевдоніми *Александр* і *Хома Брут*; 1884-1937) — досить помітна постать серед діячів більшовицької революції. Зокрема у 1911-1912 році він був секретарем та редактором пролетарської газети більшовиків «Звезда». Та найголовніше те, що Закс був тісно пов'язаний з самим Олександром Парвусом (Гельфандом) (1867-1924), найзагадковішою постаттю у російському революційному русі, якого деякі дослідники вважають ідейним автором проекту Жовтневого перевороту 1917 року, через якого здійснювалося фінансування ВРР. Так ось, Закс у 1916 році був його представником і главою «Експортно-імпоротної контори» Парвуса в Петрограді. Під час революції 1917 року Самуїл Маркович за 144 тисячі рублів придбав друкарню «Труд», в якій друкував прокламації більшовиків, їхні газети та інші агітаційні матеріали.

Потім, як ми вже знаємо, займався створенням в Єлисаветграді більшовицької організації. Після революції перебував на керівних посадах

у радянських та партійних видавництвах, редакціях газет «Пролетарій», «Красная газета», «Ленинградская правда».

17 серпня 1936 року Закс був заарештований, «как глава троцкистской террористической группы, готовившей покушение на товарища Сталина», і, звісно, розстріляний. Та найцікавіше для нас в біографії Самуїла Марковича те, що він теж був «нашою» людиною, оскільки доводився родичем... Зінов'єву — був одружений з його рідною сестрою, уродженкою Єлисаветграда, Лією Аронівною Радомисьською (1898-1938), яка також була розстріляна. А взагалі-то, хоча ВРР виповнюється 100 років, її історія містить безліч загадок і таємниць.

Проте ніхто, гадаю, не заперечуватиме, що Російська революція 1917 року й спричинила Українську революцію та створення Української Народної Республіки. І тут наші земляки — на провідних ролях. Досить згадати Володимира Винниченка (1880-1951) — одного з організаторів Центральної Ради, першого голову уряду УНР, першого голову директорії УНР. За аналогією з книгою Альберта Ріса Вільямса про російську революцію «мандрівкою в Українську революцію» можна сміливо назвати книгу Винниченка «Відродження нації (Історія української ре-

Володимир
Винниченко

волюції (березень 1917 р. — грудень 1919 р.)), що вперше побачила світ у 1920 році у Відні.

У передмові автор зазначає «Я беру на себе трудну річ: дати повну, правдиву картину боротьби українства за визволення своєї нації під час і після Великої Російської Революції». Повна несподіванка, погодьтеся, читати таке визначення від Володимира Винниченка. Отже, виявляється, термін ВРР народився не сьогодні й, можливо, Володимир Кирилович вжив його одним із перших. Як-не-як, а це була подія всесвітньо-історичного значення!

Не менш дивовижно, що в газеті «Голос Юга» від 10 березня 1918 року невідомий автор однієї з публікацій зробив такий висновок: *«Несомненно, что город Елисаветград займет в будущей истории междуособной войны особое, единственное и почетное место».*

Під час драматичного перейменування міста чомусь ніхто не замислився і не врахував головного, що Єлисаветград — це топонімичний бренд світового значення. Завдяки подіям, що тут відбувалися, але передусім завдяки неймовірно великій кількості видатних особистостей, що тут народилися.

ЛЮТИЙ

1

1 (1938) — 80 років тому народився (Вінницька область) Болеслав Вікентійович Кучинський (1938-2017), мовознавець, педагог. У 1962 закінчив романо-германський факультет Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова. З 1964 по 2017 працював у Кіровоградському державному педагогічному інституті ім. О.С. Пушкіна (нині ЦДПУ ім. В.К. Винниченка): декан педагогічного факультету (1977-1980), перший проректор з навчально-виховної роботи (1980-1988), завідувач кафедри зарубіжної літератури (2000-2004) та кафедри германської філології (від 2005). За час проректорства Кучинського Кіровоградський педагогічний інститут став переможцем соціалістичного змагання серед 201 педвузу СРСР, одним з перших в Україні отримав IV рівень акредитації і статус університету. Викладав лексикологію німецької мови, практику німецької мови, загальне мовознавство. Кандидат філологічних наук (1978), професор (1992). Автор багатьох наукових праць та посібників. Почесний професор КДПУ імені Володимира Винниченка. Заслужений працівник народної освіти України.

1

1 (1963) — 55 років тому народився (сmt Нова Прага Олександрійського району) Віктор Володимирович Громовий, педагог. Закінчив з відзнакою історичний факультет Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О.С. Пушкіна (1985) та аспірантуру Інституту соціології Національної академії наук України (1992). Шість років працював заступником директора з виховної роботи Созонівської СШ Кіровоградського району (до 1990). Один з ініціаторів відродження у Кіровограді гімназійної освіти, перший директор Кіровоградської гімназії ім. Тараса Шевченка (з 1992 до 2005). Очолював обласне управління освіти. Належить до нової генерації керівників освітянських закладів, які самостійно формують свій стиль управління, свою педагогіку. Переможець Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року» у номінації «керівник навчального закладу» (2001). З 2006 — голова Координаційної ради Асоціації лідерів освіти України. Автор понад 500 статей з проблем сучасної освіти, політології та соціології. Закінчив школу освітнього менеджменту при Амстердамському університеті (Нідерланди), один з авторів посібника з менеджменту освіти. Упорядкував фундаментальну книгу «Єлисаветградська гімназія» (1997), автор підручника з риторики «Мистецтво живого слова» (1999), науково-публіцистичних книг «Школа, школа, школа...» (2004), «Як зробити помаранчеву школу» (2006) та ін. Упорядник видання

«Біла книга (Сили змін та вектори руху до нової освіти України)» (2009). Автор 5 фільмів: «Американська школа», «Японська школа», «Шведська школа», «Ізраїльська школа», «Німецька школа». *Лауреат обласної педагогічної премії імені Василя Сухомлинського (2005)*. Заслужений учитель України (2001). У 2017 НБУ з нагоди 25-річчя відродження в Кіровограді гімназії випустив пам'ятну медаль, на реверсі якої портрет Віктора Громова.

2 (1947) — 70 років тому народився (с. Калинівка Кіровоградського району) **Анатолій Олександрович Ковальов**, тренер. У 1971 закінчив факультет фізичного виховання Черкаського державного інституту. З 1973 по 1983 працював викладачем КДПІ ім. О.С. Пушкіна. З 1983 по 1989 — старший тренер-викладач у ДСТ «Спартак».

2

Підготував 12 кандидатів у майстри спорту. В 1989 переходить на роботу до Кіровоградського медичного училища, де в 1990 році спільно з однодумцями організовує групу «Здоров'я» для інвалідів з ураженням опорно-рухового апарату, яка згодом переросла в навчально-тренувальну з плавання та легкої атлетики. З 1984 по 1991 тренував Юрія Андрюшина — багаторазового чемпіона світу з плавання, параолімпійського чемпіона (Сідней, 2000), заслуженого майстра спорту України. Інший вихованець Андрій Цуканов у 1998, виступаючи у складі Національної збірної команди України з футболу, став чемпіоном світу серед інвалідів. З 2000 працює викладачем з легкої атлетики на факультеті фізичного виховання КДПУ ім. В.К. Винниченка, доцент кафедри теорії та методики олімпійського і професійного спорту (з 2004). Заслужений тренер України (1998).

5 (1923) — 95 років тому народився (м. Єлисаветград) **Олександр Олексійович Хмура** (1923-1970), педагог, методист, організатор освіти. У 1940 закінчив Кіровоградську СШ №4. Учасник Другої світової війни (пілот-винищувач на Північному Кавказі). У 1948 закінчив фізико-математичний факультет Кіровоградського педагогічного інституту. Працював учителем математики Кіровоградських шкіл №15 та №18. З 1954 — у Кіровоградському обласному інституті удосконалення вчителів (нині Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського) на посаді завідувача кабінету математики і фізики, у 1959 — заступник директора, з 1964 до 1970 — директор КОІУВ. Кандидат педагогічних наук (1966), доцент (1969). Автор нової форми навчального процесу — лекційно-практичної. Створив авторську школу математичної думки, поширену в Україні, Росії, Білорусі, Молдови та Литві. Автор багатьох наукових праць. З 2004 в КОІППО імені Василя Сухомлинського проводяться щорічні Хмурівські

5

методичні читання «Технологія фахової майстерності». Заслужений учитель України (1968).

6

6 (1938) — 80 років тому народився (м. Бобринець) **Вадим Якович Пихтін** (1938-1997), фізик. У 1961 закінчив Московський енергетичний інститут. Відтоді і до самої смерті працював у НДІ електронно-обчислювальних машин (НДІЕОМ): начальник лабораторії, заступник головного інженера, головний конструктор. Був директором НДІЕОМ у 1987-1988 та 1994-1997. Брав безпосередню участь у розробці основних моделей ЕОМ, створених НДІЕОМ. Доктор технічних наук (1990), професор. Академік Міжнародної академії інформатизації. Автор 96 наукових праць. Пихтіна називають одним з піонерів обчислювальної техніки та організаторів комп'ютеробудування в СРСР. Лауреат Державної премії СРСР (1983).

7

7 (1883) — 135 років тому народився (м. Новоукраїнка) **Іуда Соломонович Гроссман** (справжнє прізвище **Іуда Соломонов Шлоймов**) (псевдоніми: **Гроссман-Роцин, І.С. Роцин**) (1883-1934), політичний діяч, анархіст. У революційному русі – з 1897: член Єлисаветградського гуртка «Южнорусский союз рабочих».

У 1898 заарештований, 9.06.1899 висланий у Новоукраїнку під гласний нагляд поліції на 3 роки. Влітку 1902 виїхав за кордон (Німеччина, Швейцарія), вступив у контакт з представниками російської еміграції, віддавши перевагу з 1903 анархістам. Учасник революції 1905-07, керівник груп анархо-комуністів «Черное знамя», прибічник «безмотивного терору». З 1908 перебував на позиціях анархо-синдикалізму, виступав за об'єднання російських анархічних груп у єдину організацію. У 1919 перебував у штабі Н.І. Махна, пізніше працював у легальних організаціях анархістів, у їхньому видавництві «Голос труда» (Москва). Праці присвячені теорії та історії анархізму. У 20-ті рр. опублікував низку літературно-публіцистичних творів, працював літературним критиком в журналах «Былое», «Октябрь», «На литературном посту»; займався викладацькою діяльністю. 14.02.1926 опублікував у газеті «Правда» листа, в якому оголосив себе прибічником ідей більшовиків. Представлений у книзі Віктора Савченка «100 знаменитых анархистов и революционеров» (2010).

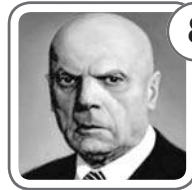
7 (1968) — 50 років тому народився (м. Вільногорськ Дніпропетровської області) **Андрій Васильович Хворост**, живописець, графік. У 1987 закінчив Дніпропетровське державне художнє училище ім. Є.В. Вучетича. У 1995 – факультет книжкової графіки Української академії друкарства (м. Львів).

Член Національної Спілки художників України (2000). Основні твори: «Чумацькі пісні», «Крила небес», «Ностальгія за морем», серія «Рибний день», «Сонячні квіти», «Останній сніг», «Спекотний серпень», «Вечірня набережна», «Нова генерація» та ін. *Голова правління Кіровоградської обласної організації Національної Спілки художників України (з 2015). Лауреат обласної мистецької премії ім. Олександра Осмьоркіна «за оригінальні творчі доробки, що наслідують нонконформістські форми світогляду в сучасному образотворчому мистецтві» (2015).*

7

8 (1893) — 125 років тому народився (с. Іванівка Єлисаветградського повіту) **Григорій Карпович Дробницький** (1893-1986), новатор сільськогосподарського виробництва. У 1913 закінчив гімназію в м. Золотоноша на Полтавщині. Після революції 1917 працював у Золотоноші заступником повітового комісара народної освіти. У 1921 одружився з Наталією Ужвій, актрисою Золотоніського аматорського театру. У 1926 закінчив агрономічний факультет Київського політехнічного інституту, був направлений працювати в Носівський цукрокомбінат Київської філії «Головцукор». На той час дружина вже стала відомою акторкою на українській сцені і не погодилася на переїзд із Києва, що стало однією з причин розлучення подружжя (1927). З 1932 по 1942 працював головним агрономом радгоспу Октябрського цукрокомбінату в м. Карлівка Полтавської області. За спогадами очевидців, багато зробив для порятунку від голоду жителів Карлівського і Машівського районів у 1932-1933: ризикуючи життям, зумів роздати голодуючим сою, кукурудзу та інші продукти. У 1941 очолив евакуацію підприємства на схід країни. Повернувшись з евакуації, працював головним агрономом Первухінського бурякорадгоспу Богодухівського району Харківської області. Віддав сільськогосподарському виробництву понад 50 років свого життя. Заслужений агроном УРСР. Герой Соціалістичної Праці (1948).

8

8 (1938) — 80 років тому народився (с. Чистопілля Вільшанського району) **Олександр Сергійович Марченко** (1938-1989), спеціаліст у галузі статистичних методів прогнозу погоди. У 1954 закінчив Березовобалківську СШ. Вищу освіту здобув у МДУ ім. М. В. Ломоносова (1960). У 1960-1963 – науковий працівник Московського НДІ аерокліматології. З 1963 по 1988 працював у Обчислювальному центрі Сибірського відділення АН СРСР, очолював лабораторію статистичних методів у метеорології. Доктор фізико-математичних наук (1972), професор. Одночасно ви-

8

кладав у Новосибірському університеті, був проректором з навчальної роботи (1974-1979). Одним з перших заклав основи сучасного уявлення про статистичну структуру вітру. Автор 100 наукових праць у галузях статистичної і динамічної метеорології, математичної статистики, обчислювальної математики, статистичних методів прогнозу. Багато його ідей залишаються актуальними дотепер.

9

9 (1963) — 55 років тому народився (м. Кіровоград) Олег Васильович Тішкін (1963-2016), герой АТО. За фахом – будівельник. Останні 20 років мешкав у Запоріжжі. Артилерист 28-ї окремої механізованої бригади. Проходив службу безпосередньо в зоні проведення АТО, брав участь в боях під Мар'їнкою Донецької області, проявив особисту мужність і героїзм при виконанні бойових завдань. Помер 4.03.2016 року на бойовій позиції від серцевого нападу. *Похований у Кропивницькому, на Далекосхідному кладовищі.*

10

10 (1898) — 120 років тому народився (с. Ганнівка Петрівського району) Кость Степовий-Блакитний (справжнє прізвище **Костянтин Юрійович Пестушко**) (1898-1921), військовий діяч. Після закінчення міністерської двокласної школи навчався в механіко-технічному училищі м. Олександрівська (Запоріжжя) до 1916 (на знімку). Добровольцем пішов на Першу світову війну. Закінчив військову школу, дослужився до офіцерського чину. З 1918 – в Армії УНР. У 1920 обраний головою волосного революційного комітету в Ганнівці. *Переконав мобілізованих у Червону Армію селян організуватись у повстанський загін. У травні 1920 створив та очолив Степову дивізію, яка нараховувала від 12 до 18 тисяч бійців. Вів боротьбу з більшовицьким режимом партизанськими методами. Згодом командував Першою Олександрійською повстанською армією, був обраний Головним отаманом Холодного Яру. Повстанський рух під проводом отамана Блакитного восени 1920 охопив усю Херсонщину і частину Катеринославщини. Загинув у Ганнівці в бою з підрозділом криворізьких чекістів.*

12

12 (1943) — 75 років тому народився (с. Липовеньке Голованівського району) Василь Прокопович Лисий, філософ. У 1970 закінчив філософський факультет Київського державного університету імені Тараса Шевченка. З 1973 працює на кафедрі філософії Львівського національного університету імені Івана Франка: старший науковий співробітник (1984), доцент (1986), професор (1990). Доктор філософських

наук (1988). Автор близько 150 наукових праць. Вийшли друком монографії: «Єдність теорії і практики в матеріалістичній діалектиці», «Вища школа на шляху оновлення» (у співавт.), «Філософія. Пізнання. Наука» (у співавт.), «Філософія А. Шопенгауера і сучасність» (у співавт.). Підготував до друку навчальний посібник «Діалектика». У 2007 присвоєно почесне звання «Заслужений професор Львівського національного університету ім. Івана Франка».

12 (1947) – 70 років тому народився (с. *Новогригорівка Перша Долинського району*) **Микола Іванович Нецадим**, військовий діяч. У 1971 закінчив Київське вище військово інженерне училище зв'язку. Кандидат технічних наук (1978). З 1982 викладав у Київському вищому військовому інженерному училищі зв'язку. З 1997 – начальник Головного управління військової освіти Міністерства оборони України. Генерал-лейтенант Збройних Сил України (1999). З 2005 – заступник міністра оборони України. Автор понад 100 наукових праць. Доктор педагогічних наук (2004). Заслужений працівник освіти України (1996).

12

12 (1958) – 60 років тому народився (с. *Розумівка Олександрівського району*) **Василь Петрович Мошуренко**, поет і прозаїк, бард. У 1983 закінчив КДПУ імені Володимира Винниченка. Понад 30 років учителював (філолог та історик) на Кіровоградщині. Тривалий час був директором школи у с. *Велика Чечеліївка Новгородківського району*. Нині мешкає у Києві. Лауреат Всеукраїнського фестивалю родинної творчості з пісню «Там, де мама живе...» (2002). Автор збірок віршів: «Це так просто – писати Правду» (2009), «Відчай та віра» (2010), «Колючість ніжної душі» (2012), «Мати» (2015) та ін. Книги новел: «Тінь від веселки» (2012), «Шедеври» (2015), «Коріння, або Я – Розумівка» (2016). Вважається одним з кращих новелістів України. Член Національної спілки письменників України (2015).

12

13 (1938) – 80 років тому народився (м. *Кіровоград*) **Юрій Іванович Махно**, спортсмен, тренер, організатор фізкультурно-спортивного руху. У 1961 закінчив факультет фізвиховання КДПІ ім. О.С. Пушкіна. 15 років працював тренером-викладачем Світловодської ДЮСШ (футбол). Грав за місцеву команду «Авангард» (був її капітаном), виховав десятки відомих майстрів шкіряного м'яча (Борис Білоус, Микола Федоренко, Валерій Гошкодеря, Анатолій Старков та ін.). З 1975 по 1982 – начальник команди, старший тренер кіровоградської «Зірки», яка у 1975 вибо-

13

рола кубок України. З 1985 – голова обласної організації ФСТ «Колос», що стала однією з найуспішніших в Україні. З 1990 – делегат Федерації футболу України на матчах клубів вищої ліги. Нагороджений золотою відзнакою ПФЛ. Почесний громадянин м. Бобринця (1998), почесний громадянин м. Світловодська (2003). Заслужений тренер України (1998). Заслужений працівник фізичної культури і спорту України. Кавалер відзнаки обласної ради «Честь і слава Кіровоградщини».

15

15 (1898) – 120 років тому народився (м. Єлисаветград) **Альфред Миколайович Окснер** (1898-1973), ботанік. Випускник Єлисаветградської чоловічої гімназії (1917). У 1924 закінчив Київський інститут народної освіти. Деякий час працював помічником завідуючого Зінов'євського природничо-історичного музею. Тоді ж написав наукову роботу «Про деякі рідкісні рослини Зінов'євської округи на Херсонщині» (1924). З 1931 по 1973 – в Інституті ботаніки АН УРСР (завідуючий відділом, у 1968-1970 – директор). Одночасно – завідувач кафедри Київського гідромеліоративного інституту, читав лекції у Київському університеті. Наукові дослідження присвячені флористиці, філогенії, ботанічній географії і фітоценології рослин. Створив українську школу ліхенології. Автор «Определителя лишайников УССР» (1937), один із авторів «Определителя лишайников СССР» (1972-1977). Почесний член Всесоюзного ботанічного товариства (1972). Доктор біологічних наук, професор. Член-кореспондент АН УРСР (1972).

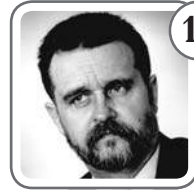
15

15 (1953) – 65 років тому народився (м. Гайворон) **Олександр Миколайович Дзиговський**, історик. У 1975 закінчив історичний факультет Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова. З 1976 по 2000 працював в Інституті археології АН УРСР (НАН України) на посадах старшого лаборанта, молодшого наукового співробітника, наукового співробітника, старшого наукового співробітника. В Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова на кафедрі археології та етнології України працює з 2000. Основним напрямком наукових інтересів є вивчення старожитностей сарматських племен, що мешкали на землях між Карпатами та Дніпром. Опубліковано близько 100 наукових праць, в тому числі дві авторські монографії та шість монографій у співавторстві. Доктор історичних наук (2003), професор (2004).

15 (1953) – 65 років тому народився (с. Вільхове Ульянівського району) **Леонід Васильович Куценко** (1953-2006), літературознавець. Закінчив Кіровоградський державний педагогічний інститут ім. О.С. Пушкіна (1978).

Доктор філологічних наук, професор. У сучасному літературознавстві – найавторитетніший дослідник творчості Євгена Маланюка та Празької літературної школи. Автор багатьох книг, присвячених видатним уродженцям Єлисаветградщини: «БоянстеповоїЕллади» (1993), «Dominus Маланюк: тло і постать» (2002), «Поезії з нотатників» (2003), «Князь Духу» (2003), «Євген Маланюк: дорогами втрат і сподівань» (2002), «І вічність на каміннях Праги...»: біографічні нариси» (2006) та ін. Його пам'яті присвячений відеофільм «Леонід Куценко. Ностальгія по справжності» (автори В.М. Мошинський та В.Є. Панченко), започатковані щорічні «Куценківські читання» в міському літературному музеї ім. І. Карпенка-Карого, встановлено меморіальну дошку на батьківщині. Лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова. Лауреат обласної літературної премії імені Євгена Маланюка (2002). У 2013 світ побачила книга спогадів про Леоніда Куценка «Я обрав свій шлях...» (упорядник Іван Задоя). Член Національної Спілки письменників України. Заслужений працівник народної освіти України.

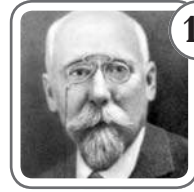
15

16 (1938) – 80 років тому народився (с. Велика Виска Маловисківського району) **Артур Борисович Будулятьєв**, тележурналіст. Закінчив Олександрійське культосвітнє училище, в 1965 Харківський інститут культури. Працював керівником гуртка юних кінооператорів Палацу піонерів. З 1966 – на Кіровоградському обласному державному телебаченні: оператор, редактор, режисер, автор і співавтор програм. У 1967 зняв сюжет, з яким наше телебачення дебютувало на ЦТ СРСР. Знімав кіно і теленариси про видатних особистостей Кіровоградщини: педагогів В.О. Сухомлинського і І.Г. Ткаченка, хліборобів О.В. Гіталова, Л.Й. Шліфера та багатьох інших. Лауреат обласної премії ім. Ю.І. Яновського за стрічку «30 квітучих весен» (1975). З 1996 – автор і ведучий популярної телепрограми «Киньте все, гармошка грає!» За 17 років в ефір вийшло понад 1 000 випусків за участю понад 500 гармоністів, які записані у майже 100 населених пунктах області та інших регіонах України.

16

17 (1863) – 155 років тому народився (м. Санкт-Петербург) **Федір Сологуб** (справжнє прізвище **Федір Кузьмович Тетерников**) (1863-1927), письменник (поет і прозаїк). Друкуватися почав з 1884, належав до символістів старшого покоління. Автор знаменитого роману «Мелкий бес» (1905), головний герой якого учитель Передонов – яскравий представник найгіршої частини освітян. Писав вірші, що відзначалися високою поетичною культурою. Перекладав твори Т. Шевченка, П. Тичини.

17

Три дні (з 6 по 8 грудня 1913) на запрошення Єлисаветградського благодійно-товариства поширення грамотності й ремесел перебував у Єлисаветграді з лекцією «Искусство наших дней». Про цікаві подробиці відвідин письменником нашого міста можна дізнатися з трьох листів Сологуба до дружини Анастасії Чеботаревської та з публікацій в газетах «Голос Юга» і «Єлисаветградские новости». Зокрема звернув увагу, що єлисаветградці називали своє місто «Второй Одессой». В Єлисаветграді поет написав три вірші. Виступ Сологуба, його вірші справили величезний вплив на 6-річного Арсенія Тарковського. Згодом, у 1924 він, поет-початківець, приїхавши до Ленінграда, першим відвідав Ф. Сологуба. Нагадав поетові про його відвідини Єлисаветграда, висловив своє захоплення його творчістю і показав власні вірші.

18

18 (1898) – 120 років тому народився (м. Єлисаветград) **Роман Васильович Гершаник** (1898-1984), живописець і графік. Середню освіту здобув у рідному місті. Навчався у Москві – у студії І. Машкова (1917-1918) та Вхутемасі (1923-1926). Був членом Асоціації художників Революції (1926-1932). Учасник виставок з 1921. Картина «Агітаторша» (1931) зберігається у Державній Третьяковській галереї. Виконав серію портретів «Кращі люди Узбекистана» (пастель, 1941-1944; 15 портретів – у музеї мистецтв Узбекиської РСР). Ілюстрував та оформляв книги для видавництва «Детгиз»: «На Востоке» П. Павленка (1937), «Рассказы» Р. Фраєрмана (1939), «Золото» Б. Польового (1954) та ін. Персональні виставки влаштовувалися у Москві (1930 і 1959), Ташкенті (1944). В 1985 у Москві видано каталог виставки живопису і графіки Р. В. Гершаника. Заслужений діяч мистецтв Узбекикої РСР (1944).

18

18 (1918) – 100 років тому народився (с. Талова Балка Світловодського району) **Олексій Корнійович Романовський** (1918-2014), державний діяч, літературознавець. У 1937 закінчив Курси підготовки педагогів Полтавського учительського інституту, до 1939 вчителював у рідному селі. Учасник Другої світової війни. У 1951 закінчив Київський державний педагогічний інститут ім. Горького, у 1958 – Академію суспільних наук у Москві. З 1964 по 1970 – ректор Київського державного педагогічного інституту іноземних мов. У 1970-1973 – ректор Київського державного педагогічного інституту імені Горького. З 1973 по 1977 – міністр культури УРСР. У 1977-1988 – ректор Київського державного педагогічного інституту іноземних мов. Доктор філологічних наук, професор. Член Спілки письменників СРСР (1966). Автор книг з проблем соціалістичного реалізму та партійності у ра-

дянській літературі. Перекладав на українську мову твори О. Штейна, Б. Полевого та інших російських письменників. Почесний доктор Київського державного лінгвістичного університету, почесний професор Національного педагогічного університету імені Драгоманова. Заслужений працівник народної освіти України. Заслужений працівник культури України.

20 (1878) – 140 років тому народилася (с. Миролюбівка Єлисаветградського повіту) **Ксенія Олександрівна Ерделі** (1878-1971), арфістка і педагог. Навчалася в Єлисаветградській гімназії. Великий вплив на музичний розвиток Ксенії мав батько Олександр Олександрович Ерделі, який гарно співав і грав на роялі. Закінчила Смольний інститут, де поряд із загальноосвітніми предметами навчалася співу, гри на фортепіано, диригуванню. У 1891-1899 захопилася грою на арфі, виступала з концертами у багатьох містах Росії, була арфісткою оркестру Італійської опери. В 1900-1907 і 1919-1938 – солістка оркестру Великого театру СРСР. Вела педагогічну роботу в Петербурзькій консерваторії (1913-1918), з 1918 – у Московській консерваторії (з 1939 – професор). Автор п'єс і багатьох обробок для арфи. Вважається основоположницею радянської школи гри на арфі. Славетну арфістку згадала Ліна Костенко у вірші «Колись давно, в сумних біженських мандрах...»: «Дроти бриніли арфою Ерделі...» Включена в енциклопедію (автор-упорядник Д.К. Самін) «Сто великих музикантів» (2003). Народна артистка СРСР (1966).

20

21 (1883) – 135 років тому народилася (м. Єлисаветград) **Клавдія Василівна Флоровська** (1883-1963), історик, мемуарист. Навчалася на історико-філологічному факультеті Бестужевських курсів – першому вищому навчальному закладі Російської імперії для жінок – у відомого історика-культуролога І. М. Гревса. Захоплювалася історією середньовічної Європи. Багато подорожувала по культурних центрах Італії та Франції. Блискуче знала латинську, італійську, французьку, болгарську та інші мови. Після революції 1917 емігрувала. З 1924 по 1949 жила з батьком та братом Антоніном у Софії (Болгарія). Доцент Софійського університету. Автор історичних досліджень: «Святий Франциск», «Древо хресного життя», «З історії хрестових походів». Перекладала з російської на болгарську художню прозу. У 50-х роках ХХ ст. повернулася в СРСР. Написала цікаві спогади про перебування родини Флоровських у Єлисаветграді. Частково під назвою «Згадуючи Єлисаветград» вони надруковані в історико-краєзнавчому додатку «Єлисавет» (1993, № 8).

21

21

21 (1928) — 90 років тому народився (с. *Новаківка Новоукраїнського району*) **Валентин Мефодійович Марчук**, правознавець. У 1952 закінчив юридичний факультет Київського університету. Викладав кримінальне право у навчальних закладах держбезпеки. Доктор юридичних наук (1978), професор (1985). З 1960 до 1995 працював науковим співробітником Інституту держави і права АН УРСР, доцентом юридичного факультету Київського університету, начальником кафедри адміністративного права Вищої школи МВС СРСР та інших київських вузах. З 1995 – завідувач кафедри права Міжрегіональної академії управління персоналом. Досліджує проблеми теорії держави і права, адміністративного права, наукової організації державного управління. Автор 4-х монографій.

23

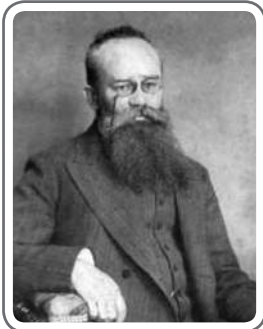
23 (1938) — 80 років тому народився (с. *Василівка Добровеличківського району*) **Володимир Григорович Симчук**, скульптор. Закінчив Косівське училище прикладного мистецтва. Педагоги з фаху – П. Сопільняк, В. Гуз, М. Федірко. Працює в галузі декоративно-прикладного мистецтва (художня обробка дерева). Основні твори: «До млина» (1988), «Крізь віки» (1990), «Доброта» (1989), «Материнство» (2000), «Мавка», «Боровик», «Лісовик», «Хортиця-мати», «Грішниця» та ін. Живе у м. Запоріжжі, працював головним художником на заводі «Сувенір» з 1983 по 1987. Член Національної спілки художників України (1992).

25

25 (1993) — 25 років тому народився (с. *Сургани Олександрівського району*) **Олександр Володимирович Гаїцький** (1993-2015), герой АТО. Служив старшим стрільцем у 28-ій окремій механізованій бригаді. Загинув під час виконання бойового завдання 25 січня 2015 року в м. Красногорівка Мар'їнського району Донецької області. Похований на центральному кладовищі селища Велика Олександрівка Херсонської області. На Великоолександрівській ЗШ № 1, де навчався Олександр, встановлено меморіальну дошку герою. У Херсонському професійному суднобудівному ліцеї, в якому він навчався, відкрито меморіальну. Нагороджений (по смертно) орденом «За мужність» III ступеня (2015).

«ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКИЙ СКОВОРОДА» ВОЛОДИМИР МЕНЧИЦЬ — ДЯДЬКО МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Михайло Грушевський

Спочатку про дві, здавалося б, не пов'язані між собою події, до яких однак причетний і наш край. У квітні 2016 року в селищі Ружин Житомирської області відбулася науково-практична конференція із вшанування пам'яті (100-ті роковини з дня смерті) видатного українського фольклориста, етнографа, видавця, книголюба-просвітителя та громадівця Володимира Амвросійовича Менциця (1837-1916). Після цього у селі Вчорайшому Ружинського району, де народився Менциць, урочисто відкрили пам'ятний знак, присвячений землякові. А у травні 2016 року в Житомирі на виконання закону «Про декомунізацію» замість провулку Орлова з'явився провулок Володимира Менциця.

А друга подія — це минулорічне відзначення на державному рівні 150-ї річниці від дня народження одного із засновників Української Народної Республіки, Голови Центральної Ради УНР, видатного історика Михайла Сергійовича Грушевського (1866-1934).

Знайти якісь відомості про його перебування на території нашого краю не вдалося. Проте, хоч і опосередковано, тема «Михайло Грушевський і наш край» має право на існування, оскільки зі Златополем та Єлисаветградом пов'язана значна частина життя родичів Михайла Грушевського.

Григорій Грушевський

Передусім, про що відомо давно, — це його двоюрідний брат, письменник і педагог, фольклорист та етнограф Григорій Іванович Грушевський (1865-1933), який викладав у Златопільській гімназії з 1897 по 1922 рік. Михайло Сергійович був такої думки про родича: «Григорій Іванович глибоко відчував поезію українського села, запально любив українську пісню, кохався в українській поезії, і сам komponував».

Попри те, що златопільський Грушевський був роком старший від двоюрідного брата Михайла, саме його він вважав своїм учителем в українолюбстві й палко присягався: «Я клянуся, як і ти колись клявся, бути вірним, правдивим сином Матусі нашої України. Але я певен, що ти завжди і без моєї клятви вірив і будеш вірити мені у цій святій справі». Надсилаючи Михайлу Грушевському записи народних пісень, Григорій Грушевський писав: «...Колядки шлю до тебе з нотами до них, може, як раз коли й проспіваш... Не беспокойся об тім, що мені трудно пісні списувати: труд і затрати невеликі, а трудитися треба для доброго діла».

Своєрідним, напрочуд теплим, некрологом сприймаються рядки «Споминів» Михайла Грушевського про брата Григорія: «...Була се натура незвичайно м'ягка, просто голубина, яка захоплювала молодь своїм безмежним прив'язанням до української поетичної стихії. Доводилось стрічати златопільських учнів, які з незвичайним пієтизмом згадували нього як свого учителя в українстві».

Син Григорія — випускник Златопільської гімназії Сергій Григорович Грушевський (1892-1937) був водночас племінником і хрещеником Михайла Грушевського. За прикладом дядька блискуче закінчив історико-філологічний факультет Київського університету. У 1921 році Сергій Грушевський приїздив у Златопіль, де на базі гімназії створював Інститут народної освіти імені III Інтернаціоналу, став його першим директором.

До 1930 року Грушевський працював у Луганському інституті народної освіти професором кафедри історії, деканом, заступником директора інституту з наукової роботи. Потім брав участь в українізації Кубані. Навіть випустив у співавторстві книгу «План українізації Северо-Кавказкого аграрно-педагогического института им. Н. А. Скрипника».

Це, очевидно, й зіграло фатальну роль у його подальшій долі. Був репресований і розстріляний, а батько помер від голоду.

А от про ще одного родича Михайла Грушевського, який тривалий час (років 15) мешкав у Єлисаветграді, ми дізналися недавно. Це — Володимир Амвросійович Менчиць (1837-1916), який, виявляється, був дядьком Михайла Грушевського по материній лінії. У своїх споминах Михайло Сергійович так охарактеризував Менчиця: «Се був чи не єдиний активний українофіл в сім'ї моєї матері, людина, в широкому значенні слова з українськими інтересами». Про цей факт не знала навіть автор спогадів про «єлисаветградського Сковороду» Наталія Бракер.

Сергій Грушевський

Так за філософський склад розуму, мандрівний спосіб життя та дивакуватий характер сучасники називали Володимира Амвросійовича Менчиця. Син священика, він закінчив Київську духовну семінарію та навчався у Київській духовній академії, яку однак не закінчив через хворобу. Тривалий час подорожував Україною та Європою. Деякий час мешкав у Санкт-Петербурзі у свого дядька, військового протоієрея Платона Менчиця, де познайомився з М. Костомаровим, П. Кулішем, Я. Кухаренком та іншими членами української Громади в Петербурзі. Відвідував лекції Миколи Костомарова в університеті, які справили на нього величезне враження. Спомини Менчиця «Костомаров у Петербурзькій Громаді 1860-х років» записав Опанас Михалевич (опубліковані у 1925 році).

Менчиць був справжнім поліглотом. Крім основних слов'янських, володів німецькою, французькою, латинською, грецькою і навіть санскритом. Був пристрасним народознавцем, просвітителем і навіть травником. Записував пісні, легенди, анекдоти, приказки і прислів'я, перекази, казки, повір'я, замовляння і т.п.; лікував методами народної медицини. Частково його записи увійшли до упорядкованої і виданої Михайлом Драгомановим збірки «Малорусские народные предания и рассказы» (1876), яка перевидавалася 8 разів. Рукопис Менчиця «Сборник этнографических материалов», що містить 121 запис народних легенд, анекдотів, приказок тощо, зберігається у відділі рукописів ЦНБ НАН України. Фольклористичну діяльність Менчиця високо цінував Іван Франко, поставивши його в один ряд з такими відомими українськими етнографами, як М. Драгоманов, П. Чубинський, С. Руданський, І. Новицький. А ще Володимир Амвросійович — автор книжки для народного читання «Волинська повість про “Шукай-Добро”», перекладу із санскриту однієї з найдавніших священних книг в історії людства «Веди», написаної в Індії близько 5 тисяч років тому (на превеликий жаль, відшукати текст перекладу поки що не вдалося). Багатотомна «Історія української літератури» (4-й том) Михайла Грушевського містить п'ять посилань на Володимира Менчиця.

Отримавши після одруження 900 десятин землі, Менчиць продав її, а кошти вклав у книгарні, які відкрив у Херсоні, Миколаєві та Єлисаветграді. У нашому місті Менчиць поселився наприкінці 1860-х рр. При книгарні в Єлисаветграді в 1872 році Володимир Амвросійович відкрив бібліотеку, книгами якої безкоштовно користувалися всі бажанчі, головним чином учні училищ і гімназій.

Наталія Бракер розповідає: «У своїй книгарні він був більше промовцем, аніж крамарем: до покупців звертався як до старих знайомих і любив заводити з ними повчальні бесіди, особливо з селянами. Рекомендуючи книжки, він однаково звертав увагу як на світські, так і на духовні, кажучи:

*Пам'ятний знак Володимиру Менцицю
на батьківщині*

“Світські книжки дають знання, але без духовних не дістанеш морального виховання”.

Книги Менциць продавав дуже дешево, більше любляв дарувати їх знайомим і приятелям. Користуючись тим, що він не записував, кому і які книги видавав з бібліотеки, частенько читачі їх не повертали.

Володимир Амвросійович приятелював

з лідером місцевих українофілів, що став його кумом, лікарем Опанасом Михалевичем, істориком Володимиром Ястребовим, братами Тобілевичами. Був членом місцевої Громади — українофільського гуртка, створеного Михалевичем. Допомагав гуртківцям, зазначає Наталія Бракер, слухними порадами під час складання та підготовки до видання першого україномовного літературного альманаху місцевих авторів “Степ” (світ побачив у Петербурзі в 1886 році під назвою “Степь. Херсонский беллетристический сборник”).

Це повідомлення Наталії Бракер проливає світло на загадковий епізод у біографії Михайла Грушевського. Як відомо, у 1886 році він закінчив 1-у Тифліську класичну гімназію. Того ж року, мріючи стати белетристом, 20-річний юнак під псевдонімом М. Заволока дебютував оповіданням українською мовою «Бідна дівчина» в згаданому альманасі «Степ». Виникає питання, яким чином рукопис письменника-початківця Грушевського з Тифлісу потрапив у Єлисаветград? То, можливо, саме Менциць посприяв племіннику у його публікації? А ще Володимир Амвросійович був першим читачем і рецензентом ранніх творів Івана Карпенка-Карого.

Єлисаветград Менциць залишив у 1890-ті роки внаслідок трагічної події: після того, як у книгарні посеред білого дня напередодні весілля його красуню-доньку зарізав наречений. Кращі книги позабирала в Київ дружина, де вона отримала у спадок будинок. Неабияк налякав Володимира Амвросійовича також арешт Михалевича та інших членів народницького гуртка. Живучи у Києві, він, як і в Єлисаветграді, займався розповсюдженням друкованих видань, відкривав книгарні і бібліотеки, зокрема у Житомирі, де його вважають організатором публічної бібліотеки. До кінця Володимир Амвросійович залишився відданим спартанському способу життя.

Він відмовився жити у будинку з родиною, натомість, як пише Бракер, «влаштував собі якусь халабуду в садку під парканом». Помер Менчиць від застуди у 1916 році, похований на Байковому цвинтарі. Ще у 80-ті роки ХХ століття на його могилі лежала мармурова плита з написом: «День оцінюється під вечір, а життя — під кінець. В. Менчиць».

Вкотре доводиться зі скорботою констатувати: не збереглося ні зображення Менчиця, ні його могили. Київський журналіст Валерій Дружбинський підрахував, що на Байковому кладовищі, де поховані видатні діячі української науки, культури і громадської думки, починаючи з 30-х років ХХ століття, зникло майже дві тисячі поховань! Причому «ці могили й пам'ятники знищили не бомбування, не вибухи, не природні катаклізми, а... люди». Місця наших світочів позаймали інші покійники — переважно партійні і державні діячі високого рангу.

Взагалі єлисаветградський період життя й діяльності Менчиця — чи не єдиний в його біографії, завдяки спогадам Наталії Бракер, висвітлений найбільш повно і яскраво. Власне кажучи, Наталія Аркадіївна й заклала фундамент сучасного, якщо можна так висловитися, «менчицезнавства». Її спогади були надруковані у збірнику «За сто літ. Матеріали з громадського і літературного життя України ХІХ і початку ХХ століття за редакцією академіка М. С. Грушевського» у 1929 році. Та й написані вони були на прохання Михайла Сергійовича.

Наступну спробу привернути увагу дослідників до постаті Володимира Менчиця зробив кандидат філологічних наук, доцент Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна Леонід Стеценко. У 1966 та 1967 роках у журналах «Народна творчість та етнографія» і «Дніпро» він надрукував дві невеличкі замітки про нього з нагоди 50-річчя від дня смерті.

Переповівши спогади Бракер, Стеценко звернувся із закликом до етнографів, фольклористів та істориків: «Повернути ім'я Менчиця до когорти славних подвижників на ниві культури українського народу».

Та минуло ще півстоліття, поки ми нарешті дочекалися появи першого справжнього менчицезнавця. Це Мирон Гордійчук — один із лідерів студентського Майдану, а нині аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка, науковий співробітник Національного музею Тараса Шевченка. Молодий науковець ґрунтовно дослідив родовід Менчиця, його життєвий шлях та діяльність, підготував до захисту дисертацію.

Минулого року відзначалося 180-річчя від дня народження Володимира Менчиця. На жаль, наше місто, якому він віддав так багато, залишилося осторонь цієї події. Невже Володимир Амвросійович не заслужив навіть вулиці на свою честь у колишньому Єлисаветграді?

БЕРЕЗЕНЬ

1

1 (1923) — 95 років тому народився (сміт Новоархангельськ) Володимир Натанович Гельфанд (1923-1983), військовий діяч, педагог. З травня 1942 по листопад 1946 — учасник Другої світової війни. У 1952 закінчив Пермський університет. З 1952 по 1983 — викладач історії та суспільствознавства у ПТУ м. Дніпропетровська. Відомий як автор опублікованих щоденників 1941-1946 років «Фронтові записи офіцера», неодноразово виданих у Німеччині, найчастіше під назвою «Немецький щоденник 1945-1946» (2002, 2005, 2006, 2008). Ось один з відгуків німецької преси: «*Дневник советского солдата. Его сила в описании действительности, которая отрицалась долгое время и никогда не описывалась в перспективе будущей. Несмотря на все ужасы, это захватывающее чтение, дошедшее до нас через много лет. Более чем радостно, что эти записи, даже с 60-летним опозданием, стали доступны, по крайней мере для немецкой публики, поскольку именно такой перспективы не хватало. Эти записи впервые показывают лицо красноармейских победителей, что дает возможность понять внутренний мир русских солдат...*» У Росії та інших країнах СНД щоденники Гельфанда не публікувалися.

1

1 (1947) — 70 років тому народився (сміт Єлизаветградка Олександрівського району) Анатолій Степанович Трод, військовий діяч, поет. Закінчив Ленінградське вище загальновійськове командне училище (1970) та Військову Академію ім. М. В. Фрунзе (1980). Служив у Московському військовому окрузі (1970-1972), у Групі радянських військ у Німеччині (1972-1977), Далекосхідному окрузі (1980-1989), у Західній групі військ (1989-1993). Генерал-лейтенант. Кандидат психологічних наук, доцент. З 1993 (майже 20 років!) — начальник Одеського інституту сухопутних військ. Автор двох збірок віршів «*Детства памятный штришок*» (2004), «*Дорога к истине*» (2011). Заслужений працівник освіти України (2003).

2

2 (1938) — 80 років тому народився (с. Сухий Ташлик Вільшанського району) Анатолій Федорович Кравчук, економіст, педагог. У 1964 закінчив Донецький політехнічний інститут. З 1966 по 1976 працював у Луганському НДІ автоматизації вугільної промисловості. У 1976-2002 викладав у КІСМі: декан факультету; професор, перший завідувач кафедри маркетингу та економічної кібернетики КНТУ. З 1996 по 1999 — проректор з науково-методичної роботи Кіровоградського інституту регіональ-

ного управління та економіки. Кандидат технічних наук (1976), академік Академії економічних наук України. Автор понад 70 наукових та науково-методичних праць, 5 навчальних посібників з питань автоматизації, математичних основ кібернетики, системного аналізу; 8 винаходів. Заслужений працівник народної освіти УРСР.

3 (1903) — 115 років тому народився (містечко *Нова Прага* *Олександрійського повіту*) **Олександр Волгін** (**Alexandre Volguine**) (1903-1976), французький астролог.

Середню освіту здобув у Харкові. Астрологією почав займатися у 1917. У 1920 емігрував до Франції, де й написав французькою мовою свої основні праці. У 1933 побачила світ книга «Les Astres parlent» («Звезди говорять»), яка зробила автора відомим в астрологічних колах Європи. З 1938 видавав астрологічний журнал «Les Cahiers astrologiques» (з 1969 – також на англійській мові), який виходив понад 40 років (200 номерів). Брав участь у Міжнародному конгресі з наукової астрології у Парижі (1937), де познайомився зі співвітчизником Олександром Чижевським, який виступав з доповіддю «Влияние солнечных пятен и как его избежать». Під час Другої світової війни з 1942 по 1945 перебував у концтаборі Маутхаузен, точно передбачив дату свого визволення. У 1936 вийшла книга «Місячна астрологія», яку він сам охарактеризував як «спробу відновлення стародавньої астрологічної системи місячного Зодіаку». Ця книга неодноразово перевидавалась, а в 1992 була перекладена на російську мову. У Росії також надрукована ще одна фундаментальна праця Волгіна, присвячена прогностичній методиці сонячних революцій «Метод солнечных обращений».

3 (1938) — 80 років тому народився (м. *Кіровоград*) **Едуард Борисович Задєєнюк**, художник.

У 1960 закінчив Одеський електротехнічний інститут зв'язку та Військову Академію зв'язку. Майже 30 років служив у Збройних силах СРСР, полковник у відставці. Викладав у Військовій Академії зв'язку ім. С.М. Будьонного та Ленінградському вищому інженерному училищу зв'язку. Художньої освіти не має, оволодівав живописним ремеслом самотужки, до виходу у відставку ведучи життя професійного військового та «недільного художника». З 1978 бере участь у художніх виставках. Член Санкт-Петербурзької Спілки художників (1994). У 2010 у Виставочному центрі Санкт-Петербурзької Спілки художників була влаштована перша персональна виставка Задєєнюка «Живопись мыслью», на якій експонувалося 150 живописних творів. Художник згадує: «Изобразительным искусством я начал заниматься “с молодых ногтей”. Незаурядная художественная

и музыкальная одаренность моего отца, дружившего с лучшими художниками г. Кироваграда Б.М. Винтенко и В.А. Фёдоровым, способствовали моей увлеченности рисованием. Впоследствии первым и единственным моим учителем рисования и живописи стал заслуженный художник Украины Б.М. Винтенко».

5

5 (1938) — 80 років тому народився (с. Мар'янопіль Новоукраїнського району) **Юрій Іванович Волков**, математик, педагог. У 1959 закінчив КДПІ ім. О.С. Пушкіна. З 1964 до 1993 працював у Вінницькому політехнічному інституті: завідувач кафедри математики (від 1978). З 1993 викладає у КДПУ імені Володимира Винниченка, професор кафедри програмного забезпечення. З 2000 – завідувач кафедри математики. Доктор фізико-математичних наук (1992), професор (1992). З 2016 – почесний професор КДПУ імені Володимира Винниченка. Заслужений працівник освіти України.

5

5 (1943) — 75 років тому народився (с. Грабовці Грубешівського району Люблінського воєводства) **Григорій Дмитрович Клочек**, літературознавець, критик. У 1965 закінчив Одеський університет. З 1979 викладає у Кіровоградському державному педагогічному інституті ім. О.С. Пушкіна (нині ЦДПУ ім. Володимира Винниченка). Доктор філологічних наук (1990), професор (1992). Досліджує історію української літератури, проблеми методології і методики системного аналізу, поетику художнього твору. Засновник наукової школи рецептивної поетики. Член Національної спілки письменників України (1982). Автор книг: «Душа моя сонце намріяла...», «Поетика сонячних кларнетів Павла Тичини» (1986), «Поетика Бориса Олійника» (1989), «У світлі вічних критеріїв» (1989), «Поетика та психологія» (1990), «Поезія Тараса Шевченка. Сучасна інтерпретація» (1998), «Світ «Велесової книги» (2002), «Енергія художнього слова» (2007), «Константи Василя Сухомлинського» (2008), «Шевченкове Слово: спроби наближення» (2014) та ін. Ректор Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В.К. Винниченка (2005-2011). Лауреат обласної літературної премії ім. Є.Ф. Маланюка (2004). Заслужений діяч науки і техніки України (2003).

10

10 (1898) — 120 років тому народився (с. Нова Осота Олександрівського району) **Денис Мусійович Гупало** (1898-1923), отаман Чорного лісу. З серпня 1920 воював у складі Чорноліського полку отамана П. Хмари та Першого кінного полку Степової повстанської дивізії К. Блакитного.

Потім перейшов до загону отамана Кібця (Миколи Бондаренка із Цибулевого), а після його загибелі борювся за свободу й незалежність України у складі інших збройних формувань холоднорярських отаманів. У 1922 створив власний загін, який підпорядковувався Головному отаману Холодного Яру Л. Завгородньому. Діяв у лісовому масиві між станціями Хировка та Знам'янка, який більшовики оголосили поза законом. 29.09.1922 чекісти заманили Гупала «на з'їзд» отаманів у Звенигородку, де й заарештували всіх. Засуджені на смерть, холоднорярські отамани підняли повстання у Лук'янівській в'язниці. 9.02.1923, коли у їхніх рушницях залишилося по одному набою, вони перестріляли один одного.

10 (1928) – 90 років тому народився (с. Табанове Голованівського району) **Іван Леонтійович Островерхий** (1928-2015), композитор і педагог, художник-аматор. Закінчив Житомирське музичне училище. Працював у Житомирі: в обласній філармонії, у дитячих музичних школах, у культосвітньому та музичних училищах викладачем, директором музичної школи №4. Автор музики до 25 лялькових вистав, 14 музичних казок, 75 етюдів, 3 сюїт, двох концертів для баяна з фортепіано та інших творів. У творчому доробку авторські книжки «Мої пісні тобі, Україно!», «Намісто». Автор понад тисячі пісень для дітей, 50 пейзажних картин.

10

12 (1958) – 60 років тому народилася (сmt Добровеличківка) **Євгенія Михайлівна Шустер**, журналістка, держслужбовець, громадський діяч. У 1981 закінчила філологічний факультет КДПІ ім. О.С. Пушкіна, з того часу – в журналістиці. 25 років працювала на телебаченні: від випускового редактора до директора творчо-виробничого об'єднання. Була автором і ведучою програм «Сонячні кларнети», «Таланти степового краю» та ін., благодійних телемарафонів, телепроєкту «З добром до людей»; редактор та ведуча творчих звітів області в Києві. Автор трьох телефільмів, два з яких стали лауреатами всеукраїнських телефестивалів. З 2008 до 2013 очолювала управління у справах преси та інформації обласної державної адміністрації. Брала безпосередню участь у підготовці десятків знакових книжкових видань у рамках регіонального проєкту КОДА «Історія рідного краю». Від 2015 – помічник Кіровоградського міського голови. Лауреат обласної журналістської премії (1987). Заслужений журналіст України (2013).

12

13 (1888) – 130 років тому народився (м. Білопілля Сумської області) **Антон Семенович Макаренко** (1888-1939), педагог, письменник. Закінчив Кременчуцьке міське училище та Полтавський педінститут (1917). Організатор

13

трудових колоній. Автор славетних творів «Педагогічна поема», «Прапори на баштах» та ін. У 1911-1914 працював учителем у Долинській залізничній школі на Єлисаветградщині (нині ЗШ №2). У 1983 їй присвоєно ім'я А.С. Макаренка, відкрито музей (1978) та пам'ятник великому педагогу (1979). У літературно-художньому альманасі «Боковенька – 2002» вміщено оповідання Макаренка «З історії героїзму», в якому відбилися «долинські враження» великого педагога; розповідається про приліт до містечка першого аероплана в 1913.

14

14 (1953) – 65 років тому народився (м. Тирасполь, Молдова) **Віктор Іванович Шишкін**, правознавець, державний діяч. У 1981 закінчив юридичний факультет Одеського університету. З 1981 по 1990 працював суддею на Кіровоградщині. У 1985-1990 – заступник голови Кіровоградського обласного суду. Кандидат юридичних наук (1987). Займався викладацькою діяльністю, доцент. Народний депутат України трьох скликань (1990-2002). З 4.09.1991 по 21.10.1993 – перший генеральний прокурор незалежної Української держави. Автор книг: «Конституционное право на обжалование в суд действий должностных лиц» (1990), «Забезпечення прав громадян в судах США» (2000) та ін. Член Конституційного Суду України (з 2006 по 2015). Заслужений юрист України (1996).

15

15 (1858) – 160 років тому народився **Олександр Іосипович Волохін** (1858-1911), державний і громадський діяч. Закінчив Єлисаветградське земське реальне училище і Московське Імператорське технічне училище. У 1877 поселився у своєму маєтку на Єлисаветградщині (2 000 десятин землі), де займався сільським господарством. З 1895 розпочав громадську діяльність як гласний м. Єлисаветграда (обирався ним протягом 20 років!). Крім того, був членом багатьох міських комісій, попечителем народних та міських училищ. Зокрема обирався почесним блюстителем Єлисаветградського духовного училища, головою Єлисаветградського сільськогосподарського товариства, членом міського комітету Російського товариства Червоного Хреста. 20.12.1909 обраний «головой Єлисаветградского общества любителей воздухоплавания». Член 3-ї Державної Думи Росії від Херсонської губернії, потомственный почесний громадянин.

15 (1918) – 100 років тому народився (с. Микола-Бурдзинківка, нині Василівка Долинського району) **Павло Федосійович Козуль** (1918-1990), педагог.

Закінчив Новобузьке педучилище (1949), Криворізький педагогічний інститут (1970). Учасник Другої світової війни, у 1942 потрапив у полон, до 1945 перебував у фашистських концтаборах. З 1953 до 1979 – директор Новгородківської середньої школи №2. «Школа Козуля» була визнана опорно-показовим навчальним закладом Міністерства освіти СРСР з проблем трудового виховання. Після виходу на пенсію організував районний оркестр народних інструментів (1985), який став лауреатом 2-го Всесоюзного фестивалю народної творчості (1987). Створив Новгородківський районний краєзнавчий музей (1990), був його першим директором. Заслужений вчитель УРСР (1972).

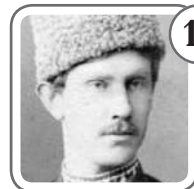
15

16 (1908) – 110 років тому народився (м. Тбілісі) **Володимир Аркадійович Канделакі** (1908-1994), співак, кіноактор, режисер. Навчався в Єлисаветградській приватній гімназії М. Крижановського (жив у нашому місті з 1915 по 1923), закінчив Тбіліську консерваторію. 60 років віддав оперній сцені. З 1929 – соліст Музичного театру ім. Станіславського та Немировича-Данченка. З 1943 – режисер-постановник у театрах Алма-Ати, Харкова, Дніпропетровська, Праги. З 1954 по 1964 – головний режисер Московського театру оперети. Знімався в кіно: «Хлопець з нашого міста» (1942), «Вірую в любов» (1986), музичному фільмі «Вас запрошує Канделакі» (1985). Викладав у Державному інституті театрального мистецтва ім. А. В. Луначарського. У спогадах писав: «*Всегда вспоминаю Елисаветград с большой нежностью. Здесь родилось мое увлечение музыкой*». Включений до «Всемирного биографического энциклопедического словаря» (М., 1998, с. 322). Лауреат Державної премії СРСР (1952). Народний артист СРСР (1970).

16

17 (1863) – 155 років тому народився (м. Полтава) **Леонід Якович Манько** (1863-1922, м. Єлисаветград), актор і драматург. Навчався у Полтавській гімназії. Сценічну діяльність розпочав в аматорському гуртку, працював у російській трупі Г. Виходцева. Потім служив у трупах М. Кропивницького, М. Старицького, Г. Деркача, О. Суслова, Д. Гайдамаки в Єлисаветграді (1882-1916). Автор п'єс: «Нещасне кохання», «Розбите щастя», «Що посієш, те й пожнеш», «Пройдисвіт» та ін.

17

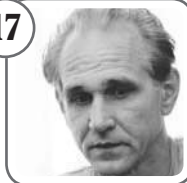
17 (1898) – 120 років тому народився (м. Єлисаветград) **Амінадав Мойсейович Каневський** (1898-1976, м. Москва), художник. В 1924-30 навчався у ВХУТЕМАСі – ВХУТЕІНі в Москві у Д. Моора, В. Фаворського. Автор ілю-

17

страцій до дитячих книжок «Золотий ключик» О.М. Толстого (1942-1943 і 1950), «Мойдодыр» К.І. Чуковського; до творів М. Гоголя, М. Салтикова-Щедріна, В. Маяковського, а також карикатур і сатиричних плакатів. У 1936-1976 був співробітником журналу «Крокодил». У 1937 створив популярний в СРСР образ Мурзилки – жовтого пухнастого персонажа у червоному береті, з кашне і фотоапаратом через плече. У 1968 привозив у Кіровоград виставку своїх творів. Про творчість художника розповідає монографія Ю. Халаминського «А.М. Каневский» (1961). Народний художник СРСР (1973). Дійсний член АМ СРСР (1973).

17

17 (1963) – 55 років тому народився **Олексій Іванович Дорошев**, актор. У 1985 закінчив Київський державний інститут театрального мистецтва ім. І.К. Карпенка-Карого. З 1988 на запрошення режисера Олега Натяжного разом з дружиною актрисою Галиною Романюк служить у Кіровоградському академічному обласному українському музично-драматичному театрі ім. М.Л. Кропивницького. На сцені театру корифеїв зіграв понад 100 ролей: Лаврін та Кайдаш («Кайдашева сім'я» за І. Нечуєм-Левицьким), Граф («Кохання у стилі бароко» за Я. Стельмахом), Радник («Снігова королева» за Г.Х. Андерсеном), Дуремар («Пригоди Буратіно» за О. Толстим), Синичка («Дебют провінціалки» за Д. Ленським), Дорн («Пять пудів кохання» за п'єсою А. Чехова «Чайка»), Хома Прищепка («Позичений чоловік» за однойменним романом Є. Гуцала) та ін. Спробував себе в ролі режисера вистав «Квартет для двох» та «Жіноча логіка», знявся у епізодичній ролі в серіалі «Синдром дракона» (2012).

18

18 (1908) – 110 років тому народився (с. Суботці Знам'янського району) **Микола Леонідович Кульчицький** (1908-1992), кінооператор. У 1929 закінчив Державний технікум кінематографії в Одесі. Працював оператором на Одеській кінофабриці (1928-1934), з 1934 по 1992 – на Київській кіностудії художніх фільмів імені Олександра Довженка. Зняв понад 40 стрічок: «Сорочинський ярмарок» (1939), «Іван Франко» (1956), «Киянка» (1959), «Бур'ян» (1966), «На Київському напрямку» (1967), «Анничка» (1968), «Олеся» (1971), «Анна і Командор» (1974), «Женці» (1978), «Високий перевал» (1982), «Не було б щастя...» (1983) та ін. Має 12 авторських свідоцтв на винаходи в галузі кінотехніки. Відзнака журі за кращу операторську роботу на Всесоюзному фестивалі телефільмів (Мінськ, 1971). Заслужений діяч мистецтв УРСР (1983).

18 (1943) — 75 років тому народився **Валерій Борисович Едігей** (1943-2017), педагог-методист. Від самого початку його освітянська біографія пов'язана з Кіровоградом. Починав старшим піонервожатим у СШ №6. За порадою В.О. Сухомлинського в 1968 став студентом Ленінградського педагогічного інституту ім. О.І. Герцена.

18

Після його закінчення працював у кіровоградській ЗШ №18, українській гімназії ім. Т.Г. Шевченка, був доцентом кафедри психології соціально-педагогічного інституту «Педагогічна академія» у Кіровограді, викладав у звичайних та елітних школах Москви. Останні роки життя мешкав у Ізраїлі. До історії педагогіки увійшов як автор оригінальної, що не має аналогів, методики навчання читанню. Почесний член Російської академії освіти. Доктор психології, професор. Автор серії навчально-розвивальних посібників: «Вчись читати, малюче», «Азбука для малюків», «Нове читання», «Інтелектуальний фесерверк», «Читання без нудьги» та ін. Академік Шота Амонашвілі відзначає: «Валерій Борисович Едігей має величезний творчий досвід роботи вчителя початкових класів і талант розробляти навчально-методичні матеріали для вчителів молодших класів». Професор Міжрегіональної Академії управління персоналом, доктор психології Н.Л. Коломинський зізнається: «Якби мене запитали, яким повинен бути сучасний вчитель початкових класів, я, не вагаючись, назвав би Валерія Едігея».

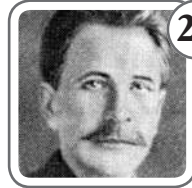
19 (1953) — 65 років тому народилася (м. Кіровоград) **Тетяна Володимирівна Войтюк**, спортсменка (фігурне катання). Виступала у танцях на льоду в парі з Вячеславом Жигалінім. Бронзовий призер чемпіонату Європи 1970 року. Чемпіонка СРСР 1972 року, срібний призер чемпіонатів СРСР 1969-1971 та 1973 років. У 1976 закінчила факультет журналістики МДУ імені М. В. Ломоносова.

19

Після завершення спортивної кар'єри була артисткою балету на льоду, журналістом, хореографом, тренером з фігурного катання. Майстер спорту СРСР міжнародного класу.

24 (1883) — 135 років тому народився (м. Знам'янка) **Віталій Павлович Товстоніс** (псевдонім **В. Таль**) (1883-1936), письменник (прозаїк і драматург). Перше оповідання «Гематоген» надрукувала газета «Рада» (1908). З 1925 — член літературної організації «Плуг». Автор 13 п'єс: «Круча» (1918), «Скибині діти» (1926) та ін., повістей «Любі бродяги» (1927), «Незвичайні пригоди бурсаків» (1929), «У світ» (1930) та ін. Був репресований на початку 1930-х років. Обставини смерті не з'ясовані.

24

24

24 (1938) — 80 років тому народився (м. Кіровоград) **Вячеслав Васильович Дворниченко**, фізик. Випускник із срібною медаллю Кіровоградської СШ №21. У 1961 закінчив факультет авіадвигунів Московського авіаційного інституту за спеціальністю «Рідинні ракетні двигуни». Брав участь у створенні Ракетно-Ядерного Оборонного Щита СРСР. Доктор технічних наук (2007). До 1975 працював у Головному Інституті авіаційного моторобудування СРСР імені П.І. Баранова. З 1975 – у Московському інституті інженерів цивільної авіації, де працює понад 30 років. У 1989-1994 керував відділом силових установок. Автор класичних досліджень маневровості літаків винищувальної авіації. Нині працює над створенням гіперзвукового літального апарату з рідинним повітряно-ракетним двигуном для Транспортної Повітряно-Космічної Системи. *Взірцем ученого для нього є Ігор Євгенович Тамм, також уродженець Єлисаветграда.*

25

25 (1853) — 165 років тому народився (с. Петрівка Одеської області) **Костянтин Іванович Михайлов-Стоян** (1853-1914 у Софії, Болгарія), оперний співак (лірико-драматичний тенор), режисер, педагог, громадський діяч (Справжнє прізвище **Стоян**; псевдоніми **Михайлов** і **Светлов-Стоян**). Батьки – вихідці з Болгарії. *Після закінчення Одеської гімназії викладав арифметику у початкових школах Єлисаветграда. Учасник першої постановки «Вечорниць» П.І. Ніщинського 8.02.1875 у приміщенні Єлисаветградського Громадського Зібрання. З 1879 по 1882 навчався у Петербурзькій консерваторії. У 1882-1886 працював в українських трупах М. Кропивницького і М. Старицького. У 1888-1890 і 1897-1898 – соліст московського Великого театру. На початку 1890-х удосконалював вокальне мистецтво в Мілані. У 1893-1894 – соліст Петербурзького Маріїнського театру. Потім співав на оперних сценах Одеси, Києва, Саратова, Казані. З 1907 жив у Софії, де склав проект організації оперного театру. Записувався на грамплатівки (14 творів) у 1903 і 1904. Автор книги «Исповедь тенора» (у 2-х томах), яка надрукована у 1896.*

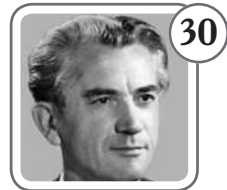
28

28 (1948) — 70 років тому народився (с. Павлівка Світловодського району) **Микола Борисович Славинський**, літературознавець, поет і прозаїк. У 1978 закінчив факультет журналістики Київського університету. Працював у газетах «Молода гвардія» та «Літературна Україна», був заввідділом журналу «Київ», заступником головного редактора журналів «Україна» та «Слово і час», головним редактором

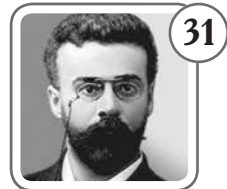
журналу «Науковий світ». Автор збірок літературно-критичних есе: «Як зловити сонячний промінь» (1980), «Волшебные звезды детства» (1984), «Від імені свого покоління» (1985), науково-художнього видання «Ключі до заповітного» (1987), повісті «Третій арешт» (1983), кримінального роману «Немовлята Сатани» (2008) та ін. Книг поезій: «Зупини мене, Господи» (1998), «Зачароване коло кохання» (1999), «Срібне диво» (2000), «Світова вдова» (2007), «Тайнопис миті» (2012), «Янгол милосердний» (2015) та ін. Член Національної спілки письменників України (1988). Секретар НСПУ. З 2016 – директор видавництва «Український письменник». Лауреат Міжнародної премії імені Володимира Винниченка, мистецької премії «Київ» імені Євгена Плужника в галузі літератури, літературної премії імені Олександра Білецького в галузі критики та ін.

30 (1918) – 100 років тому народився (с. *Верблюжка Новгородківського району*) **Олесь (Олексій) Іванович Жолдак** (1918-2000), поет (сатирик, гуморист, пародист) і перекладач. Батько письменника, сценариста і драматурга Богдана Жолдака. Закінчив Запорізький педагогічний інститут (1940). Учасник Другої світової війни.

Після війни працював у редакціях газет «Радянська Україна» та «Літературна Україна», у Держлітвидаві України та журналі «Перець». Автор збірок ліричних, гумористичних та сатиричних віршів: «Орлята» (1953), «Відколювання номерів» (1960), «Перевесло» (1964), «Вибрики Пегаса» (1968), «Маститі мастаки» (1982), «Рівновага» (1978), «Щоб не журився колос» (1995). Член Спілки письменників СРСР (1961). Лауреат літературної премії НСПУ ім. Остапа Вишні (1987).

31 (1858) – 160 років тому народився (м. *Єлисаветград*) **Леонід Георгійович Яковлєв** (1858-1919), співак.

Закінчив кавалерійське училище у Петербурзі, служив ад'ютантом київського генерал-губернатора. Дебютував на сцені Тифліської опери (1880), 19 років співав у Маріїнському театрі (з 1887). Крайній виконавець партії Євгенія Онєгіна в опері П.І. Чайковського, для нього писали ролі А. Рубінштейн («Демон»), Е. Направник («Троєкуров») та інші композитори. *Двадцятиріччя творчої діяльності відзначив концертом у Єлисаветграді (1907). Відвідав громадську жіночу гімназію, був розпорядником балу.* Згодом працював режисером та співаком у театрах Казані й Саратова. Дехто з дослідників вважає його прототипом образу поручика Леоніда Юрійовича Шервинського у романі М. Булгакова «Біла гвардія».

31

31 (1888) – 130 років тому народився (м. Єлисаветград) Генріх Густавович Нейгауз (1888-1964), піаніст, геній фортепіанної педагогіки, що створив свою виконавчу школу. *Троюрідний брат польського композитора Кароля Шимановського. Навчався у свого батька піаніста Густава Нейгауза.* У 1914 закінчив школу вищої майстерності

Академії музики «Майстершуле» у Відні, якою керував Леопольд Годовський, у 1915 – екстерном Петербурзьку консерваторію. У 1918 в Єлисаветграді разом з К. Шимановським, В. Дешевовим, Б. Гайсинським, Л. Балановською та іншими музикантами влаштував концерти у залі жіночої гімназії. Перша дружина Зінаїда Миколаївна Єремєєва – учениця музичної школи Нейгаузів, яка приїхала в Єлисаветград у 1917 з Петербурга; згодом стала дружиною поета Б. Пастернака. Друга – Міліца Сергіївна Соколова-Бородкіна (1892-1960) – походила з дворянської родини Єлисаветградського повіту. Професор Київської (1919-1922) та Московської (1922-1964) консерваторій. Був заарештований у листопаді 1941, після 8-місячного ув'язнення перебував у засланні в Свердловську. Відновлений у правах у 1944 після колективного клопотання, підписаного Д. Шостаковичем, І. Москвіним та іншими діячами культури. Народний артист РРФСР, доктор мистецтвознавства, автор класичної праці «Об искусстве фортепианной игры» (перекладена на 10 мов народів світу), книги «Размышления, воспоминания, дневники. Избранные статьи. Письма к родителям». Представлений в енциклопедії «Сто великих музыкантов» (автор-упорядник Д.К. Саміні). У Кіровограді його іменем названо вулицю, а на будинку, де народився видатний музичний педагог, встановлено меморіальну дошку. Від 1981 року в місті при дитячій музичній школі працює музей Генріха Нейгауза. 12.04.2013 за ініціативою Кіровоградського музичного училища встановлено погруддя юному Г.Г. Нейгаузу. Того ж року світ побачила книга кіровоградського музикознавця Марини Долгих «Нейгаузи: варіації на єлисаветградську тему». З 1988 у Кіровограді щорічно влаштовується Всеукраїнський фестиваль-конкурс «Нейгаузівські музичні зустрічі».

31

31 (1978) – 40 років тому народився (м. Знам'янка) Сергій Вікторович Капелюха (1978-2015), герой АТО. Закінчив 9 класів Знам'янської ЗШ №4. Здобув спеціальність «помічник машиніста електроваза» у Знам'янському професійно-технічному училищі №12, яке закінчив у 1996 році. Працював на залізниці

за спеціальністю. 10.07.2015 пішов добровольцем на війну. Був солдатом, кулеметником 9-ї роти 53-ї окремої механізованої бригади. 13.11.2015, виконуючи бойове завдання, під час нерівного бою поблизу смт Верхньоторецьке

Ясинуватського району Донецької області був тяжко поранений. Помер під час транспортування до військового шпиталю. Похований у місті Знам'янка на Алеї слави Героїв. *Почесний громадянин м. Знам'янка. Вулицю Залізничну, на якій проживав герой, перейменовано на його честь. Один з електропоїздів Знам'янського депо, що курсує за маршрутом Помічна – Шевченко, став іменним: його названо на честь Сергія Капелюхи. Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» III ступеня (2016).*

ЯК ЄЛИСАВЕТГРАДЕЦЬ СТАВ У США СПІВРОБІТНИКОМ ЦРУ, А ЙОГО СИН – ВИДАТНИМ МУЗИКАНТОМ ТА ГРОМАДСЬКИМ ДІЯЧЕМ

*Мы только одна река. Мы только одно море.
И она течет через вас, и она течет через меня.
Мы всего лишь один человек.
Мы являемся одним и тем же.
Мы все один дух. Мы все одно имя.
Мы отец, мать, дочь и сын
Еще на заре творения, мы едины.
Мы являемся одним.*

З пісні Пітера Ярроу «Річка Йордань»

*Логотип радіостанції
«Свобода»*

А все-таки цікаво, хто й коли і з якого приводу про вихідців з України, які стали емігрантами, висловився напрочуд образно: «Нашого цвіту – по всьому світу!» У свою чергу, В'ячеслав Чорновіл відзначав: «Такою розсіяністю по світу, як українці, може похвалитися (чи засмутитися?) хіба що біблійний єврейський народ». Щодо уродженців Єлисаветграда, то цей крилатий вислів стосується їх передусім. Тому одна з провідних тем, яка мене особливо цікавить, – це долі наших земляків, які змушені були емігрувати, рятуючи життя або в пошуках кращої долі, в інші країни світу, переважно в США, та їхніх нащадків. Хто б міг уявити, що через 25 років після проголошення незалежності України утвориться така держава, яку згодні покинути 35% її громадян?

Свого часу я навіть написав розлогу статтю «Видатні американці – уродженці Єлисаветграда». Про сина одного з них Пітера Ярроу варто розповісти окремо, оскільки завдяки йому вдалося більше дізнатися про життєвий шлях батька Бернарда Ілліча Ярроу (1899-1973), зокрема уточнити дату народження та дізнатися його справжнє прізвище.

Виявляється, народився він у Єлисаветграді не в 1890 році, як ми вважали, а 13 серпня 1899 року. Навчався в Єлисаветградській гімназії. Вступив до Новоросійського університету в Одесі, але пробув у ньому недовго. Емігрувавши до Польщі, продовжив навчання у Краківському університеті.

З 1922 року жив у США. Тоді ж англізував своє слов'янське ім'я та прізвище Борис Ярошевич на Бернарда Ярроу (у перекладі з англійської — деревій). У 1928 році закінчив юридичний факультет Колумбійського університету. До 1937-го Ярроу займався юридичною практикою в Нью-Йорку. З 1938 по 1942 рік — помічник окружного прокурора Нью-Йорка. У 1942 році Бернард Ярроу вступив на службу до щойно створеного Управління стратегічних служб (УСС), попередника Центрального Розвідувального Управління (ЦРУ) США. Був спеціальним помічником начальника УСС генерала Вільяма Донована (1883-1959), якого називають «батьком американської розвідки», «батьком ЦРУ».

Під час Другої світової війни з 1942 по 1945 рік виконував розвідувальну місію в Югославії щодо формування майбутнього уряду цієї країни. Брав участь у переговорах в Лондоні як помічник американського посла між Шубашичем, Тіто та королем Петром. Цікаво, що він згадується у книзі радянського історика Льва Безименського «Тайный фронт против второго фронта» (1987): «Как гласят документы, еще в январе 1943 года представитель УСС Бернард Ярров (в просторечии белоэмигрант Жаров) связался с крупными румынскими предпринимателями Эдгаром и Максом Аушнитам. Те, в свою очередь, обратились к румынскому диктатору Иону Антонеску. Как докладывал Ярроу Доновану от имени Макса Аушнита, Антонеску готов выйти из войны, если “получит от Соединенных Штатов гарантии независимости Румынии”».

Пітер Ярроу в юності

У квітні-червні 1945 року Ярроу був членом американської делегації на установчій конференції ООН у Сан-Франциско. З 1945 по 1952 рік працював у юридичній фірмі Салліван і Кромвель. Уродженець Єлисаветграда став одним із засновників радіостанції «Вільна Європа» («Радіо «Свобода») (1952), її віце-головою (1954-1957) та старшим віце-головою (1957-1972). Отже, майже 20 років наш земляк був одним з керівників найвпливовішої радіомовленневої організації світу, яка до 1971 року безпосередньо підпорядковувалася та фінансувалася ЦРУ США. На першому логотипі «Радіо Свобода», який використовувався до 2005 року, зображений Дзвін Свободи — один з головних символів американської боротьби за незалежність. Сучасний логотип містить зображення факела, що символізує істину, знання, освіту, свободу тощо. Попри заборону слухати «ворожі голоси» та потужне глушіння, що здійснювалося спецслужбами, «Радіо «Свобода» в Радянському Союзі користувалося великою популярністю. Адже воно висвітлю-

вало факти радянської історії та сучасні події, приховувані від народу, дисидентський рух та репресії проти інакодумців, розповідало про заборонені в СРСР твори художньої літератури тощо.

З повагою ставилися до Ярроу в емігрантських колах США. Останньою книгою, що він отримав у дарунок незадовго до смерті, був збірник есе та статей відомого письменника Романа Гуля «Одвуконь. Советская и эмигрантская литература» з автографом: «Дорогому другу Бернарду Ильичу Яррову очень и очень дружески. Роман Гуть. 1973. N.Y.» На смерть Ярроу некрологом відгукнулася найвпливовіша американська газета «Нью Йорк Таймс» (опублікований 26 травня 1973 року). В ЦРУ наш земляк, як бачимо, був далеко не пересічною постаттю і, очевидно, гриф таємності з нього остаточно не знято. Принаймні, жодного фотознімка в Інтернеті відшукати не вдалося. Натомість архів Бернарда Ярроу (а це 5 420 аркушів!) зберігається у меморіальній бібліотеці 34-го президента США Дуайта Ейзенхауера (1890-1969) в місті Абілін, штат Канзас.

Натомість про його сина, всесвітньовідомого співака та громадського діяча Пітера Ярроу, який народився 31 травня 1938 року в Манхеттені (Нью-Йорк), інформації в Інтернеті стільки, що голова йде обертом. Пітера Ярроу називають легендою фольк-рок музики США. Він — один з учасників суперпопулярної групи «Пітер, Пол і Мері» (створена у 1961 році й названа за іменами її учасників), що стала знаменитою завдяки таким пісням, як «Пафф — чарівний дракон» (вважається найпопулярнішою в англomовному світі дитячою пісенькою), «Якби у мене був молоток» (виконувалася у березні 1963 року під час історичної ходи за громадянські права у Вашингтоні у присутності 250-тисячного натовпу, коли Мартін Лютер Кінг виголосив свою славнозвісну промову за рівноправність «У мене є мрія»), «Річка Йордань» (читай епіграф) та багатьом іншим. З 1962 по 1969 рік група «Пітер, Пол і Мері» отримала 5 премій «Греммі» — музичної нагороди Американської академії звукозапису. Тріо допомогло «розкрутитися» Бобу Ділану (лауреату Нобелівської премії з літератури 2016 року), включивши до свого репертуару декілька його пісень. А загалом Пітер Ярроу записав 61 альбом. Нині він виступає з донькою Бетакі та сином Крістофером.

У 1999 році Пітер заснував некомерційну добродійну організацію під назвою «Повага дією», «підґрунтям якої є його пристрасна віра в те, що музика, з її здатністю об'єднувати спільноти і бути каталізатором змін, може стати унікальним організаційним знаряддям і водночас джерелом натхнення для дітей. Проект використовує музику і відео у поєднанні зі шкільною програмою морального виховання, щоб боротися з агресією у школах і створювати безпечне середовище для дітей, сповнене співчуття і турботи».

Та найголовніше: Пітер Ярроу, виявляється, з 2010 по 2013 рік кілька разів відвідував Україну. У 2011 році його благодійна організація «Пова-

га дією» започаткувала в Україні некомерційний проект «Не смійся з мене», який пропагує серед українських школярів принципи поваги та взаєморозуміння. Спеціально для цієї програми, яку вже запровадили в себе понад 22 тисячі американських шкіл, Пітер Ярроу написав пісню «Не смійся з мене». Спільний безкоштовний концерт Пітера Ярроу та народної артистки України Марії Бурмаки, яка підготувала українську версію пісні «Не смійся з мене», відбувся 18 грудня 2010 року в Українському Домі в Києві. Пітер з Марією навіть записали диск українською мовою для кампанії, спрямованої проти агресії в школах. Крім Києва, Ярроу відвідав Львів, зокрема зустрічався з дітьми та підколективом київської ЗОШ № 168, зі студентами Інституту міжнародних відносин НАУ, презентував у Будинку вчителя свій проект «Як покращити світ засобами музики й освіти». Приблизно 400 шкіл України разом з волонтерами Корпусу Миру почали впроваджувати проект Пітера «Не смійся з мене».

Пітер Ярроу і Марія Бурмака

Картаю себе за те, що не помітив цю подію відразу, оскільки й не здогадувався, що Пітер Ярроу — син Бернарда Ярроу (прізвище досить поширене). Більше того, в Інтернеті натрапив на повідомлення, що 21 листопада 2014 року в Кіровограді відбулося засідання Ради євроклубів Кіровоградщини, під час якої відбувся тренінг «Повага дією», на якому учасників ознайомили з освітньо-виховним проектом Пітера Ярроу «Не смійся з мене», «метою якого є створення атмосфери уваги, співчуття і співпраці в шкільному класі. Корисні вправи та тести, відеоролики про толерантність, цікава інформація та загальне співання пісень зробили тренінг цікавим та насиченим для аудиторії».

На мій погляд, була втрачена унікальна нагода запросити Пітера Ярроу відвідати рідне місто його батьків. Впевнений, що він не відмовився б! Адже в одному з інтерв'ю в Україні підкреслив: «Мої батьки народилися

в Єлисаветграді — тепер це Кіровоград... Якби я народився тут, мене б звали Петро Ярошевич». До речі, мати Пітера Віра Ярроу (дівоче прізвище Буртакова) (1904-1991), від якої він успадкував артистичний хист та поважне ставлення до проблем педагогіки, 30 років викладала англійську мову та літературу, риторику та драматичне мистецтво у середній школі для дівчат (10-12 класи).

Я, коли прочитав підрядковий переклад однієї із найзнаменитіших пісень Пітера Ярроу «Якби у мене був молоток», відразу згадав символіку логотипу радіостанції «Свобода», на диво йому співзвучний. Напевне ж логотип розроблявся та безпосередньо затверджувався батьком співака Бернардом Ярроу як одним з керівників радіо «Свобода». Переконайтеся самі: «Якби у мене був молоток справедливості, якби у мене був дзвін свободи, якби у мене була пісня про любов — я б бив молотком, дзвонив би у дзвін і співав би цю пісню вранці, вдень і вночі, щоб настала любов між моїми братами і сестрами по всій країні...»

КВІТЕНЬ

1 (1893) — 125 років тому народився (м. *Єлисаветград*)

Юрій Олександрович Нікольський (1893-1922),

поет, літературознавець, історик літератури. *Син ветеринарного лікаря О.І. Нікольського* (1860-1933), депутата 3-ї Державної Думи. Закінчив Виборгське комерційне училище та історико-філологічний факультет Петербурзького університету. Викладав в університеті Нижнього Новгороду. З листопада 1920 в еміграції у Константинополі, потім Чехословаччині та Сербії. У вересні 1921 нелегально повернувся в Росію, був заарештований, помер від тифу у в'язниці. Друг видатного літературознавця Бориса Ейхенбаума. Досліджував російську літературу XIX ст.: «Тургенев и писатели Украины», «История одной дружбы. Фет и Полонский», «Тургенев и Достоевский. История одной вражды» та ін. Із сучасників особливо шанував Олександра Блока та Анну Ахматову.

1

3 (1878) — 130 років тому народилася (м. *Єлисаветград*)

Єлизавета Андріївна Аведикова-Потоцька

(1878-1968), актриса. Працювала в українських театрах Кременчука, Донецька, Миколаєва, Артемівська, Херсона, Дніпродзержинська. Грала головні ролі українського класичного репертуару: Ганну («Безталанна» І. Карпенка-Карого), Вустю («Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М. Старицького) та ін. Заслужена артистка УРСР (1948).

3

3 (1918) — 100 років тому народився (слобода

Суха Кобиляцького району на Полтавщині) **Олесь**

Терентійович Гончар (1918-1995), письменник та громадський діяч. У 1938-1941 навчався на філологічному факультеті Харківського університету. У 1941 добровольцем пішов на фронт. *Визволяв Кіровоградщину взимку 1944*

у складі 89-ї стрілецької дивізії, яка відтоді почала називатися Кіровоградською. Про це розповідає у романі «Прапороносці» (1946-1948) та «Щоденниках», опублікованих у 2001. Після війни закінчив Дніпропетровський університет (1946).

У 1959-1971 – голова правління Спілки письменників України. Перший роман «Прапороносці» витримав понад 150 видань мовами народів СРСР і зарубіжних країн. Твори виходили у 7 томах. Академік АН УРСР (1978), Герой Соціалістичної Праці. Лауреат трьох Державних премій СРСР за романи «Прапороносці» (1947, 1948) і «Твоя зоря» (1982); Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка за ро-

3

ман «Людина і зброя» (1962), Ленінської премії за роман «Тронка» (1964). У 2016 у Кіровограді вулицю Красіна перейменували на вулицю Олеса Гончара.

4

4 (1958) — 60 років тому народився (с. Деріївка Онуфріївського району) **Анатолій Васильович Пивовар**, економіст, історик. Середню школу закінчив у с. Червона Кам'янка Олександрійського району. У 1983 закінчив економічний факультет Київського університету. Кандидат економічних наук (1987). Працював на наукових та керівних посадах в установах АН України та її Президії, Міністерстві праці України, у Вищій атестаційній комісії України. З 1996 – в апараті Верховної Ради України. З 2016 – перший заступник керівника Головного організаційного управління Верховної Ради України. Більшість наукових праць – у галузі економіки та джерелознавства. Автор джерелознавчих видань: «Поселення Задніпрських місць до утворення Нової Сербії в документах середини XVIII ст.» (2003), упорядкував та видав щоденникові записи Й.А. Гільденштедта «Подорож Єлисаветградською провінцією у 1774 році» (2005), збірник документів і матеріалів «Кіровоградщина: витоки історії краю» (2008), «Фонд Херсонської духовної консисторії: відомості про метричні записи 1780-1812 років» (2008), «Вільні матроси сіл Деріївки і Куцеволівки» (2014) та ін. Пропонував перейменувати Кіровоград в Інгулгород. Лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова (2004). Заслужений економіст України (2008).

6

6 (1918) — 100 років тому народився (м. Єлисаветград) **Петро Григорович Пустовоїт** (1918-2006), літературознавець. Навчався у Кіровоградській СШ №6. У 1941 закінчив Московський інститут філософії, літератури та історії (МІФЛІ). Учасник Другої світової війни (перекладач-радіорозвідник). Після війни викладав у МДУ ім. М.В. Ломоносова. Доктор філологічних наук (1968), професор (1970). Був одним з постійних авторів журналу «Филологические науки» (з 1958). Лауреат премії ім. М.В. Ломоносова II ст. за цикл робіт «Художественный мир И.С. Тургенева». Автор багатьох монографій, методичних посібників. Написав книгу «Пестрые лики войны: Дневник военного переводчика – радиоразведчика» (1998). Заслужений працівник культури Російської Федерації.

7 (1863) — 155 років тому народився (с. Ковалівка, передмістя Єлисаветграда) **Фелікс Михайлович Блауменфельд** (1863-1931), піаніст, диригент, композитор і педагог. Дитинство та юність пройшли в Єлисаветграді, де батько Михайло Францевич працював викладачем музики і французької мови

в Єлисаветградському земському реальному училищі (ЄЗРУ). Дядько Генріха Нейгауза. Першими вчителями музики були старший брат Станіслав і Густав Вільгельмович Нейгауз. В 1880 закінчив ЄЗРУ, у 1885 – Петербурзьку консерваторію. З 1897 по 1905 працює викладачем Московської консерваторії, професор – з 1922. У 1918-1920 – директор музично-драматичного інституту ім. М.В. Лисенка і одночасно професор (1920-1922) Київської консерваторії. Найвідоміші учні: В. Горовиць, О. Дуб'янський, С. Барер. Автор романсів, камерно-інструментальних, фортепіанних п'єс, симфоній, збірки обробок українських народних пісень.

7

7 (1898) – 120 років тому народилася (с. Петрушево Єлисаветградського повіту, нині с. Показове Добровеличківського району) **Раїса Яківна Райт-Ковальова** (дівоче прізвище **Чорномордик**) (1898-1988), перекладач, літературний критик, мемуарист. Вступила до Харківського медичного інституту. У Харкові познайомилася з поетом Хлебніковим, переклала декілька його віршів на німецьку мову. У 20 років вільно володіла французькою та німецькою мовами, писала вірші, згодом самостійно вивчила англійську. У 1923 закінчила медичний факультет МДУ ім. М.В. Ломоносова, працювала в лєнінградській лабораторії академіка І. Павлова (1924-1930), паралельно почала займатися художніми перекладами, які принесли їй світове визнання. Перекладала твори Ф. Кафки (романи «Процес» і «Замок»), Дж. Селінджера («Над прірвою у житі»), У. Фолкнера («Місто»), К. Воннегута («Колискова для кішки», «Бойня номер 5») та багатьох інших письменників. Автор художньої біографії «Роберт Бернс» (1959), написала спогади про Маяковського (перекладала його на німецьку мову), Хлебникова, Ахматову і Пастернака.

7

7 (1938) – 80 років тому народився (сmt Новоархангельськ) **Анатолій Романович Загравенко**, поет. З 1964 – на журналістській роботі. У 1971 закінчив Московський літературний інститут. Як поет дебютував 1957 у журналі «Жовтень» (Львів). Працював у редакціях районних і міських газет Кіровоградської області (м. Знамянка). Автор збірок поезій: «Іскрини дощу» (1990), «Спадок» (1997), «Дике поле» (1998), «Меди полинові» (1999), «Доля» (2000), «Сповідь» (2001), «Часослов» (2002), «Щастя» (2003), «Майдан» (2004), «Пошук» (2006), «Ностальгія» (2007), «Поеми» (2010), «Твори в двох томах» (2012) та ін. Член Національної спілки письменників України (2004). Лауреат обласної літературної премії імені Євгена Маланюка (2014).

7

10

10 (1933) — 85 років тому народився (с. Володимирівка Компаніївського району) **Віктор Семенович Близнаць** (1933-1981), письменник. Закінчив факультет журналістики Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка (1957). Працював у редакціях журналів «Піонерія», «Малютко», у видавництві «Молодь». Друкуватися почав у 1959. Автор творів для дітей: збірки оповідань «Ойойкове гніздо» (1963), повістей «Паруси над степом» (1965), «Землянка» (1966), «Древляни» (1968), «Звук павутинки» (1970), «Мовчун» (1972), «Женя і Санько» (1974), казки «Земля світлячків» (1979), роману «Підземні барикади» (1977) та ін. Вибрані твори виходили у двох томах (1983). Автор перекладу та переспіву для дітей «Повісті минулих літ» (1980). Лауреат премії ім. Лесі Українки (1988). Національна Спілка письменників України заснувала літературну премію «Звук павутинки» ім. В.С. Близнаця за кращі твори для дітей.

10

10 (1938) — 80 років тому народився (с. Куца Балка Вільшанського району) **Микола Григорович Білопольський**, економіст. У 1964 закінчив обліково-фінансовий факультет Донецького інституту радянської торгівлі. Працював науковим співробітником Інституту економіки промисловості АН УРСР (1964-1966), ст. викладачем Інституту радянської торгівлі (1966-1974), деканом Донецького університету (1974-1979), ректором Донецького економічно-гуманітарного інституту (1992-1993). З 2000 – завідувач кафедри обліку та аудиту Приазовського технічного університету (Маріуполь). Доктор економічних наук (1990), професор (1990). Віце-президент Академії економічних наук України (з 1993). Автор понад 90 наукових праць, зокрема монографій: «Энвироника – наука о развитии и совершенствовании общества и мира» (1997), «Основы производственно-хозяйственной энвироники» (1990) та ін. Нагороджений медаллю ім. Туган-Барановського. *Почесний громадянин смт Вільшанки.*

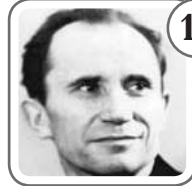
12

12 (1858) — 160 років тому народилася (м. Єлисаветград) **Варвара Андріївна Достоевська** (1858-1935), дочка Андрія Михайловича Достоевського (міського архітектора Єлисаветграда у 1849-1858), молодшого брата Федора Михайловича Достоевського. У 1876 вийшла заміж за В.К. Савостьянова. Ф.М. Достоевський був запрошений на її весілля, але приїхати не зміг, про що повідомив у листі. Варвара Андріївна та її чоловік перебували у добрих родинних стосунках з Федором Михайловичем, який подарував чоловіку племінниці свою фотографію з написом: «Владимиру

Константиновичу Савостьянову от любящего его Ф. Достоевского». Пізніше Варвара Достоевська написала книгу «Воспоминания о встречах со своим дядей Ф.М. Достоевским».

15 (1928) — 90 років тому народився **Василь Пилипович Сумцов** (1928-1997), інженер, педагог. У 1952 закінчив Київський політехнічний інститут. Працював інженером Тихорецького машинобудівного заводу «Красный молот» (1952-1956), заступником головного металурга Ворошиловградського машинобудівного заводу (1956-1958), завідувачем кафедри ливарного виробництва Ворошиловградського машинобудівного інституту (1962-1984), професором кафедри ливарного виробництва Харківського політехнічного інституту (1984-1988). Доктор технічних наук. З 1988 – завідувач кафедри машин і технології ливарного виробництва КІСМу. Відомий вчений у галузі обладнання ливарного виробництва. Автор понад 300 наукових праць, монографії та навчального посібника; багатьох винаходів.

15

15 (1938) — 80 років тому народився (м. Бобринець) **Віктор Федорович Корж** (1938-2014), поет, літературознавець. У 1962 закінчив Дніпропетровський університет. Працював викладачем у технікумі, завідувачим кафедрою української літератури Дніпропетровського університету, завідувачим редакцією видавництва «Промінь». Автор 13 поетичних книг: «Борвій» (1966), «Закон пензля» (1967), «Зелені камертони» (1969), «Повернення в майбутнє» (1971), «Аметист» (1972), «Літочислення» (1976), «Очі доброї долі» (1978), «Корінь добра», «Твердиня» (1981), «Світ звичайних фантазій» (1984), «Осіннє чекання весни» (1987) та ін. Твори перекладалися польською, словацькою, англійською, німецькою, португальською та іншими мовами. Лауреат республіканської літературної премії ім. А. Малишка (1983). Лауреат Міжнародної літературно-мистецької премії імені Григорія Сковороди (2010).

15

15 (1938) — 80 років тому народився (с. Сасівка Компаніївського району) **Юрій Миколайович Матівос**, журналіст і краєзнавець. Закінчив історичний факультет Одеського університету. Впродовж багатьох років працював кореспондентом кіровоградських газет «Кіровоградська правда», «Народне слово», «Вечірня газета» та ін. Автор сотень статей історико-краєзнавчої тематики у місцевих та київських часописах. *Відстоює гіпотезу, що до заснування фортеці Св. Єлисавети*

15

буцімто існувало суто українське поселення Новокозачин, від якого має вести свій літопис сучасний Кропивницький. Автор путівників-довідників (разом із В.О. Сандулом) «Кіровоград» (1976), «Туристські маршрути Кіровоградщини» (1978). Автор книг: «Місто на сивому Інгулі» (2004), «Сторінки безсмертя» (2005), «Вулицями рідного міста» (два видання у 2008 та 2017), «Історія однієї родини» (2009), «Тарасові шляхи Приінгулля» (2014) та ін. Почесний член Всеукраїнського товариства краєзнавців (1996). Нагороджений Почесною Грамотою Верховної Ради України (2016). Заслужений журналіст України (1998). Лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова (1995).

16

16 (1893) – 125 років тому народився (м. Єлисаветград) Юхим Ісайович Білостоцький (1883-1961), скульптор. Навчався в Одеському художньому училищі (1913-1918, 1919-1922) у К. Костанді та Б. Едуардса. До 1920 працював художником відділу мистецької пропаганди «ЮгРОСТА» (від 1921 – РАТАУ). У 1927-1933 брав участь в оформленні залізничного вокзалу в Києві. У 1941-1944 – головний художник Кустанайського обласного драматичного театру. Працював у галузі монументальної пластики й портрета. Твори: «Портрет М. Заньковецької» (мармур, 1936), «П. Тичина» (теракота, 1937), надгробок композитора М. Лисенка на Байковому кладовищі у Києві (1939, бетон) та ін.

17

17 (1843) – 175 років тому народився (с. Виноградове поблизу Новомиргорода) Федір Дмитрович Болтенко (1843-1818), військовий топограф. Освіту отримав у Київському училищі військового відомства. На службу вступив 23.05.1863 топографом 2-го класу при штабі Віленського військового округу. З 1866 по 1869 брав участь у зйомці Царства Польського (1866-1869). У 1871 закінчив Військово-Топографічне училище, випущений підпоручиком у Корпус військових топографів. Брав участь у зйомках Бессарабії (1872-1873). Учасник російсько-турецької війни 1877-1878. Проводив астрономо-геодезичні роботи в Болгарії (1878-1881). У 1900 – начальник партії та завідуючий топографічними роботами в Забайкаллі (1900). Учасник російсько-японської війни 1904-1905. Помічник начальника топографічної зйомки Санкт-Петербурзької губернії та Фінляндії (1912-1915). Звільнений зі служби за хворобою у 1915. Генерал-майор. Нагороджений орденами: Св. Станіслава 3-го ст. (1879); Св. Анни 3-го ст. (1880); Св. Станіслава 2-го ст. (1888); Св. Анни 2-го ст. (1891); Св. Володимира 4-го ст. (1896); Св. Володимира 3-го ст. (1906). Після відставки поселився у рідному селі, де й помер.

18 (1948) – 70 років тому народився (с. Ставидла Олександрівського району) **Василь Ананійович Стежка**, біолог. Закінчив Київський медичний інститут ім. О.М. Богомольця (1972). Працює завідувачим відділом медико-біологічних досліджень Інституту медицини праці АМН України. Академік, дійсний член Нью-Йоркської АН, член Міжнародного товариства патофізіологів, був членом Федерації космонавтики СРСР. Доктор біологічних наук. Автор 174 наукових праць.

18

21 (1948) – 70 років тому народився (с. Вільне Коропського району Чернігівської області) **Микола Іванович Москаленко**, підприємець, меценат. У 1971 закінчив гідротехнічний факультет Українського інституту водного господарства (м. Рівне). З 1974 живе і працює на Кіровоградщині. У 1978-1986 – керуючий трестом «Кіровоградводбуд». З 1986 по 1988 – голова виконкому Кіровоградської міської ради. У 1988-1990 – заступник голови Кіровоградського облвиконкому. З 1990 по 1991 очолював об'єднання «Кіровоградголовпостач», з 1991 – генеральний директор Кіровоградської товарно-сировинної компанії «Кіровоградголовпостач», з 1996 – голова правління ВАТ «Інтерресурси». Збудував власним коштом у селі Суботці Знам'янського району церкву на честь Святого Преподобного Максима Сповідника. Храм освячений 7.03.2002 Предстоятелем УПЦ, Митрополитом Київським та всієї України Блаженнішим Володимиром. Головний підрядник усіх будівельних робіт з реконструкції та реставрації «театру корифеїв» у Кіровограді, здійснених ВАТ «Інтерресурси» (2012). Нагороджений орденом «За заслуги» 3-го і 2-го ступенів. Почесний громадянин м. Кіровограда (2008).

21

22 (1983) – 35 років тому народився (м. Кіровоград) **Володимир Анатолійович Кріпак**, композитор, музичний продюсер, звукорежисер. Навчався на музично-педагогічному факультеті КДПУ ім. В.К. Винниченка (2002) та в Академії керівних кадрів культури і мистецтва України (2002-2005). Працював з відомими виконавцями української естради. З 2006 по 2016 написав музику до 60 фільмів та серіалів: «Штольня» (2006), «Дом, милый дом» (2007), «Инди» (2007), «Старики-полковники» (2007), «Дни надежды» (2007), «Смерть шпионам» (2008), «Хорошие парни» (2008), «Право на помилование» (2009), «Про любовь» (2009) та ін.

22

25 (1928) – 90 років тому народився (Житомирська область) **Анатолій Андрійович Богульський** (1928-2010), історик, педагог. Навчався у кі-

25

Кіровоградських СШ № 14 і № 5. У 1952 закінчив історичний факультет Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О.С. Пушкіна, у 1966 – аспірантуру Харківського державного університету. Кандидат історичних наук (1969). До 1976 викладав у Кіровоградському інституті сільськогосподарського машинобудування. З 1984 по 1991 – декан історичного факультету КДПІ ім. О.С. Пушкіна, доцент. Далі працював на посадах декана юридичного факультету Кіровоградського інституту регіонального управління та економіки, заступника декана, завідувача кафедри історії та теорії права, професор цієї кафедри до 2007. *Доцент кафедри теорії і методики Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського. Член редколегії та автор статей тому «Історія міст і сіл Української РСР. Кіровоградська область» (1972). Працював провідним науковим редактором «Книги пам'яті України». Автор понад 150 наукових праць: «Історія Світловодського краю: навчальний посібник», «Нариси історії профспілок Кіровоградщини», «100 років на захисті прав та інтересів трудящих».*

25

25 (1963) – 55 років тому народилася (м. Світловодськ) Ольга Іванівна Маховська, психолог та публіцист. Закінчила з відзнакою факультет психології Харківського державного університету. З 1985 працювала психологом у психіатричній лікарні, Центрі реабілітації підлітків. Нині старший науковий співробітник Інституту психології Російської Академії Наук. Кандидат психологічних наук (1993). З 1993 по 1998 – координатор регіональних програм російського підрозділу «Євроталант» під егідою Ради Європи. Директор дитячого телевізійного проекту «Улиця Сезам в Росії» (2005-2007), консультант телевізійних проектів на СТС, Першому каналі (2008-2013), доцент ВДІКу (2013-2015), де викладала психологію творчості для майбутніх сценаристів та режисерів. Автор книг, присвячених міжособистісним стосункам, дитячій психології, психології сім'ї: «Соблазн еміграції, или женщинам, отлетающим в Париж» (2003), «Ироническая психология, или Психологи тоже женщины» (2006), «Телемания: болезнь или страсть» (2007), «О чем говорит с ребенком? Инструкция по выживанию для современного российского родителя» (2008), «Запасная женщина. Зачем?» (2009), «Антибрачный синдром» (2009), «Как спокойно говорить с ребенком о жизни, чтобы потом он дал вам спокойно жить» (2010), «Коммуникативный опыт личности» (2010), «Непослушный ребенок: перезагрузка» (2012), «365+1 правило современных родителей на каждый день счастливого года. Книга для родителей» (2013) та ін.

Автор і колумніст журналу «Психология на каждый день». Лауреат премій урядів Росії, США, Франції, Великої Британії, Тайваню, Польщі.

26 (1943) — 75 років тому народилася (м. Помічна Добровеличківського району) **Надія Іванівна Падурська**, живописець-самоук. Інвалід з дитинства, прикута до інвалідного візка. Живописом почала займатися пізно (у 45 років), користуючись порадами кіровоградського художника Володимира Плітіна та мистецтвознавця Елли Янчукової. Лауреат Всесоюзного фестивалю народної творчості в Москві (1987). Про її творчість знято кінострічку «Храм Добра Надії Падурської», видано буклет «Безмежний світ Надії Падурської», каталог «Любов до життя». Персональні виставки влаштовувалися у Добровеличківському краєзнавчому музеї (2003, 2005, 2017), Кіровоградському обласному художньому музеї «На своїх полотнах я вільна, як Бог...» (2015) та інших закладах культури й освіти. Твори зберігаються у музеях України та у приватних колекціях Японії, США, Німеччини та інших країн світу. Її картини порівнюють з творами Катерини Білокур та Марії Примаченко, навіть називають «кіровоградським Ван Гогом». А проте феномен її самотнього мистецтва вивчений поверхово, він заслуговує на монографічне дослідження.

26

28 (1958) — 60 років тому народився (м. Кіровоград) **Михайло Семенович Пахманов**, оперний та естрадний співак (рок-вокаліст). *З 6 років грав на барабанах у духовому оркестрі Палацу піонерів, яким керував Станіслав Степаненко. Закінчив Кіровоградське музичне училище по класу ударних інструментів (викладач Микола Бєлий).* Навчався у Музичному училищі ім. Гнесіних у Москві, на факультеті сольного співу. Потім в Інституті ім. Гнесіних на естрадному відділенні, а завершив вокальну освіту в Хартфордському університеті (США). Працював солістом у групі «Контакт» Кіровоградської філармонії. У різний час працював у Москві (1982-1989) у популярних рок-групах «Кінематограф», «Магніт», «Тайм-аут». Альбом «Прометей» Пахманова (1988) нині вважається класикою рок-музики. Голосом Пахманова «співає» актор Костянтин Райкін у кінострічках «Острів погиблих кораблей», «Руанская дева по прозвищу "Пышка"». Виступав на радіо і телебаченні. Брав участь у міжнародних конкурсах та фестивалях (зокрема, в Сопоті з піснею «Стоп, стой...»). Співав у оперних театрах США та Європи. Улюблені опери: «Травіата», «Богема», «Турандот», «Аїда» композиторів Пуччіні та Верді. Нині живе і працює у Німеччині, керує власним музичним центром, продюсер молодих виконавців Америки, Європи, країн колишнього СРСР.

28

У 2011 та 2017 виступав у рідному місті з програмами «Повернення» та «Улюблені хіти мого покоління».

29

29 (1878) – 140 років тому народився (Полтавська губернія) **Борис Володимирович Гернгросс** (1878-1943), військовий діяч. У 1899 закінчив Михайлівське кавалерійське училище, у 1906 – Миколаївську академію Генерального штабу, у 1907 – річний курс Офіцерської кавалерійської школи. З 1913 по 1915 – викладач військових наук Єлисаветградського кавалерійського училища. Учасник Першої світової війни. У 1915 – начальник штабу 3-ї Донської козачої дивізії. У 1917 – командир 14-го гусарського Мітавського полку. Полковник (1915). Генерал-майор (1917). З 17.10.1917 – знову викладач ЄКУ. У грудні 1917 був командиром українізованої військової частини. З 1918 в армії гетьмана Скоропадського, генерал-хорунжий, член комісії з будівництва Збройних сил Української Держави. 28.12.1918 був призначений начальником ЄКУ. Після падіння гетьманського режиму – учасник Білого руху. В еміграції – в Югославії. Член Товариства офіцерів Генерального штабу, до 1931 – командир 2-ї бригади кавалерійської дивізії, викладач Вищих військово-наукових курсів у Белграді. Нагороджений сімома орденами.

29

29 (1903) – 115 років тому народився (сmt Нова Прага Олександрійського району) **Іван Феоктистович Бузанов** (1903-1984), фахівець у галузі фізіології та біохімії рослин. У 1928 закінчив Одеський сільськогосподарський інститут. Працював у Всесоюзному науково-дослідному інституті цукрових буряків (Київ): з 1941 по 1970 – директором. Розробляв наукові основи піднесення врожайності буряків, технології вирощування цієї культури, поліпшення якості врожаю (підвищення цукристості коренів). Доктор біологічних наук (1955), професор (1956). Дійсний член ВАСГНІЛ (з 1956). Лауреат Ленінської премії (1960). У 2003 в Інституті цукрових буряків УААН відкрито меморіальну дошку Бузанову. Заслужений діяч науки і техніки УРСР (1978).

ГАННА РОДЗЕВИЧ (ІКОННИКОВА): ІСТОРІЯ ЖИТТЯ ВИДАТНОЇ ЖІНКИ

Не тільки в історію отечественной науки, но в многовековую історію руской женщины Анна Леопольдовна Іконникова вошла прочно и навсегда.

Андрей Колесников

Володимир Іконников

Впродовж багатьох років, збираючи відомості про видатних уродженців нашого краю, не міг не звернути увагу на те, як мало серед них жінок. Причина — зрозуміла: до ХХ століття реалізувати свій творчий чи науковий потенціал прекрасній половині людства було вкрай складно. Уявлення про соціальну роль жінки найбільш лаконічно й образно було висловлено у німецькій мові: її призначення має вичерпуватися трьома словами на літеру «к»: Küche, Kirche, Kinder (кухня, церква, діти).

Прагнення до рівноправності жінок з чоловіками в усіх сферах суспільства й породило жіночий рух «фемінізм» (від лат. femina, «жінка»), який виник ще у ХVІІІ столітті, однак масовим та ефективним став у ХІХ і ХХ-му.

Нинішнього року виповнюється 170 років від дня народження Ганни Леопольдівни Родзевич (1847-1922) — чудовий привід для того, щоб згадати цю незвичайну жінку, до того ж уродженку нашого краю. Ні, феміністкою вона не була. Всі свої жіночі обов'язки (дружини, матері, хранительки домашнього вогнища) Ганна Родзевич виконувала сумлінно й водночас змогла реалізувати себе як історик, педагог та громадський діяч.

Її батьком був польський дворянин, професійний військовий у чині майора Леопольд Адамович Родзевич; матір'ю — дівчина-кріпачка Анна Никифорівна (прізвище історія не зберегла), яку закоханий пан викупив на волю. У родині було ще 8 дітей. Надзвичайно обдарована Ганна з відзнакою закінчила Київський інститут шляхетних дівчат. Досконало володіла французькою, англійською та німецькою мовами, писала вірші й романи, грала на фортепіано. Мріяла здобути вищу освіту, вивчати медицину, для чого треба було виїхати за кордон. Натомість у 1866 році Ганна Родзевич вийшла заміж за свого викладача Володимира Степановича Іконни-

кова (1841-1923), майбутнього академіка, видатного історіографа. Їй він присвятив свою першу історіографічну працю «Очерк разработки русской истории в XVIII веке» (1867). Тоді ж і вирішила: «Володимир Степанович – уже серйозний вчений і приносить користь Батьківщині, а що вийде з мене, ще не відомо. Я маю залишитися з ним». У свою чергу, й чоловік гідно оцінив доленосний вчинок дружини. А тому у 1878 році взяв найактивнішу участь у створенні Київських вищих жіночих курсів, був їхнім завідувачем з 1881 по 1889 рік, допомігши таким чином дружині здійснити мрію про вищу освіту.

У 1882 році Ганна Леопольдівна з відзнакою закінчила історико-філологічне відділення Вищих жіночих курсів у Києві. Стала членом опікунської ради курсів, чверть століття викладала історію в 1-й Київській жіночій гімназії. Написала книгу з історії Києва «Киев, мать городов русских» (1915), історичні нариси «Царицы и царевны из дома Романовых» (1914, перевдані у 1991 та 1996 роках), «Воспоминания о деятельности Ф.Я. Фортинского на Высших женских курсах в Киеве», роман «Интеллигентные силы» (залишився в рукописі), надзвичайно цінні спогади про свого видатного чоловіка, понад 50 років вела щоденник (втрачений під час окупації Києва). До речі, щодо назви книги дружини «Киев, мать городов русских», то Іконников задовго до її написання у 1878 році відзначав: «Киев всегда был на свой образец, и до сих пор во многом остается Украиною».

А головне, Ганна Леопольдівна стала незамінною помічницею (секретарем, якоюсь мірою навіть співавтором і колегою) Володимира Іконникова у багатьох справах і починаннях: займалася систематичним переписуванням його рукописів, працювала над покажчиками до його праць, звіряла коректуру, робила для нього переклади з іноземних мов, склала каталог унікальної бібліотеки чоловіка (близько 20 тисяч видань). Коли Іконников майже осліп, стала його «очима»: читала газети й книги, під диктовку писала й переписувала твори. Сама написала декілька наукових праць, зокрема уклала на основі лекцій чоловіка посібник «Записки по историографии» (1878-1880). Ганна Леопольдівна збирала також матеріали для книги, присвяченої жіночому питанню в Росії.

А тепер, власне, про краєзнавчий аспект біографії Ганни Родзевич (Іконникової), що мене й зацікавив передусім. Отже, як пишуть біографи, народилася вона у селі Михайлівці поблизу Єлисаветграда. І тут – перше розчарування. Виявляється, в Єлисаветградському та Олександрійському повітах існувало аж 14 Михайлівок! В якій із них з'явилася на світ наша героїня, встановити поки що неможливо.

Далі повідомляється наступне: після закінчення Київського інституту шляхетних дівчат деякий час працювала гувернанткою в родині поміщика В.І. Гулака в Єлисаветграді. Хто він?

Найімовірніше, мова йде про Володимира Івановича Гулака (1834-?) – представника шляхетної української родини козацького походження, рідного брата енциклопедично обдарованого громадського і політичного діяча Миколи Гулака (1821-1899): математика, історика, філософа, правознавця, педагога, літературознавця, перекладача, поліглота (знав 15 мов). В історію української суспільної думки він увійшов передусім як один із засновників Кирило-Мефодіївського товариства, членами якого були Микола Костомаров, Тарас Шевченко, Пантелеймон Куліш, Василь Білозерський, Дмитро Пильчиков, Опанас Маркевич та ін.

Микола був старшим сином Івана Івановича Гулака (1793-1871) і народився, як вважає більшість дослідників, у Варшаві, коли батько служив там до 1836 року військовим інтендантом. Середній брат Олександр з'явився на світ у 1825 році. Обидва навчалися у Дерптському університеті. А от наймолодший Володимир обрав традиційну для Гулаків військову кар'єру. Щоправда, жодних подробиць, як вона склалася та й, взагалі, про його долю виявити не вдалося. Після 14 років перебування у Варшаві Іван Гулак з родиною повернувся в Україну. 10 років жив у своєму маєтку в Золотоніському повіті Полтавської губернії (нині Черкаської області), а у вересні 1846 року переселився з родиною на постійне проживання в село Миколаївку (Гулаківку) Федорівської волості Олександрійського повіту. Господарював Іван Іванович досить успішно, упроваджуючи сільськогосподарські машини, передові методи обробітку ґрунту, селекцію худоби. Оскільки Гулак широко пропагував свої нововведення, то навіть згаданий в одній з енциклопедій як «писатель по сільському господарству».

На превеликий жаль, серед населених пунктів Кіровоградської області села Гулаківки віднайти не вдалося. Натомість у сусідній Миколаївській області є село... Микола-Гулак (засноване у 1865 році) Казанківського району. До 1921 року воно входило до складу Єлисаветградського повіту, розташоване на відстані 101 км від повітового міста. Та найдивніше, що відомостей, на честь кого назване село, виявити не вдалося.

Взагалі історія роду Гулаків чомусь досі не привернула увагу дослідників. А в ній стільки видатних і загадкових особистостей! До речі, згаданий нами Микола Гулак був рідним дядьком матері Володимира Вернадського – першого Президента Української Академії Наук.

Та що до загадковості, то тут всіх перевершив художник-аматор В.І. Гулак. На початку ХХ століття він намалював понад 300 поштових листівок на теми українського побутового гумору, які користувалися надзвичайною популярністю серед сучасників, та й нині цінуються філокартистами (особливо серії «Десять заповідей молодим дівчатам» та «Десять заповідей нежонатим»). Як так сталося, що жодних біографічних відомостей про талановитого митця немає? Чому він волів творити інкогніто? А що коли цей

автор листівок В.І. Гулак і є отой мешканець Єлисаветграда Володимир Іванович Гулак, гувернанткою в родині якого працювала випускниця Київського інституту шляхетних дівчат Ганна Родзевич? Чому б і не пофантазувати!

Нагомість достеменно відомо, що 2 липня 1867 року в Єлисаветграді, в Грецькій церкві, Ганна Леопольдівна Родзевич взяла шлюб з Володимиром Степановичем Іконниковим. Мали двох дітей: сина Євгена, що помер у трирічному віці, та дочку Ольгу. Разом Іконникови прожили 55 років та й померли майже одночасно: Ганна Леопольдівна — у вересні 1922 року, а Володимир Степанович — у листопаді 1923-го.

Він дуже сумував, постійно перебуваючи в роздумах і спогадах про самовіддану супутницю життя. Іконников навіть встиг написати містичний нарис «Пам'яті моєї дружини», присвячений спілкуванню з... покійницею. Спочатку вона часто з'являлася до нього уві сні. Вперше — невдовзі після кончини: Ганна Леопольдівна сказала, що її відпустили на мить для того, щоб заспокоїти чоловіка: їй там (у потойбіччі) дуже добре. А потім, як пише Іконников, вона являлася йому регулярно: то зустрічала на вулиці, проводжаючи додому, та найчастіше з'являлася у квартирі у чорній шовковій сукні з двома гарними квітками в руках.

Трагічно склалася доля доньки Іконникових Ольги (1884-1965). У 1914 році в Києві побачила світ єдина збірка поезій Ольги Володимирівни «Стихотворения». Роздобути цей книжковий раритет, щоб познайомитися з її творчістю, мені не вдалося. Хоча навіть ті рядки, що цитуються, свідчать про незаперечний талант. Їх наводить у спогадах про чоловіка Ганна Леопольдівна: «Более всего приходилось ему работать по ночам, когда наступала та желанная тишина, которую впоследствии воспела в одном из своих стихотворений его дочь:

Святая тишина... Работает сознание

И мысль рождает мысль в безмолвии ночном...»

На той час Ольга Володимирівна носила прізвище Петрова, мала 6-річного сина Мстислава. У 1906 році вона вийшла заміж за молодого офіцера Всеволода Михайловича Петрова (1883-1948). Хто міг тоді уявити, що 30-річний полковник російської імператорської армії стане видатним українським патріотом, однією з ключових постатей національно-визвольних змагань? Генерал-хорунжий Армії УНР Всеволод Петрів (так він українизував своє прізвище) у 1919 році навіть буде військовим міністром УНР! З 1920 року Всеволод Михайлович — в еміграції. Він — автор 5-томних спогадів «Спомини з часів української революції (1917-1921)». Зрозуміло, що донедавна на це ім'я було накладене табу. Лише у новітні часи почалося повернення Всеволода Петріва в Україну. У 2012 році режисер Іван Канівець зняв фільм «Українська революція» — документальну екранізацію споми-

нів Петріва. У 2016 році у містах Житомирі та Боярці з'явилися вулиці Всеволода Петріва, а в Києві — провулок на його честь.

У 1917 році в Ольги та Всеволода народилася дочка Злата. Подружжя розлучив вихор революційних подій та громадянська війна. Ольга Володимирівна з дітьми залишилася в Україні. Зрозуміло, що у 1937 році їй нагадали, що вона була дружиною «лютого ворога радянської влади». У концтаборах вона поневірялася понад 15 років.

А 30-річний син Мстислав Всеволодович Петрів, випускник Київського інституту шляхів сполучення, талановитий містобудівник, у 1938 році буде розстріляний.

Якимось дивом репресії не зачепили Злату Всеволодівну Петрову. Ще до війни вона закінчила факультет іноземних мов Київського педагогічного інституту, майже все життя працювала в Бібліотеці Національної Академії наук України, неабияк сприяла увічненню пам'яті свого знаменитого діда — академіка Володимира Іконникова.

Готуючи цю статтю, я звісно прочитав в Інтернеті все, що написано про Іконникових дослідниками їхнього життя й діяльності: Іриною Нінелівною Войцехівською, Раїсою Олександрівною Киреевою, Андрієм Олександровичем Колесниковим, Людмилою Миколаївною Тептюк, Василем Іринарховичем Ульяновським.

Та найбільша прикрість, що не вдалося відшукати в цих публікаціях жодного фото Ганни Леопольдівни та Ольги Володимирівни. А от знімків чоловіків — удосталь! Що досить дивно, адже, зазвичай, жінки більше люблять фотографуватися, аніж чоловіки.

Всеволод Петрів

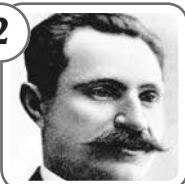
ТРАВЕНЬ

1

1 (1853) — 165 років тому народився (м. Миргород на Полтавщині) **Яків Михайлович Гордін** (1853-1909), громадський і релігійний діяч, драматург. Співробітничав у газеті «Елисаветградский вестник» під псевдонімом Іван Колючий. У 1880 заснував у місті організацію «Духовно-біблійне братство», яке намагалось примирити іудаїзм з християнством (проіснувало близько 10 років). Великий вплив на євреїв-дисидентів справило вчення Льва Толстого. З діяльністю братства в Єлисаветграді знайомився толстовець Ісаак Файнерман (1888-1891), більше відомий під псевдонімом Тенеромо, а також Софія Русова під час короткого перебування у місті (1883) та ін. Діяльності «елисаветградських братчиків» присвячені нариси В.О. Португалова «Знаменательные движения в еврействе» (1884), В.О. Пругавіна «Духовно-библейское братство. Очерк еврейского религиозного движения» в журналі «Исторический вестник» (1884). Через переслідування Гордін вимушений був емігрувати до США (1891), де став знаменитим драматургом (автором близько 80 драм і комедій), засновником єврейської міщанської драми. На російській сцені успіхом користувалися його п'єси: «За океаном», «Міппа Ефрос», «Сирітка Хася». *Остання ставилася і в Єлисаветграді.*

2

2 (1858) — 160 років тому народився (м. Новоукраїнка) **Федір Васильович Левицький** (1858-1933), актор і режисер. Після закінчення духовної семінарії (1877) вчителював у Новоукраїнці (1877-1887), де заснував аматорський театральний гурток. У 1888-1892 – актор у трупі М. Кропивницького, потім у трупах О. Суслова, М. Садовського. У 1905-1908 керував власною трупю, 1909-1917 – в театрі Миколи Садовського та ін. Заслужений артист Республіки (1926).

3

3 (1858) — 160 років тому народився (Херсонська губернія) **Григорій Володимирович Вікторов** (1858 – після 1917), державний і громадський діяч. Землевласник Єлисаветградського та Олександрійського повітів (1 086 десятин). Закінчив Миколаївське кавалерійське училище, служив у лейб-гвардії драгунському полку. Після виходу у запас займався сільським господарством і громадською діяльністю. Обирався гласним Єлисаветградського та Олександрійського повітових земських зібрань, головою Єлисаветградської повітової земської управи (на два строки, тобто на 6 років), депутатом від дворянства Олександрійського повіту. Був почесним

попечителем та головою правління Єлисаветградського земського реального училища, а також головою опікунської ради Єлисаветградської жіночої гімназії. Дослужився до чину статського радника. У 1913 обраний членом 4-ї Державної Думи Росії. Під час Першої світової війни брав діяльну участь у роботі Російського товариства Червоного Хреста: головний уповноважений на Західному фронті з влаштування біженців, неодноразово виїздив на фронт. У зв'язку з перевтомою у вересні 1915 припинив роботу в Червоному Хресті. Переніс інсульт, лікувався в санаторії в Одесі. Подальша доля після 1917 невідома.

3 (1948) — 70 років тому народився (сmt *Капітанівка Новомиргородського району*) **Віталій Михайлович Бондаренко**, математик. У 1972 закінчив Київський університет ім. Т.Г. Шевченка. З 1975 працює в Інституті математики НАНУ. Від 2003 – провідний науковий спеціаліст відділу алгебри. Доктор фізико-математичних наук (2001), професор. Напрями наукових досліджень: модулярні зображення груп, теорія матричних задач та ін. Лауреат Державної премії України у галузі науки і техніки (2007).

3

4 (1958) — 50 років тому народився (с. *Знам'янка Друга*) **Олександр Володимирович Савченко**, економіст, фінансист, банкір. У 1979 закінчив Київський інститут народного господарства за спеціальністю «промислове планування». До 1993 – науковий співробітник, професор Київського інституту народного господарства. Доктор економічних наук. З 1990 по 1993 – заступник голови Національного банку України. У 1993-1996 – виконавчий директор Європейського банку реконструкції та розвитку в м. Лондоні. З 1997 по 1999 – голова правління банку «Аустрія Кредітанштальт Україна», який під його керівництвом у 1998 був визнаний кращим іноземним банком в Україні. Пізніше створив та став Головою Правління ВАТ «Міжнародний комерційний банк» (1999-2005). З 2005 по 2009 – заступник Голови Національного банку України. У вересні 2009 став заступником Міністра фінансів України. В березні 2010 подав у відставку та очолив Міжнародний інститут бізнесу. Президент громадської організації «Народні фінанси». Автор монографії «Баланс незалежності. Хроніка економічних реформ (1989-2005)» (2006) та інших праць з економічних і банківських питань.

4

7 (1888) — 130 років тому народився (м. *Єлисаветград*) **Дон-Амінадо** (справжнє прізвище **Амінадав Пейсахович Шполянський**) (1888-1957), поет, сатирик, мемуарист. Закінчив Єлисаветградську гімназію (1906). Навчався на юри-

7

дичному факультеті Одеського університету, випускні екзамени витримав у Київському університеті (1910). *Був кореспондентом елісаветградської газети «Голос Юга», висвітлював для неї похорон Л.М. Толстого (1910).* У 1919 емігрував спочатку до Константинополя, потім до Франції. Автор поетичних збірок: «Дым без отечества» (1921), «Накинув плащ» (1928), «Нескучный сад» (1935), «В те баснословные года» (1951); збірка оповідань «Наша маленькая жизнь» (1927). *Елісаветградський період життя знайшов відображення у книзі спогадів «Поезд на третьем пути» (1954) – однієї з кращих у мемуарній літературі ХХ століття. Творчістю елісаветградця захоплювалися І. Бунін, Ф. Шаляпін, М. Цветаєва, О. Купрін та багато інших. Представлений в антології «Украина. Русская поэзия. ХХ век» (2007).* У 1920 написав вірш «Про белого бычка», в якому передбачив розпад СРСР і наступні події.

7

7 (1963) – 55 років тому народився (сmt Вільшанка) Олександр Андрійович Бренгач, музикант, валторніст. У 1982 закінчив Кіровоградське музичне училище, у 1987 – Київську консерваторію (клас М. Юрченка). Лауреат республіканського конкурсу виконавців на мідних духових інструментах (1987). З 1987 працює концертмейстером групи валторн Академічного симфонічного оркестру Запорізької філармонії. Активно виступає як соліст. У репертуарі – музика різних стилів: від старовинної до творів сучасних композиторів. Брав участь у фестивалях: «Симфонічні прем'єри» (Дніпропетровськ, 1990), «Київ-мюзік-фест» (1992, 1994, 1995). Заслужений артист України (1998).

9

9 (1938) – 80 років тому народився (Дніпропетровщина) Володимир Петрович Страт'єв (1938-2015), концертно-камерний співак (баритон), педагог. У 1962 закінчив Харківську консерваторію, був солістом Харківської філармонії (1963-1973 та 1976-1982). З 1973 до 1975 – соліст ансамблю пісні і танцю Групи радянських військ у Німеччині. *З 1982 виступав у Кіровоградській обласній філармонії, викладач сольного співу Кіровоградського музичного училища.* Заслужений артист України.

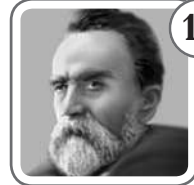
10

10 (1938) – 80 років тому народився Володимир Іванович Ступа, машинобудівник. У 1956 закінчив Кіровоградський машинобудівний технікум (спеціальність «Обробка металів різанням»). Потім здобув вищу освіту. З 1974 по 2008 – директор Всесоюзного НДІ машин

для виробництва хімічних волокон, голова правління ВАТ «Хімтекстильмаш» (м. Чернігів). З 2009 – завідувач кафедри технології машинобудування Чернігівського державного технологічного університету. Доктор технічних наук, професор. Заслужений діяч науки і техніки України.

12 (1848) – 170 років тому народився (м. Чернігів) **Володимир Карпович Дебогорій-Мокрієвич** (1848-1926), революційний народник. Навчався у Немирівській гімназії (до 1864), закінчив Кам'янець-Подільську (1866). З 1866 – студент Київського університету. Член гуртка «Київська комуна», групи «Південних бунтарів» та інших. *Організував народницькі гуртки у 70-х роках XIX століття у Єлисаветграді, Новомиргороді, Олександрії. У 1876 після невдалої спроби ліквідувати єлисаветградського юнкера М. Гориновича, зазідозреного у зв'язках з охранкою, арештований та засуджений до 15-річної каторги. Дорогою здійснив втечу, перебував в еміграції. Помер і похований у Болгарії. Автор спогадів «Від бунтівництва до тероризму» (видані у 1930). Описав у мемуарах життя селян Олександрівки і Бірок. Дружина родом з Олександрівки.*

12

13 (1978) – 40 років тому народився (м. Ульяновка) **Артур Сергійович Музика** (1978-2015), герой АТО. Закінчив Полтавський військовий інститут зв'язку. У званні лейтенанта служив у гарнізонах Одеської, Дніпропетровської, Харківської областей. Військова кар'єра складалася успішно: у 36 років – підполковник відділу організації зв'язку головного управління Генерального штабу Збройних сил України. Загинув під час виконання бойового завдання поблизу с. Логвінове Донецької області. Екіпаж автомобіля, в якому їхав Артур, потрапив у засідку, всі бійці загинули. *Похований у рідному місті Ульяновці (нині Благовіщенське).* Нагороджений (посмертно) орденом Богдана Хмельницького III ступеня та званням полковника (2015).

13

14 (1938) – 80 років тому народився (с. Протопопівка Олександрійського району) **Василь Петрович Бабенко**, художник (скульптор, живописець, монументаліст) і педагог. Закінчив Одеське державне художнє училище (відділення кераміки). Член Спілки художників СРСР. Його монументально-декоративні твори можна бачити в Москві, Середній Азії, на Уралі та Кубані. Понад 50 років віддав педагогічній діяльності. Засновник унікальної дитячої студії художньої кераміки у Будинку дитячої твор-

14

чості у м. Литкаріно Московської області. Почесний громадянин м. Литкаріно. Заслужений художник Росії.

15

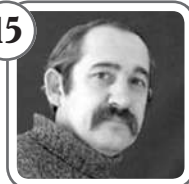
15 (1938) — 80 років тому народився (США) **Пітер Ярроу**. Детальніше у нарисі «Як Єлисаветградець став співробітником ЦРУ, а його син видатним музикантом і громадським діячем»

15

15 (1943) — 75 років тому народився (с. Інгуло-Кам'янка Новгородківського району) **Сергій Гаврилович Шаповалов**, живописець. Закінчив середню школу в с. Аджамці Кіровоградського району. Навчався в Олександрійському культосвітньому училищі, працював учителем музики в Закарпатті. Після служби в Радянській Армії закінчив Київський художній інститут (клас живопису професора В. Шаталіна). Учасник багатьох обласних, республіканських та зарубіжних виставок. Влаштувалося близько 30 персональних виставок (Кіровоград, Київ та інші міста). Член Національної Співки художників України. Картини зберігаються у Кіровоградському обласному художньому музеї, інших музеях України, приватних колекціях багатьох країн світу. Лауреат обласної премії в галузі образотворчого мистецтва імені Олександра Осмьоркіна (2006). Заслужений художник України (2007).

15

15 (1958) — 60 років тому народився (с. Інгулець Устинівського району) **Олександр Георгійович Босій**, педагог, історик, етнолог, етнограф, художник, музикант. Закінчив художньо-графічний факультет Одеського педагогічного інституту (1984). До 1991 працював художником обласної молодіжної газети «Молодий комунар». З 1991 – викладач КДПІ ім. О.С. Пушкіна. Кандидат історичних наук (1999). З 2001 – доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну мистецького факультету КДПУ імені Володимира Винниченка. Автор монографій та посібників: «Міф, символ, орнамент у прадавніх українців» (2004), «Священне ремесло Сварога» (2004), «Художній метал Єлисаветграда» (2004) та ін. Засновник та керівник етно-музичного гурту «Ексампей» (1999) – лауреата Всеукраїнського Гранд-фестивалю «Перлини сезону-2000». Автор 12 культурологічних фільмів з історії та етнографії України, музичної сюїти «Голоси скіфських курганів» за поемою Б. Мозолевського «Вирій» (1998-2000), упорядник унікального календаря «Трипільське диво» (2003). Автор пам'ятника Козаку Мамаю у селі Цибулевому

на Кіровоградщині. Лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова (1999). Лауреат обласної премії у галузі образотворчого мистецтва імені Олександра Осмьоркіна (2008). З 2009 – завідувач відділу народного мистецтва Національного музею народної архітектури та побуту України.

17 (1948) – 70 років тому народилася (м. Іваново, Росія)

Людмила Іванівна Кривенко, народна майстриня.

В 1971 закінчила факультет редагування друкарських видань Московського поліграфічного інституту. З 1968 проживає в Кіровограді. Працювала начальником відділу інформативної обласного центру зайнятості. Любов до творчості, а особливо до рукоділля супроводжувала її все життя: у дитинстві це була вишивка, плетіння з лози, випилування лобзиком, з віком додалися в'язання і виготовлення всіляких виробів для рідних та близьких. Захоплюється клаптиковим шитвом з різних тканин (бавовняних, льняних, шовкових). Працює в різних техніках (печворк, квілт-арт, художні панно, ляльки-мотанки та ін.). Використовуючи замість фарб тканини, створює напрочуд оригінальні «живописні» полотна: пейзажі, натюрморти, сюжетні композиції, картини-емоції. Роботи майстрині експонувалися на численних виставках та конкурсах – у Києві, Харкові, Львові, Одесі, Краснограді, Москві, Санкт-Петербурзі, Авіньйоні (Франція). Член Національної спілки майстрів народного мистецтва України.

17

17 (1948) – 70 років тому народився (м. Кіровоград) Євген

Олегович Харитонов, правознавець. У 1974 закінчив

Одеський державний університет ім. І.І. Мечникова. З грудня 1997 – завідувач кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія». Доктор юридичних наук (1997), професор (1998). Напрямок наукової діяльності – цивільне право, римське приватне право, історія цивільного права, рецепція римського приватного права, порівняльна цивілістика. Підготував 55 кандидатів юридичних наук. Автор понад 490 наукових праць, серед яких 8 монографій. Співавтор та відповідальний редактор видань: «Цивільне право України» (2001, 2003, 2004), «Цивільний кодекс України. Коментар» (2003, 2004) та ін. З 2011 – член-кореспондент НАПН України. Заслужений діяч науки і техніки України (2003).

17

19 (1843) – 175 років тому народився (с. Троянка Голованівського району)

Микола Васильович Бобрецький (1843-1907), зоолог-дарвініст. Навчався у Київській духовній семінарії (1857-1861). Закінчив Київський університет (1866), де працював до кінця життя. З 1900 по 1907 – ректор Київського універ-

19

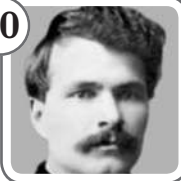
ситету. Доктор зоології (1873), професор (1877). Основний напрям наукової діяльності – ембріологія безхребетних. Дійсний член Імператорського товариства любителів природознавства, антропології та етнографії (при Московському університеті) та Санкт-Петербурзького товариства природознавців. Під його керівництвом 1898 був організований перший в історії Київського університету науковий студентський гурток аматорів природознавства. Видав перший у Росії підручник із зоології для університетів «Курс зоології» у 2-х т., який витримав 3 видання (1884, 1887, 1891).

20

20 (1953) – 165 років тому народився Володимир Вікторович Сахаров (1853-1920), військовий діяч. На військовій службі з 1869: закінчив Московський кадетський корпус, 1-е військове Павловське училище (1871), Миколаївську академію Генерального штабу. Полковник (1884). З 4.04.1886 по 6.01.1891 – начальник Єлисаветградського кавалерійського юнкерського училища. Учасник російсько-турецької (1877-1878), російсько-японської (1904-1905) та Першої світової воєн. Генерал, головнокомандуючий арміями Румунського фронту. Після Лютневої революції 1917 був усунений від командування. Жив у Румунії та Криму. Розстріляний «зеленими». Нагороди: орден Св. Георгія 4-го ст. (1914), орден Св. Георгія 3-го ст. («За успешные действия в августе-сентябре 1915 года в районе Гайворонки и Соколуся, в том числе за взятие около 17 тысяч пленных»).

20

20 (1883) – 135 років тому народився (с. Соснівка Олександрівського району) Іван Данилович Павловський (1883-1937), діяч Української Автокефальної Православної церкви. Закінчив Київську духовну семінарію (1915). Учасник Всеукраїнського церковного собору (1921), на якому створено УАПЦ. Був священником у Зінов'євську (Єлисаветграді), єпископом Черкасько-Чигиринської, Чернігівської округ, архієпископом Харківським (з 1926), митрополитом Харківським і всієї України (1934-1936). Відповідальний редактор журналу УАПЦ «Церква й життя». Заарештований у Белгороді трійкою НКВС «за контрреволюційну діяльність» і страчений.

20 (1888) – 130 років тому народилася (м. Єлисаветград) Олександра Марківна Кропивницька (1888-1969), оперна та камерна співачка (сопрано), дочка М.Л. Кропивницького. Названа на честь першої дружини батька Олександри Вукотич. У 1907-1910 вчилася на імператорських драматичних

курсах у Санкт-Петербурзі (клас В. Давидова і В. Петрова). Вокалу навчалася приватно у Петербурзі (1909-1910) та Римі (1912-1913). У 1913-1914 – солістка театру «Констанца» в Римі, у 1915-1916 – Музичної драми і Народного дому в Петрограді. Згодом працювала у Ростовській та Харківській операх (1920-1923), Народному домі в Ленінграді (з 1929).

У 1930-х викладала спів у Ленінградському театрі музичної комедії, давала приватні уроки й епізодично виступала в концертах. Пережила блокаду в Ленінграді. Після війни займалася переважно приватною педагогічною діяльністю. Володіла голосом великої сили і краси тембру широкого діапазону. Дієво пропагувала українську музику, виконуючи твори композиторів М.В. Лисенка, К. Стеценка, Я. Степового.

20

20 (1913) – 105 років тому народився (с. *Вільхове Ульяновського району*) **Олександр Михайлович Баренбойм** (1913-1976), лікар-фтизіатр. У 1938 закінчив Київський медичний інститут. Учасник Другої світової війни. Працював військовим лікарем (1938-1946), відзначений бойовими нагородами. У 1948-1950 – головний лікар районної лікарні м. Києва. З 1956 по 1976 – завідувач терапевтичного відділу НДІ туберкульозу. Доктор медичних наук (1966), професор (1967). Розроблені ним методи організації протитуберкульозних заходів суттєво доповнювали методи лікування, зокрема забезпечення амбулаторного лікування хворих на туберкульоз. Автор понад 100 наукових праць.

20

20 (1953) – 65 років тому народився (м. *Олександрія*) **В'ячеслав Олексійович Чебишев**, гірничий інженер, журналіст, поет, спортсмен (мотоспорт). У 1975 закінчив Дніпропетровський гірничий інститут. До 1986 працював за фахом у м. Ровеньки на Донбасі. Мотоспортом почав займатися з липня 1967 в Олександрії: мотокрос, шосейно-кільцеві та іподромні гонки, автокрос. Бронзовий (1969) та двічі срібний призер (2000) чемпіонатів України з іподромних гонок. Майстер спорту (2001). З 2003 по 2005 тренував національну збірну команду Польщі з мотокросу, виїжджаючи з нею на чемпіонати Європи. Засновник, власник і головний тренер багатопрофільного професійного спортивного клубу «Європа-крос» (1992). Єдиний український журналіст, який майже понад 40 років системно пише про мотоспорт, історик цього виду спорту. Керівник прес-центру ПФК «УкрАгроКом» (2011-2013). З 2014 – фахівець зі зв'язків з громадськістю та пресою ФК «Олександрія». Засновник, видавець та головний редактор газети «Наш край».

20

що виходила в Олександрії (2005-2006). Автор книг: «Мысли вслух: Поэтический сборник 1985-1996» (1996), «Мысли вслух: Поэтический сборник 1985-1996, 2000-2003», 2-е вид., доп. (2003), «...Не поле перейти: Поэзия, фотографии» (2013). Заслужений тренер України (2003).

27

27 (1968) — 50 років тому народився (с. *Червоне Гайворонського району*) **Юрій Анатолійович Косюк**, бізнесмен. У 1992 закінчив Київський інститут харчової промисловості. У 1991 був брокером на Київській товарній біржі. З 1995 – президент ЗАТ «Науково-технічний бізнес-центр харчової промисловості». У 1998 підприємство реорганізовується у ВАТ «Миронівський хлібопродукт». Нині очолює агропромислову компанію, в яку входять 20 підприємств по всій Україні. «Миронівський хлібопродукт» – перша в Україні агропромислова компанія, акції якої присутні на Лондонській фондовій біржі. Торгові марки: «Наша Ряба» (з 2001), «Сертифікований Ангус», «Фуа Гра», «Легко». Роздрібна мережа: 1 900 фірмових торгових точок. Доля ринку: приблизно 44% курячого м'яса в Україні. Кількість працівників – понад 12 тис. З 2.07.2014 по 8.12.2014 – перший заступник Глави Адміністрації Президента України Петра Порошенка. Нині позаштатний радник Президента. У рейтингу найзаможніших людей України за версією Forbes Україна посів 5 місце у 2015 зі статками у \$1 100 млн. Герой України (2008).

28

28 (1878) — 140 років тому народився (хутір *Сочеванов, поблизу с. Мар'янівки Бобринецького району*) **Іван Мар'яненко** (справжнє прізвище **Іван Олександрович Петлішенко**) (1878-1962), актор, режисер, педагог. Після закінчення у 1895 Кам'янського повітового училища працював у професійній трупі свого дядька М. Кропивницького, спочатку помічником режисера, потім актором. Виступав у трупах О. Суслєва, у Театрі Миколи Садовського. З 1915 очолював «Товариство українських акторів» за участю М. Заньковецької та П. Саксаганського. У 1917 був директором, режисером і актором Національного зразкового театру. З 1923 – у театрі «Березіль» (з 1935 – Харківський державний український драматичний театр ім. Т. Шевченка), в якому працював до 1958. Викладав у музично-драматичній школі Миколи Лисенка (1917-1918), театральному технікумі (1923-1924) у Києві, театральному училищі (1934-1941), театральному інституті (1944-1961) у Харкові. Професор (1946). Народний артист СРСР (1944). Лауреат Державної премії СРСР (1947). Серед учнів – І. Козловський, Н. Ужвій, В. Василько та ін.

30 (1953) — 65 років тому народився (с. Піщаний Брід Добровеличківського району) **Микола Федорович Євпак**, музикант, педагог. Навчався в Олександрійському культосвітньому училищі, у 1975 закінчив Харківський інститут культури як кларнетист за фахом «керівник духового та естрадного оркестрів». Закохався у джаз під час навчання. Тоді почав серйозно займатися аранжуванням, грав у джазовому оркестрі на саксофоні, працював в оркестрі театру та оперети, потім у симфонічному оркестрі при консерваторії. По завершенні інституту потрапив на роботу до Сумського культосвітнього училища, в якому провів 10 років (до 1985). З 1983 по 1985 очолював інструментальний ансамбль «Орбіта» (4 саксофони, 2 труби, 2 тромбони) Сумської обласної філармонії. З 1985 живе і працює у Черкасах. Діяльність викладача естрадного відділення Черкаської школи мистецтв (ДМШ №4) почалася з 1987. Євпак створив дитячий джаз-оркестр, який існує й нині. З 1994 – провідний викладач естрадно-джазового відділення Черкаського музичного училища ім. С. С. Гулака-Артемовського, художній керівник його біг-бенду. Заслужений працівник культури України (2009).

30

31 (1993) — 25 років тому народився (м. Кіровоград) **Іван Анатолійович Марков** (1993-2014), герой АТО. Старший солдат розвідник-кулеметник 3-го окремого полку спецпризначення. Від самого початку збройного конфлікту на Сході країни став на захист рідної землі. Тривалий час утримував Донецький аеропорт, воював у його розбомблених залишках. Загинув 15.06.2014 поблизу с. Провалля Луганської області на пункті прикордонного контролю. Тоді разом з Марковим загинуло внаслідок мінометного обстрілу терористами восьмеро бійців Кіровоградського 3-го окремого полку спеціального призначення. Похований у Кіровограді на Алеї слави Рівненського кладовища. На фасаді Мар'ївської загальноосвітньої школи Компаніївського району, в якій Марков навчався з 2000 по 2010, встановлено меморіальну дошку. У Кіровограді на честь героя перейменовано вулицю (колишня назва 3-го вересня). Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» III ступеня (2014).

31

ГАННИНСЬКЕ І ВСЕВОЛОЖСЬКІ: МАЛЕНЬКЕ СЕЛО З ВЕЛИКОЮ ІСТОРІЄЮ

Віктор Ганоцький

Про село Ганнинське, що у Кіровоградському районі (за 17 км від обласного центру), я вперше почув багато років тому від журналіста й чудового поета Віктора Федоровича Ганоцького (1936-2010). Він, ставши пенсіонером, як сам зізнався, «купив я хату у селі, а з нею й всі її жалі» і, відвідуючи редакцію газети «Народне слово», захоплено розповідав про мальовничі краєвиди Ганнинського, про риболовлю на річці Коноплянці та юшку, яку він неперевершено готував. «Ганоцький із Ганнинського» звучить на диво споріднено, кращого місця для творчості й відпочинку його поетичної натури, погодьтесь, годі й шукати. Щороку на цілих сім місяців, переселяючись з міста в село, Віктор Федорович влаштовував собі «дачний сезон», своєрідну «ганнинсько-ганоцьку осінь», що його надихала, де він написав більшість своїх творів (віршів, новел, нарисів). На дуже вдалій і несподіваній світліні Ганоцький викапаний ... комісар Мерге, герой детективних романів Жоржа Сіменона.

Згадав я незабутнього Ганоцького, коли нещодавно в Інтернеті натрапив на інтригуючу інформацію про минуле села Ганнинського. Не знаю, настільки вдалим виявилось його «розслідування» історії землі облюбованої. Адже Віктор Федорович намагався її дослідити, хоча в ті часи зробити це було вкрай складно. Приміром, в «Історії міст і сіл Української РСР. Кіровоградська область» (1972 року видання) Ганнинське лише згадано як населений пункт, що підпорядковувався Крупській сільській раді. Вдова письменника Наталія Ганоцька пригадала, що один із старожилів Ганнинського, в якого Віктор Федорович намагався дізнатися щось цікавеньке з історії села, розповів йому анекдотичну історію.

Коли німці увійшли в Ганнинське, то на березі річки побачили чоловіка, що ловив рибу. Офіцер запитав рибалку, яка у річки назва. Абориген лише плечима знизав: «А кат його знає». Тоді німець вийняв з планшета карту і, тицьнувши в неї пальцем, промовив: «Ах ти ж, свиняко, навіть не знаєш, звідки рибу ловиш. Ця річка називається Коноплянкою!»

Відтоді майже нічого не змінилося, хоча й з'явилося таке потужне джерело інформації як Інтернет. Ми все ще перебуваємо в полоні радянського формулювання історії, яке все хороше, що відбувалося до 1917 року, замовчувало та забороняло згадувати щось позитивне про «дворянські гнізда» та їхніх господарів. Власники маєтків мали подаватися винятково як пани-кровопивці, які нещадно експлуатували селян.

Важко збагнути, чому ми у своїй більшості й сьогодні такі байдужі до історії (хоча трапляються, звісно, й винятки). А після цього ще й дивуємося, чому наші села масово вмирають. Звичайно, це не головна причина їхнього зникнення, однак і позаісторичність неабияк сприяє. Адже село без історії — все одно, що дерево без коріння.

Нещодавно в одній з місцевих газет прочитав статтю про Ганнинське, яка мене вразила. Нині тут мешкає приблизно 260 чоловік (переважно пенсіонерів). У селі немає ні школи, ні дитячого садка, ні церкви, ні клубу, а отже належить воно до вмираючих. Щоправда, є поки що бібліотека (звісно без Інтернету) і фельдшерсько-акушерський пункт, на якому встановлена меморіальна дошка, присвячена герою АТО Дмитру Панченку (1979-2014), який 15 років працював у Ганнинському фельдшером, а у 2014 році загинув у Гловайську.

Кореспонденту газети про історію села директор бібліотеки розповіла наступне: «Колись наше село було тільки однією вулицею. Належало до однієї з дач удови якогось офіцера. Була тут і церква православна зі школою. І річка була — Коноплянка. Звалось це все Аннинська волость». От і все!

А тим часом, з доступних в Інтернеті джерел вимальовується зовсім інша картина. Коли й ким засноване село, щоправда, залишається невідомим. До речі, Ганнинське — не первісна назва села, а точніше слободи (так називалися незаселені землі, на яких, рятуючись від панських утисків, засновували поселення втікачі-селяни). Слободу, ймовірно за все, спочатку назвали Божеданівкою. Потім отримала назву Стогівка, коли з'явився перший власник. А ним з 1789 по 1794 рік був Іван Прокопович Стогов — перший городничий Єлисаветграда. На цій посаді він перебував з 1784 по 1787 рік. Тоді ж Стогов побудував дерев'яну церкву в ім'я Різдва Іоанна Предтечі, і слобода стала селом.

Коли у 1795 році городничий був переведений у м. Гайсин, він продав село підполковнику Олексію Петровичу Орлову (1761-1857). Походив цей військовий діяч з донських козаків. На військову службу вступив 13-річним

Олексій Орлов

підлітком у 1774 році. Брав участь у російсько-турецькій війні (1787-1791) у складі Бузького козачого війська, опісля служив у Вознесенському козакому полку. Вершина військової кар'єри Олексія Орлова — командування лейб-гвардії Козачим полком. Нагороджений орденом Св. Георгія 4-го класу (1791), орденом Св. Володимира 4-го ст. та багатьма іншими. Був одружений з уродженкою Єлисаветградського повіту Наталією Красностаковою.

Відомо, що у 1806 році уже в чині генерал-майора О.П. Орлов виклопотав дозвіл на будівництво своїм коштом у Стогівці нової кам'яної церкви замість занепалої дерев'яної. Храм Різдва

Іоанна Предтечі був освячений у 1810 році.

Після виходу у відставку Олексій Петрович жив у своєму маєтку в селі Матусів (нині Шполянського району) на Черкащині, де у 1818 році спорудив чудову церкву на честь Вознесіння Господнього в стилі пізнього класицизму. На відміну від Різдва-Предтеченської церкви у Ганнинському, цей храм уцілів і є окрасою села. До речі, село зі схожою назвою є і у нас: Матусівка Маловисківського району — батьківщина знаного письменника Віктора Олексійовича Погрібного.

Помер Олексій Орлов у 1857 році у віці 96 років. Власником Стогівки він був до 1812 року. А потім, як повідомляють історичні джерела, «...Аннинское было приобретено у А.П. Орлова отставным дивизионным штаб-лекарем Ф.О. Бартолоцци и его зятем генерал-майором А.М. Всеволожским, шефом Елисаветградского гусарского полка, участником Отечественной войны 1812 года. В дальнейшем имене унаследовал младший сын А.М. Всеволожского Матвей Алексеевич, отставной подпоручик Кавказского саперного батальона и заседатель Бобринецкого уездного суда, который 30 марта 1853 года продал Аннинское невестке Анне Михайловне Всеволожской, жене генерал-майора Д.А. Всеволожского, управляющего Кавказскими Минеральными Водами, за 5 000 руб. Сыновья последнего Алексей и Дмитрий Дмитриевичи владели Аннинским (и соседней деревней Безводная) до начала 1880-х гг.»

Сумніви у цій інформації викликає лише твердження, що село уже тоді (у 1812 році) називалося Ганнинським. Найімовірніше, Ганнинським Стогівка стала лише після того, як стала власністю Всеволозьких. Взагалі-то,

село мало б називатися Всеволозьким (вони володіли ним найдовше), однак цього не сталося.

Хто ця Анна (по-нашому Ганна), на честь якої перейменували Стогівку? Можливо, це згадана вище Анна Михайлівна Всеволозьська — власниця села з 1853 року, адже ніяких інших Ганн, крім неї, виявити не вдалося. Тривалий час назву села писали так: Ганнинське (Стогівка). Походила вона з аристократичного роду: дочка командира Естляндського мушкетерського полку полковника Михайла Володимировича Золотницького, онука катеринославського статського радника Матвія Степановича Чайковського та правнучка воронезького віце-губернатора, генерал-майора Пилипа Івановича Ярцева. У 1832 році Анна Золотницька закінчила Жіночий Патріотичний інститут у Санкт-Петербурзі. У шлюбі з Дмитром Олексійовичем Всеволозьким мала п'ятьох дітей: Олексія, Олександрю, Ольгу, Дмитра, Ганну. Як бачимо, у родині з'явилася ще одна жінка з іменем, що найвне у назві села.

Всеволозькі — один з найдавніших дворянських родів Російської імперії. Нас, звісно, передусім цікавить його Єлисаветградська гілка. Заснував її герой Вітчизняної війни 1812 року Олексій Матвійович Всеволозький (1769-1813). На військову службу він вступив у 1786 році. Брав участь у російсько-турецькій війні (1787-1791). Відзначився при облозі та взятті Хотина і Бендер. З 1795 року служив у Єлисаветградському кінно-егерському полку, згодом перейменованому в гусарський. Полковник (1799). В Аустерліцькій битві 1805 року командував батальйоном, був поранений. Генерал-майор (1807). З 1808 року — шеф Єлисаветградського гусарського полку, з яким особливо відзначився у Бородинській битві. Разом з ним у Єлисаветградському гусарському полку з 1795 по 1808 рік служив молодший брат Матвій Всеволозький (1771-1840), якого називали «Всеволозький 2-й» (у відставку вийшов у чині підполковника). «Всеволозький 1-й» нагороджений орденами: Св. Володимира 4-го ст., Св. Георгія 4-го кл., Св. Анни 2-го ст. з діамантами, золотою шаблею «За хоробрість» та ін. Портрет Олексія Всеволозького мав бути представлений у Військовій галереї Зимового палацу, однак написати його не встигли, оскільки 44-річний герой передчасно помер.

Олексій Всеволозький

Проте він встиг двічі одружитися і в першому шлюбі з «італійською дворянкою» Бартоліцею Феліксівною Бартолоцці (1777-1808), дочкою штаб-лікаря на російській службі, мав чотирьох дітей. Знаменитим з них став первісток Дмитро Олексійович Всеволозький (1798-1871). У його

Всеволод Всеволожський

послужному списку зазначено: «Воспитывался в частных заведениях. Языки французский, немецкий, польский, закон Божий, историю, географию, арифметику, геометрию и фортификацию знает, очевидно, владел также итальянским — родным языком матери и деда».

На військову службу Дмитро Всеволожський вступив у 1808 році юнкером у батьків Єлисаветградський гусарський полк як «Всеволожський 3-й». Учасник Вітчизняної війни 1812 року. Був звільнений зі служби за станом здоров'я у 1823 році у чині майора. Через 6 років повернувся в армію, воював на Кавказі, за що у 1830 році відзначений орденом Св. Володимира 4-го ст. з мечами та стрічкою (1830), дослужився до чину полковника. Однак прославився Дмитро Всеволожський на адміністративно-господарському поприщі.

З 1845 по 1857 він — управляючий Кавказькими Мінеральними Водами, генерал-майор на правах військового губернатора. Сучасники відзначали: «Под руководством Д.А. Всеволожского, которого Воронцов назначил управляющим Водами, прокладывались дороги, водопроводы, строились мосты, расширялись и хорошели сады, бульвары, парки. Между курортными “группами” стали ходить omnibusы, перевозившие пассажиров и почту. Именно в это время на Кавминводах появились первые музеи, первое учебное заведение, первый театр, первая библиотека». У свою чергу, князь М.С. Воронцов підкреслював: «Над устройством Минеральных вод генерал-майор Всеволожский трудится с редким усердием, благонамеренностью и бескорыстием». У 1849 році Дмитро Олексійович нагороджений орденом Св. Володимира 3-го ст. У 1857 році за станом здоров'я попросився у відставку й останні 14 років життя провів у родовому маєтку — селі Ганнинському Єлисаветградського повіту, де й помер 10 січня 1871 року. Там же знайшов свій останній притулок і його дід «отставной дивизионный штаб-лекарь Феликс Осипович Бартолоцци» (помер після 1816 року).

А от уже онук «управляющего Кавказькими Мінеральними Водами» Всеволод Олексійович Всеволожський (1872-1943), який народився в Єлисаветграді, «вляпався» у революцію. Навчався у Ризькому політехнічному інституті, де й вступив у РСДРП, був есером, потім меншовиком. У 1897 році був заарештований, засуджений на 3 роки заслання до Вятської губернії. До 1910 року працював у Вятському губернському земстві спочатку статистиком, потім завідувачем відділення, був кандидатом до Установчого Зібрання. Після захоплення білими Єкатеринбурга влітку 1918 року увійшов до складу антирадянського, так званого Уральського обласного уряду това-

ришем (заступником) міністра фінансів (за іншими джерелами обіймав посаду міністра фінансів в уряді адмірала Колчака). Після поразки емігрував, однак уже в 1922-му покався і повернувся у Радянську Росію. Працював у Наркомпроді, податковому управлінні Наркомфіну. З 1924 по 1926 рік був завідувачем Кавказького відділення державної карткової монополії та одночасно заступником управляючого крайовою конторою Держстраху. У 1926 році перейшов на службу в Москву в Головне правління Держстраху. Згодом був репресований. А помер нащадок славетного роду Всеволод Олексійович Всеволозький у будинку ветеранів у Коломні.

Феномен Ганнинського ще й у тому, що кількість його мешканців не перевищувала 400 осіб як до революції 1917 року, так і в радянські та новітні часи. Приміром, у 1859 році у селі мешкало 232 особи, у 1886-му — 262. Щоправда, за даними на 1894 рік у Ганнинському, в якому розмістили волосну управу, проживало 416 осіб. Ганнинській волості підпорядковувалося понад 50 населених пунктів (сіл, хуторів, економій) з населенням 7 695 осіб. Крім волосної управи та православної церкви з церковно-парафіяльною школою на 33 учні, у Ганнинському функціонувала земська поштова станція.

В державному архіві Одеської області частково збереглися метричні книги Предтеченської церкви села Ганнинського за 1799-1810 роки. Оскільки в них духовенство реєструвало акти громадянського стану (хрещення, шлюби та поховання) членів громади з фіксацією днів і років народження, вінчання, смерті, то це чи не найважливіше історичне джерело. Звісно, для тих, хто зацікавиться історією села Ганнинського.

ЧЕРВЕНЬ

1

1 (1923) — 95 років тому народився (м. Олександрія) Сергій Васильович Рябченко (1923-1992), художник-графік. У 1953 закінчив Одеське художнє училище, де навчався у Л. Мучника та М. Павловського. Учасник Другої світової війни, нагороджений орденами Червоної Зірки та Вітчизняної війни, медалями. Працював у галузі станкової графіки (рисунок, ліногравюра, літографія, акварель). Учасник республіканських (з 1954), всесоюзних (з 1957) та зарубіжних (з 1956) виставок. Основні твори в серіях: «Одеські пейзажі» (кол. ліногр., 1945-1961), «Військовий флот» (офорт, 1959-1960), «Легендарні герої громадянської війни» (ліногр., 1963-1965) та ін. Відомими художниками стали син Василь Рябченко та внук Степан Рябченко. Член Спілки художників СРСР.

2

2 (1948) — 70 років тому народився (с/мт Салькове Гайворонського району) Валерій Семенович Пономарчук, лікар. У 1974 закінчив Одеський медичний інститут. З 1974 працює в Інституті очних хвороб і тканинної терапії АМН України ім. В.П. Філатова (м. Одеса). Доктор медичних наук (1995). Старший науковий співробітник, керівник лабораторії функціональних методів дослідження, професор (1998). Створив новий напрям в офтальмології — «вегетоофтальмологію», розробив унікальний комплекс діагностичних методик для ранньої діагностики патології зорового аналізатора, низку діагностичних і лікувальних офтальмологічних стимуляторів типу «фосфен». Віце-президент Товариства офтальмологів України.

3

3 (1933) — 75 років тому народився (с. Близня Ружанського району Брестської області) Михайло Іванович Рубець, авіатор. У 1963 закінчив Краснокутське льотне училище цивільної авіації. Працював пілотом у Томському й Хабаровському об'єднаних авіазагонах, з 1970 — командир ланки літаків АН-2. Після перенавчання на літак АН-24 у Кіровоградській школі вищої льотної підготовки повернувся до Хабаровська. У 1978 закінчив командний факультет Ордена Леніна Академії цивільної авіації у Ленінграді. З 1978 до 1987 працював заступником начальника з льотної підготовки Ризького льотно-технічного училища цивільної авіації. З 1987 — начальник Кіровоградського вищого льотного училища цивільної авіації, після його реорганізації був ректором Кіровоградської державної льотної академії цивільної авіації

України (до 2009). Кандидат технічних наук (1996), професор (1997). Обирався депутатом обласної ради. Заслужений працівник транспорту України.

4 (1968) – 50 років тому народилася (сmt *Олександрівка*)

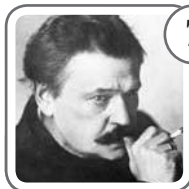
Ірина Костянтинівна Верігіна, громадський і державний діяч, політик. З 1987 по 1995 родина мешкала у Магаданській області РФ. У 1991 закінчила історичний факультет Хабаровського педагогічного інституту, 5 років викладала історію в школі. З 1995 по 2005 – ведуча телебачення, референт, заступник редактора студії ТОВ ТРК «Луч» (м. Красний Луч Луганської області). Відкрито засуджує військову агресію Російської Федерації на території Луганської та Донецької областей, спрямовану проти України. З 17.03.2014 по 10.05.2014 – перший заступник голови Луганської облдержадміністрації, потім виконувала обов'язки голови (по 16.09.2014). З 2015 – член координаційної ради Всеукраїнської громадської правозахисної організації «Сила права», заснованої народним депутатом України Андрієм Сенченком.

4

7 (1863) – 155 років тому народився **Володимир**

Леонідович Дуров (1863-1934), артист цирку, клоун-дресирувальник. Разом з братом Анатолієм – засновник знаменитої циркової династії. В юності захопився дресированням, відвідував лекції І.М. Сеченова з фізіології тварин. Дебютував у 1879. Отримав популярність як соло-клоун і дресирувальник, використовував у сатиричних номерах тварин. Розробив уперше в Росії систему дресировання, засновану на вивченні природних інстинктів і рефлексів тварин. Став основоположником і пропагандистом так званого м'якого дресировання, в основі якого лежить гуманне поводження з тваринами, використання головним чином смакового заохочення. Цей метод згодом застосовувався усіма Дуровими та більшістю радянських дресирувальників. У 1912 організував у Москві куток-музей (нині Куток ім. В.Л. Дурова). В *Єлисаветграді* у кінотеатрі «Зірка» показував виставу за участю дресированих білих мишей. Про перебування в *Єлисаветграді* згадує в нарисах «Московский слоненок Беби» и «Важна ли порода для охотничьей собаки». Заслужений артист РРФСР (1927).

7

7 (1918) – 100 років тому народився (м. *Новогеоргіївськ*,

Світловодськ) **Федот Пилипович Гайворонський** (1918-2013), військовий діяч. З вересня 1936 по серпень 1937 працював учителем неповної середньої школи села Глинськ Новогеоргіївського району. У Червоній Армії – з вересня 1937. У 1939 закінчив Московське піхотне

7

училище, був направлений у Забайкальський військовий округ. Брав участь у боях на річці Халхін-Гол. Начальником штабу 488-го стрілецького полку брав участь у Сталінградській битві, за що був нагороджений орденом Олександра Невського №183 (1943). У подальшому воював на 3-му Українському та 1-му Білоруському фронтах. З серпня 1943 по липень 1945 – начальник оперативного відділу штабу 29-го гвардійського стрілецького Лодзинського корпусу 8-ї гвардійської армії, підполковник (з жовтня 1943). Нагороджений: двома орденами Червоного Прапора, двома – Вітчизняної війни 1-го ст. та орденом Леніна. У 1947 закінчив Військову Академію ім. М.В. Фрунзе (з присвоєнням звання полковник), у 1955 – Вищу Військову Академію ім. К.Є. Ворошилова. З березня 1969 по 7.10.1988 служив у Академії Генерального штабу спочатку начальником кафедри, а потім заступником начальника Військової Академії Генерального Штабу К.Є. Ворошилова з наукової роботи. Генерал-полковник. У післявоєнний час нагороджений орденом Червоного Прапора, двома орденами Червоної Зірки та ін.

7

7 (1938) – 80 років тому народився (с. *Олексіївка Добровеличківського району*) **Владислав Петрович Вінницький** (1938-2006), фахівець у галузі обчислювальної техніки. У 1965 закінчив Харківський інститут інженерів залізничного транспорту. Відтоді до 1971 працював в Інституті кібернетики АН УРСР (Київ). З 1972 до 1993 – у Держплані УРСР (згодом Інститут проблем інформатики Міністерства економіки України). Від 1993 – професор кафедри засобів телекомунікацій Інституту телекомунікаційних систем НТТУ «КПІ». Доктор технічних наук (1986), професор (1988).

8

8 (1843) – 175 років тому народився (с. *Новий Двір Мінської області*) **Федір Гнатович Стравінський** (1843-1902), співак. У 1869 закінчив Ніжинський юридичний ліцей, 1873-1876 співав у Київській опері. З 1876 – соліст Маріїнського театру у Петербурзі. *Своєю виконавчою діяльністю продовжував традиції великого співака О. Петрова (уродженця Єлисаветграда). Більше місяця (з 18.08 по 24.09.1876) гастролював у Єлисаветграді, де вперше виконав партію Мельника в опері О. Даргомижського «Русалка»; грав у 12 спектаклях. Понував для картини І.Ю. Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану» (похмурий осавул). Батько композитора Ігоря Стравінського.*

8 (1938) – 80 років тому народився (с. *Нова Осота Олександрівського району*) **Микола Павлович Шмарко**, скульптор. Закінчив Львівське училище при-

кладного мистецтва ім. І. Труша (1968). Педагоги з фаху – Т.І. Дроган, М. В. Скибінський, Т.І. Матвієнко. Основні твори: «Осінь» (1973), «Портрет героя війни і праці А. Герасименко» (1985), «Портрет ветерана війни П. Протченко» (1988), «Андрюша» (1980), «Художник Ф.І. Міщенко» (2004) та ін. Член Національної спілки художників України (2006).

8

8 (1943) – 75 років тому народився (Мурманська область) **Володимир Костянтинович Іванець** (1943-2006,

м. Кіровоград), тренер з легкої атлетики. У 1965 закінчив Вінницький державний педагогічний інститут. З 1965 року працював тренером-викладачем з легкої атлетики ДЮСШ спортивного клубу «Зірка». Підготував 15 майстрів спорту СРСР та 2 майстрів спорту міжнародного класу з легкої атлетики. З 1996 по 1998 працював тренером юніорської збірної команди з легкої атлетики Китайської Народної Республіки. З 1998 по 2006 – тренером-викладачем ДЮСШ обласної організації Всеукраїнського фізкультурно-спортивного товариства «Колос». Під час відзначення 100-річчя вітчизняної легкої атлетики визнаний Федерацією легкої атлетики України кращим тренером Кіровоградської області за всі роки її існування. Заслужений тренер України (1993). Заслужений працівник фізичної культури і спорту України (2003). З 2007 у Кіровограді проводиться щорічний легкоатлетичний крос пам'яті Іванця.

8

8 (1953) – 65 років тому народився (с. Чаплине Світловодського району) **Віктор Ваніфатович Безверхий** (1953-2009), громадський діяч, благодійник, перший президент ФК «Динамо» Київ. У зв'язку з будівництвом Кременчуцького водосховища сім'ю переселили до Світловодська, де Віктор закінчив середню школу.

У 1976 закінчив фізичний факультет Київського державного університету імені Тараса Шевченка. З 1976 по 1979 працював на київському заводі «Арсенал» інженером-дослідником центрального конструкторського бюро. Автор багатьох публікацій у наукових журналах, чотирьох винаходів. У 1987 очолив один з перших у СРСР Київський центр науково-технічної творчості молоді «Прогрес» (згодом АТ Іноваційний центр «Прогрес», існував до 1998). З 1989 по 1993 був президентом футбольного клубу «Динамо Київ» який був створений в порядку експерименту як державно-громадське об'єднання. Динамівці почали виходити на футбольне поле у жовто-блакитній формі. У 1998-2002 – директор державного підприємства «Інформаційно-видавничий центр «Держінфотур», з 2002 по 2007 – генеральний директор державного підприємства «Національна

8

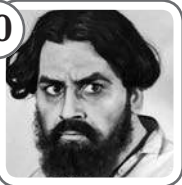
туристична організація» (НТО). Одним з перших виступав за проведення національного чемпіонату України. Був організатором і меценатом першої в незалежній Україні виставки-ретроспективи «Український авангард – 20-40-ті, 60-80-ті роки», першої масштабної виставки «Сучасне мистецтво України» за кордоном, яка з успіхом пройшла влітку 1992 року у Відні. Був ініціатором і першим меценатом робіт з відродження Михайлівського Золотоверхого собору.

9

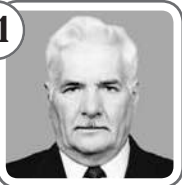
9 (1928) – 90 років тому народився (с. Шпакове Новомиргородського району) **Семен Устинович Гончаренко**, фізик-методист і педагог. Закінчив фізико-математичний факультет КДПІ ім. О. С. Пушкіна (1952). З 1955 працює в НДІ педагогіки. Дійсний член АПН України, академік-секретар Відділення дидактики, методик та інформаційних технологій у навчанні (з 1992). Досліджує проблеми гуманітаризації шкільної освіти, методології педагогіки, вивчення фізики в середній школі. Автор підручників з фізики для середньої школи (зокрема «Книжки для читання з фізики, 7 клас: Теплові явища»; 1985), педагогіки й методики навчання фізики для педвузів, упорядник «Українського педагогічного словника» (1997). Доктор педагогічних наук, професор. Підготував 20 докторів і 50 кандидатів наук. Опублікував понад 250 наукових праць. Заслужений діяч науки і техніки України.

10

10 (1923) – 95 років тому народився (с. Аджамка Кіровоградського району) **Леонід Андрійович Литвиненко** (1923-2006), актор. У 1941 закінчив Чорноморське військово-морське училище в Севастополі. Учасник Другої світової війни, має бойові нагороди. Працював у 1949-1950 художнім керівником Олександрійського районного Будинку культури. З 1950 по 1952 – актор Білоцерківського українського драматичного театру ім. П. Саксаганського. У 1953-1957 – Тернопільського ім. Т. Шевченка. З 1957 по 1990 – провідний актор Херсонського українського музично-драматичного театру імені Миколи Куліша. Кращі ролі: Боруля («Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого), Зброжек («Маклена Грасса» М. Куліша), Ананій Яковлев («Грка доля» О. Писемського) та ін. Народний артист УРСР (1981).

11

11 (1938) – 80 років тому народився (м. Кіровоград) **Валентин Васильович Луньов**, фахівець у галузі ливарного виробництва. У 1956 закінчив Кіровоградський машинобудівний технікум, у 1961 – Запорізький машинобудівний інститут (інженер-механік за спеціальністю «Машини та технологія ливарного виробництва»). Доктор

технічних наук (1985), професор (1986). З 1986 – завідувач кафедри машин і технологій ливарного виробництва Запорізького національного технічного університету (ЗНТУ). Водночас від 1992 – директор Фізико-технічного інституту ЗНТУ. Досліджує проблеми підвищення фізико-механічних властивостей ливарних сплавів. Автор багатьох підручників та монографій: «Сера і фосфор в сталях» (1988), «Неметаллические включения в сталях, чугунах и ферросплавах» (2006), «Атлас неметаллических включений в сталях» (2012) та ін. Заслужений діяч науки і техніки України (1998).

13 (1948) – 70 років тому народився (с. Мечиславка Ульяновського району) **Анатолій Михайлович Дворський** (1948-2010), художник декоративно-прикладного мистецтва (кераміст, графік, дизайнер). Закінчив Київський художньо-промисловий технікум та факультет художньої кераміки Львівського інституту прикладного і декоративного мистецтва (1976). З 1977 працює у Кіровограді. Викладав у КІРУЕ на кафедрі художньо-промислового дизайну та КДПУ ім. В.К. Винниченка. Учасник виставок: «Фізкультура і спорт» (1983), «Світ і молодь» (1985), «Мальовнича Україна» (1990), «Барви степу» (1994), «Художники України» (Берлін, 2003) та ін. Член Національної Спілки художників України (2000). Твори зберігаються в музеях та приватних збірках України, Польщі, Німеччини та Росії. *Персональна виставка влаштовувалась в ОУНБ ім. Д.І. Чижевського (1999). Лауреат обласної премії в галузі образотворчого мистецтва імені Олександра Осмьоркіна (2007).*

13

14 (1938) – 80 років тому народився (м. Кіровоград) **Фелікс Михайлович Хлистов** (1938-2010), інженер-теплоенергетик. У 1961 закінчив Київський політехнічний інститут. Працював на будівництві теплової електростанції (ТЕС) м. Ангарськ (Іркутська область), Єрмаковської ТЕС (Казахстан) та ін. З 1969 – у тресті «Південнотеплоенергомонтаж» на Трипільській ТЕС: заступник головного інженера тресту, керівник виробничого відділу, заступник керуючого ТЕС. Активний учасник та один з керівників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Написав про це спогади «БТР генерала Хлистова» (2007). В останні роки життя – член Наглядової Ради ВАТ «Південнотеплоенергомонтаж». Почесний енергетик УРСР. Почесний енергетик СРСР.

14

14 (1938) – 80 років тому народився (с. Світлопіль Олександрійського району) **Станіслав Миколайович Янчуков**, профспілковий діяч, журналіст, краснавець. Закінчив філологічний факультет КДПІ ім. О.С. Пушкіна та Вищу партійну

14

школу. Працював на виробництві, перебував на комсомольській і партійній роботі. У 1983 обраний секретарем обласної ради профспілок, у 1991 – заступником голови Федерації профспілок області. У 1997-1998 – начальником обласного управління в справах преси та інформації. Голова обласної виборчої комісії по виборах до місцевих рад у 1990, 1994, 1998, 2002. Включений у довідникову книгу «Профспілкові діячі України. 167 біографій» (Київ, 1997). З 1998 – головний редактор Центрально-Українського видавництва. Здійснив редакційну підготовку більше 200 історико-краєзнавчих та художніх видань місцевих авторів. Автор книг: «Весна і 40 тисяч посмішок» (2003), «На чолі місцевого самоврядування» (2004), «3 іменем Ястребова» (2005), «До спортивних вершин. Нариси з історії фізичної культури і спорту Кіровоградщини» (у співавт.) (2016) та ін. З 2006 по 2018 – літературний редактор 12 випусків щорічного альманаху «Історичний календар Кіровоградщини». Лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова (2005).

16

16 (1963) – 55 років тому народився (м. *Олександрія*) **Віктор Миколайович Карталиш** (1963-2016), герой АТО. У 1986 закінчив Дніпропетровський медичний інститут. Працював лікарем-фтизіатром в *Олександрійському протитуберкульозному диспансері*, анестезіологом в реанімації *Олександрійської районної лікарні*, лікарем-терапевтом *Петрівської виправної колонії №49*. У квітні 2015 мобілізований в АТО. Після курсу підготовки військового лікаря закріплений ординатором у медичну роту військової частини 30-ї окремої механізованої бригади. Близько року провів в АТО, надаючи медичну допомогу бійцям. Отримав контузію, пройшов лікування в Кіровоградському військовому госпіталі й знову повернувся на передову. Помер від крупозної пневмонії у Львівському військовому шпиталі. Похований в *Олександрії на Верболозівському кладовищі*.

16

16 (1988) – 30 років тому народився (с. *Розалівка Котовського району Одеської області*) **Ігор Іванович Коваленко**, герой АТО. З 1992 родина мешкає у с. *Ємилівка Голованівського району*. Навчався у *Заваллівській школі-інтернаті*. У 2008-2009 служив у Збройних Силах України. Після служби в армії працював у Києві. 26.04.2015 був мобілізований Голованівським районним військовим комісаріатом до лав ЗСУ. Молодший сержант, командир 1-го розвідувального відділення розвідувального взводу 3-го механізованого батальйону 28-ї окремої Одеської механізованої бригади. Загинув 13.05.2016 під час виконання службо-

вих обов'язків поблизу населеного пункту с. Тепле Станичне Луганської області.
Похований на кладовищі в селі Ємилівка Голованівського району.

16 (1988) – 30 років тому народився (м. Світловодськ) **Олег Васильович Хомчук** (1988-2014), герой АТО. Закінчив Світловодську ЗШ №10, захоплювався музикою. Одружився та проживав у Дніпропетровську. Мобілізований, служив гранатометником в 93-й окремій механізованій бригаді. Загинув 29.08.2014 під час виходу з Іловайського котла т. зв. «зеленим коридором» разом зі значною частиною бійців 93-ї окремої механізованої бригади. Був ексгумований пошуковцями Місії «Евакуація-200» («Чорний тюльпан») 11.09.2014. Впізнаний за експертизою ДНК. Похований у м. Дніпропетровську. *На фасаді Світловодської ЗШ №10 встановлено меморіальну дошку.* Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» III ступеня (2015).

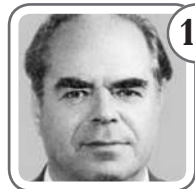
16

17 (1938) – 80 років тому народився (м. Мала Виска) **Павло Якович Бровченко**, хоревий диригент, композитор, педагог. Брат поета В.Я. Бровченка (1931-2013). У 1959 закінчив Одеське музичне училище, у 1972 – Харківський інститут культури. У 1959-1967 – учитель музики і співів СШ №3 у м. Мала Виска. *З 1967 по 2000 – засновник і директор Маловисківської дитячої школи мистецтв.* З 1964 – засновник, художній керівник і диригент самодіяльної народної хорової капели м. Мала Виска. Голова обласного об'єднання самодіяльних композиторів. Автор понад 100 вокально-хорових творів у пісенних збірках: «Голуби» (1993, на вірші Володимира Бровченка), «За синьою долиною» (1997), «Козаки-степовики» (1997) та ін. Член Всеукраїнської музичної спілки. Заслужений працівник культури України (1997).

17

18 (1913) – 105 років тому народився (м. Новомиргород) **Петро Микитович Біба** (1913-2002), поет. *Після закінчення трудової школи працював у Новомиргородській районній газеті.* Учасник Другої світової війни. Закінчив Нікопольський учительський інститут (1950). У 1962-1975 – головний редактор газети «Культура і життя». Автор збірок: «Братерство» (1948), «Великий почин» (1954), «З любов'ю» (1956), «Слухаю серце» (1958), «А ми – навколо сонця» (1961), «Струм» (1967), «Вись» (1970), «Час» (1973), «Краплини теплої дощу» (1980), «З вершини літ» (1986), «Цвіт багрянний» (1988), «Грані» (1998) та ін. *Почесний громадянин м. Новомиргорода.* Заслужений працівник культури УРСР.

18

18

18 (1928) — 90 років тому народився (с. Шевченкове на Кіровоградщині) Сергій Петрович Плачинда (літературний псевдонім **Сергій Кожухар**) (1928-2013), письменник (прозаїк, публіцист, критик). У 1953 закінчив філологічний факультет Київського університету та аспірантуру при Інституті літератури АН УРСР, де й надалі працював науковим співробітником. Його перу належать літературознавчі монографії «Композиція і характери в новелах Ю. Яновського» (1957), «Майстерність Ю. Яновського» (1969) та перша в постсталінській Україні книга про О. Довженка (1964). У 1960 був звільнений «за український націоналізм». Автор багатьох повістей: «Брати Місяця» (1959) про геніального українського конструктора космічних кораблів Ю. Кондратюка-Шаргея; «Неопалима купина», яка згодом була вилучена з бібліотек і продажу за «націоналістичний ухил»; «Там, де тихая Вись» (1977), «Київські фрески» (1982), «Козаки в Дюнкерку» (2003), «Козак – душа правдивая» (2004) та ін.; романів «Степова сага» (1977), «Шуга» (1986), «Олександр Довженко» (1980), «Юрій Яновський» (1986), «Ревучий» (1988), «Балада про степовика» (1987). Упорядник книги «Довженко і світ. Творчість Довженка в контексті світової культури» (1984). Уклав «Словник давньоукраїнської міфології» (1993), автор книжок «Міфи і легенди Давньої України» (2006), «Лебедя. Як і коли виникла Україна» (2005), «Як українські міфи по світу розійшлися» (2009). Член Спілки письменників України (1960). *Син Володимир Сергійович Плачинда (народився в Кіровограді у 1955) – кандидат історичних наук, сходознавець, дипломат, тимчасовий повірений у справах України в Саудівській Аравії.*

19

19 (1963) — 55 років тому народився (с. Велика Хортиця Запорізької області) Андрій Михайлович Наєждін, художник (живописець і графік), мистецтвознавець, поет. *Син народного художника України Михайла Наєждіна.* У 1986 закінчив Дніпропетровське художнє училище, згодом – факультет історії та теорії мистецтва Київського художнього інституту. *Працює науковим співробітником Кіровоградського художньо-меморіального музею О.О. Осмьоркіна.* Автор статей з проблем українського національного мистецтва у часописі «Образотворче мистецтво». Член Національної Спілки художників України. Твори експонувалися на обласних, республіканських та зарубіжних виставках. У Києві видано каталог виставки М. і А. Наєждіних «1 + 1» з добіркою віршів А. Наєждіна. Основні цикли творів: «Канівська феєрія», «Життя храму», «Титани і Боги», «Миттєві сни дорослих дітей» та ін. У 2005 видано каталог виставки «Родина Наєждіних», яка експону-

валася у Києві. Двічі лауреат обласної премії в галузі образотворчого мистецтва імені Олександра Осмьоркіна (2008, 2010). Лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова (2015). Заслужений художник України (2013).

20 (1943) — 75 років тому народився (с. Великі Трояни Благовіщенського району) **Василь Григорович Окіпняк**, спортсмен (баскетболіст). Центровий київської команди «Будівельник» (зріст 210 см), що в ті роки була однією з найсильніших в Європі. Гравець збірних УРСР та СРСР. Багаторазовий чемпіон Української РСР. Переможець Спартакіади народів СРСР. Чемпіон Всесвітньої олімпіади (1961). Після завершення спортивної кар'єри успішно працював дитячим тренером у школах НДР. Майстер спорту міжнародного класу.

20

24 (1898) — 120 років тому народилася (м. Сміла Черкаської області) **Олена Журлива** (справжнє прізвище **Олена Костянтинівна Котова**) (1898-1971), поетеса, педагог. Закінчила Київський інститут народної освіти, співала у Харківській опері, вчителювала у різних школах України. Як поетеса формувалася у колі О. Олеся, П. Тичини, В. Сосюри. Член Спілки письменників СРСР з 1934. У 1937 репресована. Після звільнення жила і вчителювала у Кіровограді, після смерті її ім'я присвоєно міській загальноосвітній школі №3 (1998) та одній з вулиць міста. Автор 11 збірок поезій: «Металом горно» (1926), «Багряний цвіт» (1930), «Земля в цвіту» (1964), «Вибране» (1974) та ін.

24

24 (1958) — 60 років тому народився (с. Рівне Новоукраїнського району) **Анатолій Анатолійович Вишневецький**, художник-оформлювач. У 1984 закінчив Одеське театральне художньо-технічне училище: художник-проектант. Основні твори: музей письменника М.А. Булгакова у Києві; літературний музей, м. Одеса (1982); обласний фотосалон «Торжество», м. Дніпропетровськ (1987); музей мінералів, м. Кривий Ріг (1989); обласний театр ляльок, м. Дніпропетровськ (1990); шатерні споруди, м. Київ (1999-2000). Член Національної спілки художників України (2000).

24

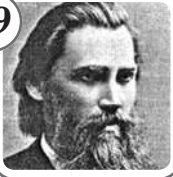
26 (1973) — 45 років тому народився (м. Кіровоград) **Юрій Валерійович Смірнов**, поет, кіносценарист, журналіст, продюсер. Навчався у Харківському університеті (біологія) та філологічному факультеті КДПУ імені Володимира Винниченка. Був одним із засновників та капітаном легендарної кіровоград-

26

ської команди КВК «СКІФ». Продюсер комедійних стрічок «Между первой и второй», «Пушкен» та ін. Автор сценаріїв (у співдружності з Вадимом Мурованим) до фільмів та серіалів: «На білому катері», «З днем народження, королево!», «Костоправ», «Синдром Дракона» та ін. Вірші друкувалися у журналі «Новый мир» та інших часописах. Фіналіст конкурсу поезії «Заблудившийся трамвай» (м. Санкт-Петербург). Підготував до друку книгу вибраних поезій «Песни Спонсоров». Лауреат Петербурзької поетичної премії імені Геннадія Григор'єва (2015).

29

29 (1848) – 170 років тому народився (м. Херсон) **Павло Захарович Рябков** (1848-1927), громадський діяч, етнограф, краєзнавець. Закінчив гімназію, земельно-таксаторські класи. За участь у революційно-народницькому гуртку А. Желябова (Одеса, 1877) був заарештований та засланий до Сибіру. Після повернення працював земським землеміром у Єлисаветграді (з 1892 до 1901). Перебував в еміграції, слухач Російської вищої школи у Парижі, в якій викладали І. Мечников, М. Ковалевський, Ф. Вовк (до 1903). У 1903-1904 разом з Ф. Вовком та І. Франком брав участь в етнографічній експедиції по Галичині та Буковині. З 1907, мешкаючи в Єлисаветграді, допомагав Ф. Вовку створювати український розділ Етнографічного музею у Петербурзі. Протягом 1908-1911 зібрав для цього музею 364 об'єкти культури, більшість яких стосується козаччини. Зокрема 1908 придбав для нього чумацьку мажу (віз) та чабанську гарбу; збирав на Єлисаветградщині писанки (с. Рівне), рецепти народної медицини, лікарські трави, багато фотографував на місцевих ярмарках тощо. Зібране Рябковим зберігається у Музеї етнографії народів СРСР. Був секретарем Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамотності й ремесел (з 1892), писав звіти про його діяльність та надрукував історичний нарис (1903). Один із засновників та перших директорів Єлисаветградської громадської бібліотеки (з 1897). З 1914 – член Єлисаветградського лекційного бюро з влаштування народних читань і дитячих майданчиків при міській управі. У 1914 у Петербурзі надрукована його праця «Чумацтво». За ініціативою Рябкова в Єлисаветграді створено краєзнавчий музей з картинною галереєю (1921) та Музей Революції.

СЕЛО КОПАНКИ: ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТ ОЛЕКСАНДР ОВОДОВ І РОДИНА ЕРДЕЛІ

Цей сюжет мені підказав давній знайомий, помічницький краєзнавець Іван Андрійович Гуца. Якось у лікарні він познайомився з уродженцем села Копанки Маловисківського району, який розповів йому, що на сільському кладовищі зберігся надмогильний пам'ятник царського генерала. А коли Гуца засумнівався, то, як неспростовний доказ, наступного разу привіз фотознімки надгробка з написом: «Генераль-лейтенантъ Александръ Николаевичъ ОВОДОВЪ (1844-1907)». Щоправда, виявилось, що вціліли лише рештки пам'ятника, однак і це можна вважати дивом у катаклізмах ХХ століття.

На території Єлисаветградського повіту було поховано не один десяток видатних військових діячів (згадаймо хоча б генералів Георгія Емануеля та Олександра Самсонова, героя війни 1812 року та одну з ключових постатей Першої світової війни) — не вціліло жодного поховання! А от Оводова пощастило! Старожили Копанок розповідали, що похований він був у склепі поблизу церкви. Усипальню, як заведено було у селян після революції 1917 року, пограбували й зруйнували. А от прах генерала не залишили напризволяще, а перенесли на кладовище, що сприймається нині як щось неймовірне.

Спочатку я зацікавився сайтом Копанківської загальноосвітньої школи. Інформація, яка там розміщена, заінтригувала: «Освіту діти села Копанок і навколишніх сіл здобували при Олено-Костянтинівській церкві (1893 р.). Пізніше поруч з цим святим храмом була побудована церковно-приходська школа, яка була відкрита в 1904 році. Кошти на побудову і церкви, і школи дав відставний генерал-лейтенант Оводов Олексій Іванович, який був в опалі царя і відбував тут заслання».

Однак, як виявилось згодом, ці відомості висмоктані із пальця і жодним чином не відповідають дійсності. По-перше, як свідчать метричні книги Олено-Костянтинівської церкви, перші записи в них датуються... 1781 роком. По-друге, Оводова звали не Олексій Іванович, а Олександр Миколайович, що особливо дивно, адже надгробок у селі зберігся. Ну і звісно, те,

*Олено-Костянтинівська церква,
бля якої був похований Оводов*

що він надав кошти на побудову храму та школи, буцімто відбуваючи заслання у Копанках, — відверта вигадка.

А тим часом в Інтернеті інформація про Олександра Миколайовича Оводов, хоча й лаконічна, наявна. Власне кажучи, це не стільки біографічна довідка, скільки його послужний список. Народився Оводов 3 березня 1843 року (місце народження не вказано). У 1863 році закінчив Нижегородський кадетський корпус, у 1864-му — Павловське військове училище, у 1865-му — Михайлівське артилерійське училище. Чин капітана отримав у 1875 році, під-

полковником став у 1877 році, полковником — у 1881 році, генерал-майором — у 1895-му.

Оводов — учасник російсько-турецької війни 1877-1878 років. Був командиром 17-ї кінно-артилерійської батареї (з 1879 року), з 1892-го — командир 29-го драгунського полку, з 1895-го — командир 2-ї бригади 12-ї кавалерійської дивізії. З 1896 по 1900 рік — командир 2-ї окремої кавалерійської бригади. У 1900 році Оводов звільнений у відставку з наданням чину генерал-лейтенанта.

Годинник генерал-майора Оordova

А ще у 2009 році Інтернет-аукціон «Монети і медалі» виставив на продаж (№ 60. Лот 99) годинник з детальним описом: «Часы карманные подарочные, от командира 2-й отдельной кавалерийской бригады генерал-майора А. Оordova.

Швейцария, Флёрье (механизм). Торговый дом “Павел Буре”, 1897 г. № 37858. Серебро, золото. Диаметр 53,2 мм. На крышках часов помещены золотые накладные детали: на верхней — вензель “ПВ”, а на нижней — даты “1888-1898”. Надписи: на внутренней крышке, закрывающей механизм, в четыре строки — “Павель Буре /поставщикъ/ Двора Его Величества/№ 37858”; на внутренней стороне верхней крышки (гравировка) — “Отъ Генерала/А. Оordova”... Часы на ходу. Сохранность почти отличная, стекло — пластмассовое». Не встановлено, щоправда, кому подарував Оводов цей годинник. А можливо й не дарував зовсім, інакше прізвище щаслив-

чика було б вказано. Та хоч як там було, годинник Оводова хтось придбав за 100 тисяч рублів.

От і вся наявна на сьогодні інформація про Оводова в Інтернеті. Судячи з усього, нічим особливим, як військовий діяч, він не уславився. Найцікавіше в його біографії пов'язане з одруженням. В історію Оводов увійшов передусім як другий чоловік Леоніди Никанорівни Ерделі (1843-1914), представниці однієї з найвідоміших дворянських родин Єлисаветградського повіту, що володіли Ерделівкою, Копанками, Миролюбівкою та багатьма іншими селами. Перший чоловік Леоніди Никанорівни (дочки майора Тулуб'єва) Георгій Якович Ерделі (1807-1876) був старший від неї на... 36 років. Після його смерті, згідно із заповітом, вона й стала власницею села Копанки.

Коли й де вона познайомилася з Оводовим, в якому році побралися, встановити поки що не вдалося (принаймні до 1890 року Леоніда Никанорівна ще значиться як удова статського радника Ерделі).

Швидше за все, це сталося, коли Оводов вийшов у відставку. А це, нагадую, 1900 рік. Якщо це так, жениху було 56 років, а нареченій — 57. Взагалі, це був доволі дивний шлюб. Адже вдова була матір'ю... сімох дітей, щоправда уже повнолітніх: Ольги, Віри, Леоніди, Георгія, Якова, Павла та Івана.

Особливо допитливих читачів, яких зацікавила історія цієї славетної родини, відсилаю до надзвичайно цікавих та пізнавальних мемуарів онука Леоніди Никанорівни Георгія Яковича Ерделі (1883-1954), вперше опублікованих у 2009 році, та до монографії історика Ольги Морозової «Баловень судьбы: генерал Иван Георгиевич Эрдели» про її наймолодшого сина, що побачила світ у 2013 році в Москві, в якій згадуються наші Ерделівка, Копанки, Єлисаветград.

Про Копанки тих часів дізнаємося чимало цікавого: «Имение было не-маленьким и богатым. Землемер так описал это владение: ...Под господским двором и садом 1 дес. 1 200 саж., бывшим старым током 1 дес. 2 100 саж., старым загоном и постройками 1 500 саж., под бывшим старым амбаром 200 саж., кирпичным заводом 360 саж., левадою ниже плотины и бывшей водяной мельницы 2 дес. 950 саж., господским трактиром 400 саж., усадьбою церковно-служителей 654 саж., двумя экономическими усадьбами и садом 1 дес. 4 саж., селищем и бывшим садом 11 дес. 2 092 саж., под прудом и истоками 11 дес. 900 саж., берегом для очистки пруда по 6 саж. 1 дес. 240 саж., из общего выгона 26 дес. 2 230 саж., итого 59 дес. 830 саж.; полевой, пахатной и сенокосной 528 дес. 400 саж., под болотистыми местами и истоками 4 дес. 344 саж., садом и левадою при меже села Эрделевки 5 дес. 410 саж., под дорогами 2 дес. 900 саж. А всего в окружной меже, за исключением крестьянской, 599 дес. 484 кв. саж.»

Генерал від кавалерії, один із засновників Добровольчої армії Іван Георгійович Ерделі (1870-1939) — найзнаменитіший з дітей Леоніди та Георгія Ерделі. А, отже, генерал-лейтенант Олександр Миколайович Оводов, як другий чоловік його матері, доводиться Івану Ерделі вітчимом, хоча навряд чи вони бодай раз зустрічалися.

Варто згадати також і дочок Ольгу, Леоніду та Віру Ерделі. Перша вийшла за найвидатнішого діяча Єлисаветградського повітового земства Павла Олександровича Зеленого (1839-1912), друга стала дружиною найвидатнішого діяча Олександрійського повітового земства Семена Григоровича Пищевича (1863-1945), а третя знайшла собі чоловіка в особі генерал-лейтенанта Льва Михайловича Сльозкіна (1855-1928).

Найтрагічніше склалася доля Якова Георгійовича Ерделі (1856-1919), старшого брата Івана, визначного земського, державного і громадського діяча. Він був предводителем Єлисаветградського повітового дворянства, дійсним членом Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамотності й ремесел. 18 років займав посаду голови правління і почесного попечителя Єлисаветградського земського реального училища. При ньому була споруджена в училищі Церква в ім'я Трьох Святителів (освячена 1913 року). Ініціатор влаштування в ЄЗРУ безплатних народних читань духовного та світського науково-літературного змісту. Його портрет був замовлений для актового залу ЄЗРУ. Яків Ерделі — один з фундаторів Єлисаветградської громадської бібліотеки (1897). У 1906-1912 роках був губернатором Мінської губернії, членом Державної Ради Росії. Замордований більшовиками під час Червоного терору. Ось як про це повідомлялося у звіті спеціальної комісії, що розслідувала злочиння більшовиків: «В Єлисаветграді отыскано и предано земле тело бывшего минского губернатора Эрдели, брата главноначальствующего Терско-Дагестанского края Ивана Эрдели. Большевики арестовывали его три раза. Четвертый раз арестованный Эрдели был подвергнут мучительным пыткам: под ногти вбивались иголки, затем ногти срывались вовсе с кусками тела. Останки замученного были брошены в помойную яму».

*Генерал
Іван Георгійович Ерделі*

Яків Георгійович Ерделі

Дивовижно те, що не вціліло жодної могили представників знаменитої родини Ерделі, яким належали Копанки, натомість людини випадкової, яким був Оводов, збереглася. Ерделі мали родову усипальню поблизу Георгіївської церкви в Ерделівці, в якій, за моїми підрахунками, було поховано не менше десяти представників цієї родини. Зокрема, перший чоловік Леоніди Никанорівни Георгій Якович Ерделі (1807-1876); другий почесний громадянин м. Єлисаветграда Олександр Семенович Ерделі (1826-1899); його син Олександр Олександрович Ерделі (1851-1894), батько знаменитої арфістки Ксенії Ерделі (1878-1971) та інші

Ерделівці у черговий раз не пощастило. Спочатку більшовики перейменували її у Чубарівку, потім, коли Власа Чубаря розстріляли, — у село Леніна, а нині, виконуючи закон про декомунізацію, — у Гаївку. Чому не повернули первинну назву? Чим перейменувальникам не догодив знаменитий дворянський рід Ерделі (невже через те, що є угорським, а не українським за походженням?), хоча постраждав він від радянської влади неабияк, а Іван Георгійович Ерделі взагалі вважався одним з найлютіших ворогів Влади Рад.

*Арфістка
Ксенія Олександрівна
Ерделі*

ЛИПЕНЬ

1

1 (1923) — 95 років тому народився (м. Єлисаветград) Ігор Тихонович Бабанський (1923-1992), педагог-методист, природознавець та природоохоронець, еколог. Батько Тихін Іванович Бабанський, як колишній офіцер царської армії, у 1937 був репресований і розстріляний. У 1941 Ігор закінчив Кіровоградську СШ №11. Учасник Другої світової війни. Після війни працював у міській службі зеленого господарства садівником, техніком-квіткарем. З 1953 — керівник гуртків обласної станції юних натуралістів. У 1958 закінчив Уманський сільськогосподарський інститут. 13 років працював завідувачим кабінетом трудового і виробничого навчання Кіровоградського обласного інституту удосконалення вчителів, потім інспектором шкіл відділу освіти облвиконкому. Не в останню чергу завдяки його зусиллям Кіровоградщина стала батьківщиною учнівських навчально-виробничих бригад (1956) та навчально-виробничих майстерень (1963). Створив у Кіровограді один з перших звіринців для знедолених тварин. Один з ініціаторів створення куточків історії або навіть музеїв при навчальних закладах. З 1957 по 1962 подарував обласному краєзнавчому музею понад 350 старовинних монет своєї колекції. Автор низки статей у журналах «Химия и жизнь», «Хімія у школі» та ін. Зробив вагомий внесок у написання Червоної книги Кіровоградщини, опис та збереження заповідних місць степового краю. З 2001 Кіровоградський колегіум суспільно-природничо-гуманітарної спеціалізації, в якому працювала його донька Ніна Ігорівна Бабанська, проводив республіканські конкурси еколого-натуралістичної творчості, переможці якого нагороджувалися срібними медалями ім. І.Т. Бабанського. Член Українського товариства охорони природи. Член Товариства зв'язків українців за кордоном. Був людиною енциклопедичних знань і захоплень. Серед його друзів та приятелів літературознавець та мемуарист Павло Негретов, з яким навчався в одному класі, педагог Василь Сухомлинський, колекціонер Олександр Ільїн, кардіохірург Микола Амосов та інші непересічні особистості.

5

2 (1988) — 30 років тому народився (с. Докучаєве Устинівського району) Віталій Валерійович Федитник (1988-2015), герой АТО. Старший сержант, старший розвідник — командир відділення 3-го окремого полку спецпризначення. З 2010 служив за контрактом. Отримав смертельні поранення 16.02.2015 в бою під Дебальцевим. У березні знайдений серед загиблих. Похований у Кіровограді на Алеї Слави Рівненського кладовища.

5 (1908) – 110 років тому народився (м. Єлисаветград)

Леонід Йосипович Равич (1908-1957), поет. Закінчив літературний факультет Ленінградського педагогічного інституту ім. О.І. Герцена. Працював учителем і журналістом у Сибіру, Мурманську, Ленінграді. Під час Другої світової війни – боєць Ленінградського народного ополчення, партизанського загону, військовий кореспондент. У 1928 журнал «Лєф» (№6) опублікував вірш Равича «Безработный» і статтю В. Маяковського «Письмо Равича и Равичу». У 30-ті роки написав цикл віршів про Сибір, у 1940 опублікував спогади про Маяковського – «Полпред поэзии большевизма». Під час війни друкував сатиричні вірші та фейлетони у фронтових газетах, після війни писав нариси, вірші, поему «Чудесная эпоха». Книга «Избранное» вийшла уже після смерті у 1958 так само, як і збірка «Возвращение весны» (1966).

5

5 (1938) – 80 років тому народився (с. Випасне Білгород-Дністровського району на Одещині) **Василь Григорович Дерезовський**, педагог, краєзнавець. Закінчив Білгород-Дністровське педагогічне училище та історичний факультет КДПІ ім. О.С. Пушкіна. Впродовж багатьох років живе і працює в с. Могильному Гайворонського району.

Організував у школі історико-краєзнавчий гурток, який зібрав величезний матеріал з історії села від найдавніших часів до сьогодення. Фундатор музею історії с. Могильного при школі, відкритого у 1977. Написав та видав книги: «Історія Могильненської середньої школи» (2002), «Село Могильне в часи випробувань» (2003), «Солдатська доля», документальну повість про перебування Богдана і Варвари Ханенків на Гайворонщині та ін.

5

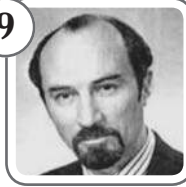
8 (1973) – 45 років тому народився (м. Донецьк) **Сергій**

Олексійович Сенчев (1973-2014), герой АТО. У Свердловській області закінчив суворовське училище, згодом – Донецьке вище військово-політичне училище інженерних військ і військ зв'язку, потім Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова (військовий психолог). Від 1994 ніс військову службу в кіровоградській частині. Заступник командира 3-го полку спецпризначення. Загинув 4.08.2014 року: отримав важкі кульові та осколкові поранення у черевну порожнину під час бою за висоту Савур-Могила. Похований у Кіровограді, на Алеї Слави Рівненського кладовища. Його іменем названа вулиця у Кіровограді (колишня Повітрянофлотська), встановлена меморіальна табличка на будинку, де жив герой. Нагороджений (посмертно) орденом Богдана Хмельницького III ступеня (2014).

8

9

9 (1938) – 80 років тому народився (с. Ястребенка Брусилівського району на Житомирщині) **Володимир Захарович Савченко** (1938-2016), режисер, літератор. Закінчив Харківський державний університет та режисерський факультет Київського інституту театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого. Тривалий час працював головним режисером Івано-Франківського ім. І. Франка, Кіровоградського ім. М. Кропивницького та Житомирського ім. І. Кочерги обласних музично-драматичних театрів. З 1991 по 2001 – головний режисер новоствореного Житомирського обласного державного телебачення. Автор трикнижжя «Фрески пам'яті», збірки віршів «Ястребенська седмиця», тому вибраних творів «Заручини з долею»... Кіровоградський «театр корифеїв» очолював 7 років. Востаннє побував у нашому місті у 2015, коли був запрошений для постановки п'єси «Наймичка» І. Карпенка-Карого. Член Національної спілки письменників. Лауреат Всеукраїнської премії імені І. Огієнка (1999). Заслужений артист України.

12

12 (1898) – 120 років тому народився (м. Олександрія) **Олександр Валентинович Горський** (1898-1983), організатор кіновиробництва. Закінчив у рідному місті ремісниче училище. Учасник Першої світової та громадянської воєн у лавах Червоної кінноти. Працював помічником режисера в українських театрах Катеринославщини. У 1922 разом з Юрієм Філянським та земляком-олександрійцем Леонідом Черновим заснував театр – українське мистецьке об'єднання «Махудрам» (Майстерня художньої драми). З 1931 почав працювати в кіно – директор Ялтинської кінофабрики (1931-1932). У 1937 закінчив Ленінградський інститут кіноінженерів. Як організатору кіновиробництва, Горському довелося брати участь у двох важливих техніко-організаційних трансформаціях – переході від німого до звукового кіно у першій половині 1930-х років та поширенню кольорового кіно у 1950-ті роки. Працював начальником виробництва на студії «Востокфільм», заступником директора і директором «Ленфільму» (1932-1941), Київської (1943-1951) й Одеської кіностудій (1953-1963), директором студії кіноактора Київської кіностудії ім. О.П. Довженка (1963-1973). Учасник-фундатор Спілки кінематографістів України. Сприяв творчому становленню І. Миколайчука, Р. Недашківської, К. Степанкова, Б. Брондукова та інших відомих акторів. Батько видатної української художниці-дисидентки, «шістдесятниці» Алли Горської (1929-1970) (на знімку). У лютому 2016 в Олександрії на честь Олександра Горського було названо провулок.

12 (1903) – 115 років тому народився (м. Єлисаветград)

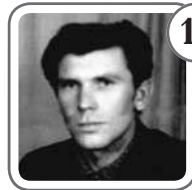
Абрам Борисович Гейро (1903-1989), військовий інженер (фахівець з мінної справи ВМФ СРСР). Заклав основи радянської мінної справи, виховав сотні спеціалістів-мінерів. Закінчив 6 класів 6-ї Трудової школи, створеної на базі Єлисаветградського комерційного училища. З 1920 по 1923 працював у Єлисаветградському повітовому бюро профспілки «Совработник». Звідки був направлений на навчання у Київський політехнічний інститут з персональною стипендією від закладу. У 1931 закінчив Київський машинобудівний інститут. Навчався мінній справі у Військово-морській академії (ВМА). Його залишають при кафедрі Мінної зброї для виготовлення першої у світі авіаційної безпарашутної морської міни, яка отримала шифр АМГ (авіаційна міна Гейро). У 1938 переходить на роботу в Центральне конструкторське бюро, отримує звання капітана 2 рангу, посаду головного інженера ЦКБ. У 1939 міна АМГ була прийнята на озброєння ВМФ і надійшла в серійне виробництво. Лауреат Державної (Сталінської) премії (1941). У роки Другої світової міна АМГ використовувалась авіацією флотів на всіх морських театрах. Капітан 1 рангу (1944). Після війни керував всіма новітніми розробками мінного, торпедного і трального озброєння; став ініціатором і натхненником робіт зі створення самонавідної електричної торпеди. З 1952 по 1960 – начальник кафедри Мінної зброї Вищого військово-морського училища інженерів зброї. На честь 100-ліття від дня народження А.Б. Гейро його ім'я присвоєно навчальній лабораторії мінної зброї Вищого військово-морського училища підводного плавання (нині це філіал Морського корпусу Петра Великого Санкт-Петербурзького військового інституту).

12

12 (1943) – 75 років тому народився (м. Новомиргород)

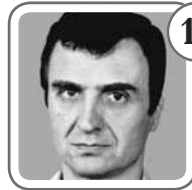
Павло Терентійович Малєєв, прозаїк, поет, публіцист. Закінчив філологічний факультет КДПІ ім. О.С. Пушкіна. Вчителював, працював у газетах Кіровоградщини, Черкащини, Київщини. Автор книг: «Полудень» (1992), «Синьоока Вись» (1993), «Нова легенда Стрітівки» (1994), «Снопи з ниви життя» (2003), «Хліб на столі» (2006); видав посібник «Перша ластівка. Новомиргородщина. Література рідного краю» (2007).

12

13 (1948) – 70 років тому народився (с. Голикове Олександрівського району)

Петро Іларіонович Куденко, поет, перекладач. У 1977 закінчив факультет журналістики Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка. З 1977 до 2008 працював у редакції чернігівської обласної газети «Деснянська правда». Автор поетичних книг:

13

«Продовження розмови» (1983), «Мінливе світло непроминутих днів» (1986), «За брамою вічності» (1993), збірки віршів для дітей «Пісня безсонного джмеля» (1992), «Біля криниці-журавля» (2005), «Перепелова сопілка» (2007) та оповідей про сучасних художників «І возрадується душа твоя» (2004) та ін. Переклав українською мовою низку творів російських поетів І. Анненського, А. Ахматової, Б. Пастернака, О. Мандельштама, О. Заболоцького, А. Тарковського та ін. Лауреат Чернігівської обласної літературної премії імені М. Коцюбинського (1993).

15

15 (1923) – 95 років тому народився (с. Піщаний Брід Добровеличківського району) **Іван Андрійович Красюк** (1923-2007), хімік. Після 10 класу закінчив короткотермінові курси з підготовки вчителів молодших класів. До початку війни працював вихователем у дитячому будинку, учителем початкової школи. Учасник Другої світової війни з 1943. У 1951 закінчив Дніпропетровський хіміко-технологічний інститут. З 1951 по 1964 працював на Салаватському нафтохімкомбінаті. З 1964 – директор Куйбишевського азотнотукового заводу, з 1974 – генеральний директор ПО «Куйбишевазот». Почесний громадянин м. Тольяті. Заслужений хімік Російської Федерації.

16

16 (1948) – 70 років тому народився (м. Кіровоград) **Олександр Дмитрович Саїнсус**, організатор промислового виробництва, громадський діяч. У 1973 закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування за фахом інженер-механік. З 1967 працював на заводі «Червона Зірка». Пройшов шлях від робітника до керівника підприємства. З 1995 – голова правління, генеральний директор ВАТ «Червона Зірка», з 2008 очолює спостережну раду. Нагороджений орденом «За заслуги» III ст. (2004), почесним знаком «Честь і слава Кіровоградщини». Почесний громадянин м. Кіровограда (2008). У 2010-2015 – міський голова м. Кіровограда. Заслужений працівник промисловості України (1999).

17

17 (1848) – 170 років тому народився (с. Скулина на Волині) **Опанас Іванович Михалевич** (1848-1925 у Єлисаветграді), лікар, громадський діяч. Навчався в семінарії, гімназії. Закінчив медичний факультет Київського університету. Після заслання за участь у Старій Київській Громаді з 1878 жив і працював в Єлисаветграді. Організував тут народницький гурток Громади з місцевої української молоді. Після арешту та заслання повернувся в Єлисаветград (1892). Один із засновників

Єлисаветградської громадської бібліотеки (1897). Теплі спогади про нього писали члени гуртка *Є. Чикаленко, С. Русова, О. Шелухін* та інші. Розлогий нарис про Михалевича для журналу «Україна» підготувала єлисаветградка *Н. А. Бракер* (передрук у газеті «Єлисавет», 1992, №5).

17 (1908) – 110 років тому народився (с. *Вікнине Гайворонського району*) **Іван Тарасович Сокур** (1908-1994), зоолог. У 1937 закінчив Харківський університет. Після захисту кандидатської дисертації (1941) працював завідувачем кафедри зоології і директором учительського Інституту в м. Луцьку на Волині. Учасник Другої світової війни. З 1946 – старший науковий співробітник Інституту зоології АН УРСР, у 1948-1954 очолював зоологічний музей Інституту. З 1965 по 1975 – завідувач відділу експериментальної, а згодом популяційної екології наземних хребетних Інституту зоології АН УРСР. У 1975-1989 – провідний науковий співробітник-консультант відділу. Наукові праці присвячені фауністиці, зоогеографії, екології тварин. Докторська дисертація «Ссавці фауни України», професор. Добре відомий розроблений ним метод боротьби зі шкідниками за допомогою аміачної води. Підготував 15 кандидатів наук.

17

18 (1978) – 40 років тому народився (м. *Кіровоград*) **Павло Кужеєв**, тележурналіст. *Випускник Кіровоградської гімназії ім. Т.Г. Шевченка.* Брав участь у передачах для дітей на обласному телебаченні. Перші кроки на ТБ у ролі телеведучого зробив на місцевій телекомпанії «ТТВ». У 2000 закінчив Інститут журналістики Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. У 1997-2000 був спеціальним кореспондентом ТІА «Вікна», тижневика «Вісті тижня з Миколою Канішевським» («Інтер»), автором і ведучим тележурналу «Люди» (ICTV). У 2005 був спеціальним кореспондентом, ведучим новин Нового каналу. У 2011 разом з Тетяною Даниленко провів найдовший у світі телемарафон, що тривав 52 години, присвячений 20-й річниці Незалежності України (занесений у Книгу Рекордів Гінесса). Лауреат загальнонаціональної премії «Людина року – 2011» (2012). Член Міжнародної федерації журналістів. Заслужений журналіст України (2009).

18

20 (1908) – 110 років тому народився (м. *Єлисаветград*) **Борис Михайлович Зима** (1908-1979), археолог, історик-сходознавець, педагог. *До 1928 працював токарем на підприємствах Зінов'євська.* Учасник Другої світової війни, має бойові нагороди. Закінчив Московський історико-філософський інститут. З 1935 разом з дружиною Анною Гаврилівною викладав у Киргизькому державному

педагогічному інституті (м. Фрунзе, нині Бішкек), з 1951 – Киргизькому державному педагогічному університеті: декан історичного факультету, проректор. Кандидат історичних наук (1948), професор. У 1937 за його ініціативою та під його керівництвом була здійснена перша історико-археологічна експедиція, що поклала початок археологічному дослідженню давньої та середньовічної історії Киргизії. Перший професійний дослідник Саймали-Таша – системи наскельних зображень епохи бронзи. На честь Зими та його дружини у столиці Киргизстану названо вулицю, встановлено меморіальну дошку на будинку. Заслужений учитель Киргизької РСР. Заслужений діяч науки Киргизької РСР.

20

20 (1953) – 65 років тому народився (м. Кіровоград) Дмитро Олексійович Філімонов, фізик. У 1971 закінчив із золотою медаллю кіровоградську СШ №34. Вступив на факультет загальної і прикладної фізики Московського Фізико-Технічного інституту. В 1977 закінчив навчання на кафедрі фізики живих систем, отримав диплом з відзнакою, за фахом «інженер-фізик-дослідник». Кандидат фізико-математичних наук (1981). З 1980 по 1997 працював у НДІ з біологічних випробувань хімічних з'єднань: молодший науковий співробітник, старший, провідний науковий співробітник, завідувач лабораторії. Нині провідний науковий співробітник лабораторії структурно-функціонального конструювання ліків НДІ біомедичної академії ім. В. Ореховича Російської академії медичних наук у Москві.

21

21 (1898) – 120 років тому народився (м. Старобельськ Луганської області) Георгій Еріхович Лангемак (1898-1938), військовий інженер, конструктор. Батьки переїхали в Єлисаветград у 1899. Батько – викладач іноземних мов – помер у нашому місті 6.06.1905 у віці 45 років. Мати Марія Костянтинівна викладала французьку мову

у жіночій гімназії Єфимовської та Єлисаветградському комерційному училищі. У 1907-1916 Георгій навчався у Єлисаветградській гімназії. У 1916 вступає на факультет сходознавства (японістика) Петербурзького університету. Влітку 1918 повернувся в Єлисаветград, разом із братом Віктором вступив на історико-філологічний факультет Новоросійського університету, але події громадянської війни перешкодили навчанню. У 1922 одружився з Оленою Петерс, дочкою колишнього начальника ЄКУ В.М. Петерса. Закінчив Військово-технічну академію ім. Ф.Е. Дзержинського (1928). Працював керівником сектора зі створення реактивних снарядів Ленінградської газодинамічної лабораторії, згодом Реактивного науково-дослідного інституту (1928-1937). Після арешту С.П. Корольова – головний інженер РНДІ. У 1935 у співавторстві з В.П. Глушком написав книгу

«Ракети, їхня конструкція та застосування». У 1955 академік В.П. Глушко засвідчив: «...82- та 132-міліметрові реактивні снаряди розроблялись Лангемаком. Автором цих снарядів є, по суті Лангемак... Він провів випробування їх, і вони показали блискучі результати». Ці снаряди ми знаємо по Вітчизняній війні під назвою «Катюші». Віктор Лангемак, що учителював у Кіровограді, як брат Георгія, також був розстріляний. В обласному центрі 9.05.2010 на вулиці Короленка (поблизу автовокзала №1) після капітальної реконструкції відкрито пам'ятник радянським артилеристам «Катюша». У 2012 в Москві світ побачила книга Олександра Глушка (сина академіка Валентина Глушка) «Неизвестный Лангемак. Конструктор «Катюш».

21 (1933) — 85 років тому народився (с. Гринь Диминського району Калужської області) **Олег Миколайович Осмоловський** (1933-2006), літературознавець. Закінчив Московський обласний педагогічний інститут та аспірантуру при Орловському педагогічному інституті. У КДПІ ім. О.С. Пушкіна працював з 1965 по 1977. Ерудит, інтелектуал, блискучий лектор. Кандидат філологічних наук (1966), доцент (1970). Спеціалізувався на дослідженні творчості Ф.М. Достоєвського. Тема дисертації «Формы и средства психологического анализа в романе Ф.М. Достоевского «Преступление и наказание». Уже працюючи у Кишинівському університеті (1976-1991), захистив докторську дисертацію «Художественная система Ф.М. Достоевского в ее взаимосвязях с современной ему русской литературой». На її основі підготував монографію «Художественная система Ф.М. Достоевского и ее воздействие на современную ему литературу», перекладену на декілька мов. З 1992 і до кінця життя – доктор філологічних наук, професор Орловського державного університету, автор монографії «Достоевский и русский психологический роман XIX в.» (1999).

22 (1958) — 60 років тому народився (м. Помічна Добровеличківського району) **Віктор Іванович Осипенко** (1958-2016), художник. Закінчив школу підготовки керівників художньої самодіяльності по класу образотворчого мистецтва при обласному Будинку народної творчості. Своїм вчителем вважав члена Національної спілки художників України, викладача Кіровоградської дитячої художньої школи ім. О. Осмьоркіна Володимира Плітіна. Захоплювався музикою, грав на гітарі. Жанровий діапазон творчості: пейзаж, натюрморт, портрет, тематична композиція, ікона. У його доробку як твори, виконані в традиційній реалістичній манері, так і експериментальні роботи. Нерідко ці два напрямки поєднувалися

в одному полотні. Персональні виставки влаштовувалися: відділ мистецтв ОУНБ імені Д.І. Чижевського (1990), Національна бібліотека ім. В.І. Вернадського (1996), благодійний фонд «Жінка. Родина. Милосердя» (м. Кіровоград) (2000), Кіровоградський обласний художній музей (2013). У 2001 був удостоєний звання «Людина року» в Добровеличківському районі. Твори зберігаються у Кіровоградському обласному художньому музеї, Добровеличківському районному краєзнавчому музеї, у приватних колекціях України, Росії, Португалії та інших країн.

22

22 (1933) — 85 років тому народився (с. *Семенівка Миколаївської області*) **Ростислав Сергійович Фурдуй** (1933-2012), геолог, еколог, уфолог, письменник. *Дитинство пройшло на Кіровоградщині, у 1951 закінчив середню школу у смт Вільшанці із золотою медаллю.* Навчався на геологічному факультеті Київського університету ім. Т.Г. Шевченка, який закінчив з відзнакою у 1956. Спеціальність – геологічна зйомка і пошуки корисних копалин. З 1956 по 1969 працював геологом на Крайній Півночі (Магаданська область, Колима, Чукотка, Якутія). У 1969-1978 – начальник експедиції Науково-дослідного сектора Київського університету, проводив польові дослідження на Уралі. З 1978 викладав у Київському університеті. Кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент. Поліглот, вільно володів 6 мовами. Автор близько 150 наукових праць, 10 монографій, зокрема «Основи екології» (2004). Захоплювався пошуками слідів відвідин Землі в минулі епохи представниками інших космічних цивілізацій. Про це розповідає у книгах: «Загадки древности (белые пятна в истории цивилизации)» (1988), «Прелесть тайны. Пустыня Наска и Египет потрясают сенсациями» (2005), «Ветра и солнца брат» (2011). Член Американського Географічного товариства і Товариства стародавньої астронавтики. Добре знав найавторитетнішого фахівця аномальних явищ Еріха фон Денікена, спілкувався з ним, обмінювався інформацією.

23

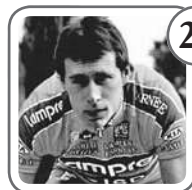

23 (1943) — 75 років тому народився (с. *Петроострів Новомиргородського району*) **Анатолій Іванович Кузьминський**, педагог. У 1967 закінчив фізико-математичний факультет Черкаського педагогічного інституту. З 1972 по 1981 перебував на партійній роботі. У 1981-1988 – начальник Черкаського обласного управління професійно-технічної освіти. З 1988 по 1992 – начальник управління освіти Черкаської облдержадміністрації. До 2000 працював на керівних посадах у Черкаській ОДА. Кандидат педагогічних наук (1997). З 2000 – ректор Черкаського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького, професор. Доктор педа-

гогічних наук (2003). Нагороди: орден Дружби народів (1986), Почесна відзнака Президента України (1996). Автор понад 100 наукових праць. Заслужений працівник народної освіти України (1992).

23 (1983) — 35 років тому народився (м. Олександрія)

Олександр Вікторович Квачук, спортсмен (велоспорт, шосе). Велоспортом почав займатись 1993 у міській спортивній школі №1. Перший тренер – В.П. Іванина. У 2002 закінчив Харківське вище училище фізичної культури №1. Член збірної команди України. Чемпіон світу серед юніорів у груповій та індивідуальній гонці (2001). Володар Кубка світу (2001). Абсолютний чемпіон (2011), срібний (2009) та бронзовий (2005) призер чемпіонатів України. З 2004 виступає за італійські команди. Срібний призер етапів гонки Vuelta Ciclistaa Navarra (2007), Tour de Roman die (2011), Settimana Coppie Bartali (2011). Майстер спорту міжнародного класу.

23

25 (1938) — 80 років тому народився (м. Умань) **Юхим**

Аронович Маргуліс, лікар, хірург. Закінчив Харківський медико-стоматологічний інститут. Медичний стаж – 57 років. У Кіровограді живе й працює понад 50 років. З його іменем пов'язане становлення стоматологічно-пластичної хірургії у Кіровоградській області. Тривалий час працював завідувачем відділення щелепно-лицьової хірургії обласної лікарні. Близькуче прооперував не менше 10 тисяч пацієнтів. Автор 36 наукових праць з проблем щелепно-лицьової хірургії, 32 раціоналізаторських пропозицій. Напрочуд обдарована особистість: співак (лауреат республіканських і всесоюзних конкурсів самодіяльного мистецтва), меломан, чудовий оповідач, дотепник. Заслужений лікар України (1995).

25

26 (1848) — 170 років тому народився (м. Златопіль)

Лазарь Ізраїльович Бродський (1848-1904), підприємець та меценат. Навчався у Златопільському повітовому дворянському училищі. Один із засновників Всеросійського товариства цукрозаводчиків. Спорудив у Києві разом з братом Левом Політехнічний та Бактеріологічний інститути, єврейське училище, театр оперети, дві синагоги – Лазарівську та Львівську. Один із засновників першого українського музею в Києві (1889), будівничий Бессарабського ринку. Нагороджений орденом Почесного легіону. Пожертвував 30 тисяч рублів на перетворення Златопільської прогімназії у повну гімназію (1885) та на обладнання навчальних кабінетів. Почесний громадянин Златополя.

26

28

28 (1973) — 45 років тому народився (с. Подорожнє Світловодського району) **Ростислав Володимирович Мельників**, поет, критик, літературознавець. У 1995 закінчив філологічний факультет Харківського державного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Кандидат філологічних наук (1998), доцент кафедри української літератури ХДПУ ім. Г.С. Сковороди (з 2002). Член Асоціації українських письменників (1997) та Національної спілки письменників України (1998). Один із засновників літературного угруповання «Червона Фіра», співорганізатор фестивалю сучасної поезії «Авангард-Фест», учасник низки антологій сучасної української літератури. Автор книг поезії: «Полювання на Оленя: Поезії» (1996), «Подорож Рівноденням» (2000), «Апокрифи степу» (2016); монографії «Майк Йогансен: ландшафти трансформацій» (2000). Поезія перекладалася англійською, німецькою, боснійською, італійською, польською, словенською, чеською та російською мовами. Лауреат видавництва «Смолоскип» 1995 року. Творчий доробок потрактовується як «синестезійний неокосмізм» та «міфологічний неомодернізм».

31

31 (1993) — 25 років тому народився (с. Шишкіне Новоукраїнського району) **Сергій Миколайович Козленко** (1993-2015), герой АТО. Служив кулеметником у 93-й окремії механізованій бригаді. У зоні АТО перебував 10 місяців. Загинув 28.05.2015 в районі с. Волноваха (Донецька область). *Похований у рідному селі.*

«НЕСМОТРИ НА ОТСУТСТВИЕ ИЗВЕСТНОСТИ»: ОЛЕГ МЕРЦЕДИН — ФОТОХУДОЖНИК РАДЯНСЬКОГО МИСТЕЦТВА

*Людей неинтересных в мире нет.
Их судьбы — как истории планет.*

Евгений Евтушенко

Олег Мерцедин

Ця незвичайна історія почалася з того, що у 1996 році в Російський державний архів кінофотодокументів (РДАКФД) прийшов похилого віку чоловік з великим чемоданом, який назвався фотокореспондентом Олегом Олександровичем Мерцедином, щоб передати на постійне зберігання свій особистий архів. Це ім'я працівникам відділу комплектування ні про що говорило, а тому вони спочатку не надали цій події ніякого значення. Хіба мало на світі диваків? Ні звань, ні державних нагород, а хоче потрапити в таку поважну установу. Лише через 6 років архівісти вирішили переглянути вміст чемодана, який виявився по-справжньому сенсаційним.

З 2002 по 2015 рік було опрацьовано й передано до відділу забезпечення збереженості й державного обліку РДАКФ 3 689 фотодокументів з чемодана Мерцедина. Це надзвичайно високої якості чорно-білі та кольорові негативи за 1957-1985 рр., на яких представлені діячі радянської культури і мистецтва — актори, кінорежисери, кінооператори, письменники, поети, скульптори, художники, циркові артисти та ін. (портрети у домашній та робочій обстановці, робочі моменти зйомок кінофільмів, театральні постановки, циркові виступи, кінофестивалі, зустрічі з глядачами, відкриття виставок тощо). У супровідному листі власник колекції детально описав її, а про себе лише повідомив, що він — Олег Олександрович Мерцедин — працював на «Мосфільмі» й був фотокореспондентом журналу «Советский фильм».

Працівники архіву доклали чимало зусиль, щоб зібрати хоч якісь відомості про власника унікальної колекції фотодокументів. Єдине джерело інформації про Мерцедина, яке вони виявили, — це його особова справа,

що дивом збереглася в архіві кіностудії «Мосфільм» з власноруч написаною автобіографією та особистим фотознімком. Судячи з усього, сам Олег Олександрович фотографуватися не любив.

Достеменно відомо, що народився Мерцедін 20 вересня 1915 року в Єлисаветграді. Про батька він розповідає, що той працював рахівником на кондитерській фабриці, а мати Надія Родіонівна була домогосподаркою. У 1917 році, коли Олегові не виповнилося й двох років, мати померла. Батько залишив сина у сестер матері й зник безвісти.

Як згодом було встановлено, цю частину автобіографії Олег Мерцедін вигадав, аби не псувати собі життя. Адже насправді його батько Олександр Костянтинович Мерцедін (1886-1981) був кадровим офіцером царської армії, а дід взагалі дослужився до генерал-майорського чину. У 1910 році Олександр Мерцедін закінчив Єлисаветградське кавалерійське училище й корнетом був зарахований у 12-й драгунський Стародубівський полк. Учасник Першої світової та громадянської воєн на боці Білої армії, ротмістр, відзначений низкою орденів. Емігрант. Мерцедін відгукнувся на заклик про створення Об'єднання колишніх юнкерів Єлисаветградського кавалерійського училища для видання пам'ятної книги про ЄКУ «Незабываемое прошлое Славной Южной Школы (1865-1965)», яка побачила світ у Нью-Йорку. Помер у Канаді, проживши 95 років.

Отже, Олег Мерцедін народився у 1915 році в розпал Першої світової війни і навряд чи бачив свого батька. Про нього можна сказати: ледве народився і відразу став сиротою. Після смерті матері хлопчик дійсно по черзі жив у своїх тіток (материних сестер) Тетяни Родіонівни Конахевич і Марини Родіонівни Гординської, чоловіки яких були офіцерами.

Прикметно, що обидва пов'язані з ЄКУ. Про чоловіка Тетяни Родіонівни Альбіана Захаровича Конахевича відомо лише те, що він у чині штабс-капітана був штатним викладачем ЄКУ. Як склалася його доля невідомо, але навряд чи він уник репресій. Значно більше інформації про чоловіка Марини Родіонівни Костянтина Миколайовича Гординського (1892-1938). Уродженець містечка Братолюбівки (нині Долинського району), він у 1914 закінчив ЄКУ. Під час Першої світової війни був штабс-ротмістром 15-го гусарського полку. Емігрувати чи то не вдалося, чи то не побажав. Та хоч як там було, у 1918 році Гординського мобілізували до Червоної Армії. Вперше він був заарештований у 1931 році у справі «Весна», востаннє, хоча винним себе не визнав, — у 1938 році й був розстріляний. Реабілітований у 1957 році. Таким чином, 15-річний Олег Мерцедін починає самостійне життя. Вихо-

*Олександр Мерцедін,
батько Олега*

бувався до повноліття у дитячому будинку, навчався у школі ФЗУ на електрослюсаря. У 1934 році вступив до Московського енергетичного технікуму, через рік його кинув. Вирішив стати актором. З цією метою рік провчився в Училищі театру ім. Моссовета та стільки ж у Школі кіноакторів кіностудії «Мосфільм». Нарешті, з третьої спроби знайшов театральний заклад, який його задовольнив. У 1939 році Олег Мерцедін закінчив Московське міське театральне училище й отримав кваліфікацію драматичного актора.

Того ж року був направлений у Ташкент на службу в Театр Червоної Армії Середньоазіатського військового округу. Театральна кар'єра молодого актора складалася доволі успішно. Мерцедін виконував головні ролі у спектаклях: «Падь Серебряная» (за п'єсою Погодіна, роль лейтенанта Бахметьєва), «Павел Греков» (п'єса Войтехова і Ленча, роль лейтенанта Левицького), «Кто смеется последним» (сатирична п'єса білоруського драматурга Крапиви, роль Зелкіна) та ін.

Ну, а потім була війна, і у листопаді 1941 року Мерцедін став курсантом Ташкентського піхотного училища, після закінчення якого в 1942 році йому було присвоєно звання «лейтенант». У бойових діях участі не брав. Займав такі посади: командир взводу Ташкентського піхотного училища, комендант Куйбишевського району м. Ташкента, начальник штабу колісного батальйону танкової бригади, яка дислокувалася у м. Солнечногорськ Московської області.

Після демобілізації в 1945 році Олег Олександрович повернувся до акторської професії у Театрі-студії кіноактора. Із зіграних там ролей можна відзначити хіба що роль дворецького Паркера у спектаклі «Віяло леді Віндермір» за п'єсою Оскара Уайльда. Як кіноактор Мерцедін знявся в кількох кульгових стрічках радянського кіно. Однак більш-менш значною була лише роль старпома Соловійова у фільмі «Повість о «Неистовом» режисера Бориса Бабочкіна (1948). Інші ролі були епізодичними: німецький солдат у стрічці «Молода гвардія» Сергія Герасимова (1948), лікар-ординатор у фільмі «Повість о настоящем человеке» (1948) Олександра Столпера. Очевидно, як людину амбітну, Мерцедіна такий стан речей не задовольняв ніяк, і хоча в особовій справі його відзначали як «дисциплінованого, способного актера и хорошего общественника», в 1947 році Олег Олександрович назавжди полишає акторську професію.

Своє справжнє покликання Мерцедін знайшов у 1953 році, коли очолив фотоцех кіностудії «Мосфільм». Отоді, очевидно, і захопився фотосправою й настільки успішно оволодів нею, що у 1957 році був запрошений на посаду фотокореспондента ілюстрованого рекламного журналу «Советский фильм» Всесоюзного кінооб'єднання «Совэкспортфильм», де й працював майже 30 років. Це був один з кращих у поліграфічному відношенні радянських часописів, оскільки був розрахований переважно на зарубіжного чита-

ча: виходив російською, англійською, французькою, німецькою, іспанською та арабською мовами та розповсюджувався більш ніж у 120 країнах світу.

Начальник відділу комплектування РДАКФД Олена Вікторівна Волкова, яка досліджувала архів Мерседіна та його життєпис, з подивом відзначає: «Надо сказать, что при работе с данным архивом возникала сложность в проведении экспертизы ценности. В том плане, что несмотря на большое количество вариантов, трудно было выбрать лучшие, поскольку большинство фотодокументов в фокусе, великолепного технического состояния. В заслугу автору надо поставить блестящее чувство композиции, выбор света, ракурса, отношение к фотографии как к искусству».

А висновок щодо цінності колекції фахівець робить такий: «Несмотря на отсутствие известности, имя О.А. Мерседина можно смело поставить в один ряд с такими корифеями советского фотоискусства как Д.Н. Бальтерманц, М.В. Альперт, В.В. Егоров. Хочется думать, что творческое наследие О.А. Мерседина в недалеком будущем будет всесторонне использоваться и по достоинству будет оценено пользователями архивной информации, а также исследователями как в области фотографического искусства, так и в области документальной фотосъемки».

*Найзнаменитіша трійця
радянського кіно
у вигляді пам'ятника*

Переконатися у цьому сьогодні можуть всі бажаючі в мережі Інтернет на сайті РДАКФД, де уже розміщено значну частину творчої спадщини Мерседіна. Мою увагу зокрема привернув жартівливий знімок знаменитої трійці (Трус, Балбес і Бывалый) зі зйомок комедії Леоніда Гайдая «Кавказька полонянка». Хто тоді, у 1966 році, міг уявити, що цим героям популярної комедії спорудять справжні пам'ятники? А в Інтернеті, до речі, хтось виставив на продаж цей знімок Мерседіна за 9 тисяч рублів.

Коли помер Олег Олександрович, людина з надзвичайно примхливою долею, де він похований, чи мав сім'ю та дітей, — поки що не встановлено.

СЕРПЕНЬ

1 (1883) — 135 років тому народився (м. Тарту, Естонія)

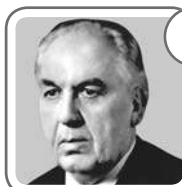
Леонід Олексійович Кулик (1883-1942), мінералог, фахівець з вивчення метеоритів, один з основоположників радянської метеоритики. *Дитячі роки з 1884 по 1896 минули у Бобринці та Єлисаветграді, де батько – випускник Дерптського університету – працював лікарем і був членом наукового Товариства Єлисаветградських лікарів (з 1885). З 1891 по 1893 навчався у Бобринецькому повітовому училищі, з 1893 по 1896 – Єлисаветградській гімназії. Закінчив Троїцьку гімназію в Росії (Оренбурзька область). Перший завідувач метеоритного відділу Академії наук (з 1921). Перший дослідник Тунгуської катастрофи 1908, здійснив упродовж 20 років вісім експедицій. Йому присвячені книги Б. Вронського «Тропой Кулика» (М., 1984) та Ю. Кандиби «Трагедия Тунгусского метеорита» (Красноярск, 1998). У грудні 1984 Інститут теоретичної астрономії оголосив, що мала планета №2794 отримала назву «Леонід Кулик», його іменем названо також кратер на Місяці.*

1

3 (1908) — 110 років тому народився (с. Ставидла

Олександрівського району) Антон Іванович Задонцев (1908-1971), фахівець у галузі рослинництва. В 1929 закінчив Білоцерківський сільськогосподарський інститут. У 1932-1971 працював у Всесоюзному НДІ кукурудзи (до 1956 Український НДІ зернового господарства), з 1941 до 1971 – його директор. Член-кореспондент АН УРСР (1951), дійсний член ВАСГНІЛ (1960), заслужений діяч науки УРСР (1958). Лауреат Державної премії СРСР (1951).

3

4 (1973) — 45 років тому народився (м. Кіровоград) **Сергій**

Іванович Бульдович (1978-2014), герой АТО. У 1994 закінчив Сизранське вище військово-авіаційне училище льотчиків. Гвардії полковник, командир екіпажу гелікоптера Мі-8. Загинув 29.05.2014 в зоні бойових дій під час антитерористичної операції у місті Слов'янськ Донецької області. Вертоліт на чолі з полковником Сергієм Бульдовичем, на якому перебував генерал-майор Сергій Кульчицький та ще 12 військових, був збитий проросійськими терористами неподалік гори Карачун. *Похований у Кіровограді, на Лелеківському кладовищі. Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» I ступеня (2014).*

4

6 (1948) — 70 років тому народилася (с. Софіївка Чернігівської області)

Антоніна Михайлівна Корінь, поетеса, публіцист, громадський діяч.

6

Закінчила Харківський інститут культури (1970). Працювала у школах та бібліотеках України та Білорусії. З 1974 – у Кіровоградській обласній дитячій бібліотеці, з 1984 – редактор і вчений секретар Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д. Чижевського. Потім працювала науковим співробітником літературно-меморіального музею І. Карпенка-Карого, очолює обласний літературно-мистецький клуб «Євшан». Друкується з 1963. Автор збірок поезії: «Заворожи мене» (1993), «Сім нот мінору» та «Віку мого день» (2000), «Монолог метелика» (2007), «За руки – по райдузі» (2008); книжки дитячого гумору «Веселі дрібнички із сімейної скарбнички» (у співавторстві з сином Олексієм, 1994), книги віршів для дітей «Чому у сойки крила голубі» (2003), «Як стати другом?» (2010); збірки пісень «Шукаю папороті цвіт» (2000); книги перекладів та переспівів «Стежками століть» (2010), книги публіцистики «Слово не сорочка, а... душу гріє» (2016); упорядник антології жіночої поезії «Зоря материнства» (2005) та ін. Член Національної спілки письменників України (2002). *Лауреат обласної літературної премії імені Євгена Маланюка (2011).*

6

6 (1953) – 65 років тому народився (м. Калінін, Тверь, РФ) **Олексій Якович Корепанов**, письменник, поет, редактор і видавець. У 1975 закінчив історичний факультет Калінінського педагогічного інституту. З 1975 живе і працює в Кіровограді, на батьківщині дружини. Працював учителем, у комсомольських, радянських і партійних органах. З 1987 по 1991 – відповідальний секретар правління Кіровоградської обласної організації товариства «Знання». З 1992 по 2007 – головний редактор *Всеукраїнського науково-популярного та літературно-художнього журналу «Порог», який видавався у Кіровограді (вийшло понад 150 номерів).* У 2008 став засновником, видавцем і редактором альманаху «Поріг-АК». Пише українською та російською мовами. Працює у жанрі фантастики, автор романів: «Обычная прогулка», «Найти Эдем», «Вино Асканты», «Уснувший принц», «Зверь из бездны», «Время Черной Луны», «Тени Марса» та багатьох інших творів. У 2013 видав свою першу збірку поезій «Недуг бытия». Член Спілки письменників Росії (2005). Член Міжнародної асоціації письменників-фантастів (2003).

7 (1888) – 130 років тому народився (м. Знам'янка) **Антоній Северинович Точинський** (1888-1969), інженер-металург, один із «батьків» радянської металургії. Після закінчення у 1914 Петербурзького політехнічного інституту працював на заводах Пермі, Маріуполя, Таганрога, один з фундаторів Маріупольського металургійного комбінату. У 1931-1933 – завідувач кафедри

Харківського інженерно-економічного інституту. Доктор технічних наук. Був наркомом металургії СРСР, членом ЦВК СРСР, депутатом Моссовета. Влітку 1937 усунений від роботи і призначений головним інженером та заступником директора Магнітогорського металургійного комбінату. Заарештований 5.12.1937, засуджений на 10 років. З серпня 1938 – керівник групи інженерів-металургів ОКБ НКВС СРСР. У 1945 переведений у Ленінград ОКБ-172 («Крести»). Звільнений в 1946. Плідно поєднував виробничу й наукову діяльність. Автор понад 100 наукових праць та десятків відкриттів. У 1954-1962 – головний спеціаліст Державного проектного інституту Міністерства оборонної промисловості СРСР. Розробив метод («метод Точинського») позапічної обробки металів шлаками, що його застосовують для видалення з металу кисню, сірки, фосфору; для легування металу тощо. Лауреат Ленінської премії (1934).

7

7 (1893) – 125 років тому народився (с. *Стара Осота Олександрівського району*) **Дометій Гурович Євтушенко** (1893-1983), співак, педагог. В 1927 закінчив Київський музично-драматичний інститут ім. М.В. Лисенка й залишився у ньому на педагогічній роботі: декан (1937), з 1939 по 1963 – завідувач кафедри сольного співу, професор Київської консерваторії (1939). Наприкінці 1920-х співав у вокальному квартеті, серед учасників якого – З. Гайдай. Основні праці: «Методика навчання сольного співу» (1946), «Про деякі питання вокальної техніки» (1957). Заслужений діяч мистецтв УРСР (1943).

7

7 (1938) – 80 років тому народився (с. *Триліси Олександрівського району*) **Анатолій Анатолійович Кримський** (1938-2016), поет, прозаїк, сатирик, гуморист. Закінчив Кіровоградське медичне училище, Харківський медичний інститут. Працював лікарем швидкої допомоги у Харкові та Кіровограді, лікарем у рідному селі. Друкувався в обласній періодиці, українських часописах. Автор поетичних збірок: «Перша краплина» (1976), «Погляд крізь відстань» (1993), «Вічний водограй» (1993) та інших. Член Національної спілки письменників України. *Лауреат обласної літературної премії імені Євгена Маланюка (2014)*

7

7 (1963) – 55 років тому народився (м. *Золотоноша Черкаської області*) **Валерій Макеєв**, правознавець, економіст, письменник, музикант, громадський діяч (волонтер). У 1985 закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарсько-го машинобудування. Його студентська наукова робота в галузі робототехніки

7

та гнучких систем управління перемогла на Всесоюзному конкурсі. Також у Кіровограді всерйоз захопився музикою, брав уроки у викладачів Кіровоградського музичного училища. Перший музичний альбом вийшов під назвою «Made in Ukraine». Опісля здобув ще й економічну та юридичну освіту. Написав десятки наукових статей з правової тематики. Виграв гучні справи як у державних органів, так і у потужних приватних компаній. У 2000 видав власну збірку поезій «Буферна зона». Перший прозовий твір – повість «Один проти зграї» (2004). У 2008 вийшов роман «Таємний монах». Щотижня відвозив гуманітарну допомогу в зону бойових дій. В якості волонтера брав активну участь у звільненні військових ЗСУ з полону. У 2014 сам потрапив у полон до бойовиків ЛНР, де перебував майже сто днів. Після визволення написав книгу-сповідь «100 днів у полоні, або позивний 911» (2016).

7

7 (1988) – 30 років тому народився (сміт Нова Прага Олександрійського району) Максим Петрович Озеров (1988-2014), герой АТО. Виріс у багатодітній сім'ї, закінчив Кіровоградське ПТУ за фахом кухаря. Після строкової служби вирішив обрати професію військового й розпочав службу за контрактом. Планував вступати до Харківського військового училища. У час війни – військовослужбовець 168-го навчального центру Сухопутних військ ЗС України, молодший сержант. Загинув 26.09.2014 в районі с. Малоорлівка Донецької області під час обстрілу блокпоста із системи «Град». Похований у Новій Празі. На фасаді школи, в якій навчався герой, встановлено меморіальну дошку. Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» III ступеня (2015).

9

9 (1893) – 125 років тому народилася (м. Полтава) Віра Холодна (справжнє прізвище Віра Василівна Левченко) (1893-1919), зірка німого кіно. Серед її найбільш знаменитих ролей – Елена («Пісня торжествуючої любови», 1915), Ната («Життя за життя», 1916), Маша («Живий труп», 1918) та багато інших. В Єлисаветграді виступала 1.09.1917 з програмою «Истерзанная душа».

9 (1953) – 65 років тому народився (м. Кіровоград) Віктор Федорович Похиленко, хореограф, педагог. У 1976 закінчив факультет фізвиховання КДПІ ім. О.С. Пушкіна. З 1976 по 1979 працював тренером-хореографом ДЮСШ «Авангард», з 1979 по 1989 – балетмейстером заслуженого ансамблю народного танцю України «Ятрань». У Кіровоградському державному педагогічному

університеті ім. В.К. Винниченка викладає з 1989, професор. Головний балетмейстер, режисер-постановник хореографічного ансамблю «Пролісок». Автор низки постановок: «Грецька сюїта», «Зимові гуляння в Україні» (2000) та ін. Автор програм та навчальних посібників: «Календарні свята та звичаї українського народу» (1997), «Чарівне коло українського народного танцю» (2000) та ін. Автор книг: «Танець між небом і землею» (2012), «Школа гуманізму, любові та краси» (2014). *Лауреат обласної премії у галузі культури «Духовний скарб Кіровоградщини» (2013)*. Заслужений працівник культури України (1994). Народний артист України (1999).

9

11 (1888) – 130 років тому народився (с. Корлюгівка, поблизу Хутора Надії) **Олександр Федорович Фойницький** (1888-1973), живописець, графік, педагог. Хрещена мати – Софія Віталіївна Тобілевич, дружина драматурга І.К. Карпенка-Карого. Закінчив церковно-парафіяльну школу та Єлисаветградську гімназію. Відвідував ВРК ЄЗРУ (викладач Ф.С. Козачинський). Закінчив у 1913 Одеське художнє училище, навчався у К.К. Костанді та Г.О. Ладиженського. Понад 50 років (з 1913) прожив у Тирасполі, де викладав в училищах малювання та креслення, брав участь у виставках Товариства південноросійських художників. У 1940 – один з організаторів Спілки художників Молдавської РСР, фундатор Тираспольської ДХШ, яка носить його ім'я (1975). Виховав цілу плеяду відомих митців. Почесний громадянин м. Тирасполя (1968). У 1968 подарував Кіровоградській картинній галереї два десятки живописних і графічних робіт. Заслужений діяч мистецтв Молдавської РСР (1957).

11

11 (1928) – 90 років тому народилася (с. Шевченкове, м. Долинська) **Тереза Миколаївна Хрусова** (1928-1997), меліоратор. Закінчила Київський гідромеліоративний інститут. Першою серед своїх колег обгрунтувала й розробила екологічно безпечні способи використання стічних вод підприємств харчової та комунально-побутової галузей, а також мінералізованих вод для зрошення сільськогосподарських культур. Автор 179 наукових праць: «Зрошення люцерни стічними водами Долинського цукрового заводу», «Підвищення урожаю та якості цукрового буряка при зрошенні посівів стічними водами Долинського цукрового заводу» та ін. Доктор сільськогосподарських наук (1983). Заслужений працівник сільського господарства УРСР (1988).

11

13

13 (1958) — 60 років тому народився (м. Нововолинськ Волинської області) **Микола Миронович Шворак** (1958-2009), журналіст. У 1987 з відзнакою закінчив факультет журналістики Львівського університету ім. І.Я. Франка. З 1987 жив і працював у Кіровограді: кореспондент, заввідділом газети «Кіровоградська правда» (1987-1991), редактор (останній в її історії) обласної молодіжної газети «Молодий комунар». З 1993 по 2009 — головний редактор газети «21-й канал», яку зробив найпопулярнішою в регіоні (заснував додатки до неї «Безплатні оголошення», «Мир ТВ», «Сільське життя плюс», «Діло хазяйське»). З 1997 — головний редактор радіо «Новий день» 101,9 FM, згодом — телерадіовидавничої компанії (ТРВК) «Новий день». Заслужений журналіст України.

14

14 (1938) — 80 років тому народився (м. Кіровоград) **Костянтин Костянтинович Мартишевський**, спортсмен, тренер, педагог. Займався волейболом, брав участь у чемпіонатах СРСР. У 1960 закінчив факультет фізичного виховання КДПУ ім. О.С. Пушкіна. Автор понад 90 наукових робіт: 4 монографій, 11 посібників. Винахідник-конструктор волейбольних тренажерів. *Викладає в ЦДПУ ім. В.К. Винниченка, професор кафедри теорії і методики олімпійського та професійного спорту. Автор ґрунтовної книги «Портретна галерея факультету фізичного виховання КДПУ імені Володимира Винниченка» (2011). Заслужений працівник освіти України.*

16

16 (1893) — 125 років тому народився (м. Єлисаветград) **Борис Михайлович Гессен** (1893-1936), фізик. Випускник Єлисаветградської громадської гімназії (1913), *удостосний золотої медалі*. Навчався на фізико-математичних факультетах Едінбурзького та Петроградського університетів, на економічному відділенні Політехнічного інституту, Інституті червоної професури (до 1928). Працював директором НДІ фізики МДУ, деканом фізичного факультету МДУ, заступником директора з наукової роботи Фізичного інституту АН СРСР. Член-кореспондент АН СРСР (з 1933). Займався дослідженнями у сфері історії та філософії фізики, працював у редакції Великої Радянської Енциклопедії. Заарештований і розстріляний за належність до «контрреволюційної троцькістсько-зінов'євської терористичної організації».

16 (1928) — 90 років тому народився (с. Каніж Новомиргородського району) **Броніслав Петрович Спринчан** (1928-2008), поет. У 1949 закінчив Кіровоградський машинобудівний технікум, у 1962 (заочно) — Літінститут. З 1949 жив і працював у столиці Білорусії. Член Спілки письменників СРСР (1955).

З 1966 по 1991 був завідувачем відділу поезії в журналі «Неман» (Мінськ). Автор книг поезій: «Над кручами Сожа» (1957), «Ясень» (1973), «Стремнина» (1982), «Сотворение» (1983), «Надежды нежные ростки» (1986), «Васильки на белом полотне» (1990), «Жизни вечные круги» (1990), «Смутный день» (1984) та ін.

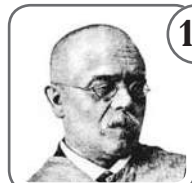
16 (1933) — 85 років тому народився (с. Федвар, нині с. Підлісне Олександрівського району) **Анатолій Тимофійович Авдієвський** (1933-2016), хоровий диригент, педагог. У 1958 закінчив Одеську консерваторію. Художній керівник і головний диригент Поліського ансамблю пісні і танцю «Льонок» (1958-1963); Черкаського українського народного хору (1963-1966); директор, художній керівник і головний диригент Державного заслуженого академічного українського народного хору ім. Г.Г. Верьовки (з 1966). Голова Всеукраїнської музичної спілки з 1991. Лауреат Державної премії УРСР ім. Т.Г. Шевченка (1968), лауреат Державної премії СРСР (1978). Провів більше 1 000 концертів, має понад 80 авторських творів і обробок народних пісень. Засновник телевізійного фестивалю народної творчості «Сонячні кларнети». Народний артист УРСР (1975), народний артист СРСР (1983), академік Академії педагогічних наук України (1995). Один із засновників Академії мистецтв України (1996), дійсний член АМ України. Герой України (2003).

18 (1903) — 105 років тому народився (с. Високі Байраки Кіровоградського району) **Лаврентій Петрович Кравцов** (1903-1984), журналіст, письменник. Був репресований. З 1939 на журналістській роботі в Рівненській області. Працював редактором райгазети в Сарнах, потім – заступником редактора обласної газети «Червоний прапор», а з 1965 і до виходу на пенсію – кореспондентом республіканської газети «Сільські вісті» по Рівненській та Волинській областях. Автор книг: «Підпоручик Жаданівський» (1962), «Чоботи», «Зростання» (1953), історичного роману «Волинські Афіни» (2003) та ін.

19 (1863) — 155 років тому народився (с. Рівне Новоукраїнського району) **Самійло Мартинович Дудін** (1863-1929), художник, сходознавець, фотограф. Навчався в ЄЗРУ, відвідував ВРК, створені П.О. Крестоносцевим, був одним із найактивніших членів Єлисаветградського народовольського гуртка та місцевої Громади (1882-1884). 22.01.1887 засуджений на п'ять років за-

слання у Забайкальську область. У 1897 закінчив Академію Мистецтв (майстерня І.Ю. Рєпіна). За полотно «У храмі Таніти» отримав звання художника та право на закордонне відрядження. Картина «Перед купанням» у 1913 передана музеєм АМ до Єлисаветграда для місцевого художнього музею, який мав бути створений. У 1911 виконав 27 ілюстрацій до виданого у Петербурзі «Кобзаря» Т. Шевченка. Засновник та член правління «Товариства художників ім. А.І. Куїнджі» (з 1909). З 1893 і до самої смерті – учений секретар Музею антропології та етнографії АН СРСР, завідувачий відділом середньоазіатських старожитностей, автор багатьох праць з орієнталістики. Пам'яті Дудіна присвячений 9-й том праць Музею антропології та етнографії АН СРСР (1930). Вважається одним з найвидатніших російських фотографів ХХ століття, зробив під час наукових експедицій по Середній Азії декілька тисяч унікальних фотознімків.

20

20 (1908) – 110 років тому народилася (ст. Долинська) **Наталія Андріївна Ленгауер** (1908-1997), лікар. Закінчила Київський медичний інститут (1934). Учасниця Другої світової війни. У 1948-1975 – головний лікар швидкої допомоги в Києві. Заслужений лікар УРСР (1950). Герой Соціалістичної Праці (1969). На вшанування її пам'яті на фасаді будинку Київської станції швидкої допомоги встановлено меморіальну дошку. У 2008 з нагоди 100-річчя від дня народження Ленгауер випущено марковані поштові конверти з її зображенням. *На батьківщині, у м. Долинській, на приміщенні районного історичного музею встановлено меморіальну дошку (скульптор В. Френчко).*

20

20 (1973) – 45 років тому народилася **Тетяна Олександрівна Ткаченко**, музеєзнавець. У 1995 закінчила КДПУ імені В.К. Винниченка. У 1998-2002 – викладач кафедри історії та суспільних наук Соціально-педагогічного інституту «Педагогічна Академія». З 2003 – директор обласного художнього музею. Організатор низки культурно-мистецьких та благодійних акцій: театральної вітальні, щорічного Великого благодіяного аукціону тощо. Член Міжнародної Ради Музеїв (ICOM). Лауреат премії імені Володимира Винниченка обласної газети «Народне слово» (2007). Нагороджена медаллю «За працю і звитягу» (2007). *Лауреат (у складі творчої групи) обласної премії у галузі мистецтвознавства імені Олександра Осмьоркіна (2016). Лауреат обласної премії в галузі культури «Духовний скарб Кіровоградщини» (2017).*

22 (1853) – 165 років тому народився **Олександр Іванович Литвинов** (1853-1932), військовий діяч. На військовій службі після закінчення Московської військової гімназії з 1870. У подальшому закінчив Михайлівське артилерійське

училище (1873) та Миколаївську академію Генерального штабу (1882). Учасник російсько-турецької війни 1877-1878. Полковник (1889). З 19.04.1890 – начальник штабу 2-ї кавалерійської дивізії. З 7.01.1891 по 12.06.1896 – начальник Єлисаветградського кавалерійського юнкерського училища. Генерал від кавалерії (1911). У Першу світову війну вступив командиром корпусу 5-ї армії. Згодом був призначений командуючим 1-ю армією (замість усунутого від командування генерала Ренненкампа). З 1918 служив у Червоній Армії. Нагороджений багатьма орденами, у тому числі й Св. Георгія 4-го ст. (1914).

22 (1988) – 30 років тому народився (с. Михайлівка Олександрівського району) **Роман Вікторович Бойко** (1988-2014), герой АТО. Закінчив школу у 2005. Строкову службу в армії проходив у сухопутних військах наземно-повітряної оборони. У вересні 2014 був призваний до війська за мобілізацією. Служив стрільцем-санітаром 28-ї окремої механізованої бригади. Загинув 29.11.2014 під час обстрілу зі стрілецької зброї взводного пункту ЗСУ біля с. Славне (Шахтарський р-н Донецької обл.). Похований у рідному селі Михайлівка. На фасаді Михайлівської загальноосвітньої школи відкрито пам'ятну дошку.

25 (1948) – 70 років тому народився (Кіровоградщина) **Георгій Леонідович Бровко**, учений-механік. У 1971 закінчив механіко-математичний факультет МДУ ім. М.В. Ломоносова. Доктор фізико-математичних наук (1996). Професор кафедри теорії пружності механіко-математичного факультету МДУ (1989). Наукові інтереси: основні постулати (аксіоми) та загальна теорія визначальних співвідношень механіки суцільних середовищ, некласичні моделі середовищ і структур, що деформуються; дослідження постановок та методів розв'язання крайових задач механіки тощо. Автор 75 наукових праць. У 2015 присвоєно почесне звання «Заслужений професор Московського університета».

25 (1953) – 65 років тому народився (с. Косогірка Ярмолинецького району Хмельницької області) **Володимир Тадеушович Гулавський** (1953-2017), організатор харчового виробництва. Закінчив Кам'янець-Подільський технікум харчової промисловості, у 1980 з відзнакою – Одеський інститут харчової промисловості (інженер-механік-конструктор). Отримав направлення на посаду головного інженера

Новоукраїнського комбінату хлібопродуктів. Кандидат технічних наук. З 1991 – директор Новоукраїнського комбінату хлібопродуктів. Депутат обласної ради трьох скликань. Згодом – директор «ДП ДАК «Хліб України» Новоукраїнський комбінат хлібопродуктів». Член-кореспондент Інженерної академії України. Нагороджений Почесним знаком Української асоціації якості «За найвищу досконалість». Заслужений працівник промисловості України.

26

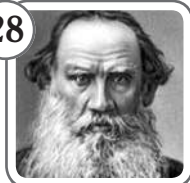
26 (1873) – 145 років тому народилася (с. Зелена Діброва Звенигородського району на Черкащині) **Катерина Максимівна Красицька** (1873-1974), онука Т.Г. Шевченка. Її батько Максим Антонович Красицький – син старшої сестри Т.Г. Шевченка Катерини. Разом з дочкою Антоніною Вереміївною заснувала у Знам'янці музей Кобзаря. Тривалий час його завідувачем був їхній нащадок, відомий знам'янський краєзнавець В'ячеслав Євгенович Шкода, обраний почесним громадянином м. Знам'янки. У Державному архіві Кіровоградської області сформовано особові фонди Красицьких і Шкоди.

27

27 (1948) – 70 років тому народився (с. Верблюжка Новгородківського району) **Федір Іванович Василенко** (1948-2011), інженер, учений. У 1972 закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування. Працював старшим інженером науково-дослідного сектора КІСМу. З 1976 – старший науковий співробітник, з 1984 – старший викладач кафедри «Металорізальні верстати». Кандидат технічних наук (1986), професор кафедри експлуатації та ремонту машин (2000). З 1993 – перший заступник завідувача департаменту експлуатації машин та технічного сервісу, декан факультету проектування та експлуатації машин (1996). Проректор з науково-педагогічної роботи Кіровоградського національного технічного університету. Учений секретар Ради ректорів вищих навчальних закладів Кіровоградського регіону. Наукові дослідження проводив у галузі переробки полімерних матеріалів та їх композитів. Автор понад 100 наукових праць, 7 навчальних посібників. Академік Міжнародної кадрової академії, член-кореспондент Інженерної академії України.

28

28 (1828) – 190 років тому народився **Лев Миколайович Толстой** (1828-1910), письменник і мислитель. Детальніше у нарисі «Лев Толстой і Єлисаветградці: Єлисаветград – одна із столиць толстовства».

28 (1893) – 125 років тому народився (м. Єлисаветград) **Георгій Васильович Флоровський** (1893-1979), богослов і філософ. Закінчив історико-філологічний факультет Новоросійського університету. У 1922 прийняв священство. Займав кафедру патрології в Православному богословському інституті (Париж). Був деканом і професором патрології семінарії, згодом професором Богословських шкіл Гарвардського і Принстонського університетів. Автор книг: «Достоевский и Европа» (1922), «Византийские отцы IV века» (1931), «Византийские отцы V-VIII вв.» (1933), «Пути русского богословия» (1937) та інших.

28

28 (1928) – 90 років тому народився (с. Лелеківка Петрівського району) **Григорій Данилович Білаш** (1928-1998), бджоляр. Учасник Другої світової війни. У 1949 закінчив Кишинівський сільськогосподарський інститут. Відтоді працював у НДІ бджільництва у м. Рибне, з 1966 – директором. Виступив ініціатором і керував дослідженнями з концентрації, спеціалізації та реконструкції бджільництва на кооперативних засадах. Автор праць з теоретичного обґрунтування та методики породного районування бджіл. Організував розробку прогресивної технології утримання бджолиних сімей на медових та медовозапилювальних пасіках. Створив єдину систему науково-дослідних, конструкторських і виробничих підрозділів, в яку входили 9 дослідних станцій, 7 опорних пунктів, КБ, розмножувальний цех, навчальний комбінат, великі пасіки у дослідно-виробничому господарстві, 2 міжгосподарські бджолооб'єднання в Рязанській області. Під його керівництвом і за безпосередньої участі створювалася породна група «Приокська», сім'ї якої перевищують вихідні за продуктивністю на 25-30%. Автор книг: «Селекція пчел» (1991), «Научно-исследовательский институт пчеловодства» (1995).

28

28 (1908) – 110 років тому народилася (м. Єлисаветград) **Марія Сергіївна Плахотіна** (1908-1998), лікар, краснавець. До 1918 навчалася у Єлисаветградській громадській жіночій гімназії, закінчила 6-ту трудову школу. У 1933 закінчила Дніпропетровський медичний інститут. До 1940 працювала у лікувальних закладах Дніпропетровська та Києва. З 1940 – у Кіровограді: організатор та завідувачка відділу 1-ї міської лікарні, викладала у Кіровоградському медичному училищі. На прохання місцевих краснавців написала ґрунтовні спогади про Єлисаветград та його мешканців – цінне джерело знань про історію рідного краю, видані галереєю «Єлисаветград» під назвою «О людях, о времени и о себе» в 2016.

28

28

28 (1983) – 45 років тому народився (м. Світловодськ) **Андрій Миколайович Ільїн** (1983-2015), герой АТО. До війни з Росією мешкав у м. Кременчук Полтавської області, де працював в одній з телекомунікаційних компаній. Призваний за мобілізацією у березні 2014 через військкомат на Кіровоградщині. Старший лейтенант, командир взводу 17-го окремого мотопіхотного батальйону 57-ї окремої мотопіхотної бригади (раніше 17-й батальйон територіальної оборони «Кіровоград»). Загинув 22.01.2015 на блокпосту в районі м. Горлівка (Донецька область). Під час масованого артилерійського обстрілу російськими збройними формуваннями під ногами у Андрія розірвався снаряд. Похований на Ревівському цвинтарі м. Світловодська. На будинку, де жив герой, та на фасаді Світловодської ЗШ №10, в якій він навчався, встановлено меморіальні дошки. Нагороджений (по-смертно) орденом Богдана Хмельницького III ступеня (2015).

30

30 (1948) – 70 років тому народилася (с. Цвітна Олександрівського району) **Тамара Федорівна Гордова**, художниця декоративного-прикладного мистецтва. У рідному селі, яке мало славу одного з центрів гончарного промислу, захопилася керамікою. У 2005 закінчила Національну академію образотворчого мистецтва і архітектури. Педагоги з фаху – В. Джулай, В. Могилевський, Ю. Белічко. Працює в галузі графіки, живопису та декоративного розпису. Влаштовано понад 80 персональних виставок. Основні серії розписів: «Квіти рідного краю» (1984), «Один рік кохання» (1993), «Тобі, з тобою і без тебе» (2000), серія живописних натюрмортів «Селянські речі» (2004), серія писанок – «Квіти» (1993), «Птахи» (1996), «Клинці» (2005). Член Національної спілки художників України (1984). Мешкає у Черкасах. Твори зберігаються у багатьох музеях України, музеях та приватних колекціях Англії, Болгарії, Німеччини, Ізраїлю, Канади, США, Франції, Молдови, Росії. *Персональна виставка «Дивосвіт на полотні» експонувалася у вересні-жовтні 2010 у відділі мистецтв ОУНБ імені Дмитра Чижевського. Заслужений художник України (1997).*

31

31 (1938) – 80 років тому народився (Кіровоградська область) **Анатолій Нестерович Мартовичський** (1938-2008), військовий діяч. Закінчив Калінінградське прикордонне училище. Був начальником Дальнореченського прикордонного загону. Під час війни в Афганістані з 1985 по 1989 очолював оперативну групу, був першим заступником начальника військ Середньоазійського прикордонного округу. Брав активну участь у підготовці багатьох військових операцій, 11-ма керував особи-

сто. Генерал-лейтенант прикордонних військ КДБ СРСР. Нагороджений орденами Леніна, Червоного Прапора, Червоної Зірки та багатьма медалями.

31 (1943) — 75 років тому народився (м. Кіровоград)

Віталій Олексійович Тупчієнко, авіаційний штурман, економіст. У 1966 закінчив Кіровоградську школу вищої льотної підготовки. Працював на Далекому Сході, отримав запрошення від конструкторського бюро А. Туполева у Москві на посаду штурмана-випробувача літаків. За час роботи в КБ взяв участь у випробуванні більше 10 модифікацій літаків. Водночас навчався в економічному інституті. Згодом перейшов у першу російську комерційну авіакомпанію «Авіаль», а у 1992 очолив її. Доктор економічних наук, професор. Викладав у Московському інженерно-фізичному інституті, державній технічній академії, Всеросійському заочному фінансово-економічному інституті. Автор кількох монографій та підручників з практичної економіки. Один з його навчальних посібників «Управління затратами», виданий у Кіровограді українською мовою, використовується в ДЛАУ та КНТУ.

31

31 (1968) — 50 років тому народилася (м. Кіровоград)

Марина Василівна Долгіх, музикознавець, композитор, краєзнавець. У 1987 закінчила відділ теорії музики Кіровоградського музичного училища (клас композитора Кіма Шутенка), у 1992 – історико-теоретичний факультет Астраханської державної консерваторії. З 1994 по 2000 працювала науковим співробітником Музею музичної культури імені Кароля Шимановського в Кіровограді. З 1990 – викладач-методист музично-теоретичних дисциплін КМУ та класів композиції дитячих музичних шкіл №1 імені Генріха Нейгауза та №2 імені Юлія Мейтуса. Кандидат мистецтвознавства (2011). Тема дисертації «Становлення музичного професіоналізму Єлисаветградщини (1900-1920 рр.)». Член Національної спілки композиторів України. Автор збірника «Дитячі пісні» для голоса й бандури, інструментального циклу «Метаморфози», вокального триптиха на вірші Олени Теліги та інших творів. Автор мультимедійного проекту «Юлій Мейтус: повернення на батьківщину» (2007) та двох монографій «Нейгаузи: варіації на єлисаветградську тему» (2013), «Юрій Хілобоков: сюїта для скрипки з оркестром» (2017) Лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова (2007). Лауреат Всеукраїнського літературно-мистецького конкурсу «Щоб далі йти дорогою одною» пам'яті Олени Теліги (2008). Лауреат Всеукраїнської премії з музикознавства «PRIMUS UNTER PARES» (2016).

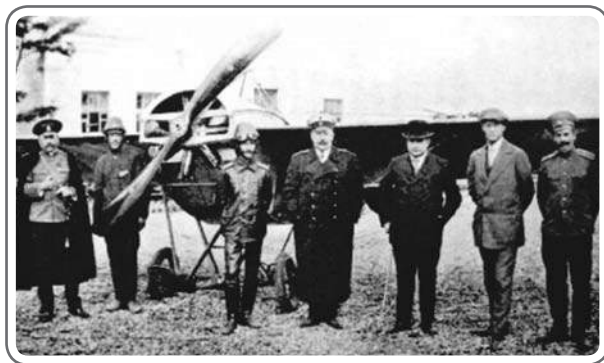

31

НАПІВЗАБУТИЙ ПОЛКОВНИК ХАРЛАМПІЙ СТАМАТЬЄВ: ОДИН З ПОНЕРІВ ВІТЧИЗНЯНОЇ АВІАЦІЇ

Власне кажучи, крім самого факту, що Харламπίй Федорович Стаматьєв (1859-1920) народився у селі Миколаївці Єлисаветградського повіту, про що повідомляють всі біографи, якихось додаткових відомостей про його зв'язки з нашим краєм (зокрема про родину) відшукати не вдалося. Та навіть у якій саме Миколаївці (а їх у нас три — у Добровеличківському, Кіровоградському та Олександрівському районах) Стаматьєв з'явився на світ, достеменно невідомо. А з огляду на те, що значна частина нинішньої Миколаївської області входила до складу Єлисаветградського повіту (у тому числі й дві Миколаївки у Казанківському та Братському районах), то не виключено, що Стаматьєв міг народитися і там. Щодо прізвища Стаматьєв, то воно грецького походження (від чоловічого імені Стаматій, що означає «той, хто зупинився», є навіть святий з таким іменем), а греки в заселенні Миколаєва, як відомо, брали досить активну участь.

Повідомляється, що загальну освіту Харламπίй здобув у класичній гімназії. Але, в якому місті це сталося: Єлисаветграді, Миколаєві, Одесі? Одним словом, Харламπίй Стаматьєв щодо свого дитинства та юності постає по-справжньому загадковою особистістю. Лише два його фотознімки, та й то групові, представлені в Інтернеті. Чомусь, як не дивно, Стаматьєв явно обділений увагою дослідників історії вітчизняної авіації. Жодної статті, крім біографічних довідок, йому не присвячено. А тим часом, військова кар'єра Стаматьєва була настільки насиченою, різноманітною та плідною, що заслуговує на ґрунтовне дослідження. Хто ще, крім нього, може похвалити-

*Х.Ф. Стаматьєв (у центрі) і А.А. Анатра (третій ліворуч)
серед членів Одеського аероклубу. 1912 рік*

ографічних довідок, йому не присвячено. А тим часом, військова кар'єра Стаматьєва була настільки насиченою, різноманітною та плідною, що заслуговує на ґрунтовне дослідження. Хто ще, крім нього, може похвалити-

ся, що підкорював три стихії: землю, воду і повітря? Маю на увазі службу Стаматьєва аж у трьох родах військ — піхоті, морській піхоті (десант) та авіації.

На військову службу Харлампій Федорович вступив у 1878 році після закінчення Одеського піхотного юнкерського училища. Служив у 58-му піхотному Празькому полку. До речі, назва військового підрозділу походить не від столиці Чехії, а від передмістя Прага у Варшаві й була присвоєна полку після його участі у придушенні польського повстання 1831 року. Потім з 1831 року Празький полк квартирував у нашій Петриківці, яка й була перейменована на його честь у Нову Прагу.

У 1900 році Стаматьєву було присвоєно чин капітана. Потім він призначається командиром Одеської спеціальної зведено-морської роти, створеної для підготовки сухопутних частин до десантних операцій. Після того, як у 1904 році Військова Рада запропонувала замість сезонної зведено-морської роти створити постійний морський батальйон, Стаматьєв стає командиром веслувальної роти цього військового підрозділу. У 1906 році уже в чині підполковника призначається помічником (заступником) командира морського батальйону і перебуває на цій посаді до 1913 року.

Військовий історик Костянтин Колонтаєв відзначає: «Помимо своих непосредственных функций инженерной части морской пехоты, Одесский морской батальон принял самое непосредственное участие в создании в России военной авиации, отечественного самолетостроения и подготовки летных кадров. В Сабанских казармах, где располагался батальон, 15 июня 1910 года, по инициативе и финансовой поддержке Артура Антоновича Анатры — одесского банкира, и одновременно с этим — председателя, созданного в 1908 году Общества авиаторов и воздухоплателей Украины и Крыма, был открыт Одесский военно-авиационный класс, а в ремонтных мастерских батальона начали строить первые в тогдашней России аэропланы отечественной конструкции. Кроме того, личный состав батальона обеспечивал подготовку и полеты одесских авиаторов».

Звісно, до всіх цих подій Стаматьєв мав безпосередній стосунок. На сайті АВВАЧУЛ (рос. АВВАКУЛ, Армавірського вищого військового авіаційного Червонопрапорного училища льотчиків) у розділі «Історія Імператорського повітряного флоту») можна прочитати: «Участвуя в работе Одесского аэроклуба (основан

Командир 6-ї авіаційної роти Х.Ф. Стаматьєв. 1915 рік

в марте 1908 года), Стаматьев был его пилотом и заведующим воздухоплавательным парком, принимал участие в организации военно-авиационного класса при ОАК и разработке его программы обучения. После открытия в 1910 году авиакласса (в 1911 году преобразованного в Одесскую авиашколу) стал его начальником. Руководил постройкой первых в России аэропланов «Фарман» в мастерских аэроклуба силами техников Одесского морского батальона (1910-11). После начала Первой мировой войны, с 22 сентября 1914 года, Стаматьев стал командиром 6-й авиационной роты, дислоцированной в Одессе. 16 декабря 1915 года он был назначен начальником Офицерской школы авиации в Каче (Севастополь), на базе которой весной 1916 года была сформирована «Севастопольская его императорского высочества Великого князя Александра Михайловича военная авиационная школа». Одновременно Стаматьев был главным редактором журнала военной авиации и воздухоплавания «Военный лётчик» (выходил два раза в месяц в 1916-1917). После Февральской революции был смещен с должности начальника авиашколы».

Цю інформацію маємо нагоду доповнити й уточнити. Захоплення авіацією виявилось настільки сильним, що Харлампій Федорович, попри поважний вік (50 років!) та габаритну статуру, вирішив оволодіти мистецтвом пілотування. У 1910 році він стає учнем російського авіатора №4 Павла Адріановича Кузнецова (1875-1963), запрошеного Артуром Анатрою в Одесу викладачем щойно відкритої авіашколи, уперше піднімається в небо. До речі, це той самий Кузнецов, який 8 вересня 1910 року здійснив на аероплані «Блеріо XI» перший демонстраційний політ у Єлисаветграді.

Того ж 1910 року в Одесі, як зазначено в анотації, «под руководством начальника Воздухоплавательного парка Одесского аэроклуба подполковника Х.Ф. Стаматьева» в серії видань популярної бібліотеки «Победы человеческого гения» (випуск 1) побачила світ брошура «Воздухоплавание» (47 сторінок).

Офіцерська школа авіації в Качі (Севастополь), як впливає з рапорту її начальника полковника Стаматьєва від 16 грудня 1915 року, мала у своєму розпорядженні 153 аероплани. І хоча школа була розрахована для одночасного навчання 60 чоловік при штаті у 120 осіб, були часи, коли у ній перебувало до 270 курсантів при 920 військовослужбовцях постійного складу. Згодом, уже в радянські часи (з 1965 по 1998 рік), на базі Севастопольської військової авіаційної школи, яку очолював Стаматьєв, було створено знамените Качинське (Кача — передмістя Севастополя) вище військово-авіаційне училище льотчиків.

Так сталося, що саме Харлампій Федорович безпосередньо причетний до видатної події в історії російської авіації — появи однієї з головних і найскладніших фігур вищого пілотажу «штопору Костянтина Арцеулова»

(онук видатного художника-мариніста Івана Айвазовського і також талановитий художник). Це Стаматьєв клопотався про переведення здібного пілота до своєї школи на посаду керівника класу винищувачів, хоча Арцеулов був лише прапорщиком. До нього ніхто не міг знайти прийоми, як виводити літак із «штопору»: машини розбивалися, пілоти гинули. Вперше Арцеулов усвідомлено вивів літак із штопору 24 вересня 1916 року.

Наступного дня «приборкувач штопору» на нараді інструкторів авіашколи доповів про розроблений ним метод. Одностайно була ухвалена постанова «ввести прохождение штопора в программу обучения учеников истребительного отделения школы», яку й затвердив Стаматьєв.

Начальник Севастопольської військової авіаційної школи полковник Х.Ф. Стаматьєв був головним редактором журналу «Военный летчик». Редакція ставила за мету: «1. Знакомить авиационные части со всеми новинками, вводимыми как нашими союзниками, так и врагами, но следит за которыми отряды не в состоянии в силу боевой обстановки, в которой они находятся.

2. Помещать описания лихих дел как отдельных летчиков, так и целых отрядов.

3. Доводить до сведения отрядов те практические приемы по уходу за механизмами, которые давно выработаны в некоторых отрядах и, принося там большую пользу, совершенно неизвестны другим.

4. Помещать фотографические снимки выдающихся героев авиации.

5. Помещать приказы о боевых наградах.

6. Дать возможность обмениваться мнениями по различным вопросам как общего, так и специально-технического свойства».

Після Лютневої революції 1917 року, за наполяганням солдатського комітету, Стаматьєва відправили у відставку. За що? Як згадував один з чотирьох членів комітету К. Крижанівський, «за якобы жестокое обращение с нижними чинами».

У 1919-1920 роках Харламій Федорович служив у комендантській команді м. Ялти у складі Білої армії. Емігрувати йому не вдалося. У грудні 1920 року Стаматьєв був розстріляний у садибі Багріївка, у передмісті Ялти, на території Лівадійського лісництва. Тоді за три дні «червоні» ліквідували понад 700 «контрреволюціонерів».

ВЕРЕСЕНЬ

1

1 (1868) — 150 років тому народився (*Єлисаветградський повіт*) **Сергій Тимофійович Варун-Секрет** (1868-1962), державний і політичний діяч. Закінчив Полтавський кадетський корпус (1886) і Московське кавалерійське училище, до 1898 перебував на військовій службі. З 1899 по 1904 — земський начальник, 1904-1906 — голова Єлисаветградської земської управи, 1907-1910 — предводитель дворянства Єлисаветградського повіту. Володів селами Софіївка (1 870 десятин) та Єлисаветівка (1 004 десятини) Маловисківського району, названих на честь дружини Софії та дочки Єлисавети. Голова Єлисаветградської повітової земської управи (з 1912). У 1906, 1907 та 1912 обирався членом 1, 2 і 4 Державної Думи Росії; у 1913-1916 — товариш голови (віце-спікер), один із лідерів фракції октябристів. Був ініціатором переселення селян Центральної Росії в Оренбурзьку губернію. Пожертвував для цієї мети 320 тисяч рублів золотом, на які побудовано 14 сіл із школами та лікарнями. З 1908 по 1911 видавав у Єлисаветграді політичну, громадську та науково-літературну газету «Новороссийский край» — позапартійний орган правого напрямку (редактор В. Теплов). Під час Першої світової війни влаштував у своєму маєтку лазарет, де сестрами милосердя працювали доньки Віра, Єлисавета та Ніна (за чоловіком Родзянко). Високі посади С.Т. Варун-Секрет займав і при Тимчасовому уряді (у 1917 — повітовий комісар Єлисаветградського повіту), і при Центральній Раді, і при гетьмані Скоропадському (у 1919 — товариш міністра внутрішніх справ в його уряді). З 1920 — в еміграції. Більшовики оголосили його та родину ворогами радянської влади. 22.06.1941 перевів на рахунки радянського уряду 800 тисяч фунтів стерлінгів, на які було побудовано танкову колону.

1

1 (1878) — 140 років тому народився (м. Єлисаветград) **Ростислав Митрофанович Лашенко** (1878-1929), юрист і громадський діяч, один з основоположників історико-правової науки в еміграції. Народився у сім'ї інспектора Єлисаветградського духовного училища, одного із засновників місцевої української громади Митрофана Лашенка (1832-1903). Брат поета, освітнього і громадського діяча В'ячеслава Лашенка (1875-1953). Випускник Єлисаветградської гімназії (1896). У 1905 закінчив юридичний факультет Київського університету. У студентські роки був частим гостем київського будинку родини Косачів, захоплювався ідеями М. Драгоманова. Деякий час числився за Єлисаветградським окружним судом (1909). Працював в урядових установах Києва. За часів УНР — голова 1-го де-

партаменту Київського апеляційного суду, викладач історії українського права у Київському народному університеті, член Верховної слідчої комісії. На початку ХХ століття друкував оповідання в українських періодичних виданнях. З 1920 – в еміграції. Професор Українського Вільного Університету у Празі та Української Господарської Академії у Подєбрадах (Чехія). Засновник Українського Правничого Товариства. Автор книг: «Литовський статут як пам'ятник українського права» (1923), «Переяславський договір 1654 р. між Україною і царем Московським» (1923), «Лекції з історії українського права» (1924) та інших праць.

3 (1953) – 65 років тому народився (м. Кременчук) **Олександр Олексійович Іщенко**, футболіст, тренер.

Вихованець СДЮШОР «Металург» (Запоріжжя). Грав за команди: СКА (Одеса), «Зірка» (Кіровоград), «Автомобіліст» (Житомир). Закінчив факультет фізичного виховання Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О.С. Пушкіна. Роки, проведені у Кіровограді (1973-1976), – чи не найуспішніші у футбольній кар'єрі Іщенко. «Зірка» (головний тренер Віктор Степанович Жилін) за його участю стала дворазовим володарем Кубка України. З іменем Іщенко пов'язані найвищі на сьогоднішній день досягнення кіровоградської «Зірки»: 6-те місце у вищій лізі, вихід до півфіналу кубка України, історична перемога над київським «Динамо». У 1996-1997 – головний тренер молодіжної збірної України, з 2005 по 2007 працював у молодіжній збірній України, яка виборола срібні медалі чемпіонату Європи. У 2006 отримав диплом УЄФА як кращий футбольний тренер України за роботу з молодіжною збірною. З 2011 – старший тренер ДЮФШ «Динамо» Київ ім. Валерія Лобановського. Заслужений тренер України (1998). Заслужений працівник фізичної культури і спорту України (2006).

3

3 (1983) – 35 років тому народився (м. Сургут Тюменської області в Росії) **Микола Васильович Алексєєв**

(1983-2014), герой АТО. У 1989 сім'я переїхала в м. Ульяновку на Кіровоградщині. Навчався в Ульяновській ЗШ №1 та музичній школі за класом фортепіано, захоплювався спортом. Після закінчення школи навчався в Ульяновському ПТУ №11. У правоохоронні органи прийшов після строкової служби в армії та навчання у Запорізькій школі міліції у 2003. Працював у райвідділі міліції помічником дільничного інспектора міліції, молодший сержант. Одночасно заочно навчався у Кіровоградському філіалі Харківського національного університету внутрішніх справ за фахом «слідчий-криміналіст». У 2007 пішов служити в армію за контрактом. Старший сержант, заступник командира розвідгрупи 3-го окремого полку спецпризначення. Загинув 15.07.2014 в районі КПП «Ізварино»

3

(с. Провалля Луганської області) під час мінометного обстрілу. *Похований у Кіровограді, на Алеї Слави Рівненського кладовища. В м. Ульяновка (нині Благовіщенське) на його честь перейменована одна з вулиць, встановлено меморіальну дошку на стіні його рідної школи. Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» III ступеня (2014).*

7

7 (1913) – 105 років тому народився (м. Єлисаветград) Соломон Якович Коган (1913-1986), кінооператор. У 1933 закінчив курси операторів при кіностудії «Мосфільм». З 1934 по 1976 працював оператором Московської студії кінохроніки. У роки Другої світової війни – фронтовий оператор. Фільмографія нараховує 40 документальних стрічок: «Линия Маннергейма» (1940), «Оборона Одессы» (1941), «День войны» (1942), «Битва за Кавказ» (1943), «Победа на юге» (1944), «Освобождение Белграда» (1945), «Будапештская битва» (1945) та ін. Режисер стрічок: «Учитель чемпионов (1958), «Чемпионат в Будапеште» (1966), «Если дело по душе» (1966). Нагороджений орденами Червоного Прапора (1940), Червоної Зірки (1945), Вітчизняної війни (1985); медалями «За бойові заслуги», «За оборону Москви», «За оборону Одеси», «За оборону Кавказу» та ін. Лауреат двох Сталінських (Державних) премій СРСР (1941, 1952). Заслужений діяч мистецтв Російської Федерації (1981).

8

8 (1883) – 135 років тому народився (м. Єлисаветград) Григорій Овсійович Зінов'єв (справжнє прізвище Гершен Аронович Апфельбаум-Радомисльський) (1883-1936), один з вождів Жовтневої революції 1917. *Освіту отримав домашню, з 14 років заробляв на життя приватними уроками, вступив до Єлисаветградської організації соціал-демократів. Наприкінці 90-х брав участь в організації перших гуртків самоосвіти – створив у Єлисаветграді так званий «Соціалістичний університет», що нелегально діяв у оптово-роздрібному магазині Ізраїля Шполянського. Партійна кличка – «Сіра шапка». Молодший брат був анархістом (псевдонім Міша Злой), убитий григор'євцями під час заколоту в Єлисаветграді у травні 1919. З 1902 – в еміграції, стає першим помічником В.І. Леніна. Після 1917 був головою Петроградської ради та головою Виконкому Комінтерну. У Кропивницькому на розі вулиць Смоленчука та Михайлівської зберігся «будинок Зінов'єва». 10.06.1924 ВУЦВК затвердив перейменування Єлисаветграда у Зінов'євськ. Зінов'єва було обрано почесним головою окружного виконкому та членом міськради. 27.12.1934 місто Зінов'євськ «на прохання трудящих» було перейменовано в Кірово, а 10.01.1939 Указом Президії Верховної Ради СРСР*

отримало назву Кіровоград (з 2016 – м. Кропивницький). Включений у книгу Віктора Савченка «100 знаменитих анархистів и революционерів» (2010).

8 (1953) – 65 років тому народилася (с. *Розсохуватець Новоархангельського району*) **Олена Антонівна Зубко**, спортсменка (академічне веслування). Багаторазова чемпіонка України у складі вісімки, четвірки розпашної зі стерноюю та двійки розпашної без стернової (1974-1979). Виступала за спортивні товариства «Спартак» (1972), «Динамо» (1972-1979; обидва – Київ). Чемпіонка (1976), срібна (1978), бронзова призерка (1974, 1977) першостей СРСР у складі вісімки. Член збірної команди СРСР від 1975. Срібна призерка XXI Олімпійських ігор у складі вісімки (Монреаль, 1976). Майстер спорту міжнародного класу (1976). У 1981 закінчила Київський інститут фізичної культури. Працювала інструктором-методистом міської ради спортивного товариства «Динамо» (1981-1985). Від 1997 – у Державному комітеті України з фізичної культури і спорту.

8 (1953) – 65 років тому народилася (с. *Олено-Косогорівка Кіровоградського району*) **Лідія Леонідівна Забіяста**, співачка (сопрано), педагог. *Випускниця Кіровоградського музичного училища 1973 (клас А. Шпаченка)*. Закінчила Київську консерваторію (1979), в 1980-1981 стажувалася в Міланському театрі «Ла Скала». Солістка Київського театру опери та балету (з 1979). Лауреат VI Міжнародного конкурсу ім. П.І. Чайковського (1982), IX Всесоюзного конкурсу вокалістів ім. М.І. Глінки (1979). Водночас від 2007 – викладач Національної музичної академії України. Гастролю в країнах Європи, США, Канаді, Японії. Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка (2011). Народна артистка УРСР (1985).

8 (1953) – 65 років тому народився (с. *Тополі Гайворонського району*) **Валентин Семенович Крисаченко**, філософ. Випускник біологічного факультету Чернівецького університету, деякий час працював ентомологом. З 1978 по 1981 навчався в аспірантурі Інституту філософії. Доктор філософських наук, професор. Провідний науковий співробітник Інституту філософії НАНУ. Згодом – завідувач відділу етнополітики Національного інституту стратегічних досліджень, завідувач відділу геополітики та геостратегії НДІ українознавства. Основні напрями дослідження – українознавство, філософія науки, етнополітика, вчення про біосферу. Один з фундаторів теорії екологічної культури в Україні. Основні монографічні роботи:

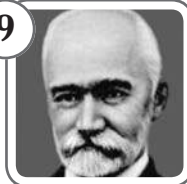
«Природні катастрофи: легенди, гіпотези, факти» (1989), «Філософський аналіз еволюціонізму» (1990), «Обрії ноосфери» (1991). Автор ґрунтовних узагальнень для системи освіти: «Українознавство» (1995-1996) та двотомників «Людина і довкілля» (1995), «Екологічна культура: теорія і практика», «Людина й біосфера: основи екологічної антропології» та ін. Лауреат премії президентів НАН України, АН Білорусі та АН Молдови. Заслужений діяч науки і техніки України.

8

8 (1993) — 25 років тому народився (с. Ромашки Компаніївського району) **Олег Олегович Жук** (1993-2015), герой АТО. Навчався у Виноградівській загальноосвітній школі Компаніївського району, після чого працював у Виноградівці різноробочим. До лав Збройних Сил України був призваний 2.08.2014, служив солдатом у 9-й роті 40-го окремого мотопіхотного батальйону 17-ї окремої Криворізької танкової бригади. 17.02.2015, прикриваючи відхід військ з-під Дебальцево, отримав смертельне поранення у живіт, помер у шпиталі. Похований на батьківщині, у с. Ромашки Компаніївського району.

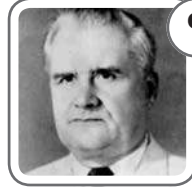
9

9 (1863) — 155 років тому народився (с. Кобринovo Київської губернії) **Дмитро Мусійович Петрушевський** (1863-1942), історик-медієвіст (фахівець з історії середньовічної Європи). Середню освіту здобув у Златопільській прогімназії, в якій навчався з 1873 по 1878. Навчався на історико-філологічних факультетах Петербурзького і Київського університетів. Викладав у Московському та Варшавському університетах, на Вищих жіночих курсах. Доктор історичних наук, професор. Автор багатьох наукових праць. Академік АН СРСР (1929). Старший брат *Микола Мусійович Петрушевський* (1848-1903), педагог. Закінчив Першу Київську гімназію (1866), фізико-математичний факультет Київського університету, у 1871 захистив дисертацію «Індігові виробництва», кандидат природничих наук. З 11.11.1871 – старший викладач природничого циклу дисциплін ЄЗРУ. З 1873 – дійсний член Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамотності й ремесел. У 1883-1887 – директор ЄЗРУ після М.Р. Завадського. Потім викладав природознавство в учительському інституті Феодосії, приятелював з І.К. Айвазовським. Серед його учнів: *брати Тобілевичі (Панас Саксаганський та Микола Садовський), Олександр Тарковський і Самійло Дудін*. Спогади про нього для газети «Єлисаветградские новости» у 1903 написали викладач ЄЗРУ Рудольф Пржшховський та єлисаветградський рабин Володимир Тьомкін.

9 (1908) — 110 років тому народився (сmt *Добровеличківка*)

Іван Іванович Погребняк (1908-1982), ботанік, альголог. У *Добровеличківці* закінчив школу та педагогічний технікум. У 1931 – Одеський інститут професійної освіти (нині Одеський університет ім. І.І. Мечникова). Його залишили в аспірантурі при ботанічному саду університету як одного з кращих студентів академіка Д.І. Липського. Оскільки на той час в Одесі не було альгологів високого рівня, Погребняка відряджають на навчання до Ботанічного інституту ім. Комарова у Ленінграді до відомих альгологів Єленкіна та Зінової. Доктор біологічних наук, професор. 34 роки (1944-1978) очолював кафедру морфології і систематики рослин Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова. Вивчав альгофлору Чорного та Азовського морів. Безцінний внесок науковця у вивчення мікрофітобентосу, у дослідження діатомових та синеозелених водоростей. Всього виявив та описав 521 вид. У вересні 2008 в Одесі пройшла міжнародна наукова конференція «Історія та сучасні проблеми ботанічних досліджень», присвячена 100-річчю від дня народження І.І. Погребняка.

9

10 (1913) — 105 років тому народився (с. *Корсунівка*, нині у складі с. *Іскрівки Петрівського району*)

Іван Іванович Савицький (1913-1994), промисловий діяч, організатор гірничорудного виробництва. У 1936 закінчив Криворізький гірничорудний інститут. Кандидат технічних наук. Багаторічний (з 1957 по 1985) директор Центрального гірничорудного комбінату (ЦГОК). Створив величезну побутову структуру для працівників комбінату та їхніх родин, починаючи від робітничих їдалень, дитячих таборів біля моря, пологового будинку й радонової лікарні, й закінчуючи санаторіями і пансіонатами у Прибалтиці, Криму і на Кавказі. Заслужений металург УРСР (1982). Заслужений шахтар УРСР (1983). Заслужений винахідник УРСР (1983). Лауреат премії Ради Міністрів СРСР. Нагороджений трьома орденами Трудового Червоного Прапора, орденом Жовтневої Революції, орденом Дружби народів та ін. Іменем Івана Савицького названі вулиця і парк відпочинку в Кривому Розі. Герой Соціалістичної Праці (1958).

10

12 (1898) — 120 років тому народився (м. *Єлисаветград*)

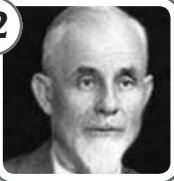
Олександр Платонович Семененко (1898-1978), юрист, громадський діяч, мемуарист. Закінчив *Єлисаветградську гімназію* у 1915. У 1918 редагував першу українську газету в *Єлисаветграді* «Новий шлях», організував *Єлисаветградське відділення Вільного Козацтва України*. Активний учасник визвольних змагань українського народу 1917-1920. Закінчив

12

Харківський інститут народного господарства (1922), працював адвокатом (з 1925). У 1937 репресований, був обербургомістром Харкова часів окупації (1942-1943). В еміграції обирався головою фундації Української Вільної Академії Наук у Нью-Йорку, заснував фонд Семененків – на дослідження історії України та голодомору 1933. Автор книги спогадів «Харків, Харків...» (Нью-Йорк, 1976), яка являє собою щиру сповідь про пережите і наболіле, зворушує непідробною любов'ю до незабутнього Єлисаветграда – міста дитинства. Сучасники вважали: «Він був народжений, щоб стати Президентом або прем'єром України».

12

12 (1903) – 115 років тому народився (с. Цибулеве Знам'янського району) **Олександр Порфірович Корнєєв** (1903-1987), біолог, зоолог та еколог. Закінчив Київський інститут народної освіти (1926). Учасник Другої світової війни, капітан, нагороджений орденом Червоної Зірки та шістьма медалями. Багато уваги приділяв вивченню звірів в умовах неволі. До 1932 був науковим директором Київського зоопарку. Працював у Київському університеті деканом біологічного факультету, завідувачим кафедрою зоології хребетних (з 1959), проректором (з 1962). Дослідження у галузі вивчення ссавців України. Був членом проблемної ради із зоології АН УРСР, членом науково-технічної ради Головного управління мисливства, проректором народного університету «Природа» товариства «Знання», членом ради та пленуму Українського товариства охорони природи. Кандидат біологічних наук (1940), професор (1962). Автор книг та навчальних посібників: «Визначник звірів УРСР», «Зоологія» (підручник для 6-7 кл.), «Юним фенологам», «Практикум із зоології хордових», «Розповіді про звірів» (1985) та ін.

14

14 (1893) – 125 років тому народився (с. Вікнина Гайворонського району) **Микита Павлович Годованець** (1893-1974), байкар і перекладач. Закінчив Степашанську двокласну вчительську школу (1909), навчався на дворічних курсах підготовки до університету, вчителював у церковно-приходських школах. В 1914-1918 перебував на військовій службі. Повернувшись до рідних місць, деякий час учителював по селах, потім став штатним працівником у редакціях газет «Червоний край» (Вінниця) та «Радянська Волинь» (Житомир). Перші вірші з'явилися друком 1913 на сторінках київського тижневика «Маяк». В його перекладі політвідділ 41-ї стрілецької дивізії Червоної Армії в 1920 видав збірку Дем'яна Бедного «Байки і пісні». Перша книжка оригінальних байок «Незаможник Клим» вийшла друком у 1927. У 1937 Годованця було заарештовано і вислано на Середню Колиму, де він пробув до 1947. Реабілітований у 1957. Жив у Кам'янці-Подільському. Помітним

внеском митця в розвиток української байки стали його книги «Байки» (1957), «Зячя математика» (1961), «Конвалія і Лопухи» (1966), «Талановита Тріска» (1967). Тривалий час Годованець трудився над художнім освоєнням байки античних часів, епохи Відродження, творчої спадщини видатних західноєвропейських майстрів цього жанру. Його праця увінчалася виданням книг «Ріка мудрості. Байки за Езопом» (1964), «Веселий педант» (1965), «Байки зарубіжних байкарів у переспівах та перекладах Микити Годованця» (1973). У 1968 та 1973 видавалися двотомники байок Годованця.

15 (1968) — 50 років тому народився (м. Кіровоград) Юрій Сергійович Лючек, спортивний журналіст. У 1989 закінчив факультет історії і права КДПІ ім. О.С. Пушкіна. З 2001 – провідний оглядач всеукраїнського тижневика «Україна-Центр», що виходить у Кіровограді. У 2007 визнаний кращим спортивним журналістом України. У 2014 отримав нагороду Асоціації спортивних журналістів України «За вірність спортивній журналістиці». Керівник прес-служби ФК «Зірка» Кіровоград. Головний редактор обласного тижневика «Спортревію NEW», який двічі поспіль у 2015 та 2016 визнавався кращим спортивним виданням України. У 2016 був обраний одним із 17 спортивних журналістів України, що висвітлювали події XXXI літніх Олімпійських ігор у Ріо-де-Жанейро. Нагороджений пам'ятною медаллю МОК та оргкомітету Олімпіади в Ріо. Заслужений журналіст України (2016).

15

15 (1978) — 40 років тому народився (м. Світловодськ) Анатолій Анатолійович Пашинін, актор театру і кіно, громадський діяч. У шкільні роки займався боксом і карате. Навчався у Запорізькій державній інженерній академії до 5-го курсу. Закінчив Вище театральне училище імені М. С. Щепкіна в Москві. З 2001 по 2014 рік знявся у 38 російських та українських фільмах: «Адмираль», «Мы из будущего», «Провинциалы», «Грозовые ворота», «Побег» та ін. Виконав одну з головних ролей Михайла Гурмана в українському телефільмі «Украдене шастя» (за п'єсою Івана Франка) (2004). Знявся також в українській стрічці «Зраджений друг» (2012), у телефільмі «Гудзик» (2008), у телесеріалі «Ундіна» (2003) та ін. Підтримав Євромайдан. З 2014 живе в Україні, у батьків у Запоріжжі. Різко засудив анексію Криму та російську агресію на Донбасі. Відвідував українських бійців-«кіборгів» на фронті. У серпні 2017 добровільно вступив у Збройні Сили України в зоні АТО.

15

17 (1958) — 60 років тому народився (с. Коробчине Новомиргородського району) Петро Леонідович Лойтра, композитор, педагог. У 1979 закінчив музично-пе-

17

дагогічний факультет Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна. З 1981 по 1994 працював учителем музики і співів Маловисківської середньої школи №3, а з 1994 по 2005 – керівником гуртків Маловисківського будинку дитячої та юнацької творчості. З 2005 – директор Маловисківської дитячої школи мистецтв. Кіровоградським

обласним телебаченням знято два музичні телефільми про його творчий шлях. Видав два десятки піснених збірок: «Вічний спомин», «Простелю рушник», «Не покидай мене, мій цвіте», «Мелодії любові», «Пісенні причали», «Загадаю щастя на світанні», «Лебеді зеленої неділі», «Мого серця таїна», «Калинові обрії» та ін. Багато пісень написав для дітей, увійшли до збірок «Сріблястий вітрильник», «Зорі падають в серпні». Пісні – в репертуарі заслужених артистів України Семена Торбенка, Володимира Стратьєва, Ореста Мартиніва та інших відомих виконавців.

18

18 (1908) – 110 років тому народився (м. *Олександрія*) **Петро Самійлович Рабин** (1908-1996), інженер-енергетик. У 1935 закінчив Дніпропетровський інститут інженерів залізничного транспорту. Понад 50 років (1947-1998) працював головним енергетиком Северодонецького виробничого об'єднання «Азот». Загальний трудовий стаж – 70 років. Почесний хімік СРСР. Лауреат премії Ради Міністрів СРСР. Заслужений енергетик УРСР. Почесний громадянин м. Северодонецька.

19

19 (1918) – 100 років тому народилася (с. *Могильне Гайворонського району*) **Ольга Іванівна Маруніч** (1918-1965), поетеса, педагог. Закінчила філологічний факультет Київського педагогічного інституту (1940). Після війни працювала літературним працівником «Літературної газети» в Києві. Авторка збірки поезій «Цвіт на камені»

(1959), епічної поеми «Пісня гір». Член Спілки письменників УРСР. Багато її віршів покладено на музику.

19

19 (1948) – 70 років тому народився (с. *Скалівські Хутори Новоархангельського району*) **Анатолій Федосійович Кропивка**, військовий діяч. З відзнакою закінчив Вольське вище військово училище тилу та Ленінградську військово-інженерну академію. Служив на Далекому Сході (там, на китайському кордоні, заробив Орден Червоної

Зірки), потім у Східній Європі, Північно-Кавказькому окрузі. Був заступником командуючого по тилу Південної групи військ. У 1992 повернувся на батьківщину,

прийняв присягу на вірність Україні. Був призначений заступником командуючого Одеським військовим округом, потім заступником командувача – начальником управління логістики Південного округу. Генерал-лейтенант. Прослужив у армії понад 40 років. У 2006 був незаконно звільнений з посади. Публічно виступив проти корупції у Збройних Силах України.

20 (1848) – 170 років тому народився **Михайло Ромуальдович Завадський** (1848-1926), педагог.

Закінчив історико-філологічний факультет Новоросійського університету в Одесі (1871). З 1871 по 1883 працював у Єлисаветграді, директор ЄЗРУ (1873-1882). Перетворив реальну гімназію на один з кращих навчальних закладів Росії з гуманітарним ухилом. Запросив до викладання чудових педагогів: П.О. Крестоносцева (засновника ВРК), Р.М. Пржшховського (фундатора метеорологічної станції), В.М. Ястребова (організатора музею в училищі), Г.Я. Близніна та ін. Після раптової смерті в Єлисаветграді (1876) свого вчителя, професора В.І. Григоровича виступив ініціатором спорудження пам'ятника на його могилі (1892). Автор підручника з російської словесності для реальних училищ, видрукованого в Єлисаветграді. З 10 березня 1881 по січень 1883 двічі на місяць видавав у Єлисаветграді журнал «Педагогический вестник» – перший у Росії часопис, незалежний від Міністерства народної освіти. У 1882 «за погляди, несумісні з діяльністю Міністерства», його не затвердили на посаді директора ЄЗРУ. Один з учнів Євген Чикаленко згадує: «Це був чоловік видатного розуму і неабиякий авторитет; він володів розумами й серцями всіх...». Згодом працював директором Сімферопольської гімназії, попечителем Кавказького навчального округу (уклав перші мінгрельський та абхазький букварі), став сенатором. Дочка Віра Михайлівна Завадська – художниця (відвідувала ВРК при ЄЗРУ, закінчила Одеське художнє училище). Написала зокрема портрет батька, який зберігається в обласному художньому музеї. Син Олександр Михайлович Завадський – зоолог. Нар. 14.01.1879 у Єлисаветграді, пом. 1951. Закінчив Новоросійський університет. Працював викладачем у Кишиневі, був магістром зоології. У радянські часи – професор Кишинівського університету. Автор більше 100 наукових праць.

20

22 (1843) – 175 років тому народився (м. Єлисаветград)

Микола Іванович Гродеков (1843-1913), генерал-губернатор Туркестану та Приморського краю, просвітител, військовий письменник. У Примор'ї й дотепер існує містечко Гродекове на його честь. Автор низки цінних військово-етнографічних праць: «Через Афганістан» (1879), «Война

22

в Туркменії. Поход Скобелева 1880-1881 годов» (1884), «Киргизы и каракиргизы Сыр-Дарьинской области». Ініціатор створення Приморського відділення Російського географічного товариства, засновник першої на Далекому Сході публічної бібліотеки, природничо-історичного («Гродеківського») та художнього музеїв у Хабаровську, реального училища, 37 початкових шкіл. Під час правління в Приамур'ї домогся збільшення зарплати учителям майже удвічі.

22

22 (1948) – 70 років тому народився (с. Олексіївка Олександрійського району – нині не існує, зняте з обліку) **Микола Іванович Панасюк**, художник (графік і живописець, мініатюрист). *До 1965 навчався у Добродніївській СШ Олександрійського району. У 1966 з відзнакою закінчив профтехучилище в Олександрії за фахом – тесляр.*

У 1974 закінчив Одеське художнє училище, у 1986 – факультет станкової графіки Харківського художньо-промислового інституту. З 1974 по 1976 працював учителем малювання і креслення у Закарпатській області. З 1977 по 1981 викладав у Старокостянтинівській дитячій художній школі. У 1986-1999 викладав у Чебоксарському художньому училищі та на художньо-графічному факультеті Чувашського державного педагогічного інституту Російської Федерації. З 2000 живе і працює у м. Кам'янці-Подільському Хмельницької області. З 1974 – учасник республіканських, всеросійських та міжнародних виставок (понад 20). Твори зберігаються у музеях (зокрема в Олександрійському краєзнавчому музеї) та приватних збірках. Влаштовано 15 персональних виставок. Основні твори: «Диво Всесвіту» (1999), «Грицю, Грицю, до роботи...» (1999), «Через дорогу там дівча живе...» (2000), «Мудрість природи» (2000). Член Співки художників Росії (1992). Член Національної спілки художників України (2003).

22

22 (1993) – 25 років тому народився (м. Олександрія) **Ігор Вікторович Константінов** (1993-2016), герой АТО. *Закінчив Олександрійський політехнічний коледж, після чого пішов у армію. Автор та виконавець пісень у стилі реп, учасник реп-клубу при БК «Світлопільський», член поетичного клубу «Джерело». Активний учасник козацького руху, член громадської організації «Козацький звичай».* 14.02.2014 уклав контракт на військову службу: механік-водій БМП 54-ї окремої механізованої бригади.

З квітня 2014 перебував у зоні АТО. Брав участь у боях за Слов'янськ та під Іловайськом. Загинув 23.01.2016 в м. Попасна Луганської області. *Похований на центральному кладовищі м. Олександрія.* Нагороджений (посмертно) медаллю «Захиснику Вітчизни» (2016).

24 (1948) — 70 років тому народився (м. Чигирин) Микола

Михайлович Ковальчук, економіст, лісівник, державний діяч. Чигирин, на час народження, входив до складу Кіровоградської області. Закінчив із золотою медаллю Деріївську СШ в Онуфріївському районі, лісогосподарський факультет Української сільськогосподарської академії з відзнакою (1971), Кіровоградський державний технічний університет (2002, магістр фінансів). Більше 30 років віддав лісовій галузі. З 1977 по 1997 – директор Дніпропетровського держлісгоспу. У 1997-1999 – генеральний директор ДЛГО «Кіровоградліс». З 1999 по 2005 – заступник голови Кіровоградської облдержадміністрації. Під його керівництвом створено понад 20 тисяч гектарів лісових насаджень у Дніпропетровській та Кіровоградській областях. Автор багатьох статей з питань лісництва, економіки та фінансів. Один з авторів стратегії економічного і соціального розвитку Кіровоградщини до 2015. Ініціатор видання та один з авторів книги «Степ і ліс. Минуле і сучасне лісівників Кіровоградщини» (2004). Депутат місцевих рад усіх 5 скликань. З 2010 по 2014 – голова Кіровоградської обласної ради. Лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова (2005).

24

24 (1948) — 70 років тому народився (сmt Вільшанка)

Борис Михайлович Жебровський, педагог. У 1972 здобув вищу освіту, захистивши диплом на кафедрі історії Московського державного університету ім. М. В. Ломоносова. Тривалий час працював на Уралі. Повернувшись в Україну, вчителював. З 1996 по 2005 – начальник Головного управління освіти Київської міської державної адміністрації. З 2005 по 2007 – перший заступник міністра освіти України Станіслава Ніколаєнка (уродженця Кіровоградщини). З 2008 по 2009 працював в апараті Верховної Ради України. З 2013 – заступник міністра освіти і науки України. Ним започатковано понад 200 педагогічних інновацій, багато з яких були першими не лише в Україні, а й у Європі. Сповідує «дитиноцентризм», пропагує права дітей, їхню свободу, дисципліну та самостійність. Президент Міжнародного педагогічного клубу європейських столиць, до складу якого входять 32 столиці Європи (з 1999). Президент Всеукраїнської асоціації Монтессорі-вчителів України (з 2002). Впроваджує принципи індивідуального навчання (у Києві та Одесі діють експериментальні школи, де скасовано класно-урочну систему Яна Коменського). Жебровського вважають хрещеним батьком сучасного учнівського самоврядування. Кандидат педагогічних наук. Автор книги роздумів «Сам собі думаю», в якій тезисно викладено думки про вчителя, школу, дошкільну освіту, а також настанови батькам. Заслужений працівник освіти України (1998).

24

26

26 (1933) — 85 років тому народився (м. Зінов'євськ) **Микола Антонович Яровий** (1933-2005), педагог, організатор освіти. Закінчив Кіровоградську школу №2 (1948) та школу робітничої молоді №2 (1951). У 1955 закінчив фізико-математичний факультет КДПІ ім. О.С. Пушкіна. Три роки працював у Долинській середній школі №1.

З 1958 – у Кіровоградському обласному інституті удосконалення вчителів: методист, завідуючий методичним кабінетом. У 1973-1999 – директор ОІУВ (нині Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського). За його керівництва інститут неодноразово визнавався кращим в Україні. Високу оцінку освітянської громадськості здобули дослідження методистів інституту з впровадження лекційно-практичної системи навчання **О.О. Хмури** та педагогіки **В.О. Сухомлинського**. Впродовж понад 25 років очолював обласне відділення педагогічного товариства. *Лауреат обласної педагогічної премії імені Василя Сухомлинського (2003)*. Заслужений вчитель України (1983).

26

26 (1938) — 80 років тому народився (с. Гурівка Долинського району) **В'ячеслав Васильович Секретарюк** (1938-2004), економіст. У 1960 закінчив енергетичний факультет Львівського політехнічного інституту. З 1968 по 1987 перебував на радянській та партійній роботі у Львові: голова виконкому Львівської міськради, перший секретар Львівського міськкому КПУ (1980-1987).

З 1987 по 1990 – директор НДІ побутової радіоелектронної апаратури Мінрадіопрому СРСР. У 1990-1991 – перший секретар Львівського обкому КПУ. Депутат Верховної Ради УРСР 9-11 скликань. Доктор економічних наук (1997). З 1997 очолював Західноукраїнську філію Державного підприємства «Укроборонсервіс» і водночас був президентом Фонду регіональних соціально-політичних та економічних досліджень «Злука». Автор книг: «Формування ринку праці в нових умовах господарювання» (1992), «Рынок труда в переходный период: вопросы теории, методологии, практики» (1997), «Экономическая теория. Учебник» (2000, у співавт.), «Основы экономической теории» (2000, у співавт.). Його називають «комуністом з людським обличчям». У 2009 вийшло 2-е видання книги «В'ячеслав Васильович Секретарюк. Людина, яку пам'ятатимуть». Почесний громадянин м. Львова.

26 (1948) — 70 років тому народився (сmt Компаніївка) **Юрій Олександрович Косін**, фотохудожник, викладач, мандрівник. У 1974 закінчив Київський політехнічний інститут, у 1988 – Київський інститут журналістської майстерності. Живе та працює в місті Ірпінь Київської області. Починаючи з 1987, ним було влаштовано понад 40 персональних виставок в Україні та за кордоном: Латвія, Бельгія,

Велика Британія, Німеччина, Ізраїль, Польща, США, Росія. Велика кількість праць входять до приватних колекцій багатьох країн світу (Швейцарії, США, Німеччини, Росії, Ізраїлю, Франції, Бельгії, Голландії, Польщі), а також зберігаються у Фонді фотографії (Москва), у Музеї фотографії (Рига), у Ланкастерському університеті (Англія), в Національному музеї історії України. Розробив власний творчий метод, своєрідну авторську мову фотографії, який був названий «трансгресією». Він базується, з одного боку, на світосприйнятті митця, а з другого – на відповідній обробці фотоматеріалу. Викладач і куратор Незалежної Української Академії Мистецтв. Організатор і куратор фотогалереї «Ексар» (Україна), член Союзу Kulturforum (Німеччина), Член художньої майстерні «Kulturwerkstatt Trier» (Німеччина). Постійний учасник телевізійної передачі «Своїми очима» на українському телебаченні, яка присвячена мандрівкам.

26

27 (1983) – 35 років тому народився (м. Кіровоград) **Федір Анатолійович Романов** (1983-2014), герой АТО. Закінчив у Кіровограді ЗШ №24, ПТУ №2, працював слюсарем, пройшов строкову службу в лавах ЗСУ (2002-2004). Випускник Кіровоградського медичного коледжу імені В. Мухіна (2010). До служби в складі ЗСУ проживав у місті Кіровограді та працював на станції швидкої медичної допомоги. Мобілізований у квітні 2014, фельдшер госпітального відділення медичної роти 93-ї бригади, старший солдат Збройних сил України. Загинув 19.08.2014 внаслідок обстрілу українських військ поблизу Іловайська під час виходу з оточення на дорозі біля села Новокатеринівка. Біля фельдшерів вибухнув снаряд. Побратима Степана сильно пошматувало, Федір постраждав менше, тому до останнього тягнув друга на собі. Коли їх оточили росіяни, Романов підірвав гранату. Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» III ступеня (2014). Похований у Кіровограді, на Алеї Слави Рівненського кладовища. На честь Федора Романова у Кіровограді перейменовано вулицю Слави (2016).

27

28 (1818) – 200 років тому народився (Чернігівська губернія) **Григорій Миколайович Лішин** (1818-1898), військовий діяч, артилерійський генерал. Обіймав досить високі посади: був начальником артилерії Війська Донського, начальником артилерії 3-го армійського корпусу. У відставку вийшов після 40 років бездоганної служби в армії. Повний кавалер ордена Св. Станіслава, повний кавалер ордена Св. Анни, Св. Володимира 4-го і 3-го ст. В 1853 році одружився в Єлисаветграді з Антоніною Миколаївною Ерделі, дочкою дійсного статського радника Миколи Петровича Ерделі й з цього часу жив у нашому місті. Займався

громадською діяльністю. 30.09.1869 був обраний почесним мировим суддею Єлисаветградського округу. З 1873 – голова опікунської ради ремісничо-грамотного училища та член Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамотності й ремесел. Мав землеволодіння у с. Балашівка (нині мікрорайон обласного центру) та в с. Казарня (нині Знамянського району). Прикметно, що всі троє синів Микола, Володимир і Сергій Лішини, за його прикладом, стали військовими. Причому двоє дослужилися до чину генерал-майор, а третій, що став морським офіцером, до капітана 1-го рану (відповідає званню полковника в сухопутних військах та авіації). Похований на території Покровської церкви, що на Ковалівці.

28

28 (1883) – 135 років тому народився (Грінвіч, штат Огайо) **Альберт Ріс Вільямс** (1883-1962), американський публіцист і журналіст, очевидець та учасник Жовтневої революції 1917 року. Детальніше в нарисі «Подорож у російську та українську революції 1917 року через Єлисаветград».

28

28 (1918) – 100 років тому народився (с. Василівка Онуфріївського району) **Василь Олександрович Сухомлинський** (1918-1970), педагог, письменник. Детальніше в нарисі «Василь Сухомлинський: його предтечі, соратники і послідовники».

28

28 (1933) – 85 років тому народився (с. Щасливе Олександрійського району) **Олексій Феодосійович Гавриленко**, лікар. Працював директором Львівського НДІ туберкульозу (1979-1983), завідувачем Львівського обласного відділу охорони здоров'я (1983-1988), директором Ялтинського НДІ кліматотерапії туберкульозу (1988-1992), головним спеціалістом Наукового центру радіаційної медицини АМНУ (1993-1994). Доктор медичних наук (1985), професор (1990). Автор понад 100 наукових праць. Співавтор Соціального кодексу України (1998). З 1995 – завідувач кафедри безпеки життєдіяльності Київського національного лінгвістичного університету та провідний спеціаліст з клінічної психології Інституту післядипломної освіти Київського університету. Академік Міжнародної Академії безпеки життєдіяльності (2003).

28 (1943) – 75 років тому народився (с. Завадівка поблизу Кіровограда) **Михайло Йосипович Костенко**, художник. Закінчив Львівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва (1977). Педагогі з фаху – В. Борисенко, В. Перепадя. Працює в галузі декоративного та монументального мистецтва (кераміка). Основні твори: керамічне панно «Дума про Степана Разіна» (1981), «Вікопомні Віхи» (1983), «Хвала рукам, що пахнуть хлібом» (1985), «Величальна пісня» (1987). Член Національної спілки художників України (1985).

28

28 (1948) – 70 років тому народився (м. Харків) **Борис Стефанович Набока**, педагог. У 1970 закінчив фізико-математичний факультет КДПУ ім. О.С. Пушкіна. З 1982 – директор Кіровоградської ЗШ №22 з поглибленим вивченням інформатики. Науковий керівник експериментальної науково-методичної лабораторії обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (з 1996). Започаткував науковий проект у галузі освітнього менеджменту «Азбука управлінської діяльності» (з 1997). З 1997 по 2003 видано 16 науково-методичних посібників. Заснував шкільну газету «Alma Mater», яка експонувалася на багатьох міжнародних педагогічних виставках «Освіта України» і визнана однією з кращих. У 1996-2016 видруковано понад 100 номерів. Кандидат педагогічних наук (2001). Тема дисертації: «Розвиток учнівського самоврядування у вітчизняній і світовій теорії та сучасній педагогічній практиці». Лабораторія, яка працює на базі школи, має свою веб-сторінку: www/regin.kr.ua/elisavet/sh22_u.html. Викладає у КДПУ імені Володимира Винниченка, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту.

28

29 (1948) – 70 років тому народилася (с. Димине Маловисківського району) **Валентина Фоківна Кондратенко-Процун**, поетеса. Закінчила Маловисківську СШ №3, філологічний факультет Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О.С. Пушкіна. Тривалий час учителювала в Світловодському районі. Нині живе і працює в селі Олексіївці Добровеличківського району, керівник фольклорного гурту «Дивоцвіт», виконавиця власних і народних пісень. Автор поетичних збірок: «Цвіте мій терновий, запізнілий», «Золотої осені корали», «Райські яблука у пелені», «Між радістю і плачем», «Доля на осінньому балу», «Любов – криниця», «Нате й мій глек на капусту, щоб і я була Химка», «Борщ із сонця й літа», «Магдалина». Член Національної спілки письменників України (2017). України. Лауреат обласної літературної премії імені Євгена Маланюка (2016).

29

30

30 (1853) – 165 років тому народився **Григорій Григорович Сокальський** (1853-1913), земський лікар і громадський діяч. Закінчив медичний факультет Київського університету. В *Олександрійському земстві* служив з 1878 до 1913. Завідував хірургічним відділенням міської лікарні та 1-ю медичною дільницею м. Олександрії. З 1908 по 1913 – міський голова Олександрії. Дружина *Надія Ріхардівна Сокальська* була власницею приватної жіночої прогінназії в Олександрії. Його автобіографія міститься в книзі «Юбилейный сборник врачей имп. Киевского университета св. Владимира выпуска 1878 года» (Київ, 1903, с. 79-83), в якій Сокальський розповідає про дитинство, роки навчання в Києві, службу в Олександрійській земській міській лікарні та сімейне життя. У 1903 з нагоди 25-річчя земської діяльності Сокальського в Олександрії громада міста подарувала ювіляру фотоальбом зі світлинами міста, цінність якого сьогодні важко переоцінити (на знімку обкладинка альбому). У 2016 в Олександрії замість вулиці *Карла Лібкнехта* з'явилася вулиця *Григорія Сокальського*.

30

30 (1928) – 90 років тому народився **Юрій Зіновійович Круть**, фольклорист, етнограф, мовознавець, перекладач. У 1948 вступив на відділення славістики Львівського університету ім. І.Я. Франка. Через рік був засуджений за «антирадянську агітацію», у 1953 звільнений зі зняттям судимості. Після чого поновився в університеті, навчання в якому завершив у 1957. З 1967 по 1975 – науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та літературознавства ім. М.Т. Рильського АН УРСР. З 1975 по 2004 працював у *Кіровоградському державному педагогічному інституті імені О.С. Пушкіна* (нині ЦДПУ імені В.К. Винниченка). Кандидат філологічних наук (1967), доцент. Автор наукових досліджень з фольклору та етнографії слов'ян: «Живнварські пісні» (1971), «Хліборобська обрядова поезія слов'ян» (1973), «Інтернаціональне у сучасному слов'янському фольклорі» (1977) та ін. Готував статті до «Української літературної енциклопедії» (1988-1993). Його ім'я внесене Кембріджським бібліографічним центром (Англія) до енциклопедії «Вчені світу». Всеукраїнським товариством «Просвіта» нагороджений медаллю «Будівничий України». Заслужений працівник освіти України (1999).

30 (1958) – 60 років тому народився (с. *Водяне Добровеличківського району*) **Сергій Іванович Шевченко** (1958-2015), історик, архівіст, краєзнавець, педагог. У 1981 закінчив історичний факультет Київського університету ім. Т.Г. Шевченка. З 1983 по 1991 працював директором *Державного архіву*

Кіровоградської області (ДАКО). Очолював обласну філію Спілки архівістів України. З 1991 – на викладацькій роботі у КДПУ ім. В.К. Винниченка. Кандидат історичних наук (1997), доцент кафедри всесвітньої історії. Автор сотень статей історико-краєзнавчої тематики у кіровоградських часописах. Автор книг: «Кіровоградщина – козацький край» (2001), «Українська доля Нової Сербії» (2004), «На пограниччі культур: Кіровоградщина-Польща в літературних зв'язках XIX – поч. XX ст.» (2004), «Старі стіни: Єлисаветградська громадська жіноча гімназія. 1860-1920 рр.» (2007), «Шульгини: Інгульська сторінка» (2013), «Кавалерія: від Єлисаветградського офіцерського училища до Української кіннотної військової школи імені Будьонного. 1850-1930» (2015), «Кобзар і Кіровоградщина» (2016, посмертно) та ін. У 2016 в ДАКО сформовано особовий фонд Сергія Шевченка. У 2017 ОУНБ імені Дмитра Чижевського видала бібліографічний покажчик «Сергій Шевченко: історик, педагог, краєзнавець». Лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова (1996).

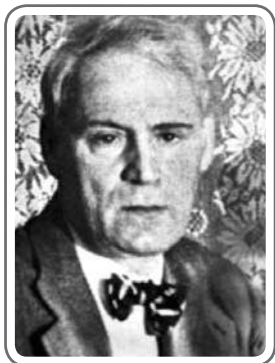

30

ЗАГАДКИ Й ТАЄМНИЦІ ЛЕГЕНДАРНИХ ПІСЕНЬ

*И не одно сокровище, быть может,
Минутя внуков, к правнукам уйдет,
И снова скальд чужью песню сложит,
И как свою ее произнесет.*

Осип Мандельштам

Яків Галицький

Свого часу я писав про історію створення однієї з найпопулярніших пісень часів Великої Вітчизняної війни «Синий платочек». Її поетичний текст на музику Єжи Петербургського написав у 1940 році поет, драматург, перекладач Яків Галицький (син власника однієї з елісаветградських друкарень Марка Гольденберга, випускник Єлісаветградської громадської гімназії) (1891-1963). Пісня, що складалася з 4-х куплетів, відразу сподобалася і ще до початку війни виконувалася відомими співаками, була навіть записана на грамофонну платівку. Однак у 1942 році військовий журналіст Василь Максимов, на прохання співачки Клавдії Шульженко, запропонував свій, «фронтний варіант» тексту пісні «Синий платочек». Звісно, дозволу на таку модернізацію пісні у автора слів до неї ніхто не питав, хоча Максимов і зберіг перші два куплети Галицького:

*Синенький скромный платочек
Падал с опущенных плеч.
Ты говорила, что не забудешь
Ласковых, радостных встреч.
Порой ночной
Мы распрощались с тобой...
Нет прежних почек.
Где ты платочек,
Милый, желанный, родной?..*

Однак тривалий час автором тексту називали одного Максимова. Справедливість було відновлено значно пізніше, і відтак у пісні з'явилися два автори слів: Яків Галицький і Василь Максимов.

Автором однієї з найулюбленіших українських пісень «Край, мій рідний край» («Завітайте в Прикарпаття») у виконанні Софії Ротару вважається

композитор Микола Мозговий (1947-2010). Однак в Івано-Франківську, де жив і творив наш земляк (уродженець села Сотницька Балка Новоукраїнського району) Володимир Яцола (1954-1979), з цим далеко не всі не згодні.

Навіть у російськомовній версії статті Вікіпедії, присвяченій Миколі Мозговому (1947-2010), відзначається: «В 1979 году [невдовзі після загибелі Володимира Яцоли! — *авт.*] София Ротару спела его песню “Край, мій рідний край”, что сделало Мозгового широко известным. Хотя имеются сведения, что авторство этой песни принадлежит Владимиру Яцоле — известному в Прикарпатье композитору, начинавшему свой творческий путь практически в одно время с Владимиром Ивасюком и так же, как и он, погибшему при невыясненных обстоятельствах...» Яцола оглушили ударом по голові, а тіло скинули в озеро міського парку. В офіційну версію самогубства музиканта чи нещасного випадку внаслідок творчої кризи, спричиненої алкогольним сп'янінням, народ не повірив.

Володимир Яцола

Втім, мова йде швидше про чутки, а не відомості. Буцімто музиканти його гурту «Гуцулочка» у приватних розмовах розповідають, що Володимир Яцола у присутності Миколи Мозгового незадовго до смерті похвалився, що написав таку пісню, яку знатиме уся Україна і наспівав окремі заготовки «Рідного краю». Микола Мозговий чи то жартома, чи то всерйоз попросив віддати йому цю пісню, на що Яцола начебто відповів: «Та вже бери! Я собі ще напишу!»

Якщо це правда, то підстав звинувачувати Миколу Мозгового у привласненні чужої пісні, як це роблять його недоброзичливці, немає. У взаєминах творчих людей такі випадки не поодинокі. Адже готової пісні, що визнають і «свідки» цієї «угоди» між композиторами, ще власне й не існувало (були «окремі заготовки»).

Одним словом, історія «темна» і, як було насправді, ми, певно, вже ніколи не дізнаємося, а надто після смерті Миколи Мозгового.

У 1969 році народилася одна з найпроникливіших антивоєнних пісень «Журавлі». У неї аж 5 авторів: композитор (уродженець Києва) Ян Френкель (1920-1989), аварський поет Расул Гамзатов (1923-2003), перекладач Наум

Володимир Івасюк

Гребньов (1921-1988) та співак, її перший виконавець (уродженець міста Ніжина на Чернігівщині) Марк Бернес (1911-1969).

Проте в сучасній Грузії після проголошення незалежності у 1991 році переконані, що насправді автором тексту «Журавлів» є княжна Марія (Маро) Макашвілі (1902-1921), яку називають «грузинською Жанною Д'арк». Грузини доводять, що Расул Гамзатов лише переклав її вірш аварською мовою, а Наум Гребньов — відповідно російською.

Маро Макашвілі

Маро Макашвілі народилася в аристократичній родині. Батько був поетом, одним із засновників Спілки письменників Грузії, мати — дочкою письменниці Катерини Габашвілі. Маро закінчила жіночу гімназію, навчалася у Тбіліському університеті. Коли взимку 1921 року Червона Армія вдерлася в Грузію, добровольцем пішла на фронт на захист незалежності Демократичної Республіки Грузії (1918-1921).

Історики відзначають: «Защитники независимой Грузии проявили настоящий героизм в сражениях с противником, который имел подавляющее преимущество в живой силе и технике. Под Тбилиси, в Коджори, несколько сот курсантов тбилисского военного училища вступили в бой с большевиками и почти все погибли». 19 лютого 1921 року сестра милосердя Маро Макашвілі отримала смертельне поранення й була похована разом із юнкерами на подвір'ї Олександро-Невського військового собору.

Дивовижно, чи не так? Виявляється, у грузин були свої Крути! Збереглися листи й щоденники надзвичайно обдарованої 18-річної дівчини і серед них вірш, датований 12 лютого 1921 року (за тиждень до загибелі!). Ось його початок у підрядковому (дослівному) перекладі:

*Мои братья и друзья,
Что пали жертвой проклятой войны,
Мне кажется, что высшей волей
Превратились в белых журавлей.
Журавлиная стая кличет и курлычет,
Они и правда братья мои,
Где-то в клне том остром разрыв,
Наверно, мне его заполнить суждено...*

Слід визнати, що схожість з текстом пісні «Журавлі» Расула Гамзатова — вражаюча! І тут виникають питання, хто й коли познайомив його з віршем Маро Макашвілі (тим паче, що грузинською мовою Гамзатов не во-

лодів, хоча в Грузії бував часто). Якщо такий факт мав місце, то зрозуміло, чому у радянські часи він не міг бути оприлюднений. Історія Грузинської Демократичної Республіки, так само, як і Української Народної Республіки, перебувала під заборноюю. Чому це не було зроблено пізніше, після розпаду СРСР, можна лише здогадуватися: неймовірно важко творчій людині відмовитися чи розділити з кимось іще авторство твору, який прославив його ім'я.

У 2015 році Маро Макашвілі присвоєно звання Національного героя Грузії. У 2012 році в Грузії навіть створена жіноча молодіжна організація патріотичного спрямування «Маро Макашвілі», членами якої є дівчата у віці від 18 до 25 років.

І вже зовсім неймовірною видається історія створення однієї з найпопулярніших російських пісень «Москва златоглавая», яку називають то народною, то емігрантською, то циганською. Тривалий час писали, що автори слів та мелодії пісні — невідомі. Що стосується тексту, це дійсно так, а от щодо музики, то її написав (сам того не відаючи!) ... американський композитор єврейського походження Шолом (Соломон) Секунда (1894-1874), який є уродженцем нашої Олександрії. Батька його звали Абрамом Секундою, і був він ремісником (бляхарем), а матір — Анною Недобейкою. Навчався Шолом у хедері (початкова єврейська школа), там же почав співати. І настільки гарно, що рабин запросив його у синагогу, де Шолом у 12 років став кантором (головним співаком).

У США батьки емігрували, коли хлопцеві було 13 років. Творча спадщина Шолома Секунди вражає як кількістю, так і своїм різноманіттям: понад 60 мюзиклів, 7 оперет, майже 100 літургійних творів, музика до багатьох кінофільмів, понад 1 000 естрадних пісень. Дві з них принесли йому світову славу. Досить сказати, що тексти на мелодію пісні Секунди «Ба мир бисту шейн» («Для мене ты красавица»), створену в 1932 році, існують на 80 (!) мовах народів світу, музичними критиками ця пісня визнана кращою мелодією ХХ століття. Лише російською мовою на мелодію Шолома Секунди створено принаймні 4 пісні: «В Кейптаунском порту» та пародійні «Старушка, не спеша, дорогу перешла», «Барон фон дер Пшик», «Красавица моя красива, как свинья».

*Шолом Секунда
з виконавицями своїх пісень
сестрами Ендріус*

У 1922 році Шолом Секунда на слова Аншеля Схора написав пісню «**My Yiddishe meydele**» («**Моя єврейська дівчина**»):

*Красивые девушки
Есть в каждой стране,
Но еврейские девушки –
Лучше всех, верьте мне.
Их глазки прекрасные,
Точно звездочки ясные,
Колдовские, опасные –
Я их вижу во сне.*

Пісня стала дуже популярною спочатку в США, а потім і в Європі, її виконували відомі співаки. А далі сталося ось що (за матеріалами Циклопедії): «Кого привлекла мелодія пісні “Моя єврейська дівчина” для написання тексту на руському мові, к сожалению, неизвестно. Этот неизвестный русский поэт не стал переводить известную в Америке песню, а написал свой текст к ней. Это были стихи о златоглавой Москве, стихи-воспоминания, стихи-боль об утраченной родине. Новая песня не имела никакого сюжета, она представляла собой набор текстовых зарисовок-картинок, стилизованных под московские сценки, какими они стали представляться издалека, из вынужденной эмиграции:

*Москва златоглавая, звон колоколов,
Царь-пушка державная, аромат пирогов.
На проспектах и улочках в этот праздничный день
Продают сладки булочки, покупай, коль не лень.
Конфетки-бараночки, словно лебеди саночки,
Эй, вы, кони залетные, слышна песнь с облучка.
Гимназистки румяные от мороза чуть пьяные
Грациозно сбивают белый снег с каблучка.
Помню тройку удалую, вспышки дальних зарниц,
Твою позу усталую, трепет длинных ресниц.
Всё прошло, всё умчалось в бесконечную даль,
Ничего не осталось, лишь тоска да печаль...»*

Автор двох мелодій, що стали світовими шлягерами, Шолом Секунда міг би стати багатієм. Але не став, через те в єврейських колах мав репутацію «шлімазла» (щось на кшталт «простака», ледве не «дурника»). Судить самі. У 1937 році Шолом Секунда продав авторські права на пісню «Бай мир бисту шейн» за... 30 доларів, половину суми віддавши автору тексту. Нові власники пісні за 28 років володіння правами на неї заробили 3 мільйони доларів! Подейкували, що мати Шолома Секунди дізнавшись, як прогадав її син, понад чверть століття відмовляла його гріх, за який той,

на її тверде переконання, був покараний Богом позбавленням багатства. А от сам композитор в інтерв'ю газеті «Нью-Йорк Таймс» щодо цього висловився напрочуд спокійно: «Это беспокоило всех вокруг больше, чем меня самого».

Втім, у 1961 році права на пісню повернулися до Шолома Секунди, й до кінця життя композитор насолоджувався авторством хіта, грошима та славою. Та ще й родину забезпечив, адже після його смерті в 1974-му права на пісню ще 75 років належатимуть його нащадкам. А от щодо «російської народної пісні» «Москва златоглавая», то Шолом Секунда авторських прав не заявляв. З ким судитися? Нехай, мовляв, співають! На його могилі лаконічна епітафія: «Солодкоголосий співець Ізраїлю».

Я чомусь був упевнений, що в Олександрії, де народився всесвітньо відомий композитор, має з'явитися вулиця Шолома Секунди. А така нагода була, коли на виконання закону про декомунізацію відбувалося масове перейменування вулиць. Шкода, що цього не сталося!

...Коли та чи інша пісня завойовує всенародну любов, вона немов втрачає авторів. Про цей феномен народної пісні іспанський поет Мануель Мачадо писав:

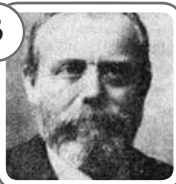
*Пока не поет их народ,
Песни еще не песни,
А когда их поет народ,
Сочинитель уже неизвестен.
Такая судьба, без сомненья,
Всем песенникам суждена,
Остаются их сочиненья,
Забываются имена...*

Могила Шолома Секунди та його дружини на кладовищі «Монтефіорі» в Нью-Йорку

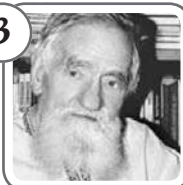
ЖОВТЕНЬ

3

3 (1863) — 155 років тому народився (с. Секретарівка Олександрійського повіту) **Іван Костянтинович Чижевський** (1863-1923), земський діяч, астроном, батько Д.І. Чижевського. Закінчив Псковський кадетський корпус і артилерійську академію. Служив у Кронштадтській фортечній артилерії. Викладав там фізику і математику. У 1889 одружився з *М.Д. Ёршовою*, студенткою Академії мистецтв. За участь у народницькому гурткові перебував на засланні у Вологді. У лютому 1892 повернувся в Олександрійський повіт під нагляд поліції. З 1898 по 1908 – дійсний член земської управи, завідував земськими школами. Їхня кількість з 1901 по 1912 подвоїлася і складала 183, не рахуючи 117 церковних. У 1903 в «Сборнике Херсонского земства» надрукував «Отчет о командировке на выставку по народному образованию при Курской губернской земской управе». Захоплювався астрономією, був членом Російського товариства «Мироведения», французького Астрономічного товариства. В «Известиях Русского Общества любителей мироведения» у 1913-1917 надруковано 14 статей. Після революції 1917 був директором семирічної школи, викладав математику в Олександрійському сільськогосподарському технікумі.

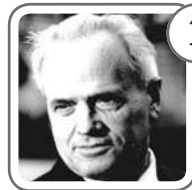
3

3 (1918) — 100 років тому народився (сmt Нова Прага Олександрійського району) **Федір Миколайович Плотнір** (1918-2011), краєзнавець. Учасник Другої світової війни, закінчив військове училище, офіцер, в'язень концтабору Бухенвальд. У 70-ті роки ХХ століття допоміг досліднику української культури Григорію Нудззі встановити місцезнаходження хутора Припутні, де жив і помер легендарний автор всесвітньо відомої пісні «Їхав козак за Дунай» Семен Климовський (поблизу села Мошорине Знамянського району). Невтомний дослідник історії рідного селища. Домігся упорядкування пам'ятного знака на честь військових маневрів 1888 під Новою Прагою (архітектор О. Бернардацці), на свої кошти встановив обеліск на місці розстрілу новопразьких євреїв під час Другої світової війни. За отримані від ФРН «остарбайтерські» гроші перевидав та розповсюдив серед бібліотек області книги Г. Нудзги «Козак. Філософ. Поет» та працю Л. Дениско «Бібліотека та архів Олексія Захаровича Попільницького» (2009). Підготував та видав свої краєзнавчі розвідки «Петриківські бувальщини», «Новопразький літописець», «Наші земляки». Зібрав колекцію екслібрисів шевченківської тематики. *Лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова.*

3 (1928) — 90 років тому народився (м. Зінов'євськ)

Володимир Петрович Шурапов, поет, прозаїк, театрознавець. Закінчив історичний факультет Одеського університету (1962). Працював журналістом (1962-1968), старшим редактором обласної студії телебачення (1968-1974), помічником голови обласної ради народних депутатів (1974-1991). З 1993 — керівник літературно-драматичної частини обласного музично-драматичного театру ім. М.Л. Кропивницького, дослідник його історії. Автор понад 20 статей про видатних діячів театрального мистецтва нашого краю для Енциклопедії Сучасної України. Автор книги поезій «Мої лелеки» (1984); збірки пісень та романсів «Симфонія душі» (1997), «Минута грез» (2000) та ін.; театрознавчих праць «Театр Марка Кропивницького: минуле і сучасне» (2001), «Театру Марка Кропивницького — 120» (2002), «Про що мовчить сцена...» (2002), «Єлисаветградський Сусанін» (у співавт. з Р. Федосеєвою, 2003), «Синьйор Монтеккі» (2003), «Мельпомени рік благословенний або Знак долі» (2004), «Земний уклін тобі, солдате...» (у співавт. з Р. Федосеєвою, 2005), поеми-спогаду «Як нам болить за тебе, Україно...» (2008) та ін. Автор текстів понад 120 пісень. Лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова (2002). Лауреат обласної журналістської премії (2004). Лауреат обласної літературної премії імені Євгена Маланюка.

3

8 (1938) — 80 років тому народився (с. Вітрівка Ново-

георгіївського району, затоплене Кременчуцьким водосховищем) **Олександр Михайлович Заболотний**, графік і живописець. У 1972 закінчив Український поліграфічний інститут ім. І. Федорова. Педагогі з фаху — В. Овчинников, В. Савинов. Працює в галузі станкової графіки, живопису. Основні твори: «Моє дитинство» (1985); «Гопак», серія «Вечорниці» (1989); «Мелодії життя» (1998); «Натюрморт «Квіти» (1998); «Весняні квіти» (2007). Член Національної спілки художників України (1989).

8

10 (1958) — 60 років тому народився (м. Бобринець)

Валерій Васильович Галан, спортсмен, тренер. Закінчив Владивостоцьке морехідне училище, Одеську юридичну академію, Харківський державний університет фізичної культури. Майстер спорту міжнародного класу з карате. Чотириразовий чемпіон Європи, виступаючи під прізвиськом свого чеського учня Знаменечка (у ті часи карате в СРСР було забороненим видом спорту). Пізніше під власним прізвиськом посідав на чемпіонатах Європи 2 та 3 місця. Підготував близько 30 переможців чемпіонатів Європи

10

і світу. Організував і очолив Міжнародну та Всеукраїнську федерацію карате-до, яка має 18 філій у країнах Європи. Разом із компаньйонами побудував сучасний туркомплекс «Легенда Карпат» в Івано-Франківській області. Тренер збірної України з карате (з 1993). Заслужений тренер України.

12

12 (1903) — 115 років тому народився (м. Єлисаветград) Валерій Олександрович Тарковський (1903-1919), старший брат поета *Арсенія Тарковського*. Син учительки Марії Данилівни Рачковської і колишнього народовольця Олександра Карловича Тарковського. Хрещений

в Успенському соборі. Був справжнім вундеркіндом. Уже в 7 років писав маленькі повісті, оформляв музику на домашніх концертах, захоплювався астрономією. У 13 років видавав рукописний журнал «Осенние мысли». *Став активним учасником революційних подій в Єлисаветграді. У 1917 був спочатку в лавах есерів, потім вступив до української Конфедерації анархістів «Набат».* Під різними псевдонімами (один з них «Кід») писав полум'яні вірші й статті. Організував гурток революціонерів-анархістів. *Загинув у бою з григор'євцями на підступах до Єлисаветграда.* В одному з кращих віршів «Еще в ушах стоит и гром и звон...», присвяченому братові Валерію, Арсеній Тарковський згадує: *«Мы оба (в летних шляпах на резинке, в сандалиях, в матросках с якорями) еще не знаем, кто из нас в живых останется, кого из нас убьют...»*

14

14 (1918) — 100 років тому народилася (м. Знам'янка) Марія Савівна Білоус-Гарасевич (1918-2004), літературознавець. *Навчалася у 1-й середній школі ім. К. Маркса.* Закінчила філологічний факультет Київського університету (1941). Після Другої світової війни перебувала в еміграції, жила і працювала в США. Авторка понад

150 праць у царині літературознавства. Досліджувала творчість Т. Шевченка, І. Франка, М. Вовчка, М. Коцюбинського, У. Самчука, Б. Лепкого, Д. Стейнбека та багатьох інших. Літературознавці діаспори називають її майстром літературного портрета. *Книгу вибраних літературознавчих праць «Ми не розлучалися з тобою, Україно» подарувала Кіровоградському державному педагогічному університету імені Володимира Винниченка.* Одна з організаторів літературно-громадського життя української діаспори. Після проголошення незалежності Української держави організувала та очолила «Комітет сприяння демократичній пресі в Україні».

14 (1993) — 25 років тому народився (с. Свірневе Голованівського району) Михайло Васильович Крегул (1993-2015), герой АТО. *Після закінчен-*

ня 9-го класу вступив до Голованівського ПТУ №38, здобув спеціальність «водій-електрик». 31.10.2011 був мобілізований у 34-й батальйон територіальної оборони Збройних Сил України. Служив у льотному війську водієм. Загинув 11.07.2015 під час виконання бойового завдання в ході проведення АТО, підірвався на протитанковому фугасі під м. Горлівка Донецької обл. Похований на кладовищі в селі Свірневе Голованівського району. На фасаді Свірневської ЗШ встановлено меморіальну дошку. Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» III ступеня (2015).

14

15 (1893) – 125 років тому народився (м. Єлисаветград, за іншими даними с. Плетений Ташлик) **Андрій Данилович Долуд** (1893-1976), військовий діяч. Після закінчення Олександрійської гімназії навчався в Одеському піхотному юнкерському училищі, звання поручника отримав 1913. У 1914-1917 перебував на фронтах Першої світової війни. Був одним з будівничих армії Української Народної Республіки; його обрали до проводу Української соціально-демократичної робітничої партії, Центральної Ради, делегатом Всеукраїнського військового з'їзду. У 1917 на III Всеукраїнському Військовому З'їзді був обраний до складу Всеукраїнської ради військових депутатів, перебував у розпорядженні Військового міністра Центральної Ради. На початку листопада 1918 сформував в Одесі загін ім. І. Гонти, на чолі якого вирушив до Львова на допомогу Західно-Українській Народній Республіці. Брав участь у боях за Львів, був командиром куреня у 6-й бригаді УГА. З кінця серпня 1919 – командир першого Гайсинського пішого полку ім. С. Петлюри. З грудня 1919 до травня 1920 – начальник штабу Армії УНР під час першого Зимового походу. З 22.05.1920 – начальник 5-ї Херсонської стрілецької дивізії. Полковник Армії УНР (генерал-хорунжий в еміграції). Жив у Польщі. У 1942 формально очолював так зване Українське Визвольне Військо, що формувалося у складі сухопутних сил німецької армії (Вермахту). З 1943 року очолював так званий Запорізький загін (Ost-Nachschub-Bataillon 651) у складі Вермахту. У 1944 – член Козацького штабу генерала А. Шкуро, співробітничав із А. Власовим. Після 1945 емігрував до Бразилії, де й помер у місті Курітіба. Львівське телебачення зняло документальний фільм про А. Д. Долуду.

15

16 (1938) – 80 років тому народився (Велика Виска Маловисківського району) **Кім Степанович Богдан**, фахівець у галузі електромеханіки. У 1960 закінчив Київський політехнічний інститут. З 1960 працює в Інституті ливарного виробництва (нині Фізико-технологічний інсти-

16

тут металів та сплавів НАНУ): старший науковий співробітник відділу автоматизації. Доктор технічних наук (2000). Автор багатьох наукових праць.

17

17 (1898) – 120 років тому народився (с. *Високі Байраки Кіровоградського району*) **Сергій Тарасович Карін-Даниленко** (справжнє прізвище **Даниленко**) (1898-1985), співробітник радянських спецслужб, письменник. Закінчив *Єлисаветградське комерційне училище (1919)*, навчався у Київському університеті. Спочатку брав участь у національно-визвольних змаганнях на боці УНР, під час німецької окупації зблизився з більшовиками, став суперагентом ЧК. У 1921 був відправлений за кордон до отамана Ю. Тютюнника, якого переконав у готовності України до повстання. Отамана було схоплено відразу після переходу кордону. У 1937 репресований за «контрреволюційну діяльність», витримав усі тортури, винним себе не визнав. Згодом реабілітований. У 1969-1972 опублікував книги: «Час розплати», «Дорогою ганьби і зради», «Уніати» та ін. Включений до Енциклопедії найвидатніших співробітників радянських спецслужб, виданої у Москві.

19

19 (1948) – 70 років тому народився (м. *Кіровоград*) **Михайло Андрійович Колесников**, філософ. У 1970 закінчив фізико-математичний факультет Шадрінського державного педагогічного інституту (РФ). З 1972 працює в ньому на кафедрі філософії: лаборант, старший викладач, доцент, професор кафедри, завідувач кафедри (з 1988).

Кандидат філософських наук (1978). З 1981 по 1987 – декан фізико-математичного факультету ШДПІ. У 1989-1994 – проректор з наукової роботи ШДПІ. З 1994 по 2002 та у 2003-2005 – перший проректор ШДПІ. Має близько 100 наукових праць, 2 монографії. Заслужений працівник вищої школи Російської Федерації (1999). Почесний працівник вищої професійної освіти РФ (2001). Академік Міжнародної академії педагогічної освіти.

19

19 (1958) – 60 років тому народився (сmt *Олександрівка*) **Борис Миколайович Кузик**, військовий і державний діяч Російської Федерації, благодійник. *Закінчив із золотою медаллю Олександрівську середню школу №1*, з відзнакою Ярославське вище військово-фінансове училище та Фінансову академію при уряді Російської Федерації.

Служив у Збройних Силах на посадах керівника фінансово-економічної служби дивізійної та армійської ланки і в Центральному апараті Міністерства оборони РФ. З 1994 працював помічником Президента РФ з питань промислової полі-

тики і військово-технічного співробітництва. Президент Інституту економічних стратегій. Академік Академії військових наук Росії, доктор економічних наук, заслужений діяч науки Росії, генерал-майор, генеральний директор промислово-защитного холдингу «Нові програми і концепції». Автор книг: «Російська зброя: війна і мир», «Оборонно-промисловий комплекс Росії: прорив у XXI століття» та ін. Лауреат Державної премії Росії у галузі науки і техніки (2002). У співавторстві з олександрівським краєзнавцем В. В. Білошапкою написав та видав своїм коштом книги: «Олександрівка. Погляд крізь віки» (2001), «У плині часу. Енциклопедія Олександрівщини» (2002), «Олександрівський меридіан: люди, події, час» (2003), «Кіровоградщина: Історія та сучасність центру України» (2004) та ін. Лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова (2002). Заснував іменну стипендію для кращих освітян Олександрівського району.

20 (1918) — 100 років тому народився (с. Бугруватка Світловодського району) **Андрій Прокопович Бойчук** (1918-1985), літературознавець та педагог. Закінчив Олександрівський політпросвітний технікум, Кіровоградський педінститут (1949), аспірантуру та докторантуру. Працював завідуючим клубом, учителем, завідуючим кафедрою української літератури у Кіровоградському державному педагогічному інституті ім. О. С. Пушкіна. Кандидат філологічних наук, професор. Автор монографії «Українська сатира другої половини XIX століття» (1972).

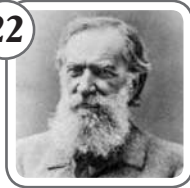
20 (1943) — 75 років тому народився (с. Надлак Новоархангельського району) **Дмитро Іванович Танський**, поет і журналіст. У 1971 закінчив філологічний факультет Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна. Працював редактором кіровоградської районної газети «Зоря». Друкувався у часописах «Дзвін», «Україна», «Перець» та ін. Автор 6 збірок гумору та лірики: «Цибуля і секс», «Знахарі з-під колодки», «Танці на узліссі», «Журавлиний обрій», «Де відкривається душа», «Квіти чарівного берега». Його вірші, покладені на музику кіровоградськими композиторами, неодноразово відзначалися на обласних та Всеукраїнських конкурсах-фестивалях вокально-хорового співу. Член Конгресу літераторів України.

20 (1943) — 75 років тому народився (с. Розумівка Олександрівського району) **Микола Григорович Сметана** (1943-2007), еколог, ґрунтознавець, геоботанік та зоолог. У 1961 закінчив Шамівський сільськогосподарський технікум (Знам'янський район), у 1970 – біологічний факультет Дніпропетровського державного університету. Декілька місяців провів у лабораторії всесвітньо відомого

вченого, корифея української біохімії академіка О.В. Палладіна. Після закінчення ДДУ працював старшим науковим співробітником, завідувачем наукового відділу та заступником директора з наукової роботи Наурзумського заповідника в Казахстані, старшим науковим співробітником і директором Приаральської дослідної станції, старшим науковим співробітником Інституту ботаніки АН Казахської РСР. У 1992 повернувся в Україну. Доктор біологічних наук (1993). У подальшому працював завідувачем відділу оптимізації техногенних ландшафтів Криворізького ботанічного саду НАН України, *завідувачем кафедри географії та біології КДПУ імені Володимира Винниченка*, завідувачем кафедри зоології Криворізького державного педагогічного університету, завідувачем кафедри прикладної екології Криворізького технічного університету. Автор понад 200 наукових праць, 10 монографій.

22

22 (1838) — 180 років тому народився (м. Санкт-Петербург) **Гаврило Якович Близнін** (1838-1901), педагог. Закінчив Рішельєвський ліцей в Одесі, продовжив навчання у Парижі. Після повернення починає викладацьку діяльність в Одеському комерційному училищі (1865-1868). *З 1870 і до кінця життя (понад 30 років!) викладав в Єлисаветградському земському реальному училищі природничі науки та хімію, завідував кабінетом природознавства; був головою Товариства охорони народного здоров'я. Один з фундаторів та перших директорів Єлисаветградської Громадської бібліотеки (з 1897). Понад чверть століття керував метеостанцією ЄЗРУ (з 1882). На Всеросійській художньо-промисловій виставці 1896 у Нижньому Новгороді удостоєний Диплома першого розряду «за зразкову метеостанцію та важливі для сільського господарства дослідження». Учні під керівництвом завідуючого виготовили велику географічну карту вологості ґрунту для Московської сільськогосподарської виставки 1895. Кореспондент Головної Фізичної обсерваторії АН (1885). Почесний член товариства природодослідників при Новоросійському університеті (1886). Нагороди: золота медаль за атлас метеорологічних таблиць від Херсонської сільськогосподарської і промислової виставки (1890), срібна медаль від Московського сільськогосподарського товариства (1895). Автор книг: «Влажность почвы в лесу и в поле», «К вопросу о народных приметах», «Исследования о хлебном жуке». Зібрав гербарій (250 видів). Заклав власний оцтовий завод, відзначений у 1891 бронзовою медаллю Міністерства фінансів Росії та малою золотою медаллю Вільного Економічного товариства. На смерть відгукнувся телеграмою М.Р. Завадський, попечитель Кавказького навчального округу, колишній директор ЄЗРУ: «Опечален смертию Гаврила Яковлевича! Мир праху твоему, дорогой товарищ, честный работник,*

добрый наставник юношей и детей! Молю Господа, да водворит он душу скончавшегося в места светлые, места покойные». Після смерті завідувача метеостанції видано книгу «Памяти Г. Я. Близнаина» (Єлисаветград, 1902), засновано стипендії Близнаїна для трьох кращих учнів реального училища.

22 (1898) – 120 років тому народився (м. Єлисаветград)

Олександр Григорович Лемберг (1898-1974), кінооператор. У кіно – з 1914. З 1916 – оператор ігрових фільмів (спільно з батьком). Під час Першої світової війни – фронтовий оператор. Знімав хроніку громадянської війни, відомий зйомками В.І. Леніна. Вперше зняв вождя у квітні 1917 під час його виступу з балкону особняка Кшесинської з «квітневими тезаами». Зняв виступи Леніна: 1 травня 1917 на мітингу на Марсовому полі, 7 листопада 1917 – на Червоній площі, 5 грудня 1917 – на Всеросійському з'їзді Рад. Брав участь разом з іншим уродженцем Єлисаветграда О. Разумним у зйомках похорону Леніна (грудень 1924). Фронтowa хроніка О. Лемберга часів громадянської війни увійшла до фільмів «Оборона Царицына» та «XI армия» (1919). У 1919-1920 залучався до роботи на агітпароплаві та агітпоїзді ВЦВК. Входить у групу «кінооків» під керівництвом геніального кінодокументаліста Д. Вертова, брав участь у зйомках фільму «Шоста частина світу» (1926). Оператор-постановник художніх фільмів: «Трагедия Евлампия Чиркина» (1925), «Когда пробуждаются мертвые» (1926), «Машинист Ухтомский» (1926), «На рельсах» (1927). У 1938-1941 – оператор і фотокореспондент на Виставці досягнень народного господарства СРСР. Як актор знявся у фільмах «Тобаго меняет курс» (1965) та «Исход» (1967).

22

25 (1918) – 100 років тому народилася (м. Єлисаветград)

Ріна Григорівна Бадова (1918-1994), скульптор. Навчалася у Московському художньому інституті ім. В.І. Сурикова (1938-1948): дипломна робота «Ф.М. Достоевський» (керівник А.Т. Матвеев). Учасниця виставок з 1948. Серед її творів: «Колгоспниця» (дерево, 1957), «Біля моря» (бронза, 1955), портрети Г.І. Котовського (мармур, 1957), поета В. О. Луговського (мармур, 1961-1962), В.В. Маяковського (гіпс, 1961) та ін. Виконала декілька садово-паркових скульптур (бетон): «Дівчинка з книгою» (1947), «Скрипалька» (1954), «Лижниця» (1959) та ін. Одна з кращих робіт – бюст О. С. Пушкіна (на знімку) зберігається у Воронежі.

25

26 (1848) – 170 років тому народився (м. Полтава) **Дмитро Іванович Маркович** (1848-1920), юрист, історик, державний і громадський діяч, белетрист; небіж фольклориста та етнографа, чоловіка Марка Вовчка Опанаса

26

Марковича. Навчався у Новгород-Сіверській (з 1859) та Вологодській гімназіях. Закінчив юридичний факультет Новоросійського університету в Одесі (1873). Працював слідчим у Кишинівському повіті. *Займав у Єлисаветграді посаду товарища прокурора, був учасником єлисаветградського гуртка «Громада» О. Михалевича. Після арешту гуртківців упорядкував та видав у Петербурзі (1886) літературний альманах «Степ», підготовлений єлисаветградськими літераторами. Представлений у ньому п'ятьма оповіданнями: «Из уголовщини», «Два платочки», «Іван із Буджака», «Шматок», «Омелько каторжний». З 1917 – діяч УНР, генеральний прокурор; з грудня 1917 – Генеральний суддя Генерального суду УНР, а з 29.04.1918 – прокурор Генерального суду, з липня 1918 – сенатор Української Держави.*

26

26 (1883) – 135 років тому народилася (м. Шпола Черкаської області) Леоніда Миколаївна Балановська (1883-1960), оперна співачка (сопрано), онука настоятеля Єлисаветградського собору І. Левицького. Навчалася у приватній гімназії Єфимовської в Єлисаветграді. Закінчила 1906 Петербурзьку консерваторію. 1906-1908 – солістка Київської російської опери, 1908-1919 та 1925-1926 – Великого театру (Москва), 1926-1933 – Харківського театру опери та балету. У 1927-1933 – викладач Харківського музично-драматичного інституту. З 1941 – професор Московської консерваторії. Була членом музично-драматичного товариства «Кобзар» у Москві (1909-1912). Неодноразово виступала у Єлисаветграді. У 1918 разом з К. Шимановським брала участь в організації музичного життя міста. Чоловік – відомий театральний діяч Іван Екскузович (1882-1942) – також уродженець Єлисаветградщини.

27

27 (1888) – 130 років тому народився (м. Гуляй-Поле) Нестор Іванович Махно (1888-1934), один із лідерів анархістського руху в Україні. Був одружений з уродженкою с.Піщаний Брід Добровеличківського району Г.А. Кузьменко. Вів бойові дії на території сучасної Кіровоградщини. Зокрема 27.09.1919 під Перегонівкою (Голованівський район) здобув зі своїм військом найвизначнішу перемогу над денікінською армією (понад 18 тисяч убитих, 5 тисяч полонених – 15 відсотків особового складу Добровольчої армії). 27.07.1919 у с. Сентовому (Родниківці) Олександрівського району підступно убив отамана М. Григор'єва. Помер у Парижі, урну з прахом замуровано в стіні комунарів на кладовищі Пер-Лашез.

27 (1938) – 80 років тому народилася (м. Знамянка) Неоніла Миколаївна Білецька-Бугайова, актриса. Представниця великої акторської династії

Білецьких-Носсер (бабуся, батьки, сестра, чоловік, діти та онуки). *Уперше вийшла на сцену у Кіровограді в театрі ім. Кропивницького у 7-річному віці з лялькою без ручки і промовила свою найпершу акторську фразу: «У неї німець руку відірвав...», працювала в ньому з 1956 по 1959. У 1965 закінчила Державний інститут театрального мистецтва ім. А. В. Луначарського у Москві. Служила у театрах Донецька та Маріуполя (1959-1980). З 1980 – у Київському академічному театрі драми і комедії на лівому березі Дніпра. Ролі: Параска («97» Куліша), Олена («Голубі олени» Коломійця), Женя Комелькова («А зорі тут тихі» Васильєва), Б'янка («Приборкання непокірної» Шекспіра) та ін. Знялася у 26 кінострічках та серіалах. Двічі лауреат театральної премії «Київська пектораль» (2003, 2013). Народна артистка України (1978).*

27

27 (1943) – 75 народився (*Закарпаття*) **Йосип Тереля** (1943-2009), містик, в'язень совісті (греко-католик), пророк та ясновидець. *У Кіровоградському обласному державному архіві зберігається 5 томів справи Терелі. З 1966 року відбував семирічне покарання у Кіровоградській ВТК-6. У 1967 разом із Алімом Сайфутдіновим виготовляв у зоні листівки антирадянського змісту, які були через вільнонайманих працівників направлені на 17 адрес (газети «Кіровоградська правда» і «Молодий комунар», бібліотека ім. Гайдара, обком та міськом партії, райком комсомолу та ін.). За це Кіровоградський обласний суд присудив Терелі 8 років ВТК особливого режиму. А загалом у радянських тюрмах і таборах Тереля провів 23 роки за те, що був активістом українського католицького правозахисного руху: у повністю містичний спосіб здійснив 9 успішних втеч. Про нього написано бестселер Майка Брауна «Труба Гавриїла». Папа Римський Іван Павло II провів з українським пророком 36 аудієнцій. Автор книг: «Свідок» (1991), «Чорне і біле» (1993), «Царство Духа» (1994), «Явління Господа» (2002). Помер на вимушеній еміграції в Канаді, похований на батьківщині.*

27

28 (1873) – 145 років тому народився (*сmt Вільшанка*) **Стефан Володимирович Лобачевський** (1873 – після 1931), священнослужитель. Закінчив Одеську духовну семінарію, в 1898 Київську духовну академію зі ступенем кандидата богослов'я, рукопокладений у священники в 1900. Автор праці «Св. Антоний Великий (его жизнь, писания и нравственно-подвижническое учение)» (1906). З 1900 по 1920 викладав Закон Божий у Катеринославському реальному училищі, Одеській 2-й гімназії, Рішельєвській гімназії, Маріїнській гімназії. В Одеському кафедраль-

28

ному соборі служив з 1906 до 1923. З 1928 – настоятель Успенської церкви в Одесі. Арештований 18.02.1931 за звинуваченням «в образованні к. р. організації церковників, ставивших своєю метою сверження советской власти». Засуджений на п'ятирічне заслання до Казахстану. Подальша доля невідома. *Старший брат Олександр Володимирович Лобачевський (1870-1933) закінчив Єлисаветградське духовне училище, Одеську духовну семінарію та Київську духовну академію, кандидат богослов'я. До 1931 служив священником у Володимирському та Малому Софійському соборах Києва. Арештований, як і молодший брат, 6.02.1931 за таким самим звинуваченням. Перебуваючи на засланні в Архангельську, був убитий бандитами при пограбуванні будинку. Їхній батько – священник Володимир Стефанович Лобачевський, автор історико-краєзнавчого дослідження «Летопись прихода села Ольшанки Святого Иоанна Милостивого церкви» (1875). У 2016 парафіянами цього храму споруджено меморіальну дошку на честь цієї події.*

28

28 (1903) – 115 років тому народився (с. Розношенське Ульяновського, нині Благовіщенського району) **Микола Каленикович Бойчук** (1903-1967), мовознавець. Закінчив Одеський інститут народної освіти (1925) та Одеський педагогічний інститут (1935). Був завідувачем кафедр української мови педагогічних інститутів у Одесі (1938-1943), Львові (1945-1948). З 1948 – доцент кафедри української мови Київського педагогічного інституту. Одночасно працював у Львівському відділі Інституту мовознавства АН УРСР (1946-1947). Досліджував історію старослов'янської мови, історію української мови. Автор підручників (у співавт.): «Історична граматика української мови» (1957), «Порівняльна граматика української і російської мов» (1957).

30

30 (1938) – 80 років тому народилася (с. Червонокам'янка Олександрійського району) **Світлана Панасівна Логачевська**, педагог. Закінчила Піщанобродську СШ (1953), Олександрійський педагогічний технікум (1957), факультет педагогіки і методики початкового навчання Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна (1969). Педагогічну діяльність почала у Добронадіївській СШ Олександрійського району (1957). З 1968 працює у Балахівській школі-інтернаті Петрівського району, після її закриття – учителем початкових класів Балахівської ЗШ I-III ст. Кандидат педагогічних наук (1998), доцент. Розробила програму авторських курсів з проблеми «Диференційований підхід до навчальної діяльності молодших школярів в умовах масової школи». Автор 25 навчально-методичних

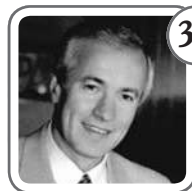
посібників для вчителів та учнів початкових класів. За 55 років творчої діяльності провела понад 250 семінарів та авторських курсів у всіх кутках України. 35 учнів стали вчителями. *Лауреат обласної педагогічної премії імені Василя Сухомлинського*. Заслужений учитель України (1976).

30 (1953) – 65 років тому народилася (Московська область) **Тетяна Іванівна Пашукова**, психолог. У 1978 закінчила факультет психології МДУ ім. М. В. Ломоносова. З 1978 по 2005 викладала у Кіровоградському державному педагогічному інституті ім. О. С. Пушкіна (нині ЦДПУ імені Володимира Винниченка). Кандидат психологічних наук (1985). Доктор психологічних наук (2002), доцент кафедри практичної психології. За сумісництвом викладала також у Кіровоградському інституті удосконалення учителів. У 1991 була одним з організаторів Міжнародної конференції з проблем психології спілкування у Кіровограді. Редагувала перші збірники наукових праць з цієї теми: «Психология педагогического общения» (1991), «Психология диалога и общения учителя и учащихся» (1994). Спеціалізувалась у нашому місті на дослідженні егоцентризму як соціально-психологічного явища, якому присвятила монографії: «Егоцентризм у підлітковому і юнацькому віці: причини і можливості корекції» (1998), «Егоцентризм: феноменологія, закономірності формування і корекції» (2001). З 2005 – професор кафедри психології та педагогічної андрагогіки факультету гуманітарних наук Московського державного лінгвістичного університету. За сумісництвом викладала у Вищій школі психології (2010-2012) та Психологічному інституті Російської академії освіти (2005-2015). Автор майже 200 наукових праць з проблем психології особистості.

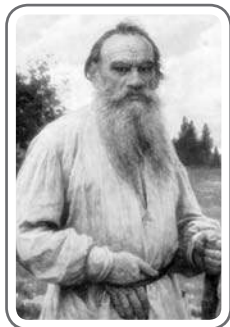
30

30 (1958) – 60 років тому народився (с. Тарасівка Олександрівського району) **Василь Іванович Бирзул**, журналіст. Закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка (1980). Працював у редакції інформації Українського радіо (програма «Промінь»), спеціальним кореспондентом «Останніх вістей» (з 1981). З перших днів Чорнобильської катастрофи впродовж року розповідав про хід рятувальних робіт (1986-1987). З 1994 – ведучий інформаційних програм Українського телебачення. Вів репортажі з «гарячих» точок: Косово, Південний Ліван, Сьєра-Леоне. Був віце-президентом Національної телекомпанії «Україна», ведучим інформаційно-аналітичної програми «Панорама». Заслужений журналіст України (2000).

30

ЛЕВ ТОЛСТОЙ І ЄЛИСАВЕТГРАДЦІ: ЄЛИСАВЕТГРАД — ОДНА ІЗ СТОЛИЦЬ «ТОЛСТОВСТВА»

Лев Толстой

Донедавна якось не замислювався, коли у нашому місті з'явилася вулиця Льва Толстого. Здавалося очевидним, що це сталося у радянські часи, адже саме вождь більшовицької революції Ленін обізвав Льва Толстого у 1908 році «дзеркалом російської революції» (так називалася його стаття) про першу російську революцію 1905-1907 років. А в дореволюційній Росії ставлення до геніального письменника і мислителя, одного з Учителів людства та його релігійно-морального вчення (толстовства), було далеко неоднозначним, надто після того, як у 1901 році Лев Миколайович святійшим Синодом РПЦ за єретичні погляди був відлучений від церкви і досі нею не прощений (в РПЦ вважають, що він сам себе відлучив). В одному з храмів Курської губернії була навіть фреска «Лев Толстой у пеклі», яка зображує Льва Миколайовича в обіймах Сатани.

Яким же було моє здивування, коли в адрес-календарі та довідниковій книзі по м. Єлисаветграду та повіту під назвою «Ежегодник Голоса Юга» (видання газети «Голос Юга») на 1913 рік виявив вулицю... Льва Толстого. Благодійним товариством, яке очолювала Мері Ельворті, Єлисаветград був поділений на 14 дільниць, за якими закріпили попечителів, що опікувалися бідними людьми. Про одну з цих дільниць читаємо: «Десятий участок. В следующих границах: Б. Перспективная, Береславская, Клиновская, Льва Толстого. Попечительница О. А. Антоновская».

Лев Толстой у пеклі

Напевне ж, вулиця Льва Толстого в Єлисаветграді з'явилася раніше, ймовірно невдовзі після смерті Толстого, яка сталася у 1910 році. Шкода, але жодних подробиць, як вдалося єлисаветградцям домогтися дозволу на таке найменування однієї з вулиць міста, віднайти не вдалося.

Єлисаветградські книголюби взагалі надзвичайно трепетно ставилися до творчості титана світової літератури. У 1903 та 1908 роках дирекція Єлисаветградської громадської бібліотеки (ЄГБ) надсилала вітальні телеграми Л. М. Толстому в Ясну Полянну з нагоди 75- та 80-річчя письменника. На смерть Льва Миколайовича в 1910 році ЄГБ відгукнулася телеграмою на ім'я члена Державної думи О. І. Нікольського (свого колишнього директора) з пропозицією «...считать день смерти Толстого днем национального траура». А уродженець Єлисаветграда Амінан Шполянський (майбутній поет Дон-Амінано) спеціально для місцевої газети «Голос Юга» висвітлював похорон Льва Толстого.

Вражає не тільки художня (романи, повісті, оповідання, п'єси), а й епістолярна спадщина Льва Миколайовича. Повне зібрання творів письменника нараховує 90 томів, з них 31 том займають листи. У це важко повірити, але Толстой упродовж життя отримав 50 тисяч листів (і не лише з Російської імперії, а й з багатьох країн світу), відповіді дав на кожен п'ятий (тобто особисто написав понад 10 тисяч листів!). Серед кореспондентів Толстого були й уродженці Єлисаветграда (лише за моїми скромними підрахунками їх налічується не менше 10).

Не гребував письменник відповідати навіть на листи, які, за своїм найвим змістом, цього, здавалося б, і не заслуговували. Приміром, 9 вересня 1909 року Лев Миколайович отримав листа від 17-річної гімназистки з Єлисаветграда Раїси Собічевської. Її батько дійсний статський радник Володимир Тарасович Собічевський був членом Єлисаветградського окружного суду. Дівчина скаржилася на те, що у неї похитнулася віра в Бога, оскільки палкі молитви не допомогли їй успішно... скласти іспити. 16 вересня Лев Миколайович пише відповідь юній кореспондентці: «Ваши разочарования происходят оттого, что вы верите в Бога, которого можно просить о личном, внешнем благе. Посылаю вам книгу, из которой вы узнаете, как я верю в бога».

*Обкладинка книги
Льва Толстого, виданої
в Єлисаветграді у 1906 році*

Натомість ґрунтовної відповіді 27 квітня 1903 року був удостоєний зубний лікар з Єлисаветграда Еммануїл Григорович Линецький, який звернувся до Толстого з проханням висловити свою думку з приводу єврейського погрому, що мав місце у Кишиневі 6-8 квітня 1903 року. Тоді було убито 50 та покалічено близько 600 чоловік, пошкоджено третину будинків у місті. Прочитую лише фрагмент цього листа Толстого: «...Еще не зная всех ужасных подробностей, которые стали теперь известны потом, я по первому газетному сообщению понял весь ужас совершившегося и испытал тяжелое смешанное чувство жалости к невинным жертвам зверства толпы, недоумения перед озверением этих людей, будто бы христиан, чувство отвращения и омерзения к тем, так называемым образованным людям, которые возбуждали толпу и сочувствовали ее делам и, главное, ужаса перед настоящим виновником всего, нашим правительством со своим одуряющим и фанатизирующим людей духовенством и со своей разбойнической шайкой чиновников. Кишиневское злодейство есть только прямое последствие проповеди лжи и насилия, которая с таким напряжением и упорством ведется русским правительством...»

Чомусь і досі поза увагою краєзнавців і дослідників творчості Толстого залишається діяльність в Єлисаветграді місцевих толстовців Володимира Семеновича Лапідуса (1869-1914), Ісаака Борисовича Файнермана (псевдонім Тенеромо) (1863-1925), Олександра Івановича Селевіна (? — 1913) та ін. Уродженець Одеси, журналіст, літератор (псевдонім С. Владимиров), Володимир Лапідус ще під час навчання у Харківському університеті потрапив під вплив ідей Л. М. Толстого. Друкувався в «Харьковских ведомостях», «Одесских новостях» та інших газетах. З 1903 по 1905 та у 1907-1908 роках Лапідус — редактор-видавець щоденної ілюстрованої газети «Єлисаветградские новости»; заснував у місті власну друкарню, де друкував листи Толстого до єлисаветградців і навіть його твори.

У Російській державній бібліотеці зберігаються дві унікальні, дивом уцілілі книги (точніше брошури), надруковані в Єлисаветграді. Це, передусім, публіцистична повість Льва Толстого «Божеское и человеческое», що побачила світ у 1906 році. Книга, як на ті часи та ще й у провінційному місті, видана досить якісно. На обкладинці — фотознімок Толстого і така інтригуюча інформація: «Книгоиздательство А. И. Селевина. Божеское и человеческое. Єлисаветград. Типография В. С. Лапидуса. 1906».

Очевидно, що саме за пропаганду толстовства Володимир Лапідус у тому ж 1906 році був заарештований, декілька днів просидів у в'язниці: газету та друкарню закрили, наклад книги Толстого конфіскували.

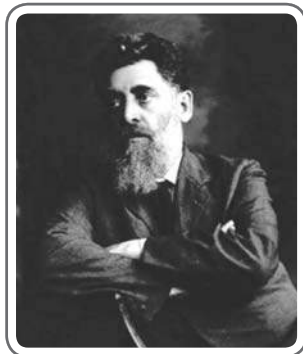
В історії з виданням цієї книги фігурує також досі невідоме нам «книгоиздательство А. И. Селевина». Ніяк, упродовж багатьох років займаючись краєзнавством, не можу збагнути, чому людина, яка за життя зробила стіль-

ки добрих справ, після смерті виявляється забутою. Втім, очевидно головне призначення краєзнавства якраз і полягає в тому, щоб нагадувати сучасникам про таких особистостей. Характерна у цьому сенсі доля Олександра Івановича Селевіна, нотаріуса, видавця й громадського діяча (толстовця). Ми навіть не знаємо, коли й де він народився, зате з некрологу відома дата смерті — це сталося 6 лютого 1913 року в Єлисаветграді.

У молоді роки кумиром Селевіна був Федір Достоєвський. Після публікації у 1868 році роману «Ідіот», в якому, до речі, згадується й наш Єлисаветград, він написав листа письменнику: «Я перечитав все Ваши сочинения (“Идиота” я прочитал чуть не сто раз и, кажется, никогда не перестану его читать) с таким восторгом, с таким болезненным (если можно так выразиться) лихорадочным чувством; столько передумал и перестрадал, что не могу не благодарить вас за те мысли, идеи, которые я получил благодаря чтению ваших книг».

У 1877-1880 роках Олександр Іванович був членом повітової училищної ради Єлисаветградської земської управи. На початку ХХ століття жив на вулиці Великій Перспективній у будинку Олінської. У 1897 році став одним із засновників Єлисаветградської громадської бібліотеки. Селевін був представником голови об'єднаних паперових фабрик Фінляндії в Єлисаветграді. В листі від 1 грудня 1903 року Олександр Іванович просив у Толстого дозволу на друк окремою книгою 20 його листів до Ісаака Борисовича Файнермана (Тенеромо). Толстой відповів: «Вы бы очень обязали меня, если бы прислали мне для просмотра прежде напечатания их мои письма к Фейнерману. Я не помню их содержания и потому, только прочтя их, могу ответить, желательно мне или нет их печатание». Не дочекавшись дозволу письменника, нетерплячий Файнерман опублікував листи Толстого в «Елисаветградских новостях».

Серед елисаветградських толстовців — це безумовно найколеритніша й найсуперечливіша особистість (про нього я розповідав у «Історичному календарі Кіровоградщини на 2013 рік» у статті «Апостол толстовства Тенеромо та його донька — дружина апостола троцькізму Якова Блюмкіна»). Лише нагадаю, що Тенеромо — уродженець Кременчука, закінчив Київську гімназію. Захопившись ученням Толстого, прийняв православ'я. З 1885 року жив у Ясній Полянці, пробував учителювати у місцевій школі, займався селянською працею, навіть був пастухом у селян. За дорученням Л. М. Толстого ви-

Яків Гордін

*Обкладинка книги
І. Тенеромо, виданої
в Єлисаветграді у 1914 році*

вчав діяльність «Духовно-біблійного братства», заснованого в Єлисаветграді у 1880 році талановитим журналістом та вчителем Яковом Гордіним, якого називали «єврейським Львом Толстим». Деякі мемуаристи взагалі вважають Гордіна «неофіціальним редактором газети «Єлисаветградский вестник» (псевдоним Иван Колочий) і руководителем толстовського кружка». Радикальне вирішення єврейського питання Гордін вбачав у відмові євреїв від своєї релігійної винятковості та національної самотності, у відмові від своїх колишніх занять, закликів їх до продуктивної праці, головним чином землеробства. Емігрувавши до США, Гордін прославився як видатний драматург, реформатор єврейського театру.

У листі до Тенеромо в Єлисаветград (липень 1888) Лев Толстой писав: «Рад, что вы в Елисаветградской общине не одиноки. Передайте мою любовь вашей жене и всем братьям. Хотя вы и много писали мне про них, напишите еще подробнее, и главное о том, верят ли они и исповедуют ли жизнью то, что по плодам узнается дерево, что единственное мерило жизни христианской, т.е. любовной — в отношении между тем, что человек берет от людей, и тем, что он отдает им...»

Разом з іншими єлисаветградськими євреями Тенеромо заснував землеробську колонію в с. Глосоди, яка досить швидко розпалась. Згодом жив у Кременчуці та Полтаві, де захопив толстовськими ідеями семінариста Георгія Гапона (того самого попа Гапона, що 9 січня 1905 року очолював мирну кількасоттисячну маніфестацію до Зимового Палацу, яка завершилася «Кривавою неділею»). Потім Тенеромо жив у Єлисаветграді, займався столарною працею, а дружина акушерством. У 1903 році закінчив стоматологічну школу, практикував у Києві та Єлисаветграді. Своє багаторічне листування з Толстим, про що я вже згадував, факсимільно опублікував у газеті Лапідуса «Єлисаветградские новости». У друкарні Лапідуса були надруковані також книги Файнермана «Воспоминания о Л. Н. Толстом и его письма» та «Л. Н. Толстой и евреи». На початку 1900-х Тенеромо зайнявся драматургією, писав п'єси та кіносценарії на єврейські теми та за мотивами творів Толстого. У 1910 році організував зйомки похорону великого письменника, разом з Я. Протазановим зняв фільм «Уход великого старца» (1912). У радянські часи був автором сценарію відомої стрічки «Єврейське щастя» (1925).

Друга раритетна книга, що зберігається у Російській державній бібліотеці, це твір самого Тенеромо, на обкладинці читаємо: «Злая отравка или Безумие пьянства. Повесть из рабочей жизни. Со слов Л. Н. Толстого». Книгоиздательство «Заря». Єлисаветград, 1914 год». На звороті обкладинки міститься така інформація: «Цена 3 коп. Главный склад изданий книгоиздательства «Заря» в типографии Бр. Броун. Єлисаветград, Нижне-Донская ул., собств. дом».

Олександр Селевін у грудні 1904 року заснував у Єлисаветграді щоденну політичну, економічну та літературну газету «Голос Юга». Був одночасно редактором і видавцем цього часопису (випустив 278 номерів). А потім з невідомих нам причин (можливо, через захоплення вченням Толстого) «Голос Юга» з 6 серпня 1905 перейшов до редактора-видавця Д. С. Горшкова. 14 квітня 1910 року Олександр Іванович звернувся до Льва Толстого з проханням допомогти підібрати цитати з Євангелія для друку на учнівських зошитах, і письменник йому не відмовив: «Думаю, что отмеченные здесь стихи подходят к вашей цели. Советовал бы вам тоже взять еще из I-го Писания Иоанна, III гл., 14-24, и IV, 7-21. Рад буду, если выписки эти вам пригодятся». Відомо, що Селевін заснував у Єлисаветграді видавництво «Детский мир», яке виготовляло літературно-художні зошити на фінсько-му папері, мав власну друкарню. Випустив 20 серій зошитів (мова, арифметика, історія, природознавство і т.д.), жодного примірника яких відшукати не вдалося.

З «Єлисаветградськими новостями» у 1903-1904 році співробітничав ще один толстовець Кирило Палович Злинченко (псевдонім Работніков) (1870-1947). Уродженець Києва, за фахом — масажист. У 1895-1896 роках побував у Ясній Полянці, листувався з письменником, розповсюджував його заборонені твори «Сповідь», «У чому моя віра» та ін., за що перебував у засланні. У газеті Лапідуса опублікував листи Л. Толстого, своє сатиричне оповідання «Чумне засідання» та інші матеріали. Потім став соціал-демократом і більшовиком. З 1905 по 1917 рік перебував у еміграції в Швейцарії. У 1906 році разом з М. Горьким, А. Луначарським та М. Семашком заснував Міжнародний комітет допомоги безробітним Росії, був його секретарем. Після 1917 року Злинченко — співробітник Бюро преси при РНК, РОСТА, один з організаторів Спілки радянських журналістів, голова Московського профкому письменників. Вважається засновником Музею революції СРСР. Автор сподів «Жизнь как она была» (1931).

Кирило Злинченко

28 серпня 1905 року з Єлисаветграда священник Костянтин Спиридонович Стефанович (учитель Закону Божого чоловічої та жіночої гімназій) наважився надіслати Льву Толстому в Ясну Поляну свою книгу «Наболевшее сердце» з дарчим написом. Це був доволі сміливий вчинок священнослужителя з огляду на те, що в 1901 році Лев Миколайович був відлучений від церкви. Твір єлисаветградця отримав схвальний відгук письменника: «Очень хорошая книга. То, что я прочел, было хорошо. Не критикует. Священник, который горюет о том, что должен проповедовать суеверие и исполнять обряды, и тоскует, что не может проповедовать христианское простое учение. В авторе не чувствуется священник».

Костянтин Стефанович

Зрозуміло, що ні книга Стефановича, ні його звернення до Толстого не залишили байдужими церковне начальство. У березні 1907 року в столичних газетах з'явилося таке повідомлення з Єлисаветграда: «Священнику Стефановичу, прикосновенному к журналистике, Синодом воспрещено печатать статьи по вопросам государственным, церковно-общественным, педагогическим и религиозно-нравственным. Он может писать лишь с благословения епархиального архиерея».

Нагадаю також, що одним із прототипів графа Вронського у романі «Анна Кареніна» вважається полковник М. М. Раєвський III, онук героя 1812, похований після загибелі в Сербії у с. Розумівці Олександрівського району. Толстой листувався з єлисаветградкою Наталією Аркадіївною Бракер, високо оцінив її переклад твору філософа, уродженця Єлисаветграда Африкана Шпіра «Нариси критичної філософії» (1901).

Улюбленим художником Льва Миколайовича та його родини став наш земляк Іван Похитонов, який двічі у 1905 та 1907 гостював у Ясній Полянні, написав багато творів. Так само й улюбленим поетом Толстого був наш Афанасій Фет, краща й головна частина життя якого минула на військовій службі на Єлисаветградщині й надихала його на шедеври інтимної та філософської лірики «всю оставшуюся жизнь».

Знаменита публіцистична праця Толстого проти смертної кари «Не могу молчать» (1908) народилася під враженням від розстрілу селян у Єлисаветградському повіті за напад на поміщицьку садибу. Вони напали на маєток Василя Келеповського (с. Семенасте Новоукраїнського району), убили господаря та його дружину.

Добре знав і поважав Лев Миколайович першого почесного громадянина Єлисаветграда Дмитра Єрофійовича Остен-Сакена. Той під час Крим-

ської війни, учасником якої був Толстой, керував обороною Севастополя. У 1854 році Толстой навіть склав напівіронічну пісню про коменданта Севастополя: «А там Сакен генерал все акафисты читал...» Втім, у щоденниках відзначає: «5-го был в Севастополе, со взводом людей — за орудиями. Много нового. И все новое утешительное. Присутствие Сакена видно во всем... Сакен побуждает, сколько может, войска к вылазкам... Сакен сделал траншеи перед бастионами... Сакен завел порядок для отнесу раненых в перевязочные пункты на всех бастионах. Сакен заставил играть музыку». Не з'ясованим залишається питання про графа, підполковника Карла Івановича Остен-Сакена, чоловіка улюбленої тітки Толстого Олександри Іллівни. Чи доводиться він родичем нашому Остен-Сакену? З ним пов'язана трагічна історія: «Вскоре после бракосочетания обнаружилось, что Карл Иванович страдает сильным психическим расстройством. В один из припадков мании преследования муж пытался застрелить свою беременную жену. Истекавшую кровью женщину безумец выбросил из экипажа на дороге, где ее подобрала проезжавшие крестьяне. К.И. Остен-Сакена поместили в психиатрическую больницу, Александра Ильинична родила мертвого ребенка».

Лев Толстой у Марії Заньковецької

А нещодавно ми дізналися, що один з уродженців нашого краю дійсно доводився родичем Толстому. Це уродженець с. Ерделівки Маловисківського району Іван Георгійович Ерделі (1870-1939). Він був одружений з Марією Олександрівною Кузминською (1869-1923), рідною племінницею Софії Андріївни Толстої. Доля та риси характеру її матері Тетяни Олександрівни Берс надихнули Льва Толстого на створення образу Наташі Ростової. Іван та Марія познайомилися, коли йому було 17 років, а їй — 18. Звісно, батьки не могли дати згоди на їхній шлюб. Закоханим довелося чекати 4 роки. Іван Ерделі, як наречений Марії Кузминської, часто згадується на сторінках щоденників самого Толстого та його дружини. Софія Андріївна зазначає, що тоді Іван «производил впечатление жалкого, слабого, чистого и нежного мальчика». Хто міг тоді уявити, що цей юнак зробить блискучу військову

кар'єру: стане кавалерійським генералом, визначним діячем Білого руху, одним із засновників Добровольчої армії?

Лев Миколайович з величезною повагою ставився до України, її мови та культури, захоплювався філософією Григорія Сковороди, творчістю Тараса Шевченка, актрисою Марією Заньковецькою. Дмитро Яворницький на запитання щодо України отримав таку відповідь: «Что касается меня, то я очень люблю ваш народный украинский язык, шумный, красочный и такой колоритный. В вашем языке столько нежных, сердечных и поэтических слов: ясочка, зіронька, квітонька, серденько. После этих нежных слов Лев Николаевич начал читать по памяти поэму Шевченко “Наймычка”. Читал хорошо, с хорошим произношением и с верными ударениями, словно ее читал украинец». Толстой дуже любив українські пісні: «Под их музыку я душой отдыхаю. Сколько в них красоты и грации, у кого такая песня, тому нечего страшиться за свое будущее».

Нарешті про ще один надзвичайно приємний факт: кращим знавцем творчості Льва Толстого визнано уродженку Єлисаветграда Евеліну Юхимівну Зайденшнур (1902-1985). Ще б пак! Ця жінка пропрацювала у музеї Льва Толстого 60 років. Вона дослідила десятки тисяч аркушів автографів письменника (один лише рукописний фонд роману «Війна і мир» складає понад 5 500 аркушів). Евеліна Юхимівна повністю відновила справжній (автентичний) текст романів «Війна і мир», «Анна Кареніна», «Воскресіння». Відомий літературознавець та мистецтвознавець Ілля Зільберштейн відзначив: «Неделями, месяцами, годами сидеть над каждой строкой оригинала, расшифровывать толстовские кружева, чтобы любой ценой точно восстановит каждое слово гения... Скромная женщина Эвелина Ефимовна Зайденшнур проделала громадную, просто неслыханную работу. Таких знатоков, как она, поверьте мне, в мире насчитывается лишь несколько».

Звісно, оприлюднені мною зв'язки Толстого з нашим краєм не претендують на вичерпність, однак і їх вистачить на велику книгу, яку, сподіваюсь, хтось колись напише, хоча сам письменник і мислитель Єлисаветград ніколи не відвідував!

ЛИСТОПАД

2 (1963) — 55 років тому народився (м. *Знам'янка*) **Петро Іванович Балоба** (1963-2016), герой АТО. Після закінчення школи та строкової служби в армії присвятив себе службі в органах внутрішніх справ. Після закінчення служби працював у таксомоторному парку Кіровограда. Влітку 2015 добровільно пішов служити до ЗСУ. Старший солдат, командир 1-го відділення 1-го взводу механізованого батальйону 128-ї окремої гірсько-піхотної бригади. За час проведення антитерористичної операції виконував бойові завдання поблизу населеного пункту Широкий Станично-Луганського району Луганської області, брав участь у боях поблизу населеного пункту Невельське Ясинуватського району Донецької області. За зразкову службу був нагороджений медаллю «Захисник Вітчизни». 14.03.2016 під час обстрілу між Мар'їнкою та Пісками, обороняючи опорний пункт, загинув від кулі снайпера. Похований у Кіровограді на Алеї Слави Рівненського кладовища. Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» III ступеня (2016).

6 (1968) — 50 років тому народився (м. *Кіровоград*) **Андрій Вікторович Філіппак**, актор театру і кіно. Після закінчення середньої школи у Кіровограді вступив на театральний факультет Саратовської державної консерваторії ім. Л. Собінова. Потім навчався в Ярославському театральному училищі. Закінчив освіту у ВДІКу (майстерня Армена Джигарханяна). Декілька років служив у театрі під керівництвом свого вчителя Джигарханяна та працював на телебаченні. Вів програми «Раз в неділю» (ТВ-6, РТР) та «Оставайтесь с нами!» (ТВЦ). Знявся у майже 50 фільмах та серіалах. Головні ролі виконав у стрічках: «Збудження (Ідіосинкразія)» (2002), «Любов і золото» (2003), «Зона. Тюремний роман» (2006), «Стороній» (2008), «Зниклий безвісти» (2009), «Втікач» (2017) та ін.

6 (1973) — 45 років тому народився (м. *Мала Виска*) **Сергій Іванович Рубан**, художник. У 1995 закінчив Кримське художнє училище ім. М.С. Самокиша, у 2001 — Харківську державну академію дизайну і мистецтв. Учасник багатьох регіональних і всеукраїнських виставок. Викладав на відділенні живопису Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Нині викладач Євпаторійської дитячої художньої школи ім. Ю.В. Волкова. Яскравий представник кримської школи живопису. Улюблені жанри — пейзаж і натюрморт: «В порту», «Яхти», «Чайна троянда», «Бузок»,

«Осінь», «Натюрморт з самоваром», «Натюрморт з хризантемою», «Натюрморт з кавуном», «Натюрморт з овочами» та ін. Член Національної Спілки художників України (2008).

7

7 (1923) — 95 років тому народився (м. Новомиргород) **Віктор Андрійович Шульга** (1923-2005), поет, художник, журналіст. Учасник Другої світової війни. *Все життя пропрацював у новомиргородській районній газеті «Червона зірка».* Закінчив два курси Одеського художнього училища (1948). Автор сотень живописних полотен (пейзажів, портретів, натюрмортів, малюнків та акварелей), які зберігаються у кіровоградських музеях та приватних збірках. Автор книги поезій «На тихій пристані» (1995).

8 (1818) — 200 років тому народився (м. Утрехт, Голландія) **Вільям Корнеліус Верлоп (Вільгельм Карлович Верлон)** (1818-1895, м. Єлисаветград), архітектор. У 1848 відразу після отримання від Петербурзької Академії мистецтв звання вільного художника приїздить в Єлисаветград, де займається проектуванням ансамблю військового містечка (будівлі юнкерського кавалерійського училища, палацу, штабу, зимового манежу, стрільбища та Покровської церкви). У його творчості проявились нові для того часу тенденції використання у монументальних спорудах форм неоренесансу і неоросійського стильового напрямку. *Проектував також в Єлисаветграді будівлі присутственных місць (1848-1850), будинок для благородного зібрання на вулиці Петровській (1875) та ін. У 1854 одружився в Єлисаветграді з уродженкою міста Емілією Ульман (1837-1856). На Озерній балці побудував цегельний завод, яким володів до 1891.*

9

9 (1973) — 45 років тому народився (м. Олександрія) **Роман Олександрович Новицький**, іхтіолог, тележурналіст. У 1996 з відзнакою закінчив біолого-екологічний факультет Дніпропетровського державного університету. Кандидат біологічних наук (2004), викладає на біолого-екологічному факультеті Дніпровського національного університету, доцент кафедри зоології та екології. Автор 3 книг і 2 брошур з проблем любительської рибалки, понад 200 науково-популярних статей у риболовних виданнях України та Росії. Працював заступником головного редактора всеукраїнської газети «Клев» (2001-2002). Член Українського товариства мисливців та рибалок (1991), Національної спілки журналістів України (2000), Українського іхтіологічного товариства (2007). З 2004 по теперішній час – автор і ведучий популярної телепрограми «О рибалке всерьез», яка виходить в Україні, Болгарії, країнах Балтії.

10 (1903) – 115 років тому народився (с. Глодоси Новоукраїнського району) **Терень (Терентій) Германович Масенко** (1903-1970), поет. Закінчив Харківський університет (1930). Був на журналістській роботі (часописи «Молодняк», «Перець» та ін.). Друкувався з 1924. Автор 18 поетичних збірок, книги спогадів «Роман пам'яті» (1970). Вибрані твори виходили у двох томах (1963). У віршованому романі «Степ» (1968) тепло згадує завідуючого Глодоською школою Божора.

10

11 (1913) – 105 років тому народився (м. Єлисаветград) **Борис Якович Котляров** (1913-1982), скрипаль, музикознавець. У дитинстві в 7-річному віці внаслідок нещасного випадку повністю втратив зір. Мав абсолютний музичний слух. У 1932 блискуче закінчив Кишинівську консерваторію по класу скрипки, у 1933 – по класу композиції. З 1933 по 1940 сліпий музикант жив у м. Льежі (Бельгія), удосконалював свою майстерність у місцевій консерваторії. З 1940 по 1948 працював при посольстві СРСР у Великій Британії. З 1950 – викладач історії молдавської і румунської музичної культури у Кишинівській консерваторії. Доктор мистецтвознавства (1971), професор (1974). Автор багатьох праць з музикознавства.

11

11 (1933) – 85 років тому народився (м. Київ) **Залмен Юхимович Філер**, математик. Закінчив фізико-математичний факультет Харківського університету. З 1953 – вчителював у школах. З 1960 викладав у Донецькому політехнічному інституті. Кандидат фізико-математичних наук (1966), науковим керівником був академік Ю. О. Митропольський. З 1989 – професор КДПІ ім. О. С. Пушкіна, доктор технічних наук (1987). Фахівець з динаміки вібраційних машин у взаємодії з електродвигунами та технологічними навантаженнями. Як математик, займався теорією коливань і диференціальними рівняннями. Має 10 авторських свідоцтв на винаходи, більше 300 публікацій. У 1979 захопився проблемами сонячно-земних зв'язків (послідовник О. Л. Чижевського). Академік Української Академії оригінальних ідей (1993). У 2007 під загальною редакцією Філера в Кіровограді видано у перекладі на українську мову працю О. Л. Чижевського «Фізичні фактори історичного розвитку» (1924).

11

13 (1928) – 90 років тому народився (м. Новоукраїнка) **Володимир Васильович Бродовий** (1928-2009), геолог, геофізик. У 1950 закінчив Київський державний університет. Працював у геофізичних партіях та експеди-

13

ціях на Алтаї і в Казахстані. У 1966-1975 – начальник відділу рудної геофізики Міністерства геології СРСР. З 1980 – професор кафедри електричних і гравімагнітних методів Московської геолого-розвідувальної академії. Доктор геолого-мінералогічних наук. Основні напрями наукової діяльності: геофізичні методи розвідки корисних копалин, мікрогеофізичні дослідження. Обґрунтував напрями розвитку й технологію високоточної магніторозвідки з використанням протонних і квантових магнітометрів. Член-кореспондент РАПН. Автор понад 120 наукових праць, декількох монографій. Лауреат Державної премії СРСР (1970).

14

14 (1943) – 75 років тому народилася (с. Попівка Онуфріївського району) **Ніла Валеріївна Крюкова**, актриса, майстер художнього слова. Закінчила Київський інститут театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого (1967). У 1967-1968 – актриса Полтавського музично-драматичного театру, 1970-1975 – Київського театру «Слова», з 1975 – Київської консерваторії. 43 роки – майстер художнього слова Національної філармонії України. Знялася у кінофільмах: «На Київському напрямку» (1967), «Пропала грамота» (1972), «Кайдашева сім'я» (1993, баба Параска) та ін. Народна артистка України (1985). Лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1989). Нагороджена орденом Ярослава Мудрого V ст. Герой України (2008).

15

15 (1923) – 95 років тому народився (с. Григорівка Компаніївського району) **Степан Іларіонович Письменний** (1923-2010), графік і живописець. Учасник Другої світової війни. У 1949 закінчив Дніпропетровське художнє училище, у 1955 – Харківський державний художній інститут, де навчався у І. Дайца та В. Мироненка. Член Національної спілки художників України з 1958. Проілюстрував близько 30 книг, автор майже 2 тисяч графічних творів і картин. Учасник понад 70 виставок: обласних, республіканських, всесоюзних і міжнародних. Персональні виставки (1998, 2003, 2010). За ліногравюру «Свої турботи» на Бієнале 1962 в Італії нагороджений золотою медаллю. Основні твори: серія «Донбас» (1960), «Сталінград – 1943» (1962), «Людина та природа» (1974), «Художник та модель» (2001) та ін. Твори зберігаються у 26 художніх музеях та картинних галереях країн СНД, у приватних колекціях Італії, Франції, Німеччини, Японії, США та інших країн. *Остання прижиттєва персональна виставка майстра відбулася у грудні 2010 у Кіровоградському обласному художньому музеї, якому він подарував 50 робіт.*

16 (1883) – 135 років тому народився (*м. Новогеорґіївськ, Світловодськ*) **Михайло Григорович Шуйський** (1883-1953), співак (драматичний баритон) і педагог. Вокальну освіту здобув у Віденській консерваторії (1911). Дебютував на сцені Віденської опери. У 1911-1912 – соліст оперного театру м. Лінц (Австрія). Згодом співав в оперних театрах Катеринослава (1917-1923), Києва (1923-1926), Харкова (1926-1927), Одеси (1931-1932) та Пермі (1933-1949). Серед кращих партій: Остап («Тарас Бульба» М. Лисенка), Онегін, Мазепа (однойменні опери П. Чайковського), Фігаро («Севільський цирюльник» Росіні) та ін. Заслужений артист РРФСР (1945).

16

16 (1918) – 100 років тому народилася (*м. Олександрія*) **Надія Сергіївна Носенко** (1918-2010), скульптор. У 1941 закінчила Дніпропетровське державне художнє училище. Основні твори: пам'ятник «Металург» (1967), пам'ятник «Морякам-десантникам» у м. Бердянськ (1972), «Запорізький сталевар А. Гаврилюк» (1976) та ін. Член Національної спілки художників України (1967).

16

16 (1948) – 70 років тому народилася (*с. Олександродар Миколаївської області*) **Людмила Георгіївна Маковецька-Трофимчук**, співачка (лірико-колоратурне сопрано), актриса. *Дитинство та юність минули в Кіровограді. Навчалася у дитячій музичній школі грі на скрипці, а у 1968 закінчила диригентсько-хорове відділення Кіровоградського музичного училища (клас Семена Дорогого).* У 1974 завершила вокальну освіту в Київській консерваторії. З 1972 – солістка Київського державного театру оперети. Виступає також у дуєті з чоловіком Олександром Трофимчуком (отримали гран-прі міжнародного конкурсу «Квітнева весна» у м. Пхеньян, 1996). Записали грамплатівки «Як надійшла любов» (1983), «Зорі викупані в щасті» (1987) та компакт-диски «Моя оперета» (2003), «Стежина» (2006), «Люблю тебе я, Україно» (2008), «Пам'ятаємо» (2009). Гастролю у США, Канаді, Італії, Аргентині, Німеччині, Польщі, Югославії, Англії, Австрії, Греції та ін. Кавалер ордена княгині Ольги 3-го (2000) та 2-го (2014) ст. Народна артистка України (1985).

16

16 (1953) – 65 років тому народився (*сmt Лисянка Черкаської області*) **Василь Всеволодович Даценко**, краєзнавець. Закінчив історичний факультет Ужгородського державного університету. *Працював учителем історії в школі с. Копанки Маловисківського району.* З 1978 по 2008 – в органах держбезпе-

16

ки. Нині – начальник відділу взаємодії з правоохоронними органами та оборонної роботи апарату Кіровоградської обласної державної адміністрації. Автор книг: «Щоб пам'ятали... Кіровоградщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1945» (2009), «Зелена Брама: Возвращение к легенде» (2013), «За те, що євреї... Трагедія Голокосту в межах річчі Південного Бугу та Дніпра» (2015). Лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова (2011).

17

17 (1947) – 70 років тому народився (м. Знам'янка) **Микола Васильович Рогов**, залізничник. Трудову діяльність розпочав у 1966 слюсарем з ремонту вагонів у вагонному депо Знам'янка Одесько-Кишинівської залізниці. У 1976 закінчив Дніпропетровський інститут інженерів залізничного транспорту. Начальник Управління Донецької залізниці (2000-2005), (2006-2008), (2010-2014), яка неодноразово визнавалась кращою в Україні. Почесний залізничник України (1991). Почесний працівник транспорту України (2006). Заслужений працівник транспорту України (1998).

17

17 (1978) – 40 років тому народилася (м. Кіровоград) **Ірина Анатоліївна Шибанова**, гандболістка. Захопилася цим видом спорту в рідному місті, де навчалася до 6 класу. Потім дівчину перевели до школи Олімпійського резерву в столиці України. Дебютувала у чемпіонаті України в 1997 у складі київського «Спартака». З 1998 грала за львівську «Галичанку», з якою виборолала свою першу медаль – «бронзу». Три роки виступала за команду Податкової Академії України. Як гравець команди «Наїсса» із сербського міста Ніш, двічі виграла чемпіонат Сербії, двічі завойовувала Кубок цієї країни. Найвище досягнення – виграла європейського кубка «Челендж Кап». З 2005 – гравець Національної збірної України, брала участь у двох чемпіонатах світу та Європи. Багаторазова чемпіонка та володар кубка Росії у складі команди «Ростов-Дон», за який грала з 2007 по 2015.

18

18 (1888) – 130 років тому народилася (м. Єлисаветград) **Мальвіна Асирівна Розенберг** (1888-1965), фізико-хімік. Після закінчення у 1911 Харківського університету працювала у хіміко-бактеріологічному кабінеті університету. У 1917-1920 – асистент кафедри біохімії Вищих жіночих курсів у Катеринославі. З 1920 – асистент кафедри неорганічної хімії Катеринославського інституту народної освіти. Брала участь в органі-

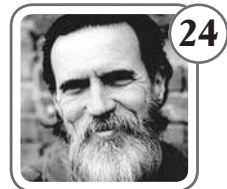
зації хімічного факультету Дніпропетровського університету і стала його першим деканом. Доктор хімічних наук (1936), професор (1933). У 1924-1927 викладала у Катеринославському гірничому інституті. У 1927 брала участь в організації Інституту фізичної хімії АН СРСР. Розробила методи захисту металів від корозії. Автор першого в СРСР підручника (у співавторстві з Л. В. Писаржевським) з неорганічної хімії, декількох монографій.

21 (1958) — 60 років тому народилася (с. Грушка Благовіщенського району) **Антоніна Іванівна Гурбанська**, літературознавець, культуролог, педагог. Закінчила КДПУ ім. О. С. Пушкіна. Кандидат філологічних наук, доцент КДПУ імені Володимира Винниченка (до 2004). Займається дослідженням творчості українських письменників-шістдесятників ХХ століття та особливостей сучасного українського літературного процесу. З 2004 – директор Кіровоградського філіалу Київського Національного університету культури і мистецтв. У 2009-2011 – директор Інституту журналістики і міжнародних відносин Київського Національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ), завідувач кафедри журналістики та видавничої справи. Доктор філологічних наук, професор. Нині проректор з наукової роботи КНУКіМ. Автор монографічних студій: «Віктор Близнець: Літературний портрет» (1998), «Жанровий дискурс української повісті 60-80-х років ХХ ст.» (2008). У 2016 презентувала в ОУНБ імені Дмитра Чижевського монографію «Слово-людина-світ: студії з літературознавства, культурології та соціальних комунікацій».

21

24 (1953) — 65 років тому народився (м. Кіровоград) **Ігор Володимирович Смичек**, графік, живописець, педагог, громадський діяч. Вихованець Кіровоградської дитячої художньої школи. У 1973 закінчив Одеське художнє училище ім. М. Грекова, у 1981 – Український поліграфічний інститут ім. І. Федорова у Львові (навчався у В. Овчинникова та Ю. Чаришнікова). Працює у галузі книжкової графіки та станкового малярства. Для різних видавництв оформив понад 20 книг, зокрема у 2001 побачило світ унікальне видання – книга-альбом «Театр Марка Кропивницького: минуле і сучасне» (Кіровоград, ПВЦ «Мавік»). Викладає у Кіровоградській дитячій художній школі. Член Національної Спілки художників України (1987). Твори зберігаються у музейних зібраннях та приватних колекціях України, Росії, Молдови, Болгарії, Німеччини, Ізраїлю, США, Японії. Лауреат обласної премії в галузі образотворчого мистецтва імені Олександра Осмьоркіна (2009). В історію уже увійшов передусім як автор ідеї про перейменування Єлисаветграда (Кіровограда) у місто Кропивницький, що й було здійснено Верховною Радою України у липні 2016.

24

25

25 (1938) — 80 років тому народився (с. *Петроострів Новомиргородського району*) **Станіслав Григорович Дюрдіца**, фахівець у галузі інформаційних технологій оброблення економічної інформації. Закінчив Московський державний університет економіки, статистики та інформатики (МЕСІ), Фінансову академію при уряді РФ. Доктор економічних наук (1983), професор (1984), завідувач кафедри обчислювальної техніки та інформаційних систем в економіці Одеського кредитно-економічного інституту. Займається розробкою сучасних комп'ютерних технологій у процес управління господарськими об'єктами та освітньою галуззю, зокрема пристрою для вибору оптимальних рішень. Автор понад 80 наукових праць (монографії, 2 підручники, 2 навчальні посібники, статті). Підготував 9 кандидатів наук. Член спеціалізованої вченої ради із захисту докторських дисертацій. Член експертної ради ВАК України з питань економічної теорії, фінансів, управління та регулювання економіки, економіко-математичного моделювання та фінансів (економічні науки). Академік Української академії інформатики та Академії економічної кібернетики України.

26

26 (1928) — 90 років тому народився (м. *Зінов'євськ*) **Володимир Антонович Бродовий** (1928-2009), фізик. У 1959 закінчив Київський університет. З 1953 по 1957 працював на Київському заводі «Арсенал». Від 1960 викладає у Київському університеті. Доктор фізико-математичних наук (1985). З 1988 – професор кафедри напівпровідникової електроніки радіофізичного факультету Київського університету. Досліджує в сильних електричних полях нерівноважні процеси в кристалах і твердих розчинах. На ВО «Київський радіозавод» керував кафедрою та лабораторією неруйнівних методів контролю. У 1981-1992 – вчений секретар вченої ради радіофізичного факультету. Автор понад 200 наукових праць.

26

26 (1943) — 75 років тому народився (с. *Свірневе Голованівського району*) **Леонід Петрович Бучацький**, біолог. У 1968 закінчив Київський університет ім. Т.Г. Шевченка, де й працює з 1971 провідним науковим співробітником. Одночасно від 1999 – завідувач відділу біотехнології Інституту рибного господарства УААН. Фахівець у галузі вірусології безхребетних і риб. Один із засновників квантової генетики. Президент Української асоціації іхтіопатологів. Під його керівництвом вивчені унікальні біологічні властивості нового для науки вірусу кровососних комарів, на основі якого створено препарат Віроден. Уперше в Україні ізолював також

парвовірус людини. Доктор біологічних наук (1990), професор (1994). Лауреат Державної премії УРСР в галузі науки і техніки (1988).

27 (1938) — 80 років тому народився (с. Красносілля Олександрівського району) **Василь Ісаакович Зіноватний** (1938-2010), актор. Закінчив курси при студії Кіровоградського обласного музично-драматичного театру ім. М.Л. Кропивницького, викладачі М.О. Донець і І.В. Казнадій (1958) та Дніпропетровське театральне училище (1963). Працював у Дніпропетровському ім. Т.Г. Шевченка (1963-1965), Кіровоградському обласному українському музично-драматичному театрі ім. М.Л. Кропивницького (1965-1991). Ролі: Омелько («Дай серцю волю, заведе в неволю» М. Кропивницького), Писар, Василь («Майська ніч», «Циганка Аза» М. Старицького), Никодим («Гріх і покаєння» І. Карпенка-Карого), Корній («Фараони» О. Коломійця) та ін. Заслужений артист України (1982).

27

29 (1868) — 150 років тому народився (м. Златопіль) **Борис Томашевський** (1868-1939 у Нью-Йорку), актор, режисер, драматург, театральний діяч. Син актора і драматурга Пінхаса Томашевського (1842-1914). Отримав традиційну єврейську освіту. З 1881 після погрому в Єлисаветграді жив у США. Працював на тютюновій фабриці, співав у хорі нью-йоркської синагоги. У 1882 вперше вийшов на сцену в спектаклі «Чарівниця» А. Гольдфадена. У 1886 в Чикаго створив перший єврейський театр, що грав на ідиші; став його директором. У 1892 повернувся у Нью-Йорк, де придбав Народний театр; ставив п'єси Гольдфадена, Якова Гордіна, С. Юшкевича, О. Димова. У 1912 заснував у Нью-Йорку Національний театр, в якому працював 40 років; здійснив постановку 50 спектаклів, писав до них музику й пісні. У 1908 видав у Нью-Йорку збірник «Театральные произведения Томашевского», куди включив статті і спогади. У 1910 видавав журнал «Єврейська сцена». У 1935 зняв кінофільм «Бар Міцва». Автор книг «Історія канторства» та «Історія мого життя» (1937).

29

29 (1933) — 85 років тому народився (м. Красноград Харківської області) **Вадим Васильович Васильєв**, актор. Син актриси **Н. Байкової**. Закінчив культурно-освітній технікум Олександрії (1953). У 1957-1966 – актор Кіровоградського обласного музично-драматичного театру ім. М.Л. Кропивницького. Ролі: Голохвостий «За двома зайцями» М. Старицького, Мартин «Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого та ін. З 1967 – у Чернігівському музично-драматичному театрі. Народний артист України (1993).

29

31

31 (1953) — 65 років тому народилася (м. Львів) **Валентина Василівна Бажан**, філолог, журналіст. У 1976 з відзнакою закінчила філологічний факультет (російське відділення) КДПІ ім. О.С. Пушкіна. З 1976 по 1995 викладала в ньому. Потім працювала літературним редактором тижневика «Україна-Центр». Головний редактор газет «Елисаветградские ведомости», «Молодіжне перехрестя», з 2010 по 2015 – газети обласної державної адміністрації та обласної ради «Народне слово». З 2016 – головний редактор обласної газети «Центральноукраїнська освіта».

Листопад (1868) — 150 років тому народився (м. Херсон) **Олександр Львович Лишневський** (1868-1942), архітектор. Закінчив Санкт-Петербурзьку Академію мистецтв. Під час навчання нагороджений медалями: малою срібною (1891), великою срібною (1892), малою золотою (1893). У 1894 отримав звання класного художника. З 1895 по 1901 працював у Єлисаветграді міським архітектором. За його проєктами у Єлисаветграді наприкінці XIX – початку XX століть споруджені будівлі Хоральної синагоги, громадської жіночої гімназії, «пушкінської школи» (нині Кіровоградська ЗШ №7) та ін. Коли у Єлисаветградській міській думі деякі гласні піддали Лишневського критиці за приватну практику, на його захист виступили П. Ф. Долинський і П. О. Фірсов, зазначивши: «Со времени вступления в должность городского архитектора г. Лишневского, город наш стал поразительно украшаться красивыми и изящными постройками и прочим комфортом». Був членом Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамотності й ремесел, один із засновників Єлисаветградської громадської бібліотеки (1897). Згодом працював у Петербурзі, де також здобув визнання, ставши одним з провідних зодчих міста на Неві. Автор багатьох будівель та проєктів у стилі модерну та неокласицизму. Найзнаменитіші з них – «Дом городских присутственных мест» (1906) та згаданий В. Висоцьким в одній з пісень «Дом у Пяти углов» (1914). У радянські часи – активний учасник житлового й шкільного будівництва у Ленінграді, керував майстернею інституту Ленпроект.

СПОМИН ПРО ВІКТОРА ПЕТРАКОВА

*Все, хто в этот мир приходять,
не остануться, уйдуть.
Да помянут тех достойно,
кто достойно прожил тут!..
Все уйдем, не в этом дело.
Как уйдем – куда важней:
Будут помнить ли могилу,
позабудут ли о ней.*

*Амир Дехлеви Хосров
(1253-1325)*

Свого часу, у далекій юності, коли читав роман Ернеста Хемінгуея «По кому подзвін», мене, як, напевне, й усіх читачів, вразив епіграф до нього з проповіді (на той час напівзабутого) геніального англійського поета і священника Джона Донна (1572-1631): «Немає людини, яка була б, як Острів, сама по собі, кожна людина є частиною Материка, частиною Суші; і якщо хвилю знесе в море берегову Скелю, меншою стане Європа... Смерть кожної людини зменшує і мене, бо я єдиний з усім людством, а тому не питай, по кому подзвін – він по тобі».

Ці слова міцно закарбувалися в пам'яті й щоразу згадуються, коли чую звуки похоронного маршу, що розбухують душу. Однак це переживання з приводу смерті

*Віктор Васильович
Петраков*

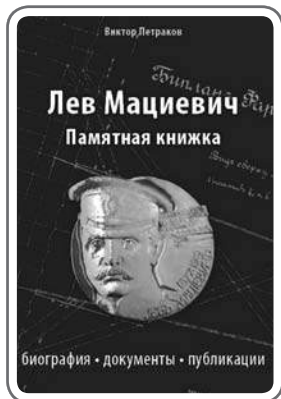

незнайомої людини – лише чергове й абстрактне нагадування про те, що всі ми смертні. А от смерть Віктора Васильовича Петракова сприйнялася особливо гостро й болісно, і наповнила вислів Джона Донна конкретним змістом: без нього я, як особистість, почуваюся збіднілим і змалілим.

Петраков був по-справжньому світлою людиною з потужною позитивною енергетикою, спілкування з якою надихало на краєзнавчі пошуки, дослідження і навіть відкриття.

А познайомив нас у 1995 році сумнозвісний чи славнозвісний (як кому подобається) колекціонер (а насправді, збирач та хранитель складу антикваріату, який йому й не належав)... Олександр Борисович Ільїн. Я відгукнувся на його смерть і вилучення колекції двома статтями «Людина, яка спокусила місто» та «Скарби Ільїна: містика і КДБ», які власне й започаткували «ільїнознавство».

Віктор Васильович завітав до редакції газети, щоб «лично познакомить-ся с автором и наладить приятельские отношения». Мої публікації йому сподобалися («многое в натуре Ильина-соби-рателя, которого я знал не одно десятилетие, вы угадали поразительно точно»).

Потім запросив до себе на квартиру поспілкуватися «в непринужденной обстановке». Коли вийшли з редакції, Віктор Васильович здивував мене вперше. Він помітив, що на узбіччі дороги валяється старий номерний знак з будинку 60-х років минулого століття і... прихопив його з собою, пояснивши: «Это уже музейный экспонат!» Петраков взагалі мав дивовижну інтуїцію, «чуйку», нюх на старожитності, тому й став, не побоююь цього слова, видатним колекціонером.

Захоплююча розмова тривала годин шість. Петраков зауважив, що не поділяє моєї гіпотези про зв'язок Ільїна з КДБ. Адже я навіть припускав, що найцінніше з його колекції нелегально потрапляло на аукціони за кордоном, а кошти йшли на фінансування радянської резидентури. Десь колись прочитав, що таке практикувалося радянськими спецслужбами. Іншої думки про Ільїна був Петраков:

— Александр Борисович — классический тип коллекционера-маньяка. Вы слишком преувеличиваете всезнайство и всемогущество КГБ. Когда я почти три года работал в Лаосе, буквально влюбившись в эту удивительную страну, то познакомился в нашем посольстве с двумя «товарищами» из ГРУ. Так эти разгильдяи, когда нужно было писать отчет в Москву, прибежали ко мне с просьбой помочь его составить, ибо не сведения собирали, а гуляли напропалую.

Віктор Васильович, хоча й посіяв деякі сумніви, мене не переконав. Тим паче, ще до нашого знайомства мав місце один більш ніж дивний випадок. Невдовзі після вилучення колекції до мене в обласний художній музей, де я тоді працював, добряче напідпитку з пляшкою горілки раптом завітав один член комісії, котра цим займалася. Прийшов «мириться», бо я тоді почувався ображеним через те, що мене не включили до складу комісії.

Він подякував за публікації та найбільше дивувався з того, як я здогадався, що Ільїн пов'язаний з КГБ. А потім, як великий секрет, повідомив, що під час вилучення вони знайшли якийсь папірець, з якого випливало, що Олександр Борисович... — полковник КГБ! Зробили запит у Москву, але там цього не підтвердили.

Більше ми ніколи до цієї теми не поверталися. Невже, думаю сьогодні, той товариш усе вигадав? А як же тоді з приказкою: «Що у тверезого на умі, то у п'яного на язичі»?

Нині спостерігається певна ідеалізація та міфологізація особи Ільїна. Чудово, що нарешті зусиллями ентузіастів його могила впорядкована, але не варто твердити, що завдяки Ільїну наше місто отримало частку його книжкових та мистецьких скарбів. Цього Ільїн і у кошмарному сні не міг уваяти.

Та хоч як там було, я особисто щиро вдячний Олександрю Борисовичу за знайомство з Петраковим.

Надалі наші зустрічі з Віктором Васильовичем, коли він приїздив до рідного міста, відбувалися регулярно. Щоразу напередодні, зазвичай у вересні-жовтні, він телефонував з Москви:

— Еду к вам, как всегда, «на помидоры». Буду такого-то числа. Как они там, родили хорошо?

Віктор Васильович виступив ініціатором та організатором наших поїздок на батьківщину геніального художника-земляка Івана Похитонова. За сприяння заступника голови обласної ради Якова Андрійовича Бондаря, ми спочатку відвідали село Мотронівку поблизу Кіровограда. Село виявилося «мертвим», з двома десятками напівзруйнованих хат. Поки я розмовляв з Бондарем, Віктор Васильович часу не гаяв: знімав сільські краєвиди, а потім хутко обнишпорив покинуті житла і повернувся з «трофеями»: керамічний посуд, фотоальбоми тощо.

Відвідали ми також село Микільське, маєток приятеля Похитонова Угриновича, який він, як і Мотронівку, увічнив у своїх живописних мініатюрах. Як і інші «похитонівські місця», це село давно припинило своє існування. А розташовувалося воно поблизу села Піщаний Брід Новоукраїнського району. За допомогою місцевих жителів ми приблизно визначили його місцезнаходження. Жодних слідів маєтку виявити не вдалося, однак невтомний Петраков здивував мене у черговий раз: добряче побігавши полем, він таки знайшов декілька уламків дореволюційної кераміки.

Потім, уже з Москви, Петраков зателефонував з проханням більш ретельно дослідити питання, де ж насправді народився Похитонов. Мовляв, з'явилися сумніви: схоже на те, що ми побували не в тій Мотронівці. Вона, виявляється, належала поміщику Крижанівському, а маєток Похитонових називався Мотроно-Андріївкою (нині у складі села Новопавлівки Новоукраїнського району). Так вдалося виправити помилку в біографії видатного митця. А ще Віктор Васильович мав надію привезти у Кіровоград велику виставку творів Похитонova з приватної колекції відомого російського банкіра Отара Марганії. Мав з ним попередню домовленість, проте, на превеликий жаль, щось не склалося.

Віктор Васильович був одним з організаторів виставки французького художника Жана Песке (насправді митця польсько-українського походження Яна Пескевича) (1870-1949) в Україні. І хоча місцем його народження названо містечко Голта Ананіївського повіту, Петраков порадив мені уважніше поставитися до цього живописця, його можливих зв'язків з нашим краєм.

І Віктор Васильович мав рацію. В деяких джерелах, як місце народження Жана Песке, фігурує наш Голованівськ, а дитинство його взагалі минуло у маєтку батьків Новосілка поблизу Голованівська.

Віктор Васильович від самого початку був палким пропагандистом та агітатором моїх щорічних «Історичних календарів Кіровоградщини» (світ побачили уже 12 альманахів). А для мене найвищою оцінкою стало його визнання: «Читаются, как детектив».

Книга без автографа, вважав Петраков, — неповноцінна. Тому, даруючи йому календарі, я намагався робити присвяти оригінальними і нестандартними. Згадав навіть, що у молодості трохи займався «рифмоплетством». У пам'яті, щоправда, застрягли лише дві віршовані присвяти, можливо, через те, що виявилися більш-менш вдалими. Так, після виходу книги Петракова «Маленький Париж. Елисаветград в старой открытке», даруючи йому черговий випуск «Історичного календаря», я відгукнувся на цю подію таким чином:

*Ни к чему вам мои советы –
На любое согласен пари,
Что град святой Елисаветы
Предпочтительней, чем маленький Париж!*

Річ у тім, що я був не в захваті від назви «Маленький Париж», нагадував Віктору Васильовичу, що вона не оригінальна, адже ще у 1986 році в СРСР великим накладом була видана книга російського письменника Віктора Лихоносова про столицю Краснодарського краю місто Катеринодар (Краснодар) під назвою «Наш маленький Париж». Однак Петраков

занадто довірився авторитетному місцевому краєзнавцю, у недавньому минулому викладачеві російської словесності, про ефектний вислів Миколи Добролюбова, який буцімто після відвідин Єлисаветграда назвав його «маленьким Парижем». Звісно, недобррозичливці та заздрісники скористалися цією похибкою сповна, виливши на автора та книгу не одне відро помийв.

Тому Віктор Васильович мріяв її перевидати у виправленому та доповненому вигляді під назвою «Град Святой Елисаветы». Не судилося!

Ще одна моя присвята Петракову була такою:

*Когда-нибудь, быть может,
И нас вспомнят тоже
За воскрешение былого
И доброго, и злого.
За то, что град святой Елисаветы,
Поэтами воспетый,
Который невозможно не любить,
Пытались все же воскресить,
За то, что были столь наивны
В попытках вернуть святое имя!*

Окрема й велика тема — Петраков-колекціонер, невтомний збирач елисаветградських старожитностей, унікалів та раритетів. Яюсь я запитав його, чи перевезе він їх до Москви. Віктор Васильович навіть образився: «Я, наоборот, все, что нахожу интересного по елисаветградской тематике в России, препровождаю сюда — в Кировоград. Мечтаю о создании музея истории города Елисаветграда — он этого заслуживает».

Більшу частину свого життя Петраков досліджував у архівах та збирав матеріали з історії Єлисаветградського кавалерійського училища, мріяв написати серію книг про славнозвісний військовий заклад. Всі місцеві краєзнавці про це знали, однак знайшлися серед них такі, що, так би мовити, перейшли дорогу Петракову. В одному з місцевих видавництв вони надрукували книгу про ЄКУ, повністю побудовану на запозиченнях з Інтернету. Звісно, Віктор Васильович був дуже розчарований їхнім нешляхетним вчинком.

Якщо трохи пофантазувати і уявити, що Кропивницький знову стане Єлисаветградом, то, на моє глибоке переконання, більш гідної кандидатури

на звання «Почесний громадянин Єлисаветграда», ніж Віктор Васильович Петраков, годі й шукати.

Петраков відзначений багатьма високими державними нагородами Російської Федерації. Якимось я його запитав, а чому він і досі не «заслужений працівник культури РФ». Напівжартома Віктор Васильович відповів:

— Преподлагали несколько раз, но я отказался: уж больно оскорбительная аббревиатура: не хочу быть «засраком». Так у нас, в России, называют «заслуженных работников культуры».

Петраков побував у багатьох країнах світу, зустрічався з видатними особистостями, був чудовим оповідачем, тому я настійно радив йому в одній з присвят у календарі писати мемуари. «Да, рановато еще», — говорив він.

Віктор Васильович ніколи не скаржився на здоров'я. Лише після операції на серці я помітив, що він уже не такий жвавий, енергійний та бадьорий. Я запитав його, настільки нагальною вона була. Чомусь, майже дослівно, запам'яталася його відповідь:

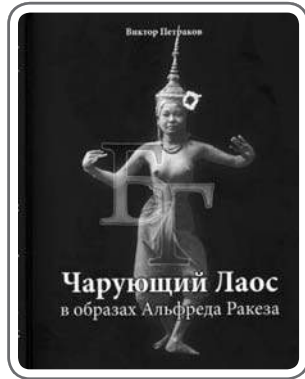
— Врачи сказали: «Желательно сделать. К тому же, пока вы работаете, для вас — государственного советника I класса — она будет бесплатной. Выйдете на пенсию, придется выложить 1 миллион рублей. Подумайте хо-рошенько».

Потім, уже після операції, стався нещасний випадок: на дачі Петракова вдарив струм, і він казав, що чудом залишився живий. З цього приводу ми ще й жартували, чи не з'явилися у нього екстрасенсорні здібності.

Віктор Васильович по суті створив і очолював організацію, повну назву якої запам'ятати було проблематично: «Федеральная служба по надзору за соблюдением законодательства в области охраны культурного наследия». Тому називали її просто — «Росохранкультура».

На цій посаді Петраков пережив і триумф, і драму. Він пишався серією каталогів «Внимание, розыск» та «Внимание: возможно, подделка!», які у 2006 та 2007 році були удостоєні національної премії «Лучшая книга года». Ці сенсаційні видання, випуск яких ініціював Віктор Васильович, за колір обкладинок і за викривальний зміст називали «чорними книгами». У першій мова йшла про викрадені з музеїв, приватних колекцій, бібліотек та храмів твори мистецтва та рідкісні книг. У другій — викривалася технологія підробок картин відомих російських художників, які заповнили художній ринок. Могутня художньо-мистецька мафія намагалася будь-що перешкодити виданню цих книг: від спроб підкупу до погроз фізичного знищення. Тому, поки книги друкувалися, Петракова та його команду цілодобово охороняв спецназ. Ці книги називали «бомбами». Спалахнули грандіозні скандали: чимало приватних колекцій, в які було вкладено шалені гроші, склалися з підробок.

А драма сталася через конфлікт з губернатором Санкт-Петербурга Валентиною Матвієнко. Губернаторша поскаржилася на Росохоронкультуру Медведєву і Путіну: мовляв, не дають дозволів на знесення старих будівель, а значить заважають розвитку міста, інвестиціям у будівництво. Матвієнко навіть просила президента та уряд РФ позбавити місто Санкт-Петербург статусу «исторического поселения». Все закінчилося тим, що Росохоронкультуру... ліквідували, приєднавши до міністерства культури, а Матвієнко стала третьою особою в державі: головою Ради Федерації Федерального Зібрання РФ.

От і подумалося, яке серце після пережитих потрясінь витримає такі удари долі!

Віктор Васильович помер у день свого народження. Містики вважають, коли таке трапляється, то це означає, що людина повністю виконала свою місію, своє призначення на землі. Якщо дати життя і смерті збегаються, то людина покидає цей світ з просвітленою душею. Такі пояснення, м'яко кажучи, не втішають.

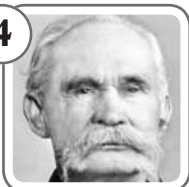
Невже Віктор Васильович більше ніколи не зателефонує:

— Я вас привітствую! Собираюсь к вам, на помидоры. Как они? Хорошо родили? Ждите. До встречи.

P.S. Здається, понад усе Віктор Васильович любив дарувати книги. За роки спілкування з ним у мене зібралася невелика бібліотечка книг з його дарчими написами. Стаття й проілюстрована обкладинками книг, автором яких є Петраков.

ГРУДЕНЬ

4

4 (1898) — 120 років тому народився (м. Новомиргород) **Степан Демидович Кожем'якін (Кожум'яка)** (1898-1989), педагог, українофіл, мостобудівник. У 1917 закінчив земські педагогічні курси в Єлисаветграді, працював народним учителем (до 1923). Навчався на вищих педагогічних курсах у Новомиргороді. У 1926 закінчив факультет соціального виховання Одеського інституту народної освіти, а у 1928 – мовно-літературний факультет. Тричі заарештовувався (1928, 1937, 1949), у тюрмах та засланнях провів близько 20 років. У 1937 закінчив Харківський автодорожний інститут. Володів кількома іноземними мовами. *Звів декілька мостів із залізобетону в Новомиргородському районі.* Упродовж життя брав найактивнішу участь у національно-громадському житті. Приятелював та листувався з Б. Антоненком-Давидовичем, О. Гончаром, М. Стельмахом, В. Чорноволом та ін. Регулярно виступав на захист української мови. *Його пам'яті присвячено книгу «Планида Степана Кожум'яки. Життя й діяльність» (упорядник Ю. Колісник), яку видано у Черкасах (2004). Почесний громадянин м. Новомиргорода.*

4

4 (1978) — 40 років тому народився (м. Кіровоград) **Дмитро Вільямович Карпачов**, практикуючий психолог і популярний телеведучий. У 2003 закінчив КІСМ (спеціальність «маркетинг»), у 2007 КІРУЕ (спеціальність «психологія»). На телебаченні працює з 2009. Був психологом-модератором політичної передачі «Шустер Live». Телеведучий передач телеканалу СТБ: «Кохана, ми вбиваємо дітей», «Детектор брехні», «Один за всіх», «Вагітна у шістнадцять», «Доньки-Матері», «Правила життя», «Врятуйте нашу сім'ю». Постійний психолог-консультант та експерт багатьох інших телевізійних проєктів, зокрема тележурналу «Все буде добре!» *Часто з успіхом виступає з лекціями-концертами з проблем виховання дітей у багатьох містах України, неодноразово відвідував Кіровоград.*

5

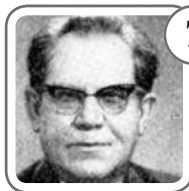

5 (1878) — 140 років тому народився (хутір Кандиби біля м. Білопілля на Сумщині) **Олександр Олесь** (справжнє прізвище **Кандиба Олександр Іванович**) (1878-1944, м. Прага), поет. Перепохований в Україні в 2016 на Лук'янівському кладовищі. Закінчив Харківський ветеринарний інститут. Літературну діяльність почав у 1903. Перша збірка поезій «З журбою радість обнялась» побачила світ у 1907. З 1919 перебував у еміграції. *З братами Тобілевичами познайомився у 1903 на відкритті пам'ят-*

ника І. Котляревському у Полтаві. Скориставшись їхнім запрошенням, побував у Єлисаветграді у будинку Тобілевичів на вулиці Знаменській. Бажаним гостем був у родині єлисаветградського нотаріуса, відомого українофіла В. О. Нікітіна в його оселі на розі Великої Перспективної та Нижньо-Донської вулиць. Відвідував також свого приятеля часів навчання у Харківському ветеринарному інституті К. Хороманського – уродженця Єлисаветграда.

7 (1898) — 120 років тому народився (м. Єлисаветград)

Микола Михайлович Тараканов (1898-1976), хорівий диригент. Закінчив Київський музично-драматичний інститут ім. М. В. Лисенка (1926). Працював головним хормейстером Харківського (1932-1934), Київського (1934-1947), Донецького (1964-1966) театрів опери та балету. Був репресований радянськими каральними органами (1944-1954). У 1964-1966 викладав в Одеській консерваторії. За його участю поставлено понад 40 опер. Народний артист України (1960). У Кіровограді встановлено меморіальну дошку на будинку, в якому він народився.

7

8 (1923) — 95 років тому народився (с. Новий Стародуб

Петрівського району) Ілля Антонович Шевченко, педагог. Учасник Другої світової війни. Після закінчення військового училища командував батареєю, Отримав інвалідність. У 1947 закінчив Київський педагогічний інститут. З 1951 по 1978 – директор Олександрійської СШ №13, яку було визнано однією з кращих в Україні. «Справжнім майстром педагогічного процесу» назвав Шевченка В. О. Сухомлинський у книзі «Серце віддаю дітям». Олександрійський педагог резензував книги павлівського Добротворця. З 1969 – науковий кореспондент НДІ педагогіки УРСР. Кандидат педагогічних наук (1978). З 1978 по 1987 викладав у КДПІ ім. О. С. Пушкіна. Автор понад 20 наукових праць: «Питання ідейно-морального виховання в творах В. О. Сухомлинського», «Виховна робота в школі-інтернаті та школах з продовженим днем» та ін. Після цього викладав в Олександрійському педагогічному коледжі ім. В. О. Сухомлинського. Лауреат обласної педагогічної премії імені Василя Сухомлинського (2005). Почесний громадянин м. Олександрії.

8

8 (1928) — 90 років тому народився (м. Зінов'євськ)

Микола Йосипович Кваша (1928-2007), інженер-конструктор, корифей підводного суднобудування. Пережив голод 33-го та німецько-фашистську окупацію Кіровограда. У 1953 з відзнакою закінчив енергомашинобудівний факультет Харківського політехнічного інституту. Був направ-

8

лений на роботу на завод «Красное Сормово» у місто Горький, на якому працював понад 50 років. У 33 роки став головним інженером ЦКБ, одночасно – головний конструктор атомного підводного човна (проект 945) «Барракуда». З 1993 – Генеральний директор і Генеральний конструктор ВАТ «ЦКБ «Лазурит». Брав безпосередню участь у проектуванні всіх підводних човнів ЦКБ, про що свідчать понад 50 авторських свідоцтв і патентів на винаходи. Атомні підводні човни його останніх проєктів продовжують охороняти морські рубежі Росії. Лауреат премії Уряду Російської Федерації за створення ефективних багатофункціональних рятувальних глибоководних апаратів у титановому корпусі (1998). Почесний громадянин Нижегородської області (1996). Почесний працівник газової промисловості. Почесний доктор Нижегородського державного технічного університету. Лауреат міжнародної премії Ертсмейкер у номінації «За сохрание и развитие интеллектуально-кадрового потенциала предприятия в период переходной экономики». У грудні 2008 на фасаді будинку №178 по вулиці Комінтерна відкрито меморіальну дошку. Герой Росії (1993).

9

9 (1903) – 115 років тому народився (с. *Стоянівка Єлисаветградського повіту, нині Новоукраїнського району*) **Степан Омелянович Стеценко** (1903-?), державний і партійний діяч УРСР. З 1920 по 1922 перебував у лавах Червоної Армії. Після закінчення радянсько-партійної школи з 1923 по 1932 працював у партійних, комсомольських і профспілкових органах на Єлисаветградщині. У 1931-1932 – редактор газети «Зінов'євський пролетарій». З 1932 працював завідувачем відділу, другим секретарем Ворошиловградського міськкому партії, секретарем партійного комітету паровозобудівного заводу в м. Ворошиловграді. Один з організаторів і керівників підпільного і партизанського руху в Україні під час Другої світової війни. У 1942-1943 – секретар Ворошиловградського підпільного обкому партії, прототип одного з персонажів роману О. О. Фадеева «Молода гвардія» комуніста Проценка. Письменник Борис Горбатов у повісті «Нескорені» Степана Стеценка вивів у образі головного героя Степана Яценка. Після війни перебував на партійній роботі у Ворошиловградській, Чернівецькій і Черкаській областях. 1967-1975 – перший заступник Голови Президії Верховної Ради УРСР. Депутат Верховної Ради УРСР (1963-1967).

10

10 (1953) – 65 років тому народився (с. *Диміно Маловисківського району*) **Володимир Павлович Пойда**, фізик, художник. У 1969 з похвальною грамотою закінчив Лозоватську 8-у школу, а у 1971 – із золотою медаллю СШ №3 у Малій Висці. Випускник фізичного факультету Харківського університету (1979), відтоді працює у ньому.

Кандидат фізико-математичних наук (1986). Доктор технічних наук (2003), професор кафедри експериментальної фізики Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. З дитинства захоплюється живописом (улюблені жанри – пейзаж і натюрморт). Працює у техніці олійного, акварельного та пастельного живопису. Неодноразово брав участь у виставках самодіяльних художників м. Харкова. Влаштував три персональні виставки (1999, 2000, 2005).

12 (1908) – 110 років тому народився (м. Єлисаветград)

Юхим Якович Дорош (1908-1972), письменник, мистецтвознавець. Закінчив Єлисаветградське земське реальне училище. Навчався на Центральних курсах Асоціації художників Росії (1928-1931). Друкуватися почав з 1935. Автор 6 книг оповідань, 4 книг нарисів, двох повістей. Завідував відділом прози журналу «Новый мир». Кілька видань витримав «Деревенський дневник» (1956-1973), читацький успіх мали також книги мистецтвознавчих нарисів «Живое дерево искусства» (1966, 1970), «Размышления в Загорске» (1967), «Обряды в России» (1969). *Спогади про дитинство в Єлисаветграді містить книга «Дождь пополам с солнцем» (1970).*

12

12 (1893) – 125 років тому народилася (м. Єлисаветград)

Марія Аркадіївна Смушкова (дівоче прізвище **Гар**)

(1893-1986), бібліотекознавець, організатор бібліотечної справи в СРСР, педагог. Після закінчення Воронежської гімназії у 1912 навчалася на історико-філософському факультеті Московських Вищих жіночих курсів. У 1916 вийшла заміж

за випускника Єлисаветградської гімназії *Вадима Васильовича Смушкова, який став відомим ученим-економістом (розстріляний у 1938)*, мала від нього двох дочок. У 1918 познайомила з Н. К. Крупською, дружиною В. І. Леніна, стала її найвідданішою соратницею в організації бібліотечної справи в СРСР. З 1920 до 1931 займала керівні посади у цій галузі: завідувачка Бібліотечного відділу Наркомосвіти, голова Центральної бібліотечної комісії, головний редактор журналу «Красный библиотекарь» (з 1923). У 1923 розлучилася зі Смушковим і стала дружиною Юхима Ілліча Рубінштейна, завідувача відділу Книготоргового об'єднання державних видавництв. У цьому шлюбі також народилися дві дочки. У 1924 очолювала оргбюро Першого Всеросійського бібліотечного з'їзду. За її редакцією у 1930 світ побачив ґрунтовний «Справочник библиотекаря» та інші праці. У 1936 році після арешту Юхима Рубінштейна та його засудження на 5 років виправно-трудових таборів не відмовилась від контактів з «ворогом народу», за що в адміністративному порядку з дітьми була вислана в Челябінську область. Працювала вчителькою німецької мови у сільській школі. У 1951 Рубінштейна засуджують вдруге на 8 років

12

заслання у Красноярському краї, і Смошкова добровільно їде за ним. У 1955 чоловіка реабілітували, подружжя відновили в партії, і вони повернулися до Москви.

12

12 (1918) – 100 років тому народилася (м. *Миколаїв*) **Лідія Петрівна Тімош** (1918-2000), актриса. У 1941 закінчила Одеський театральний технікум. З 1941 по 1983 служила в Кіровоградському обласному українському музично-драматичному театрі ім. М.Л. Кропивницького. Серед кращих ролей – Тетяна («Суєта» Карпенка-Карого), Лимариха («За двома зайцями» Старицького), Мавра («У неділю рано зілля копала» за Кобилянською), Ковалиха («Голубі олені» Коломийця), Комісар («Оптимістична трагедія» Вишневського) та ін. Дочка – народна артистка РРФСР Світлана Георгіївна Семенова. Чоловік – народний артист УРСР Георгій Гнатович Семенов. Народна артистка УРСР (1968).

13

13 (1893) – 125 років тому народився (с. *Веселі Терни на Катеринославщині*) **Панас Васильович Феденко** (1893-1981), письменник, публіцист, історик. *Закінчив Олександрійську гімназію (1913)*, історико-філологічний факультет Петербурзького університету. У 1917-1918 – член Центральної Ради, редактор друкованих органів УСДРП «Наше слово» та «Наша справа». У 1919-1920 – член ЦК УСДРП, учасник Першого Зимового походу армії УНР. З 1920 в еміграції (Польща, Чехословаччина, Німеччина, Англія). Професор Українського Педагогічного інституту ім. Драгоманова (з 1926) та Українського Вільного університету у Празі (з 1934). У 1933 від імені УСДРП підписав протест-відозову до соціалістичних партій і робітничих організацій світу у зв'язку із штучним голодом в Україні. У 1950-1967 брав активну участь у діяльності Української Національної Ради в екзилі. Автор багатьох історичних праць та повістей.

13

13 (1978) – 40 років тому народився (с. *Свердлівка Світловодського району*) **Віталій Нуралійович Іскандаров** (1978-2015), герой АТО. У 1995 закінчив *Павлівську ЗШ Світловодського району*. Служив старшим сапер-гранатометником у 57-й окремій мотопіхотній бригаді. Зник безвісти 6.02.2015 після бою поблизу с. Чорнухине (Попаснянський район Луганської області) під час танкової атаки російських збройних формувань. Згодом упізнаний серед загиблих. *Похований на батьківщині в с. Свердлівка. На фасаді Павлівської ЗШ відкрито меморіальну дошку. Занесений до Книги Пошани Світловодського району.* Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» III ступеня (2015).

14 (1878) — 140 років тому народився (м. Балта Подільської губернії) **Віктор Антонович Гашинський** (1878-1935), архітектор. Випускник Єлисаветградського земсько-го реального училища. На фото, зробленому в ательє Д. Харлаба, Гашинський представлений після закінчення ЄЗРУ. У 1907 закінчив механічне відділення Імператорського Московського Технічного училища. Жив і працював у Москві. Представлений в ілюстрованому біографічному довіднику «Зодчие Москвы времени эклектики, модерна и неоклассики (1830-1917 годы)» (1998). Був співробітником архітектурного бюро Нірнзее, працював у Московському управлінні охорони здоров'я. Збереглося декілька будинків, споруджених за його проектами. Зокрема, будинок на вул. Великій Садовій, №6 (1916), розташований поруч з будинком №10 із знаменитою квартирою №50, де жив письменник М. Булгаков, який описав її в романі «Майстер і Маргарита».

14

14 (1928) — 90 років тому народилася (м. Новогеоргіївськ, Світловодськ) **Тамара Олександрівна Бажан** (1928-2005), лікар-гігієніст. У 1954 закінчила Дніпропетровський медичний інститут, де й працювала з 1957. Від 1976 — професор кафедри соціальної гігієни й організації охорони здоров'я, від 1998 — професор-консультант кафедри соціальної медицини, організації та управління охорони здоров'я. Доктор медичних наук (1983), професор (1984). Наукові дослідження у галузі теорії та історії української медицини, розвитку соціальної гігієни та охорони здоров'я.

14

19 (1883) — 135 років тому народилася **Марія Іванівна Тобілевич** (за чоловіком **Кресан**) (1883-1957), педагог, перекладач. Дочка С.В. Тобілевич, яку І. Карпенко-Карий виховав як власну. Дитинство пройшло на Хуторі Надія. Освіту здобула у Полтавському інституті шляхетних дівчат і на курсах французької мови у Парижі. Диплом давав право викладати французьку мову у будь-яких навчальних закладах світу. Майже чверть століття учительвала. Українською мовою переклала твори О. Бальзака, Е. Скріба, Р. Тагора, В. Шекспіра. Допомогала Панасові Саксаганському в літературній праці. Підготувала до друку спогади своєї матері Софії Тобілевич «Мої стежки і зустрічі» (1957). Звинувачувалась у приналежності до так званої Спілки визволення України (1930), була вислана за межі Києва. В окупованій столиці України (1941-1943) організувала своєрідний дитячий навчально-виховний театральний комплекс: курси крою та шиття, ляльковий театр та їдальня. Він розміщувався у приміщенні школи №119 під назвою «Будинок дитини». У закладі

19

працювали 15 учителів та вихователів. Створила рукописний «Буквар», розробила методичні рекомендації. Після визволення Києва (з січня 1944) була затверджена директором Київського лялькового театру. *Значну частину архіву батька її чоловік передав до Кіровоградського обласного краєзнавчого музею. Похована на Байковому кладовищі поруч з матір'ю С. В. Тобілевич.*

19

19 (1928) — 90 років тому народився (Архангельська область, Росія) **Микола Васильович Смолін** (1928-1974), геолог. У 1950 закінчив Дніпропетровський гірничий інститут. Працював головним геологом у Сибіру, Казахстані, Україні. *З 1964 і до останніх днів трудився на Кіровоградщині. За відкриття цінних покладів урану удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці. Лауреат Державної премії СРСР. Жив у селищі, яке після смерті геолога названо на його честь, — Смоліне (Маловисківський район).*

20

20 (1938) — 80 років тому народився (с. Листопадове Новомиргородського району) **Микола Андрійович Суржок**, поет, педагог. *Навчався у Новомиргородському, а після його розформування — в Олександрійському педагогічному училищі. Закінчив з відзнакою філологічний факультет Київського університету ім. Т.Г. Шевченка. Працював у Новомиргородському районі піонервожатим, учителем, директором школи. Голова Новомиргородського районного осередку Всеукраїнського товариства «Просвіта». Голова районного літературно-мистецького об'єднання «Вись». Автор збірки поезій «Із Золотого Поля» (2002). Переклав на українську мову поему Тараса Шевченка «Слепая» (2005).*

20

20 (1968) — 50 років тому народилася (м. Кіровоград) **Ольга Анатоліївна Пунгіна**, художник, педагог. *Батьки — художники Анатолій Пунгіна та Емілія Руденко. Випускниця СШ №27 та Кіровоградської дитячої художньої школи. У 1989 закінчила живописне відділення Одеського художнього училища ім. М.Б. Грекова, у 1994 — Українську академію друкарства (відділення графіки за спеціальністю «художник-графік з художньо-технічного оформлення друкованих видань»). З 1995 — викладач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну мистецького факультету КДПУ імені Володимира Винниченка. Кандидат педагогічних наук. Працює в галузі графічного дизайну, станкової графіки, монументально-декоративного живопису (левкаси ресторану «Максим», бар готелю «Європа», ресторан «Козача застава» у Кіровограді та ін.). Брала участь у багатьох всеукраїнських, міжнародних, обласних, персональних художніх виставках. Твори зберігаються у державних*

і приватних колекціях в Україні та за кордоном. Член Національної Спілки художників України (2000). *Лауреат обласної мистецької премії імені Олександра Осмьоркіна (2013).*

21 (1923) — 95 років тому народився (сmt *Городниця Новоград-Волинського району Житомирської області*) **Арон Якович Розенберг** (1923-2006), педагог. Закінчив історичний факультет Київського університету (1951). *Працював у школах Кіровограда, обласному інституті удосконалення учителів.* Доктор педагогічних наук (1988), *професор КДПІ ім. О. С. Пушкіна (1990).* 17 років перебував у товариських стосунках з В. О. Сухомлинським, невтомний пропагандист спадщини видатного педагога. В. О. Сухомлинський написав схвальний відгук на кандидатську дисертацію Розенберга «Виховання у підлітків відповідального ставлення до навчання в процесі колективної діяльності»: «Здобувач – один з кращих учителів і класних керівників Кіровоградської області...» Автор 30 книг і брошур, 170 статей у київських та московських педагогічних часописах.

21

23 (1933) — 85 років тому народився (м. *Зінов'євська*) **Вадим Миколайович Авдєєв** (1933-1997), співак (тенор), педагог. Закінчив Київську консерваторію (клас Д. Петриненко). Був солістом Ансамблю пісні і танцю Київського військового округу (1956-1958), Українського народного хору ім. Г. Верьовки (1958-1960), Київської філармонії (1960-1986). У 1962 став лауреатом 1-го республіканського конкурсу ім. М. Лисенка (1-а премія). З 1987 до 1997 працював педагогом студії Українського народного хору ім. Г. Верьовки. Заслужений артист УРСР (1969).

23

23 (1973) — 45 років тому народився (м. *Мала Виска*) **Віталій Вікторович Парастюк**, художник. Закінчив художньо-графічний факультет Південноукраїнського педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (м. Одеса). Під час навчання освоїв різноманітні графічні техніки, віддаючи перевагу офорту; вивчав класичні друкарські графіки, особливий вплив на нього справила графіка Дюрера та Рембрандта. Нині працює у техніці глибокого друку – травлений офорт. Пише також картини й акварелі. Твори зберігаються у приватних колекціях та бібліотеках Бельгії, Голландії, Німеччини, Італії, Іспанії, Польщі, Швейцарії, Греції, Ізраїлю, США, Японії, Росії. З 1997 активно представляє Україну на міжнародних виставках та конкурсах графіки малих форм (екслібрис), організованих товариствами європейських колекціонерів, бібліотеками, музеями. Його ім'я внесено в міжнародну енциклопедію

23

художників-графіків «Contemporary international Ex-libris artists» (Португалія, 2002). Основні твори, крім численних екслібрисів та видів Одеси (для VIP-гостей міста), кольоровий офорт «Той, хто зустрічає сонце», диптих «Ніч на Івана Купала», «Перевтілення», живописне полотно «Той, хто утримує вітер» та ін.

25

25 (1948) — 70 років тому народився (с. Смордва Млинівського району Рівненської області) **Анатолій Іванович Романюк**, актор, режисер, педагог. У 1976 закінчив Київський інститут театрального мистецтва імені Карпенка-Карого, де навчався акторській майстерності у чудового педагога, заслуженого діяча мистецтв України, професора І.О. Молостової. З 1976 до 1989 працював у Рівненському обласному драматичному театрі, де зіграв понад 70 ролей. З 1989 по 1993 служив у Кіровоградському обласному музичному драматичному театрі імені М.Л. Кропивницького, де зіграв близько 15 ролей: *Нечипір («Пошилися в дурні» М. Кропивницького), Цокуль («Наймичка» І. Карпенка-Карого), Сталинський («Гріх» В. Винниченка) та ін. Заслужений артист України (1989).* З 1993 року працює у Волинському обласному музично-драматичному театрі імені Т.Г. Шевченка, викладає курс акторської майстерності у студентів Волинського державного училища культури і мистецтв. Поставив декілька вистав у театрі. Народний артист України (2008).

26

26 (1968) — 50 років тому народився (м. Світловодськ) **Олег Олександрович Бабенко**, літературознавець та краєзнавець. У 1993 закінчив філологічний факультет КДПУ ім. О.С. Пушкіна, у 2005 – Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України.

Понад 10 років (1993-2003) викладав у «ALMA-MATER». Обіймав посади начальника управління з питань внутрішньої політики обласної державної адміністрації, заступника начальника управління культури облдержадміністрації та ін. З 2013 – директор Державного архіву Кіровоградської області. Автор-упорядник книг: «Із степів калинових: фольклорні записи М. Смоленчука» (2002, 2006); «Із сивого покоління: «М. Смоленчук – людина, письменник, учений» (2003); Іван Тобілевич (Карпенко-Карий) «Гандзя. Драма з часів Руїни (1663-1687)» (2003), «Самоцвіти степів полинових. Із спостережень над творчістю видатних земляків» (2012), «М. Смоленчук «Скарби Золотого Поля: вибрані краєзнавчі розвідки, есеї та статті» (2016) та ін. Керівник авторського колективу та відповідальний редактор видання «Національна книга Пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні. Кіровоградська область» (2008). Голова обласної ор-

ганізації Національної спілки краєзнавців України. Член правління Національної спілки краєзнавців України. Член Національної спілки письменників України (2014). Головний редактор щорічного видання «Між Бугом і Дніпром. Науково-краєзнавчий вісник Центральної України» (2014). *Лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова (2004). Лауреат обласної літературної премії імені Євгена Маланюка (2013).*

28 (1968) – 50 років тому народився (с. Салькове Гайворонського району) **Валентин Іванович Мельник**,

педагог, тренер з підготовки учнів до Всеукраїнських та Міжнародних олімпіад з інформатики. *Після закінчення фізико-математичного факультету КДПІ ім. О. С. Пушкіна з 1993 по 1994 працював учителем математики та інформатики Кіровоградської СШ №29. У 1994 переїздить до м. Олександрії, викладає у міському НВК. Після заснування у 2003 Олександрійського ліцею інформаційних технологій займає посаду вчителя інформатики.* Відтоді його вихованці регулярно перемагають на Всеукраїнських учнівських олімпіадах з інформатики. Зокрема у 2006 вони виборили 8 дипломів переможців. Мельник – переможець Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2006», кращий учитель інформатики в Україні. Його вихованець Владислав Симоненко завоював срібну медаль на Міжнародній учнівській олімпіаді з інформатики, яка проходила у Мексиці (серпень 2006). З 2012 працює у навчальних закладах Кременчука. Нагороджений орденом «За заслуги» 3-го (2010) та 2-го ступенів (2015). Заслужений учитель України (2006).

28

30 (1918) – 100 років тому народився (м. Новоукраїнка) **Матвій Абрамович Голбштейн** (1918-1992), поет,

журналіст. З 1933 по 1936 навчався у Харківському газетному технікумі, у 1936-1938 – на курсах при Всеукраїнському комуністичному інституті журналістики (Харків). Учасник Другої світової війни. В армії пройшов шлях від солдата до інструктора політвідділу з преси (1938-1950). Працював у редакціях районних газет, був директором вечірньої школи робітничої молоді у Харкові. Писав єврейською мовою (ідіш). Автор поетичних збірок: «Іскри» (1938), «З гвинтівкою в руках» (1946). Друкувався у московському журналі «Советіш Геймланд» («Советская Родина»). У 80-ті писав також балади, сонети, поеми з багатою колористикою та ритмомелодикою. Частина рукописів творів письменника мовою ідиш перебувала до 1994 в архівах радянських спецслужб. Збирав українські народні пісні. *Помер у Кіровограді.*

30

ЕЛИСАВЕТГРАДСЬКИЙ ПОЛІЦМЕЙСТЕР КЛАВДІЙ БЕЗСОНОВ – ВИДАТНИЙ ДІЯЧ ПОЖЕЖНОЇ СПРАВИ

На самой вишке, обведенной незамысловатой решетчатой оградой, с утра до вечера, и с вечера до утра, равномерно, как маятник, взад и вперед, во всем своем непревзойденном величии, шагал тот самый красавец-пожарный, без которого не было бы ни города, ни уезда, ни красоты, ни легенды.

Дон-Амінадо

У моїй колекції видатних особистостей нашого краю (а це кілька тисяч персоналій) кого лишень немає – військові, громадські, релігійні діячі, дипломати, політики, вчені, педагоги, митці, спортсмени, інженери і т.д. Поліцейських та пожежників серед них не було. Відтепер – буде!

У своїх знаменитих мемуарах «Поезд на третьем пути» Дон-Амінадо відзначає, що другою за важливістю персоною в Єлисаветграді, звісно після міського голови Олександра Пашутіна, вважався поліцеймейстер (начальник поліції). В «Памятной книге Єлисаветграда на 1901 год», в якій представлені всі посадові особи міста, він значиться, як «полицеймейстер, коллежский ассессор Клавдий Иннокентьевич Безсонов».

Це була доволі незвичайна особистість на такій специфічній посаді. Життя і діяльність Безсонова руйнує усталене уявлення про поліцейсько-го як «держиморду» (за іменем одного з персонажів комедії Гоголя «Ревізор»), уособлення самодура – владолюбної, обмеженої та жорсткої особи. Про Клавдія Іннокентійовича можна сказати, що головною справою його життя була пожежна безпека, начальником поліції він був за сумісництвом. А зацікавитися цією особистістю змусило ось що.

Свого часу, читаючи книгу, присвячену історії спорудження в Єлисаветграді лікарні Св. Анни, видану в 1908 році, я звернув увагу, що на її закладанні 2 липня 1902 року були присутні найповажніші мешканці міста (благодійниця *А.М. Дмитрян*, голова місцевого комітету Червоного Хреста *П.Л. Ревуцький*, міський інженер *Є.Ф. Тамм*, міський голова *О.М. Пашутін*,

начальник кавалерійського училища *О.В. Самсонов та багато інших*). Однак серед промов, тоді виголошених, у книзі наводиться лише виступ поліцмейстера Безсонова: «Настоящее пожертвование является, бесспорно, самым выдающимся из всех мне известных. Обыкновенно люди дают только деньги и считают свое дело оконченным; само благотворимое учреждение заботится о приведении в исполнение воли жертвователя. Здесь мы имеем не то: А. М. Дмитрян не только жертвует деньги, она жертвует и свой труд, свое неусыпное наблюдение, которое тем более ценно для нас, что А. М. Дмитрян обладает хозяйственным знанием и опытом. Не сомневаюсь, что стоимость здания в несколько раз будет выше предполагаемой сметы потому, что А. М. сама строит, не задаваясь мыслью, сколько это будет стоить, а только желая соорудить больницу согласно последнему слову науки, для чего обращается к компетенции комитета и врачей. Только глубокая уверенность в пользе этого дела и глубокая обдуманность в необходимости его при современных требованиях жизни и науки могли дать такую энергию жертвовательнице».

*Єлисаветградські пожежники.
Фото А. Вітліна. Початок ХХ ст.*

І далі упорядник книги лікар Юцевич зазначає: «Слова Безсонова при постройке больницы вполне оправдались». Подумалося тоді, от який інтелігентний начальник поліції був у Єлисаветграді. Пошуки в Інтернеті відомостей про Клавдія Іннокентійовича перевершили всі сподівання, щоправда, як не дивно, біографічної довідки (коли й де він народився, де навчався, коли помер тощо) відшукати не вдалося. Щодо дати народження, то пошастило натрапити на інформацію, що в 1903 році Безсонову виповнилося 52 роки, а отже найімовірніше це сталося в 1851 році. Вдалося відшукати лише один фотознімок Безсонова і то, на жаль, сумнівної якості. Мова у цих відомостях в Інтернеті йде переважно про діяльність Клавдія Іннокентійовича як пожежника. У ті часи поліцмейстеру підпорядковувалася й пожежна частина, тобто був він ще й брандмейстером. Херсон, Єлисаветград та Харків — ось міста, в яких він служив.

Надзвичайно цікаві спогади про Клавдія Безсонова залишив видатний актор та режисер Павло Гайдебуров (1877-1960). Разом із дружиною Н. Ф. Скарською він створив у Єлисаветграді власну драматичну трупу, з якою виступав у Зимовому театрі Кузьмицького у 1901-1902 роках. У мемуарах «На сцене и в жизни» перебуванню в Єлисаветграді присвячена окрема

Клавдій Безсонов

глава. Ось як Гайдебуров змальовує першу зустріч з Безсоновим: «Мне навстречу поднялся громазкий рыхлый человек в военной форме и неопределенного вида: широчайшее лицо с двойным подбородком и отвислыми щеками отличалось необыкновенной подвижностью. Только с трудом мне удалось охватывать разнородные настроения, которые сменялись одно за другим, пока он рассматривал меня с довольно бесцеремонным любопытством». Однак перше враження виявилось оманливим, і Гайдебуров з подивом відзначає: «...Между нами возникло что-то, что превратило наши дальнейшие встречи в сближение совсем особого рода, — стало похоже на то, как если бы чужак в штатском платье нашел бы общий язык с истинным театралом в полицейской форме».

Надалі, коли Гайдебуров відвідував Безсонова, той «тащил меня в столовую к жене, и там я должен был им двоим рассказывать о новых постановках, делиться подробностями о трактовке очередной классики; были и десятки других расспросов, иногда наивных, любопытствующих, иногда перемешанных с критикой, иногда с восторженными похвалами и с неизбежными рассказами о Казани, откуда были Безсоновы».

Найбільш повна інформація про Безсонова міститься у журналах «Пожарный. Вестник пожарного дела в России». Його видавцем став відомий пожежний діяч, граф О. Д. Шереметьєв, а першим головним редактором був Олександр Павлович Чехов (1855-1913), брат знаменитого письменника.

Уже в № 1 за 1892 рік повідомляється про вихід у світ брошури херсонського брандмейстера Безсонова «Противопожарный вопрос и пожарная реформа», виданій роком раніше. У рецензії зазначається: «...Самый вопрос Безсонов разделяет на две половины: противопожарную и огнегасительную. Для достижения успеха в деле автор высказывается за учреждение противопожарных присутствий под ведением губернской администрации, состоящей из нескольких лиц. Это учреждение издает обязательные противопожарные постановления и проверяет правильность страховой оценки имуществ. Затем автор довольно подробно останавливается на огнегасительной части пожарного дела и с особенной симпатией проектирует обязательные взносы с целью образования вспомогательного фонда для пожарных. Брошюра читается с большим интересом и полна во многих случаях вполне здравых мыслей, показывающих, что автор — один из очень хороших знатоков пожарного дела».

Власне кажучи, цією працею Клавдія Іннокентійовича й започатковується новітня історія пожежної справи в Російській імперії. Саме після її

появи 14 червня 1892 року в Санкт-Петербурзі відкрився I з'їзд російських діячів пожежної справи та виставка пожежної техніки й був заснований вищезгаданий журнал. На з'їзді, що тривав 10 днів, із запальною, можна навіть сказати полум'яною промовою (як і належить справжньому вогнеборцю!) виступив Безсонов: «Все службы ежедневно имеют начало и конец. Пожарная же служба — вечная, непрерывная, денно и ночью двадцать четыре часа в сутки каждый пожарный на службе, не исключая ни одного дня в году. Это все равно, что служба войска во время военной кампании».

А на виставці, про що писала тодішня преса, «особое внимание заслужил сельский пожарный обоз конструкции Безсонова, чрезвычайно удобный и практичный».

У 1895 році Клавдій Безсонов разом з графом О.Д. Шереметьєвим, засновником і головою Всеросійського пожежного товариства, розробив «Проект пожарной реформы в России». У 1897 році Безсонов підготував статистичну працю про загиблих, покалічених та поранених пожежників за 5 років (1892-1897), яка мала на меті посприяти заснуванню благодійного фонду.

*Єлисаветградське пожежне товариство. 1909 рік.
Світлина з журналу «Пожарное дело»*

Журнал «Пожарное дело» в 1897 році відзначав: «Заслуживают исключительного внимания... два пожарных деятеля, явившихся пионерами общего пожарного дела, эти деятели: Е. В. Богданович и К. И. Безсонов. В то время, когда пожарное дело России находилось в зачаточно-хаотическом состоянии, только отдельные личности, такие как Богданович и Безсонов, направляли свой труд и энергию на активную деятельность по его устройству».

У статті підкреслюється: «...Маститый пожарный деятель Клавдий Иннокентьевич Безсонов с молодых лет отдавался святому делу борьбы со страшным народным бичом. Он начал свою пожарную службу в 1884 г. в скромной должности брандмейстера. Изучив хорошо пожарную технику и тактику, Клавдий Иннокентьевич горячо и энергично принялся работать... Пожарные команды под руководством К. И. Безсонова стали образцовыми по своему оборудованию и представляли действительно исключительное и редкое явление в нашей пожарной охране. Спокойный и уравновешенный внешне Клавдий Иннокентьевич до конца своей жизни остался страстным и беззаветным пожарным борцом...»

Втім, головною заслугою Безонова у розвитку пожежної справи в Російській імперії названа його агітаторська діяльність: «Он первый начал настойчиво и систематически будировать русское общество, стараясь обратить его внимание на повсеместное плачевное положение дела огнетушения, на полное неустройство средств и сил борьбы с пожарами и на насущную необходимость заняться разрешением давно уже назревшего пожарного вопроса».

Отже, в 1901 році посаду поліцеймейстера Єлисаветграда посів «маститий пожарный деятель». І хоча перебування Безонова у нашому місті було нетривалим (менше двох років), запам'ятався він багатьом.

У 1902 році Клавдій Іннокентійович іде на серйозне підвищення — призначається поліцеймейстером губерньського Харкова і перебуває на цій посаді понад 8 років. Слід відзначити, що й обов'язки начальника поліції Безонов виконував сумлінно й успішно. Хоча починалося все не дуже вдало. У липні 1902 року есери здійснили замах на харківського губернатора князя Оболенського. Сам губернатор не постраждав, а от щойно призначений поліцеймейстером Харкова Клавдій Іванович отримав серйозне поранення в ногу, в якій застрягли три осколки від розривної кулі терориста.

У 1905 році Безонов своєрідним способом утихомирив робітників Харківського паровозобудівного заводу, запропонувавши одному із організаторів страйку поміритися... пузом: «Ишь, плохо ему живется, бастует, а посмотри, брюхо-то у тебя больше моего». Потім фамільярно поплескав опонента по «видатній» частині тіла. Робітники оцінили вдалий жарт Клавдія Іннокентійовича, і пристрасті були вгамовані.

Та особливо, як начальник поліції, Безонов відзначився в 1909 році, коли викрив одного з найгеніальніших шахраїв в історії, який упродовж багатьох років видавав себе за найстарішого солдата-довгожителю, вахмістра імператорської армії. Звали його Андрій Миколайович Шмідт (1772 — після 1909). Помилки в даті народження немає. Шмідт стверджував, що йому... 136 років, на військовій службі він перебував з 1796 по 1892 рік, тобто майже 100 років, брав участь ледве не у всіх головних баталіях XIX століття, мав 40 нагород. Розмір його пенсії був просто фантастичним — 1 200 рублів!

Шмідт постійно мешкав у Тифлісі. Був удівцем, єдиний син загинув на російсько-турецькій війні. Сучасники змальовують його так: «В 1909 году ветеран ходил еще без посторонней помощи, только опираясь на палку, слышал хорошо, говорил внятно, но видел плохо и когда смотрел на часы, держал их совсем к глазам. По его словам он никогда не употреблял спиртных напитков и не курил, а только любил нюхать табак». Оскільки вахмістр служив у багатьох військових частинах, то його запрошували на всі полкові свята, і він мандрував по Російській імперії із свята на свято.

24 липня 1909 року Шмідт, повертаючись з чергового ювілею, звернувся в управління Харківського поліцмейстера зі скаргою, що його обікрали в поїзді. Замість документів потерпілий надав «нотаріально заверенню копію с копии Указа об отставке, в котором перечислялся его почти столетний боевой путь, и справки, в которых устанавливалось, что он... имеет право на бесплатный проезд по Российским железным дорогам».

Безсонову «документ» видався підозрілим. За словами Шмідта, оригінал Указу про його відставку згорів під час пожежі. На запитання, коли був виданий Указ, коли він згорів, коли була зроблена копія, Шмідт заплутався остаточно. Крім того, Клавдій Іннокентійович звернув увагу на низку дрібних порушень в оформленні документів, що дало підстави для огляду речей Шмідта. Серед них були виявлені «...выписки из судебных дел, из которых выяснилось, что Шмидт был трижды судим судами Могилева, Москвы и Владикавказа по статье 1412 Уголовного уложения (мошенничество). Сумма мошеннических действий Шмидта оценивалась в 400 тысяч рублей. Ветеран был немедленно взят под стражу».

Як склалась подальша доля «найстарішого ветерана» російської армії, невідомо. Аби не пильність Безсонова, то у 1912 році, коли відзначалося 100-річчя Бородинської битви, Шмідт був би головною зіркою урочистостей з цієї нагоди.

Але ж яке промовисте прізвище у геніального афериста! Відразу згадуються «діти лейтенанта Шмідта», герої роману «Золоте теля» Ільфа і Петрова. Звісно, мова йде про «нащадків» іншого носія цього прізвища – морського офіцера Петра Петровича Шмідта (1967-1906), який у 1905 році очолив заколот на крейсері «Очаков» і призначив себе командуючим Чорноморським флотом. Про нього сьогодні пишуть, як про обдаровану, але психічно хвору людину. Петро Шмідт закохався в проститутку, навіть одружився з нею, мав у цьому шлюбі сина Євгенія. А той під час громадянської війни воював не за «червоних», а за «білих» (в армії Колчака), а потім емігрував до Франції, де й помер у бідності. Зате в Радянському Союзі з міфологізованого образу Петра Шмідта зробили культового героя першої російської революції.

В історію правоохоронних органів Російської імперії Клавдій Іннокентійович увійшов передусім як розробник проекту створення Поліцейського інституту, який він, судячи з усього, писав у Єлисаветграді в 1901-1902 роках. У передньому слові Безсонов зазначав: «Для всякой государственной и общественной службы у нас есть подготовительные, образовательные и универсальные учебные заведения, с совершенно определенными специальными программами. Для такого же сложного и первой государственной важности дела, как полицейское, у нас до сих пор не существует ничего такого, что могло бы дать начало полицейского образования и знаний...»

Навесні 1903 року Безонов запропонував свій проект Міністерству внутрішніх справ, і вже у жовтні того ж року у Вільно була відкрита перша в Росії поліцейська школа.

У 1912 році Безонова обирають почесним членом VI Міжнародного пожежного конгресу. Учасників конгресу він вітає у приртаманному йому піднесеному стилі: «Мы, к несчастью, вечно в дыму — небесный склон горит и слышен гул колоколов набатных со всех концов света. Этот гул собрал нас сюда для того, чтобы измыслить такие положения, которые остановили бы этот звон».

У 1914 році з нагоди 30-річчя служіння російській пожежній справі Імператорське

Російське пожежне товариство нагородило колишнього єлисаветградського та харківського поліцеймейстера Безонова золотим нагрудним знаком.

А далі сліди видатного пожежника та поліцеймейстера губляться у вихорі буремного часу, позначеного Першою світовою війною, революцією 1917 року та громадянською війною. Подив викликає лише те, що й досі в Росії не підготовлено ґрунтового дослідження про видатну діяльність Безонова в обох його іпостасях — вогнеборця та правоохоронця.

P. S. У статті використані дві світлини «Єлисаветградське пожежне товариство» та «Єлисаветградський брандмейстер Антон Йосипович Жицинський» з електронної виставки за матеріалами журналу «Пожарное дело» на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. На превеликий жаль, поіменно члени Єлисаветградського пожежного товариства не названі. З невеличкої статті у журналі «Пожарное дело», присвяченій Єлисаветградському брандмейстеру Жицинському, дізнаємося, що пожежну службу він розпочав у Варшаві в 1887 році. З 1898 по 1903 рік був помічником брандмейстера в Одесі. У 1902 році нагороджений золотою медаллю за спасіння гинучих. Це сталося у пасажі Менделевича: «Антон Иосифович, поднявшись по механической лестнице на третий этаж, с огромным риском для жизни, вывел задыхающихся в дыму учительницу и учениц, выломав предварительно дверь от второго выхода из помещения школы. На том же пожаре Антон Иосифович вынес из четвертого этажа почти задохнувшуюся женщину». З 1903 року — Жицинський брандмейстер м. Єлисаветграда.

*Єлисаветградський
брандмейстер
Антон Жицинський. 1904 рік.
Світлина з журналу
«Пожарное дело»*

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

А

Авдєєв В.М. – 245
Авдїєвський А.Т. – 165
Аведикова-Потоцька Є.А. – 97
Алексєєв М.В. – 177

Б

Бабанський І.Т. – 144
Бабенко В.П. – 115
Бабенко О.О. – 246
Бадова Р.Г. – 207
Бажан В.В. – 230
Бажан Т.О. – 243
Балановська Л.М. – 208
Балога П.І. – 221
Баренбойм О.М. – 119
Барський М.І. – 59
Безверхий В.В. – 131
Безуля В.І. – 51
Белотьолкіна І.П. – 43
Бирзул В.І. – 211
Біба П.М. – 135
Білаш Г.Д. – 169
Білецька-Бугайова Н.М. – 208
Білопольський М.Г. – 100
Білостоцький Ю.І. – 102
Білоус-Гарасевич М.С. – 202
Білуха М.Т. – 54
Близнець В.С. – 100
Близнін Г.Я. – 206
Блуменфельд Ф.М. – 98
Бобрецький М.В. – 117
Богдан К.С. – 203
Богульський А.А. – 103
Бойко В.М. – 46
Бойко Р.В. – 167
Бойчук А.П. – 205
Бойчук М.К. – 210
Болтенко Ф.Д. – 102
Бондар Л.І. – 52
Бондаренко В.М. – 113
Босий О.Г. – 116
Бренгач О.А. – 114
Бровко Г.Л. – 167
Бровченко П.Я. – 135

Бродовий В.А. – 228
Бродовий В.В. – 223
Бродський Л.І. – 153
Будулатєв А.Б. – 71
Бузанов І.Ф. – 106
Булгаков І.С. – 57
Бульдович С.І. – 159
Бучацький Л.П. – 228

В

Варун-Секрет С.Т. – 176
Василенко Ф.І. – 168
Васильєв В.В. – 229
Верігіна І.К. – 129
Верлоп В.К. – 222
Вишневський А.А. – 137
Вікторов Г.В. – 112
Вільямс А.Р. – 190
Вінницький В.П. – 130
Войтюк Т.В. – 87
Волгін О. – 81
Волков Ю.І. – 82
Волохін О.Й. – 84
Волошинова Т.О. – 57

Г

Гавриленко О.Ф. – 190
Гайворонський Ф.П. – 129
Гайцький О.В. – 74
Галан В.В. – 201
Гашинський В.А. – 242
Гейро А.Б. – 147
Гельфанд В.Н. – 80
Гернграсс Б.В. – 106
Гершаник Р.В. – 72
Гессен Б.М. – 164
Годованець М.П. – 182
Голбштейн М.А. – 247
Гончар О.Т. – 97
Гончаренко С.У. – 132
Гордін Я.М. – 112
Гордова Т.Ф. – 170
Гродеков В.І. – 48
Гродеков М.І. – 185
Громовий В.В. – 64
Гроссман-Роцин І.С. – 66

Горський О.В. – 146
Гулавський В.Т. – 167
Гупало Д.М. – 82
Гурбанська А.І. – 227

Д

Даценко В.В. – 225
Даценко Л.І. – 58
Дворниченко В.В. – 88
Дворський А.М. – 133
Дебогорій-Мокрієвич В.К. – 115
Дерезовський В.Г. – 145
Дзиговський О.М. – 70
Діордіца С.Г. – 228
Долгіх М.В. – 171
Долуд А.Д. – 203
Дон-Амінадо – 113
Дорош Ю.Я. – 241
Дорошев О.І. – 86
Достоевська В.А. – 100
Достоевська Є.А. – 48
Дробницький Г.К. – 67
Дудін С.М. – 165
Дуров В.Л. – 129

Е

Едігей В.Б. – 87
Ерделі К.О. – 72

Є

Євпак М.Ф. – 121
Євтушенко Д.Г. – 161

Ж

Жебровський Б.М. – 187
Жолдак О.І. – 89
Жук О.О. – 180
Журлива Олена – 137

З

Забіяласта Л.Л. – 179
Заболотний О.М. – 201
Завадський М.Р. – 185
Заграєнко А.Р. – 99
Задєєнко Е.Б. – 81
Задонцев А.І. – 159
Зима Б.М. – 149
Зіноватний В.І. – 229

Зінов'єв Г.О. – 178
 Золотаревський І.С. – 53
 Зубко О.А. – 179

І

Іванець В.К. – 131
 Іванко А.Б. – 44
 Ілючек Ю.С. – 183
 Ільїн А.М. – 170
 Іскандаров В.Н. – 242
 Іщенко О.О. – 177

К

Кальченко Є.М. – 47
 Канделаки В.А. – 85
 Каневський А.М. – 85
 Капелюха С.В. – 90
 Карін-Даниленко С.Т. – 204
 Карпачов Д.В. – 238
 Карталиш В.М. – 134
 Квачук О.В. – 153
 Кваша М.Й. – 239
 Клочек Г.Д. – 82
 Коваленко І.І. – 134
 Ковальов А.О. – 165
 Ковальчук М.М. – 187
 Коган С.Я. – 178
 Кожем'якін С.Д. – 238
 Козленко С.М. – 154
 Козуль П.Ф. – 84
 Колесников М.А. – 204
 Комаристов В.Ю. – 47
 Кондратенко-Процун В.Ф. – 191
 Константинов І.В. – 186
 Корепанов О.Я. – 160
 Корж В.Ф. – 101
 Корінь А.М. – 159
 Корнеєв О.П. – 182
 Косін Ю.О. – 188
 Костенко М.Й. – 191
 Косюк Ю.А. – 120
 Котляров Б.Я. – 223
 Кравцов Л.П. – 165
 Кравчук А.Ф. – 80
 Красицька К.М. – 168
 Красюк І.А. – 148
 Крегул М.В. – 202
 Кривенко Л.І. – 117

Кримський А.А. – 161
 Крисаченко В.С. – 179
 Кріпак В.А. – 103
 Кропивка А.Ф. – 184
 Кропивницька О.М. – 118
 Круть Ю.З. – 192
 Крюкова Н.В. – 224
 Кужев Павло – 149
 Кузик Б.М. – 204
 Кузьминський А.І. – 152
 Кулик Л.О. – 159
 Кульчицький М.Л. – 86
 Курбатов В.І. – 59
 Куценко Л.В. – 70
 Куценко П.І. – 147
 Кучинський Б.В. – 64

Л

Лангемак Г.Е. – 150
 Лашенко Р.М. – 176
 Левицький Ф.В. – 112
 Лемберг О.Г. – 207
 Ленгауер Н.А. – 166
 Лисий В.П. – 68
 Литвиненко Л.А. – 132
 Литвинов О.І. – 166
 Лишневський О.Л. – 230
 Лішин Г.М. – 189
 Лобачевський С.В. – 209
 Логачевська С.П. – 210
 Логвиненко В.А. – 58
 Лойтра П.Л. – 183
 Луньов В.В. – 132
 Лучкевич В.С. – 55

М

Макаренко А.С. – 83
 Макеєв Валерій – 161
 Маковецька-Трофимчук Л.Г. – 225
 Малєєв П.Т. – 147
 Манько Л.Я. – 85
 Маргуліс Ю.А. – 153
 Марков І.А. – 121
 Маркович Д.І. – 207
 Мартишевський К.К. – 164
 Мартовицький А.Н. – 170
 Маруніч О.І. – 184

Марченко О.С. – 67
 Марчук В.М. – 73
 Мар'яненко Іван – 120
 Масенко Т.Г. – 223
 Матівос Ю.М. – 101
 Махно Н.І. – 208
 Махно Ю.І. – 69
 Маховська О.І. – 104
 Медведев Б.І. – 52
 Медов Давид – 56
 Мейтус Ю.С. – 54
 Мельник В.І. – 247
 Мельників Р.В. – 154
 Михалевич О.І. – 148
 Михайлов-Стоян К.І. – 88
 Мороз В.Л. – 59
 Москаленко М.І. – 103
 Мошуренко В.П. – 69
 Музика А.С. – 115

Н

Набока Б.С. – 191
 Надеждін А.М. – 136
 Нейгауз Г.Г. – 90
 Нецадим М.І. – 69
 Нікольський Ю.О. – 97
 Новицький М.Д. – 56
 Новицький Р.О. – 222
 Нога В.Я. – 52
 Носенко Н.С. – 225

О

Озеров М.П. – 162
 Окіпняк В.Г. – 137
 Окснер А.М. – 69
 Олесь Олександр – 238
 Олінський І.Г. – 42
 Осипенко В.І. – 152
 Осмоловський О.М. – 151
 Острроверхий І.Л. – 83

П

Павловський І.Д. – 118
 Падурська Н.І. – 105
 Панасюк М.І. – 186
 Парастяк В.В. – 245
 Пахманов М.С. – 105
 Пашинін А.А. – 183
 Пашукова Т.І. – 211

Пестушко К.Ю. – 68
 Петрушевський Д.М. – 180
 Пашукова Т.І. – 211
 Пивовар А.В. – 98
 Письменний С.І. – 224
 Пихтін В.Я. – 66
 Пишчевич С.Г. – 45
 Плахотіна М.С. – 169
 Плачинда С.П. – 136
 Плотнір Ф.М. – 200
 Погребняк І.І. – 180
 Пойда В.П. – 240
 Пономарчук В.С. – 128
 Попов О.В. – 45
 Петрушевський Д.М. – 180
 Похиленко В.Ф. – 162
 Пунгіна О.А. – 244
 Пустовойт П.Г. – 98

Р

Рабин П.С. – 184
 Равич Л.Й. – 145
 Райт-Ковальова Р.Я. – 99
 Рибинко В.О. – 47
 Рогов М.В. – 226
 Рогожкін В.О. – 50
 Розенберг А.Я. – 245
 Розенберг М.А. – 226
 Романов Ф.А. – 189
 Романовський О.К. – 72
 Романюк А.І. – 246
 Рубан С. – 221
 Рубець М.І. – 128
 Рябков П.З. – 138
 Рябченко С.В. – 128

С

Савицький І.І. – 181
 Савченко В.З. – 146
 Савченко В.Ф. – 46
 Савченко О.В. – 113
 Сاینсус О.Д. – 148
 Сахаров В.В. – 118
 Секретарюк В.В. – 188
 Семененко О.П. – 181
 Сенчев С.О. – 145
 Симчук В.Г. – 74

Синиця Г.І. – 46
 Скальковський А.О. – 42
 Славинський М.Б. – 88
 Сметана М.Г. – 205
 Смірнов Ю.В. – 137
 Смичек І.В. – 227
 Смолін М.В. – 244
 Смушкова М.А. – 241
 Сокальський Г.Г. – 192
 Сокур І.Т. – 149
 Соловійов В.С. – 54
 Сологуб Ф.К. – 71
 Сосюра В.М. – 48
 Спринчан Б.П. – 164
 Становський О.Л. – 55
 Стежка В.А. – 103
 Степанок В.І. – 56
 Стеценко С.О. – 240
 Стравінський Ф.Г. – 130
 Стратонов В.М. – 53
 Стратьев В.П. – 114
 Ступа В.І. – 114
 Стус В.С. – 50
 Сумцов В.П. – 101
 Суржок М.А. – 244
 Сухомлинський В.О. – 190

Т

Танський Д.І. – 205
 Тараканов М.М. – 239
 Тарковський В.О. – 202
 Тереля Йосип – 209
 Тімош Л.П. – 242
 Тішкін О.В. – 68
 Ткаченко Т.О. – 166
 Тобілевич М.І. – 243
 Товстоніс В.П. – 87
 Толстой Л.М. – 168
 Толстой О.М. – 50
 Томашевський Борис – 229
 Точинський А.С. – 160
 Троц А.С. – 80
 Тупчіснко В.О. – 171

Ф

Феденко П.В. – 242
 Федитник В.В. – 144

Філер З.Ю. – 223
 Філіппак А.В. – 221
 Филимонов Д.О. – 150
 Флоровська К.В. – 73
 Флоровський Г.В. – 169
 Фойницький О.Ф. – 163
 Фурдуй Р.С. – 152

Х

Харитонов Є.О. – 117
 Хворост А.В. – 66
 Хлистов Ф.М. – 133
 Хмура О.О. – 65
 Хомчук О.В. – 135
 Холодна Віра – 162
 Хрусллова Т.М. – 163

Ч

Чебишев В.О. – 119
 Чижевський І.К. – 200
 Чмихаленко В.П. – 57

Ш

Шاپовалов С.Г. – 116
 Шворак М.М. – 164
 Шевченко І.А. – 239
 Шевченко С.І. – 192
 Шибанова І.А. – 226
 Шишкін В.І. – 84
 Шкловський В.Б. – 51
 Шмарко М.П. – 130
 Шуйський М.Г. – 225
 Шульга В.А. – 222
 Шульгина Н.Я. – 49
 Шульгин В.В. – 43
 Шурапов В.П. – 201
 Шустер Є.М. – 83

Ю

Юра Г.П. – 49

Я

Яковлев Л.Г. – 89
 Янчуков С.М. – 133
 Яровий М.А. – 188
 Ярроу Пітер – 116
 Яр Славутич – 51

ЗМІСТ

Вірш Володимира Базилевського «Сльоза прощання». <i>Пам'яті В.О. Сухомлинського</i>	3
Вірш Віктора Терена «Вулиця Сухомлинського»	4
<i>Василь Сухомлинський: його предтечі, соратники і послідовники</i>	5
Пам'ятні дати січня	42
<i>Подорож у російську та українську революції 1917 року через Єлисаветград</i>	60
Пам'ятні дати лютого	64
<i>«Єлисаветградський Сковорода» Володимир Менчиць – дядько Михайла Грушевського.</i>	75
Пам'ятні дати березня	80
<i>Як елисаветградець став у США співробітником ЦРУ, а його син – видатним музикантом та громадським діячем.</i>	92
Пам'ятні дати квітня	97
<i>Ганна Родзевич (Іконникова): історія життя видатної жінки</i>	107
Пам'ятні дати травня	112
<i>Ганнинське і Всеволожські: маленьке село з великою історією</i>	122
Пам'ятні дати червня	128
<i>Село Копанки: генерал-лейтенант Олександр Оводов і родина Ерделі</i>	139
Пам'ятні дати липня	144
<i>«Несмотря на отсутствие известности»: Олег Мерцедін – фотохудожник радянського мистецтва</i>	155
Пам'ятні дати серпня	159

<i>Напівабутий полковник Харлампій Стаматьєв: один з піонерів вітчизняної авіації</i>	172
Пам'ятні дати вересня	176
<i>Загадки й таємниці легендарних пісень</i>	194
Пам'ятні дати жовтня.	200
<i>Лев Толстой і Єлисаветградці: Єлисаветград — одна із столиць «толстовства»</i>	212
Пам'ятні дати листопада	221
<i>Спомин про Віктора Петракова</i>	231
Пам'ятні дати грудня	238
<i>Єлисаветградський поліцеймейстер Клавдій Безсонов — видатний діяч пожежної справи</i>	248
Іменний покажчик	255

Літературно-художнє видання

Володимир Миколайович Босько

**ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР КІРОВОГРАДЩИНИ
на 2018 рік
ЛЮДИ. ПОДІЇ. ФАКТИ**

Головний редактор – *Т.С. Самиляк*
Технічний редактор – *О.М. Корнілов*
Редактор, коректор – *С.М. Янчуков, О.В. Цимбаліст*
Комп'ютерна верстка – *В.М. Ященко*
Обкладинка – *Ю.В. Тарасова*

Підп. до друку 1.12.2017. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. др. арк. 15,11.
Замовлення № 1064. Наклад 500 пр.

Поліграфічно-видавничий центр ТОВ «Імекс-ЛТД»
Свідоцтво про реєстрацію серія ДК № 195 від 21.09.2000.
25006, м. Кропивницький, вул. Декабристів, 29
тел./факс (0522) 22-79-30, 32-17-05,
моб. тел.: (050) 457-24-24 – приймальня,
(068) 3700-470 – роздрібний продаж,
(068) 3700-477 – гуртовий продаж
E-mail: design@imex.kr.ua
facebook.com/ImexPublishing